

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 08761

DI NAYSTE VERK

Moishe Nadir

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

די נייסטע ווערק

פון

משה נאדיר

מינמ און פעדער

YIDBURO PUBLISHERS
Thirty-five East Twelfth Street
New York City

Copyright 1936
By
Isaac Moishe Nadir

אידביוֹרָא פֿאַרלאַג
פינף-און-דרייסיק איסט 12טע גאַס, ניו-יאָרק

אָסטאָריאַ פרעס, 61 א. א. 4טע סט., ניו יאָרק

באַמערקונג :

מיט „פענונבוסלער“ איז געמיינט
דער אומאַר. דאָס קומט דערפון, וואָס אַ
געוויסע צאָל פאַלעמישע נאַטוצן האָבן
זיך פון אַנהויב געדרוקט אין דער סעריע
פעלעשאַגען מיטן נאָמען „ פ ע נ ו נ -
ב י ק ס “ (פען און ביקס).

צו א גאסנפויקער

אָפּן טױט פּון ח. ל. האַלפּערין

ביים לעבן האָסטו זיי גערופן וואָס אין קאָרט,
ביים לעבן האָסטו זיי געהאַלטן באַ דער טיר,
איצט קומען זיי צו לויכטן אין דיין שוין,
איצט שפּאַנען זיי צו דיר אין זאַל אַרײַן,
איצט רײסן זיי די שלעסער אָף דיין וואָרט —
די לײט, די שכינים דײַנע.

ס'איז נישט אזא מין ליד צו שרייען עס אין גאס,
ס'איז נישט אזא מין צאָר צו ווערן אויסגעהערט.
נאָר איך און דו, ווי פינגער פון איין האַנט,
צעשײדט, צעבראַכענע שוין לאַנג, שוין לאַנג.
אַן אײַגן אײַגן אין קאָפּ האָט שײַנען אויפּגעהערט.
אַ, אײַגן, אַ, כאַווער מײַנער.

דיין יוגנט איז געווען אַ פּלאַמענדיקער קרעכץ.
און שפּעטער אויך געקעמפט מיט "ריצער" אין
דער לופט.
נאָר ווען דער "ריצער" לעבט און שעכט אָף
לינסס און רעכטס
פּרײַדיגסטו אין גאס: „באַצאָלן גוטס פאַר שלעכטס“,
ווי סאַנטשאַ ביזטו אויך צום „נאָבלעם וואָרט“
אַ קנעכט —
דו קינד, דו סאַנטשאַ-פּאַנטשאַ.

ס'איז שפּעט אַצינד. ס'איז שפּעט און העלפּן
קען מען ניט.
די נאַכט דעקט-צו, פאַרדעקט. די זון גײט אויף,
גײט אויף.
דיין אָנהױב האָט גערוישט און שטיל אַזױ דיין
ברעג,
אַ זשמעניע טרויער באַלײט אַ רײז צום לעצטן וועג.

עס טראָגן אַרבל־קרעפּ לויט לעצטן מאָדעשניט —
די פּרױנט, די סאָנים דייע.

און אָפּגעזאָגט דאָס „וואָרט“, „קדיש“ אָפּגעזאָגט.
אהיימצעצו עס איילן פרעמדע טריט.
דער לױב ליגט שטיל, די קאניעס רוישן איצט,
נאָר צוויי־דריי—פון דער ווייט—זיי גייען מיט דיר מיט,
זיי ווייסן ס'האָט אַ בליץ דיין נאָמען אויסגעקריצט
אין ווינט, אין ווינט, אָ, ברודער!

דער גאַסנפויקער טויט; דער פויקער ליגט אין פּראַק.
די פויק אליין פון האַרצווייטאָג געפלאַצט.
און וואָס האָט ער דען ערגער נאָך געהאַסט
ווי „סטרונעס גאַלדענע“, דעם פיינעם בלומענשוואַל
דעם גאַנצן פאלטשן דיכטערישן טראַסק —
אָ, טויטער פויקער מיינער!

קיין נאָטן נישט געשפּילט, כאָטש נאָטן גוט געקענט,
נאָר פונם האַרץ־אָרויס אַרויסגעשפּילט ס'האַרץ.
און יעדער קלאַנג ווי העל! פון אייזערנעם אַרץ!
און יעדער שטריך: אַף ווייס אַ דיק שטיק שוואַרץ.
עס האָט דיין אויג דאָך זיך אליין פאַרברענט —
אָ, פלאַם, אָ ברודער מיינער!

נאָר ס'וועלן דיך אין גאַס געדיינסען פּראַסטע לייט,
פאַר זידלען אַפן קאַץ די „זונה־פירערשאַפט“;
עס וועלן קינדער נאָך געדענקען ווי דיין ליד
האַט ווי אַ קויל אַף זוינע'ס קאַרק געגליט
און זי—מיט „מאַך־דיר־האַרץ“—האַט זיך „צעשטרייט“
מיט דיר, דעם גאַסנפויקער.

צי איז אזוי „באַשערט“? דו וואָלסט געלאַכט אליין
איבער מענטשנס „מזל“ אזוי בלינד און וויסט.
עס וואַקסט איעדער קינד אַרויס דאָך פון זיין וויג,
און דו האָסט אין דיין וויגלבעט געוואַקסן קריק,
פון גאַסנפויקער געוואָרן אַ פלייטיסט —
אָ קאַמערשפּילער, גאַסנפויקער.

צי איז די זון שוין הינטערן בארג אוועק?
 און וואו איז „גאָלדענע פאווע“? מ'זעט זי ניט!
 אַ בערגל שטויב ליגט שטום און פאשע וואַקסט
 פאַר פערד,
 און גלייך ווי אַלעמאַל, עס דרייט זיך היינט די ערד,

נאָר וואָס אויף זוינע'ס בעט עס ליגט פאַרשעמט דיין
 שווערט —

איז ביטערער פון טויט, אַ, כאַווער מיינער.

מיט מ. 5. האַלפּערין

(עפיואַד)

עס איז געווען אין אַ ביליקן טייהויז אַף דער בויעריי. דאָס ערשטע געפיל מיינס, ביים ווידערבאַנעגענען זיך (נאָך עטלעכע יאָר) מיט מיין ליבסטן יוגנטפריינט איז געווען אַרויסצוזאָגן עפעס אַזוינס, וואָס זאָל שטעכן ביז דער זיבעטער ריפ, נאָר קוסנדיק אַף האַלפּערינס שטאַל־בלאָע, ליכטיקע, קינדערשע אויגן, אַף די אומבאַ־ האַלפּענע טראָפּנס שווייס אַף זיין נאָז, האָב איך געשוויגן און מיר האָבן ביידע אָן ווערטער געמישט ד טיי — געמישט, געמישט, גע־ מישט, ווי קלאָלעס מיט בראַכעס, ווי פּראַשיקלעך זון אין אַ קויטיקער שאַל וואַסער, ביז ענדלעך האָט זיך משה לייב אָנגערופן, האַלב שפּאַ־ סיק, האַלב ערנסט:

— נו, זאָג שוין, אַז איך בין אַזוי־און־אַזוי און ס'זאָל מיר אַ רואַך אין טאַטן אַרײַן . . .
די שטאַל־בלאָע אויגן זענען געווען אָנגעשטעלט אַף מיר ווי פאַרשולדיקטע קינדער.

און ווען איך האָב נאָך אַלץ שווייגנדיק געמישט די טיי, אָנגע־ לענט מיט דער אַנדערער האַנט אין דער קאַלטער מירמלפּאַך פון אַ טישעל, וואָס איז געווען ווי דער נואַנס פון אונדזער אָפּגעקילטער פריינטשאַפט האָט משה לייב געזאָגט:

— דיר איז גוט. דו ביזט געגאַנגען פּאַוואָלי, געטאַפט מיטן שטעקן, זיך אָנגעשלאָגן, געפאַלן. אויפגעשטאַנען, ווייטער געגאַנגען. דו האָסט דיך געלערנט גיין ווי אַ קינד — דורכן פאַלען און צעקלאָפּן זיך די נאָז. איך, אָבער, בין אַרײַן מיט אַזאַ זאַמעך דורך דער טיר, אַז איך בין באַלד אַרויס דורכן פענצטער . . .

א פראכטפולער פיעדעסטאל — א ליידיקער

(א פאר שטריכן צו מוישע לייב האלפערנס שאפונג-מעטאָד)

די טראַגעדיע פון מוישע לייב האַלפערן : געבויעט, געבויעט אזא הויכן, קאָפּשווינדלדיקן פיעדעסטאל פאר עפעס. טרעפֿ-אָ-טרעפֿ אָנ-געבויעט. א געוואַלדאָונע באַזע אָנגעבויעט פאר דער פאָהערלעכונג פון עפעס גאָר א גרויסער, גאָר אַן אומצעשמערבאר זאָך, וואָס איר האַשפּאַע וועט זיין איבער אלע גרעניצן פון דער גודנער-גודנער-גודנער-גודנער איביקייט.

מיט פען און בלייפערער און טינט-טראַפּנס, האָט ער פיראַמידן געבויעט עפעס-דאָרטן צו א גלאַרי-גלאַרי, עפעס-דאָרטן צו א נאָנג-דיקער טיפער בענקשאַפט וואָס דרייט זיך אַרום זיך אַליין, צעקיר-ענדיק דאָס לעבן ווי א מעשוּגענער הונט צעקייט דעם אייגענעם עק. עפעס האָט ער דאָרטן אָנגעהויפט א באַרג מיט קאַלירטן רויך, עפעס האָט ער געשלעפט פון אלע ווינקלען וועלט שמאַיד און צירונג און גאָלד-פליטער און קאראַרער שטיינער און נאָכדעם ווי אָט די אלע ניט-צענויפגערערטע שטאָפּן האָבן זיך גענומען קריגן צישן זיך, האָט ער זיי — מיט זיין אַלימפישן קויך — פאראינטערטעניקט צום גע-באָט פון האַרמאָניע, צום געבאָט פון אַרדענונג.

פון וואַנט צו וואַנט האָט זיך געשלאָגן דער גרויער, עלנטער קאָפּ, וואָס זינט איך גערענק אים קימאַט איז ער גרוי און עלנט גע-ווען. ווי א פענדלשטיק פון א זייגער האָט זיך מוישע לייבס קאָפּ געוואָרפן אַרויף און אַראָפּ מעסטנדיק מיט דעם זיין אייגן-געשאַפענע צייט, זיין אייגענע מענטשלעכע איביקייט.

:: :: ::

האַלפערן באַ דער אַרבעט :

מיט כאַלאַט און שטעקשיך — שפעט אינעם טאָג אַריין, — באַ א טישל אַף וועלכן מי עסט, אין דער קיך — אויב מעגלעך צישן 2 טעצלעך, איינס : מיט אָנגעוואָרפענע אויסגעברענטע שוועבעלעך. האָס צווייטע : מיט קליינגעלט, פעניס, ניקלס, דיימס, זעלטן א קוואַדער. אמאָל אַן אַסינגאַציע פריינטלעך צונויפגע-לייגט (פאר רויזעלען) אונטערן טעצעלע.

אז ער שרייבט — שרייבט ער מיט א קליין גאלדשמידהעמעל, ווי א פיליגראַן־קינסטלער, ווי דער קאווקאזער זילבער־אינגלענער אינעם האַלץ פון שפאצירשמעקן.
פאָוואָלי־פּאָוואָלי־פּאָוואָלי.

דריבנע, אויסגעצייכנטע בוכשטאַבלעך, פאַטשערקעלעך אין מערקווירדיק־גלייכע (כאַטש ניט געווירעטע) שורעם אַף קליינע שמאַל־לאַנגע שטיקלעך פאַפיר.

ווי א פויגל קלייבט שפייז: ניט דאָ, און ניט דאָרטן. עפשער דאָרט־אָ! ... אזויפיל ווערטער פאַראַנען אין דער וועלט, אזא פלאַם און מיראַזש און זומפּ פון ווערטער! אזא בלוטפאַרפלייצונג און לאַקריצנאָס און דונערקראַך און לאַוואַ־שפיי פון ווערטער! און זואו דו רירסט זיך צו איז עפעס ווי אַן אָפּנאַרעכץ. אביסעלע ווייטער, אביסעלע ווייטער. — דאָרטן, ווייזט אויס ס'גראַז צו זיין ווייכער, געדיכטער... אַט אַקוראַט יענעם־און־יענעם טראָפּן אין צעשפילטן שווענק־שטראַם פון צייט און רוים, אַקוראַט אַט יענעם וואָרט־טראָפּן, וואָס ווייל אין אַ געוויסער פּאָזיציע צום אויסשטראַל פון אַ געוויסן ליכט, איז עס דאָס אויסגעטיילטע, דאָס געגאַרטסטע.

:: :: ::

קומסט אַריין שטיל. ער זעט דיך ניט. דו ווילסט אים ניט שמערן. אַ כּוּצפּעדיקע פּלייצע מיט אַ גרויס אויער זיינען איינגעבוּיגן צום טיש, ווי זיי וואָלטן זיך געוואָלט מיטן טיש וצוגנויפּרעדן ביז סאַמע־אַראָפּ, צום קאַלטן פּוס־דערלע, אָדער עפעס אַרויסהאַרכן פון אים, ווי פון די פּראַגעצייכן־שניטן פון אַ פּאַרקישעפּטן פּידל...

דער שטאַל־גרויער קאַפּ, נויגט זיך 1 מאָל, און צוויי מאָל.

ער פּאַטאַקעוועט אַז עס איז עפּשער־קען־געזיין גוט.

נאָר פּלוצים בלייבט ער שטיין. פאַרגליווערט. פאַרצווייפּלט.

נאַכאַמאָל אַ קוק טאָן...

די פּלייצע ווערט נידעריקער. פון דער שווערער בריל גיט עפעס אַ פינקל. מוּישע לייב פּויקט מיט אַ פינגער אין מאַנוסקריפּט און רעדט זייער ערנסט:

— רוי! דו! ...

אז ער דערזעט מיך, צעלאַכט ער זיך. געדענקט ניט וואָס ער

דאַרף טאָן מיט דער פען: זי אַוועקלייגן, צי זי האַלטן מיט זיך.

ווי אַ פאַרשעמט קינד וואָס מ'האַט עס געכאַפּט אָפּטוענדיק עפעס אַ שפיצל, גיט ער אַ מאַך, דרייענדיק 1 האַנט איבער דער אַנ־דערער:

— מי מאַלט...

— אז מי מאַלט איז גוט...
 — כ'האָב צעמאַלן דעם באַרג סיני, וועלן מיר האָבן קאָשערע
 טאַביקע אָף שאַבעס־האַגאַדל...

:: :: ::

קינסטלער שטייען איינעם שטענדיק פאַר די אויגן : ענטוועדער
 מיט דער פּלייצע צו אייך, אָדער מיטן פּאַנים צו אייך. פּון אַ טייל
 קינסטלער האָט איר ס'געפיל אז זיי האַלטן אין אוועקגיין, אין אוועק־
 גיין . . .

זייער ווייטערגאַנג דאָס איז אַ — ווייטעראַוועקגיין.
 זייער צייטיקווערן איז דאָס אויסטערלישע דיי־ווערן פּון אַ
 זאַקן וואָס געבוירט זיך ביסלעכווייז צוריק אַריין אין דער מוטערס
 בויך.

פּון אַ בויס, וואָס די צווייגן זיינען שוין צופיל מיט עפּל איבער־
 געלאָדן, הויבן די זעלביקע הענגענדיקע עפּל אָן צו וואַקסן צוריק אין
 דר'ערד אַריין — מיטשלעפּנדיק צווייג און שטאַם...
 אויסגאַנגלאָזע רעמעניש.

אָן אַן אָפּשליסונג, אָן אַן ענטפּער. דו ביזט הונגעריק זעצסטו
 דיך אַנידער אָף דר'ערד, באַזאַלצסט דיר אַ פּוס, און הויבסט אָן —
 עסן.

אַנדערע שרייבער ווידער שטייען פאַר די אויגן, שטענדיק־אָגן־
 קומענדיקע, שטענדיק נענטערע, נענטערע.

גיין ניט נאָר זיי אַליין קומען נענטער איבער דער גרויסער וויל־
 דעניש־שטרעקע פּון עמאַציע, איבער וועלכער עס שלענגלט בלוז אַ
 שמאַלער געדרייטער פּאַס פּון פּאַרנאָפּט, נאָר אויך דו, דער לייענער,
 גייסט אים אַנטקעגן אין גלייכן ריטם, אין גלייכן טעמפּאָ. אַט־אַט־אַט
 און ער וועט דיך דערקענען. אַט־אַט־אַט און דו וועסט אים דערוויסן.
 פאַרשטייט זיך, אז די אַבסאָלוטע באַגעגעניש קומט פּונדעסט־
 וועגן קיינמאַל ניט פאַר. די פּורכטבאַרע שטרעקע וואָס ליגט צישן
 פּערזענלעכקייט און פּערזענלעכקייט איז ניט אזאַ וואָס מי קען אין אַ
 לעבנסצייט באַזיגן...

האַלפּערנען האָט איר געזען : גיין און קומען. קומען און גיין.
 אַט דאָס פּאַנים, אַט די הייס־אָפּגעניקלטע אויגן אין וועלכע עס
 גליען הערנער ! עס גייט אייך אַנטקעגן, אַנטקעגן — שנעל, שנעל,
 שנעלער. איבערגייענדיק פּון שפּאַציר־טעמפּאָ אָף מאַרש־טעמפּאָ,
 אָף לוי־טעמפּאָ. ער לויפט מיט פאַרשאַפטע, וואַנדערלעך־גליענדי־

קע אוינגהערנער אייך דוירעס-זיין; זיך דורכרייסן דורך אייך, ווי א מעסער און א הענטל, פארפאלן-ווערן אין אייך, אייך צעבלוטטן, מיט אייך מיט-בלוטטן, קוילערן-זיך אין זאמד מיט אייך קעדיי די בריענ-דיקע וואונד אפצוקילן, אפצוקילן... נאך אין סאמע געשפאנטסטן אַנלויף, דערמאָנט ער זיך עפעס — ניין, עמיצער עפעס א ווילדס, אן אורמענטיש — דערמאָנט זיך פאר אים, גיט א צי בא א שטריקל, שניידט אים אפ דעם נאנג אזוי פלוצים, אז האלפערנס נאנצער גוף-און-גויסט גיט א מעכאנישן דראָזשע. א הערעה-איינען איז ער פאר-טאיעט אין א טויטן פלעף. באלד אָבער צעשמיכלען זיך די געבויר-גענע (געבראָכענע) הערנער אין די אָפגעניקלטע אויגן, וועלכע זיינען איצט אַגרעס-זווייך און פון מיט אומזיכטבאר-גרינע הערעלעך. ער וואַרפט אייך צו א בורלעסקישן טאַטא, דורך אויפהויבן א האַנט בין צום אַקסל, ווי אין א פויסט, וועלכע ער מאַכט אָבער עטלעכע מאָל אויף און צו, ווי אין א מעכאניש שפילכל און שוין זעט איר אים אוועקגיין אן אָנגעבויענעם.

אן אויער פלאַמט עלנט אין דער זון, ווי א מיצרייעמדיקער קרוג, וואָס מי גייט מיט אים צוריק פון דער ברונע — א ליידיקער... די רינגעלעך אין זיין רוקנביין, ווען איר וואָלט זיי געקענט אָנ-טאַפן, וואָלט איר געפילט ווי איבער זיי דעפעשירט זיך עפעס אזוינס וואָס איז טיף-ביטער, הילפלאָז, פארפאלן. האַלפערן גייט אוועק, אוועק, פאָוואָליע, פאָוואָליע, פאָוואָליע, בייטנדיק ביסלעכווייז דעם ריטם: פון שפאַציר, אף מאַרש, אף לויף-טעמפּאָ, אזוילאַנג ביזוואַנעט עפעס-אַזוינס גיט אים א כאַפ אָן באַם שפּיץ קאַפּ, א שטעל אָפּ אזוי פלינק, אז ער גיט זיך א דרענע. אלע זיינע ביינער גיבן א קנאַס און א געשריי.

:: :: ::

. . . און אויפגעבויעט און אויפגעבויעט און אויפגעבויעט. געמאַכט עטלעכע טריט צוריק. צומערשט קלוימערשט אף צושטעלן א פויסט-שפאַקטיוו צום אויג — א קוק צו טאָן ווי זעט דער ביניען אויס פון דער ווייטן, און ביסלעכווייז אזוי אַלץ ווייטער און ווייטער אין רעגרעס.

ביז זיך דערמאָנט אז ער האַלט אן אויסגעוואַרעמטן ציגל אין דער האַנט.

א קוק אין דער אַנדערער האַנט אַריין: דאָרטן איז די וואַסער-וואַג, אָן וועלכער עס פינטלט דאָס אייביקע אומגלייכוויכטיג-אויג... האַלפערן קערט זיך אום. ליינט צו נאָך א ציגל און נאָך א

ציגל. נאך א וואָרט, נאך א געראַנק, נאך א בילד פון קימאַט-אור-
אַריגענעלען ליים געמאַכט, אין די אייגענע בלוטן אויסגעברענט און
מיט אזא קויעך צונויפגעוואָרפן, צונויפגעטראַסקעט, אז עס האַלט זיך
— אן צעמענט, אן עפעס וואָסערס'איו באַוואוסטזיניק סאַציאַלע צו-
נויפבאהעפטונג, אפילע אָן דעם דינעם פאַפ פון זיטן-אַרט.

:: :: ::

ווערט מוישע לייב צעקאַכט אינעם אינערלעכן ווילד-געפרעגל
שילט ער די אידישע מיידלעך „וואָס שלאָפן מיט גויעשע הינט“, מיט
דער זעלביקער מינע ווי זיין פאַראַכטעטער נאָווי ביאַליק ווען ער
וואַרפט דעם רעקוויזיטן-טאַפּ צו דר'ערד און רופט אויס „אַט אזוי
זאָלט איר צעבראַכן ווערן“...

:: :: ::

שטייען ליידיק די טויזנטער טרעפּ פונעם גוואַלדיקן פיערסטאַל
וואָס האַלפערן האָט געבויעט אַ אַרויפצושטעלן — א געניץ?

שטייט ליידיק דער גלימער און גלאַנץ, די גלאַרי און דער כאָ-
לעס פון דער ריזיקער רישטעוואַניע, הינטער וועלכער עס האָבן זיך
געבויעט — נאָך אַ מאַסע אַנדערע רישטעוואַניעס...

אַמאָל מיט איידעלע גאַטישע שפיצן. אַמאָל מיט שווערער באַ-
ראַס און ראַקאַסאַ צירעריי, זעלטן מיט מאַדערנער נוצלעכקייט-
שיינקייט, זעלטן מיט דער גראַנדיעזיטעט פון גוירל-באַשטימונג.

גיי איך אָפּט פאַרביי מוישע לייבס אַמאָליקע וואוינונג אין דער
באַשיידענער „טייווע אַפן זאַמד“ אין קוני-איילאַנד. זע איך אים
גויענדיק פון גראַסערי מיט אַ שקאַרמיץ מיט זעמל אין דער האַנט.
ער זעט מיך ניט. אז ער קומט צו דער ערשטער טרעפּ דערמאָנט
ער זיך עפעס, גיט אַ געם ס'לינקע שפיזל פון זיין בריל און גיט עס
אַ באַוועג ווי ער וואָלט וועלן זען צי ס'וועט זיך האַלטן (נאָך אזוי
פיל יאָרן!), לאָזט אַרויס אַ געניץ אין שאַרפן פראָפּיל, שטייט אַ
וויילע פאַרלוירן מיט אַ פּוס אַף דער ערשטער טרעפּ, נעמט דעם פּוס
פאַוואָליע אוועק, כאַטשע דעם פּוס, זעט אויס, גלוסט זיך ניט אוועק-
צוגיין — ער איז שוין דאָ וויל ער שוין זיין! — האַלפערן גייט אַפּ
עטלעכע טריט, גיט ווידער אַ געניץ. קערט זיך ווידער אום. נעמט
פאַנאַנדער דעם שקאַרמיץ, קוקט אַריין אינעווייניק ווי אין אַן אָפּ-

גרונט, נעמט ארויס א זעמעלע, ברעכט עס אויף, וויל עס פאוואָליע
נעמען אין מויל אריין, פאָרט פארביי אן אַטאַמאָביל און גיט אַ פּיף.
צעלאַכט ער זיך און מאַכט: האָפּא...

:: :: ::

. . . און כאַנאַכט — אין כאַלעם — זע איך אים אָפּט. איך
נעם אים אַרום. ער קלאַפּט מיר אַף דער פלייצע:
— סעי, מיר די לעצטע צוויי נאָבל-לייט...
און ער שטעקט זיך איין אַ גרינע רויז אין דער האַנט-געשלייפֿ-
טער פיטעלקע פון זיין עלעגאַנטן איבער-ציער.
איך ווייז אים מיט אַ פינגער אַרויף צום שפיץ פונעם פּילטרע-
פּיסקן, ליידיקן פּיעדעסטאַל:
— מוישע-לייב, זע נאָר. האַסט פאַרגעסן עמיצן אַרויפצו-
שמעלן — — —
איך כאַפּ מיך אויף אין שווייס.
אַ פאַראַנגסטיקער...

סענטימענטווארג.

איך רופ זיי ארויס אין מיר — די מעלאַפארביקע פיגורן. פונם פארגאנגענעם לעבן, פון א פארגאנגענער וועלט. ווי פון א מאיסע-ביכל ארויס, קומען זיי צוגיין. גרויסע קלומפנס שאַטנס, אָנגעזונגענע בערג. צערונגענע שטיינער, פארפרוירענע ווינטן.

ס'איז נעכטן, ס'איז מאַי-צייט אין מיין הימלאַנד. די גרויסע מאַיבלעטער פון די בימער אין גאלעכס גאָרטן שעלעשטשן און גלעטן די אויגן, ווי אַ גרינגע, געטרייע האַנט וואָס מ'קאָן געטרויען. דאָס שטעטל איז מיט לאַנגע זון-ליניעס פאַרוואַרפן. די לאַנגע ליכטיגקייט נאָנוועט זיך אַריין אומעטום, וואו אַ שפאַרע איז אָפן, די שאַטנס זענען קיל און דופטיק, און עפעס אויך פון אַן אנדערער פאַרב — זומערדיק-טונקל, בלאַלעך-שוואַרץ. אנדערע שאַטנס זענען ווי פעטע פינצטערנישן, אָבער די איצטיקע שאַטנס זענען בלוין אי-בערגאנגן, מיטנדריינענס.

:: :: ::

די ליימבערג אַרומן שטעטל זענען פאַרכידעשט פון זיך אַליין, דערקענען זיך נישט. אַן אנדערס מאָל דאַכט זיך, אַז די בערג זענען אזוי שווער, אַז ס'האַרץ ווערט דאַפּן צעשראַקן, אָבער איצט דאַכט זיך אויס, אַז די ליימבערג זענען פון גלימצערדיקער, האַרטער זויער-מילך, עפעס אזוינס, וואָס איז גרינג און שיין און — מ'קען עס אַר רינגלעך צענעמען, אַר פלאַסטן צערוקן, ווי גרויסע צוקער-ווערפלעך, וואָס מ'האַט דאַפּן אַ צוקער-כאַלעם אויפגעבויט פאַר קינדער.

...זאָל דורכגיין די פּראַצעסיע פון יענע מעלאַפארביקע מענטשן, וואָס האָבן אין מיין שטעטל געלעבט! — די פויערימלעך מיט די ברייטע קאַפּעלישן, וואָס פאַרן אין פעלד אַריין אַר דעם לאַנגן וואָגן פון דראַבינעלייטערס, אַ געזאַנג פאַרמנאָך מיטן שטויב, אַ טרויריק-זיסע פייפל-מוזיק בלייבט היינגען איבערן מאַרק נאָך זויער אוועק-פאַרן. דאָס פייפל-שפּיל קייטלט זיך אַר די דעכער אַרויף, אַר די פענצטער-געזימסן, לאָזט זיך צום טאָל אַראָפּ, וואו דאָס גרינלעכע וואַסער רינט אַרויס פון אַ געשפאַלטענעם פעלז און רינט אַריין אין פּרישן טייך. — ס'איז ווי עמיצער וואָלט מיט אַ מעסער עפעס נאָר אַ טייערע זאַך אויסגעשניצט פון הוילער לופט, און עס צישן הימל-שטיבער אויפגעהאַנגען. די ליקן פאַרפילט, די גערטנער באַוואָרפן.

יונגע ווינטלעך קומען פון דער גרינער פאשע שווער און זאט און פויל. זיי לייגן זיך אינאיינעם מיט די סאמעטענע ביקלעך און לאָשעקעס אף דעם נידריקן באַרג־צעפוסנס, וואָס סלינגט שטיל אין זיך אַרײַן אַ טיפּע האַנאַע פון דער וועלט, פון די נאַלדענע מינוטלעך, וואָס היפּן אַרום אַף די רענדלדיקע בלעטער־פּלעקן.

אין מיטן־מאַרק, וואָס איז איצט ליידיק, און שמעקט ווי אַ וואַלד, שטייט אַ „קאַרפּאַטניק“, (אַ באַוואוינער פון די קאַרפּאַטן־בערג). ער איז אַ האַלד־טאַקער, גייט ער אָננעטאַן אין זײַן באַרג־קאַסטיום — לעדערנע האַלבע הויזן, אַ געשנירלטן קאַמיוויל, אַ הוט מיט אַ פּעדער. ער טראָגט אַף זיך די אַלע שיינע האַלצזאַכן: לײל־קעס, שטעקנס, ציגאַרשפיצן, נאַדל־טעשלעך, בייטשן, ציגאַרנאַזעס. אידישע אינגלעך רינגלען אַרום דעם „קאַרפּאַטניק“, פּרעגן וויפיל ס'קאָסט. טאַפּן־אַן ס'געשניצטע האַלץ, וואָס איז אויסגע־האַנגען אַף דעם „גײענדיקן געוועלב“, שטעלן הונדערטער פּראַגעס; אַ פּיצווייניקל מיט לאַכעדיקע אויגן, ווי צעפּנטע האַזענע־נים, הייסט זיך גיבן די ליינסטע לײל־קעס, שטעלט זיך אַרויף אַף אַ שטיין, נעמט דעם ציבוק אין מויל אַרײַן, מאַכט „טקיאָ“ און וואַרפט אַוועק די לײל־קע און אַנטלויפט. דער קאַרפּאַטניק לױפט אים נאָך, אָבער ער קען אים נישט כאַפּן, ווייל ער קען זיך נישט איינבוּיגן. די האַלצזאַכן זענען אַף אים ווי אַ פּאַנצער, מיט ווייניק גלײַדער־קײטלעך.

די קינדער צעלױפּן זיך מיט אַ געקוויטש, שטייען פון דער ווייטן און קוקן ווי דער קאַרפּאַטניק מוטשעט זיך אויפצוהויבן פון דר'ערד די לײל־קע און לאַכן, און וואַרפּן אַף אים גרינע האַרטע פּלױמען, וואָס זענען נאָך דערוויייל נישט גרעסער ווי קאַרשן.

ערגעץ עפנט זיך אַ רונד „קוקערל“ פון אַ לאַנג פּענצטער — דער שטאַטישער גוויר געניצט אַרויס זײַן פאַרשפּעטיקטן גוטמאַרגן. איר בער אַ שוואַרצער באַס אַריבער. זון זאָגט „אַ גוטער אויפשטאַנד אַף אויך ר' נוויר לעבן!“ און אַ שוואַלב מאַלט שוואַרצע פּײַלן אין דער לופטן, צעברעכט זיי, פליט העכער און נידריקער פון אירע אָנ־געצייכנטע ציטלען, שטעלט זיך אַפּן ברעג קלױז־דאַך, דערלאַנגט אַ שטיקל בלאַטע אין אַ יונג שוואַלבן־פּיסקל, וואָס שמעקט זיך פון אַ געסט אַרויס. פליט ווייטער — אַרום זיך אַלײַן, ווי זי וואַלט זיך וועלן אַרומבויען פון אַלע זײַטן, מיט איר אייגענער לופט־שינע, ווי זי וואַלט וועלן אַרומבויען אַרום זיך די גאַנצע ציטערדיקע לופט, דעם גאַנצן נאָלד־ציטערדיקן איצטער.

אין דער ניט־אידישער הינטערנאַס איז גרין און טונקלעך און עפעס ווי פּײַכט און פּעלדיש. די גאַס איז הינטערן באַרג — שמעקט

דארט שטענדיק רעגן און בלייפֿאסאָליעס, און פוננען און קארנשטרוי. אַ ברייטע, שאַקלדיקע ליאָכע, מיט אַסאך ציצל־שפיצלעך אונטער זיך, גייט אַרום און ברומט עפעס פון גרויס טאנעג, צו זיך אין האַלץ אַרײַן. די נאָזלעכער זענען ווי די אויגן, סע דאָכט זיך אויס: די כאַזירטע האָט פיר קליינע אויגעלעך: דורך צוויי זעט זי. דורך צוויי מאַכט זי „קרי־קרי“.

אַ געפֿלאַכטן טירל פון אַ פֿלויט איז צוגעבונדן מיט אַ קאָרע־שטריקל. סע וויל אומפֿאלן, אַז סע שטאַרבט, נאָר דאָס קאָרע־שטריקל דערלאָזט נישט. דאָס טירל איז אין קאַס. ציט זיך אויס, ווי ווייט סע קען, בויגט זיך נידריקער, נידריקער — עס רוט נישט. היינט־מאָרגן, וועט עס אויספירן זיינס, און גיבן אַ פאַל, און זיך אָפרוען. — אינווייניק איז דעם לייס־געקלעפטן שטיבל פונם רייכן כאַזיר־הענדלער פערדע איז אַ געשמאַקע דושנעקייט, אַ זיסער טשאַד פון פאַרגאַסן פעטס. אַ כעוורע כאַזירשלענער מיט וואַנצעס ווי באַרשטן טרינקן טיי, שוויצן, ווישן זיך מיט שטיקער רוטן לייזונט, וואָס זיי האַלטן אַף די אַקסלען, ווי האַנטיכער. איינער אַן אַלטענקער, מיט געפויגלטע צוויי האַלבע, בלאַנד־ווייסע בערד, האָט שוין אָפגע־טרונקען. האָט ער איבערגעקערט ס'גלאַז מיטן דנאָי אַרויף, אַרויפ־געלייגט פון אויבן אַ שטיקל צוקער, פאַר אַ סימען, אַז ער וויל שוין מער נישט. סע שלאָגט אים צום האַרצן אַן אַנגענעמע נודנעקייט. ער וויל אויסשפּיען. זוכט ער אַן אָרט. צילט אַריבער איבערן טיש. איבער אַלע „געסט“ — טרעפט אַפן האָן, וואָס שטייט צוגעבונדן, יענער וויל גיבן אַ קריי, און איז זיך מעיאַשעווי אינמיטנדרינען און גיט אַ גאַנר, ווי אַ הינדל. די פויערימלעך לאַכן, פאַטשן זיך איינס ס'אַנדערע איבער די אָפגעזענטע לאַנג־האַריקע קעפּ, ווי מיט פראַלניקעס, דערנאָך הערט זיך עפעס אַ מענטשלעכע מוזיק, וואָס ס'איז נישט שוין צו באַשרייבן. —

:: :: ::

ס'איז אָנהויב יוני.

דער טאָג איז ווי אַ גאַלדענער פֿלאַסטער אַף אַ „גרינט“ (אומ־ריינעם קאַפּ). דער פאַרנאַכט קומט מיט גרויסע טונקלע גרין־בלע־טער און וויקלט איין דאָס שמעטל, ווי אַ וואַקסנדיק קעפל קרויט וויקלט איין אַ וואָרים, דערציט אים פאַר זיך — אַ סוינע אין אייגענעם האַרץ.

די אַרימקייט האָט נישט ליב די גרינקייט, די גרינקייט לאַנג־ווילט זיך פון דער אַרעמקייט.

אין רעגנדיקע טעג לעבן־אויף אַלע שמעטלדיקע מענטשן, ס'איז

די אַרמיקייט האָט נישט ליב די גרינקייט, די גרינקייט —
עפעס, ווי א קראַנקער דערזעט א קראַנקן, דער מיסער אָפגעשליסע-
נער דרויסן איז מער „היימישער-מענטש“, ווי דער שיינער פראַנט
אין אויסגעפוצטן גרינס —

לעבן שאַיע-שוסטערס שטיבל בליען זונבלומען, מיט שוואַרצע
אייגעלעך. דרייען זיך אָף די אייגעלעך בינען. דינע, זיידענע בינען-
פליגלען וואַיעווען אַרום די שוואַרצע בלומען-אייגעלעך, ווילן דעם
האַניק אַרויסנאַשן, אָדער — עפּשער ווילן זיי אין די האַלב-צייטיקע
בלומענאייגעלעך זייער ליבע-געזאַנג אַריינזינגען?
ס'איז אָנהויב יוני.

א גרינע זאַטקייט פאַרמאַטערט די אַרימע מענטשן, עך, ווען סע
זאָל זיין שווייס! ווען סע זאָל זיין היץ! ווען ס'זאָל זיין טשאַד!
ניכטערקייט: אין מיטנדריינען עפעס א טאַג, וואָס איז ווי
יאַנטעוו און זינגען האָט מען נישט וואָס און שמיכלען שעמט מען
זיך און אַרויסגיין שפּאַצירן פאַלט נישט איין, ווי סע פאַלט נישט
איין א בלינדן פּויגל אַרויסצופליען פון זיין טעמענער נעסט. פון
שניידער-נעסל קומט אַרויס עליע דער קייזערלעכער שניידער מיסטער.
(דער „קייזערלעכער“ רופט מ'אים דאַפאַר, ווייל ער האָט אַמאָל גענייט
א ראָס פאַרן... זשאַנדאַר) ער איז א דין מענטשל, מיט א בערדל
ווי פון ווייסן שוים, און א פאַנעם-הויט פון א פיש, און אויגן — ווי
קנעפלעך — אַן אויסטערליש מענטשל, וואָס היפּערט באַס ניין, ווייל
ער איז צו גרינג, און ער האָט נישט אין זיך קיין געוויכט. ער
שמיכלט שטענדיק מיט גרויע אַרבעסדיקע ציין. דער „קייזערלע-
כער שניידער מיסטער“ איז נעבעך שוואַך אַף איורוי, און אַף צי-
פערן, איז ער שטענדיק אין א פאַרלעגנהייט. אָבער ער שעמט זיך
אויסזאָגן דעם עמעס. דאַפאַר פּרעגט ער קיינמאָל נישט: „וויפּיל
האַלט באַ מיר דער זייגער?“ (ער האָט אַן אייגענעם טעש-זייגער,
מיט א שליסלע, וואָס היינגט אַפּן קייטל) נאָר ער נעמט אַרויס
דעם זייגער, גיט א קנאַק-אויף די קופּערטע און זאָגט:

— א נו, גיץ נאָר א קוק, איך בעט אייך, ווי גוט מיין זייגער
גיט... א יאָ ער גייט גוט, האַ? וויפּיל האַלט ער?

אַן אַנדערש מאָל דאַרף דער „קייזערלעכער שניידער-מיסטער“
עפעס צונויפּרעכענען און ער קען נישט, אָבער ער שעמט זיך אויס-
צוזאָגן, פּרעגט ער נישט „וויפּיל איז 7 מאָל 8?“ נאָר:

— זאָגט מיר, איך בעט אייך, איר זאָלט מיר לאַנג לעבן, וויפּיל
איז די לעצטע צייט זיבן מאָל אַכט? כ'האַב שוין לאַנג נישט
אַריינגעקוקט אין דאָס... — און די קנעפל-אויגן לאַכן

און דאָס שוים־ווײַס בערדל ציטערט ווי סע וואָלט געוואָלט צערונגען
ווערן, און די קנייטשן אָף דער פּיש־הויט פון צעטריקענטן, קליינעם
פענימל, זענען ווי אַ באַהאַלטעניש פאַר די אַלע זוניקע, האַרציגע
דריבנע געלעכטערלעך זיינע, וואָס זענען אזוי קליין און שיין און
אומזיניק ווי דאָס לעבן אין אונדזער שטעטל:
וואו די ליימוואַסערן דינען,
וואו די האָפּן וואַקסן,
וואו מיינע כאַלוימעס האָבן אָפּגעבליט.

ווי אזוי איך שרייב

עטלעכע גרונט־שטריכן פון מיין ליטע־
דאָרשן באַנעט, אויפנעם און אויסדרוק

דער ציל פון אַט־דעם אויפזאָץ איז אויסצופאַרשן די אַלערליי
מעכאַניזמען פון „שאַפן“ און דאָדורך עפּשער קומען נענטער צו אַן
אַנטפּלעקונג פון די קונסט־„מיסטעריעס“, וועלכע זענען איינגעלעך
בלויז די זייער פאַרשפּיצטע, קאָמפּליצירטע „טריקס אָוו דהי טרעיד“
(פּאַך־טריקס). דאָס קען באַהילפּיק זיין סיי די יונגע שרייבער אונט־
דזערע, און קען אויך — אין געוויסע פּאַלן — גיבן אַ שליסל צום
אַנאַליז פונם שרייבערס טאַלאַנט.

לִאָמיר זיך, קאַלעגן, איינס ס'אַנדערע „אויסהאַרכן ס'האַרץ“
מיט אַט דעם איינפאַכן ליט־סטעמאַסקאַפּ ווי אַ מיטל צו דער ערשטער
דערקענטניש פון טעמפּעראַמענט, געוואוינהייט, שולונג, עטצ.

:: :: ::

אַנגעהויבן האָב איך שרייבן — לויפנדיק, דערנאָך האָב איך
געשריבן פּאַרנדיק, שפּעטער — שטייענדיק און איצט שרייב איך זי־
צנדיק.

איך מיין דאָס, פאַרשטייט זיך, ניט בוכשטעבלעך. איך וויל דאָ־
מיט בלויז זאָגן, אַז מיין שרייב־טעמפּאַ, כאַטש עס ווערט, דאַכט זיך,
ניט פאַרלאַנגזאַמט, ווערט אָבער פאַררואיקט, פאַר־געדולדיקט.
מיינע ערשטע (בעסערע אַרבעטן, צישן פיל זייער שלעכטע) זיינען
געווען פּראָדוקטן פון פאַרסאַפּעטער אומגעדרוקט; אַביסל שפּעטער
(אינעם עלטער פון 30—38) האָב איך די בעסטע זאַכן (צישן זיי אַ
טייל גוטע, אַ טייל זייער שלעכטע, זעלטן מיטלמעסיקע) אויסגעאַטעמט
אין איילעניש, און שוין דער פּוּלס אַליין, די שטראָמיקייט פלעגט מיך
דערפרייען צו אַזאַ גראַד, אַז איך האָב שוין קיין פיש אין שטראָם ניט
געקענט און ניט געוואָלט זוכן...

:: :: ::

ערשט אַז איך בין די איבערראַשונג פון „טראַגן אזוינע פיינע
ברילן“ איבערגעקומען, האָב איך די ברילן אויפגעהערט צו זען און
אַנגעהויבן זען — צומערשטן זיך אַליין, אין דער גאַנצער באַלאַגאָוע־

דיקער ניט־שיינקייט, אין דער גאנצער פאָזע, וואָס איך האָב אינערלעך טיף פיינט געהאט פון אלע יאָרן, נאָר וועלכע מיין נייגונג צו טע־אטראָלישקייט האָט אַריבערגעוואויגן.

איצט שרייב איך קאלטער, שווערער, פראָסטער און—איך ווייס ניט, אף ווי פיל בעסער, ניט ווייל איך בין אף מיין אייגענער אַרבעט קיין מיווין ניט, ווייל שטייענדיק מיט דער נאָז אפן שפיגל, קאָן איך זיך אליין ניט זען אינם נויטיקן פערספעקטיוו.

אין אַ שפעטערדיקן פּעריאָד (אויב עס וועט זיין אזא) וועל איך, נאָרנישט ווי קיין אָנעוו, נאָר מיט קילער פראָסטקייט קענען זאָגן: מיין אַרבעט פון יאָר... איז געווען גוט... שלעכט... מיטלמעסיק. צישן מיינע געוואוינהייטן (שלעכטע) איז צו שטעלן פינטעלעך קימאט באַ אלע סאָפֿ־פּאַראַגראַפן, כאַטש איך האָב בעטווע פיינט פינטעלעך.

איך שרייב אף יעדן סאָרט פּאַפּיר, אַמאָל געווירעט, אַמאָל ניט געווירעט, שטענדיק קרום, מייסטנס מיט אַ שלעכטער איילנדיקער האַנט־שריפט. אָפט איז מיין היינטיקע שריפט ניט ענלעך צו דער נעכטיקער און באַ מיר ליגן מאַנסקריפטן אַלטע, וועלכע איך קען קוים דערקאָנען צי זיי זיינען מיט מיין האַנט געשריבן.

:: :: ::

סטיליסטיש בין איך איצט ווייניקער „מפונעק“ ווי אַמאָל—כאַטש מיין וואָקאַבולאַר, מיין שפּראַך־אינווענטאַר, איז איצט, מיין איך, רייכער און קאָלירפולער.

זעצערס האָבן מיין האַנטשריפט ניט ליב און די וואָס זעצן ביי־כער דערשרעקן זיך, אז זיי הערן, אז דאָס בוך איז מיינס. אַפּילע ווען עס באַשטייט פון אַלטע אויסשניטן, האָב איך די פאַרשאַלטענע, פאַרשווענדערישע טעווע — אַנשטאט אפן מאַנסקריפט — צו אַרבעטן אויף די אויפגעזעצטע „גאָליס“ (די ערשטע אָפּצוגן פון די לינאָטי־פירטע שורעס) און שפעטער אף די געשאַלטענע בלעטער.

דאָס נעמט זיך דאַפּון, וואָס אינערלעך בין איך צום פּאָך ניט צוגעבונדן, טראַכט פון זיך קיינמאָל ניט, ווי פון אַ שרייבער. עס דאַכט זיך מיר שטענדיק, אז שרייבן איז אַ קלייניגקייט און יעדער מענטש דאַרף דאָס קענען. איך בין אויך איבערצייגט שוין זייער לאַנג, אז פון „רויען“ טראַכטן ביז דעם אויסגעראַפּינירטן געדאַנק איז אַ גרוי־סער מאַהאַלעך און אז אפן וועג ווערט דאָס ווערטפולע, דאָס וואָס גראַבלט זיך מיט ציין־און־נעגל צום לעבן — פאַרלוירן אין פּראָצעס

פון אַנקלאַפּן אין אלע בלוט־טראַפּנס פון די געדאַנקען און עמאַציעס, ביז עס ווערט וואַרניט־וואו אין אַ בלאַסער פאַרם אויפגענומען, פעסטגעהאַלטן, אַרומגעטאַפּט מיט אלע אינערלעכע כּושים. פונם פעסטגעהאַלטענעם געדאַנק ביז צום אויסדרוק גייט אויך אַ שפּאַר ביסל פאַרלוירן אזוי, אַז דאָס וואָס קומט צום אויסדרוק, איז דאָס אומבאַהאַלפנסטע.

דאָס זענען — טיילווייז — סאָפיסטישע גריבלערייען, וועלכע שטערן מיט פרייד אויפצונעמען דאָס וואָס דער גייסט פּראָדוצירט. עס וואָלט עפּשער געווען לאַגישער צו באַטראַכטן די פאַרפלאַנטערט־קייט אין אייגן שרייבן ווי אַן איבערפּראָדוקציע פון שטאַפּן, אָן אַנגעגרייטע לאַגער־ערטער, וואו די שטאַפּן אַהינצוטון.

טראַכטן — טראַכט איך שטענדיק שטויסנווייז (ווי מע רופט עס אין דער פיזיק) און ניט פלוסווייז.

דערפאַר פעלט אין מינע גרעסערע אַרבעטן אַפּט דער העמשעך, די ארכיטעקטורישע אויסמעסטונג, ווי וואויל עס פעלן (אַפּט) נישט די אלע נויטיקע מאַטעריאַלן.

דער לייענער דאַרף זיך פאַרשטעלן אומגעפער: איך ברענג פענצטער, טירן, ציגל, שינדלען, ברעטער, שלעסער, צעמענט, וואפּנע, פאַרבן — אלע נויטיקע בוי־מאַטעריאַלן. איך נעם זיך די מי יעדער שויב אַפּצוקאַלירן, יעדן ציגל אַפּצופאַרבן, יעדן שטיין אַרומצושלייפן, נאָר פאַר דער וואַסערמאַס — פאַר גלייכקייט פון סטרוקטור — האָב איך קיין געדולד נישט. פיליכט אויך ניט די פייאיינקייט (צוליב מיין פעלערהאַפּטן זיקאַרן) צו נוצן ווי פאַכלייט נוצן עס.

מיר איז גרינגער צו שרייבן עטלעכע זאַכן מיטאַמאָל, אָדער איין זאַך (אָדער מער) יעדן איינציקן טאַג, ווי צו שרייבן בלויז אַביסל אין לאַנגע העפּטאַקעס (אינטערליודס). יעדער געדאַנק געבירט א צווייטן, א דריטן.

לעש איך מיך אויס, פאַרגעס איך אינגאַנצן אַז איך בין אַ שריי־בער, לאָז איך אלע געדאַנקען גיין פאַרלוירן, — טרייב זיי קימאַט אַרויס פון מויעך מיט געוואַלט און לאָז אַריין אַ גרינגע לופט צו דער־פרישן מיין פאַרמאַטערטן געהירן.

דאָס שרייבן אַליין איז מיר זעלטן שווער, נאָר — דער נאָכ־קלאַנג!

נאָך יעדער אָנגעשריבענער זאַך קומען ווידערקלאַנגען, לאַנג־לאַנג, ציטערן־נאָך, מאַטערן און אַנגסטיקייט. איך בין אינגאַנצן פאַר־קלונגען ווי אַ פּוסטער טורעם, אין וועלכן עמיצער האָט אלע גלע־

קער געלאָזט אַרבעטן. עס איז ווי די אָנגעטראַכטע שטאָפּן וואָלטן
עפעס משונדעדיק אויסלויכטונגען קלינגענדע אַרויסגעגעבן, וואָס זענען
אַסאך העלער, אַסאך בלענדיקער ווי די שטאָפּן אליין.
דער בעסטער מיטל אין אזא פּאַל איז: זיך זעצן שרייבן. מיטן
אָנשטרענג צו דערטאָפּן באַ זיך אין דער טיף עפעס נייע פּאַרגעס
איך דאָס שרעקלעכע נאָכקלינגען. נאָר באַלד, ווי עס איז צו דער-
וואַרטן, קומט אַן אַנדערס אַף זיין אָרט, ביז איך שטעל אינגאַנצן
דאָס שווערע ראָד אָפּ, פּאַרגעס אַלדינגס, ראַטעווע מיך דורך ניט
לאָזן קיין געדאַנק זיך פעסטהאַלטן אין מיינע — לאָמיר זאָגן — גע-
הירנצעלן.

:: :: ::

איך האָב קיין שום „געמבלערישע“ נייגונגען ניט. דאָס נעמט
זיך, גלויב איך, דאַפּן, וואָס באַ מיר איז דאָס שרייבן אליין אַ סאָרט
„הויכער שפּיל“, אַן אַזאַרט: איך ווייס זעלטן מיט 10 מינוטן פּריער
וואָס איך וועל שרייבן, כאַטש אָפט איז מיר קלאָר, אַז שרייבן וועל
איך עס אַזוי און אַזוי.

יעדע אָנגעשריבענע זאַך איז פאַר מיר אַן איבערראַשונג.
אַמאָל פּלעג איך היסטעריש-מעלאַנכאָליש לאַכן, לעזנדיק אין
מאַנסקריפּט מיינע הומאָרעסקעס (און אַפּילע אין אַ בוך אויך). היינט
קום איך אַף מיינע הומאָריסטישע אַרבעטן קימאַט מיט גלויכניגלט,
לאַך זעלטן דאַביי. נאָך ווינציקער — איבער „פּראָפעסיאָנעלן הור
מאָר“, וועלכן איך האַלט פאַר אַן אומבאַהאַלפענער און נידריגער
מאַדרינגע.

איך קען ניט געדענקען איך זאָל אין די לעצטע יאָרן האָבן ווען
עס איז געלאַכט אָדער געשמיכלט לייענענדיק אַ בוך. מיט דער אויס-
נאַם פּון געוויסע שטעלן אין קולבאַק'ס „זעלמעניאַנער“, וואָס האָבן
מיט זייער בוילעטער סאַטירע אָפּן שטייגע-רלעבן (אָבער ניט איבער
מענטשן) אַרויסגערופּן אַ טיף-האַנאָעדיקן שמיכל.

:: :: ::

ווען איך לייען אַנדערע שרייבער, שטוים איך מיך שטענדיק אָן
אַ שטעלן, וועלכע איך באַוואונדער דורכאויס און אַפּילע באַ די
קלענסטע ליטעראַטור, באַ די ערגסטע דיִלעטאַנטן טרעף איך אָפט
די פּאַשווטסטע אויסדרוקן, אַף וועלכע איך בין זיי שטאַרק מעקאַנע,
ווייל אַקוראַט אַזוינע אויסדרוקן, אָדער ווערטער, אָדער געדאַנק־קאָמ-

בינאציעס וועלן צו מיר קיינמאָל נישט קומען (עס קאָן געזיין, אַז ווען זיי קומען — נעם איך זיי ניט אויף. מיר אָבער איז עס, אין העלן, אויבערשטן באַוואוסטזיין, ניט באַקאַנט).

:: :: ::

איך שרייב קיינמאָל ניט קיין שום זאַך סיידן איך האָב צומערשטן אַ נאָמען דערפאַר.

דער נאָמען מוז זיין אַזאַ, וואָס האָט „אַן אייגן פּאַנים“ (אויב דאָס איז ניט קיין אַנשטעלערישער זאַג), וואָס געדענקט זיך צוליב אַריגינעלער קורצקייט אָדער לאַנגקייט, אָדער נאָנטקייט („מיינע הענט האָבן פאַרגאַסן ס'דאָזיקע בלוט“, „פון מענטש צו מענטש“, „ווילדע רויזן“, „אַ וועלט מיט אַרבעט“, „פויסטן און פּאַנען“, עטצ.).

די נעמען פון מיינע העלדן—דאָרטן וואו עס זענען דאָ באַ מיר אַזעלכע — זענען קימאַט שטענדיק אויסגעטראַכטע. עפעס אַ געפיל האַלט מיך קריק פון „אַפּנאַרן“ דעם לייענער פון זאַגן אים: דער מענטש הייסט אַזוי און אַזוי. סיידן ווען איך שרייב ביאָגראַפיע: דעמאָלט גיב איך אָפּט דעם עסענציווסטן „עמעס“, אינאיינעם מיט מײַן... וואונטש-עמעס.

:: :: ::

אין אַלע יאָרן פון מײַן שרייבערישער באַשעפטיגונג (איך האָב גע- האַט אָנגעשריבן „מײַן שרייבערישער קאַריערע“ און האָב עס אויסגע- שטראַכן, איך האָב פאַר דעם וואָרט „קאַריערע“ מוירע!) אין אַלע מיינע, לאַמיר זאַגן, 30 יאָר, וואָס איך בין באַם שרייב-פאַך, קען איך מיך ניט דערמאָנען איך זאָל האָבן — מיט דער פען — אַ העלד „דערהאַרגעט“. סיידן אין די ערשטע, אומגעצאַמטע, וואויל-יונגע- רישע הומאַרעסקן — אַ אַ שפּאַס, נאַטירלעך.

געגנשטאַנדן פּינטלעך שטענדיק פאַר מיינע אויגן. דעריבער האָבן זיי דעם פּלאַטער-גלאַנץ וואָס זיי האָבן — ניט דעם גלאַנץ „פונם מילעכוועג“ פון די שטערן, נאָר פון מײַן אייגענער אומ- זיכערקייט.

:: :: ::

איך האַלט — איך פלעג האַלטן (היינט ניט), אַז די עמעסע פּאַכמאַנשאַפּט, ווערט דערגרייכט ערשט נאָך יאָרן-לאַנגער אַרבעט, אָבער אַז טאַלאַנט איז יגוט, אַז דער ערשטער פּעריאָד אין מענטש-

לעבן לעבן איז אלץ וואָס דער מענטש לעבט: א מענטש קען פיר, פינף, זעקס מאָל איבערלעבן די ערשטע 15 יאָר פון זיין לעבן, אָבער ווייטער ווי די ערשטע 15 יאָר לעבט ער ניט...

:: :: ::

עטלעכע מאָסן פאַר מייסטערשאפט:

1. אַה וויפיל קענסטו זיך אַלס קינד?
 2. אַה וויפיל דער שרייבער, ווי דער מאַלער, קען די אַנאַטאָמיע פון זיין געגנשאַטער.
- דער מייסטער פון דער נאָוועלע, פון דער גרויסער פּאָעמע, איז דער וואָס קאָן שרייבן פון אַלע זייטן, פון אַלע אַנאַטאָמישע פונקטן אויס און דערנאָך צונויפפירן, צונויפהעפטן, אַן אַטעם אַריינבלאָזן. עס לעבעדיק מאַכן.
- לעבעדיק באַשאַפן אַ בוך פון גראַדן אָנהויב ביזן רעגולירטן סאַף — דאָס, גלויב איך, גיט זיך קיין שרייבער ניט איין.

קאליא טעפער

קאליא טעפער — זיין פּעדערנאָמען איז געווען „ד'אברוצי", זיין נאָמען איז באַשאַנט געוואָרן דורך די טערפּקע פעליעטאָנען, „זיגזאָנן", וואָס האָבן זיך („אין זייער צייט") געדרוקט אין דער פ. א. ש. פּאַרטערעט קאָליא טעפער: נידעריס-דירעוודיק. קליידער הענגען אַף אים ווי אַף אַ געשטעל. ס'פּאַנים איז לויטער רירעוודיקע נערוון און ס'שטייט נישט אַף קיין אָרט. עס דאַכט זיך: לויטער אויגן, לויטער נערוון. אַ בינמל ברענגענדיקע נערוון ארויסגעוואָרפן אַפּן ווינט.

וועקזילבערשיגניך. האַסטיק ווי שוים פון אַ פּרישגעפּנטער פּלאַש מיט שאַמפּאַן — פּאַרנעמט ער זיך ברייט, רינט-אַריבער, צע-קלעקט זיך אין זידנדיקע פּלעקן.

קען אַסאַך לעשויעס, געדענקט ביבליאָטעקן אַף אויסנוועניק, זעצט ער זיך אַנדער קעגן שפּיגל, מעסט-זיך אָן איין טאַלאַנט, נאָך איינעם, קלייבט זיך אויס דעם בעסטן און... לייגט זיך אין אים שלאָפן.

אַ שריפטשמעלער — פאַר שריפטשמעלער. איינער וואָס קען דאָס פאַך מיט אַלע זיינע סוידעס, זיינע טעכניקן, אַ גוואַלדיקער מייסטער. אַ . . . קאַליע צו מאַכן די פּיינסטע זייגערלעך. אָדער אַף אַרויסצונעמען די „וועריק" פון די קופּערטעס, אַראַפּ-רייסן די ווייזערס, אַרײַנלייגן די „מעכאַנישע אינגעווייד" צו זיך אין קעשענקעלע און . . . ס'זאָל נאָך פונדעסן אַביסל קלאַפּן. אַ „קישעף-מאַכער", וואָס ווייזט ווי די „קונצן" ווערן געמאַכט. און אין דעם ווייזן אַליין שטעקט מער קונץ, ווי אין אַסאַך קונצן...

:: :: ::

טעפער איז אַ מענטש מיט אַ טיפּער ערודיציע. האָט אַ פענאָ-מענאַלן זיקאַרן, און פּיאיִקייטן אָן אַ שיר. לעבט שלעכט און — ווי ס'מאַכט זיך. אַ נאָזיר וואָס פּייניקט זיך, לויט יויזל-פּסוקים. גייט אין מילכאַמע מיט . . . שאָטנס. נעמט זיך אָן די קרוידע פון אַלע פּאַרזעסענע מיידלעך, פון אַלע זייערע שרייבער, פון אַלע פּאַסקודנע נאָנעס, פון אַלעס וואָס איז פּרוכטלאָז. טעפער פּייניקט זיך מיט עמעסן אַזוינע, אַזוינע אויסגעטראַכטע...

איך טראכט פון טעפערן: א פאס מיט איין רייף פון אונטן.
און דער איינער רייף איז אויך אביסל צעשפאלטן.
נישטאָ וואָס ס'זאָל צענויפהאלטן.
רעליגיע, פילאָזאָפיע, ליבע — אַריבערגעשפרונגען: „איך האָב
מיך פאַרקעכט צום געדאַנק פון עפעס אַ פרייהייט“...
זיין טיש-וואָרט „מעלאַנכאָליע“ (פון אים האָב איך עס אין די
יונגע יאָרן גענאַשט דאָס וואָרט!) זיין אלעכעמישער מעטאָד: מאַכן
פון גאַלד — בלעך...
:: :: ::

לעבן לעבט קאָליא טעפער שרעקלעך אָרעם. א שטראָפער און
אַ „נאַווי“, ווערט ער אין קאס און באַליידיקט איך, אז איר זאָנט
אים, אז ער האָט אין זיך אַ „פונק פון אַ „נאַווי“, וואָס איז אַ
„פאַרזעסענער באַכער“...
אַ גוטמוטיקער קאַיסן, און — אַ קינד, אזוי מילד . . . אזוי גוט...
באַנאַכט וויינט ער מיסטאם פון שלאָף.
אַ צולעהאַכעסניק, וואָס נעמט נישט אָן קיין זאך אַנדערש ווי
בא די הערנער — אפילע אַ פלוי.
מישט און מישט אין קאַלטן, ריינעם וואַסער, מישט גאַרנישט
אויס.

סע ווערט נישט זיסער, סי ווערט נישט זויערער, סי ווערט נישט
מערער, סי ווערט נישט מיגדער. אָבער ער איז פאַרנומען אין מישן
ווי אין אַ ריטואַל...
:: :: ::

קאָליא טעפער קומט קיין אַמעריקע מיט אַ גרויסן וועלטלעכן
באַנאַזש. אַ שמעק געטאָן „אונטער די עקן“ פון עפשער 40 קולטורן.
באַקומען אַ קאַטער אַף דער נעשאַמע... ניסט מיט... מעטאַפיזיק.
לאַנגווייליקט זיך.

די לאַנגווייל טאַפט די ווענט, די סופיטן, דערגרייכט צום יופיטער
— גענעצט אַלדינג אַרום מיט אַזא ליבן, ווייכן גלאַנץ...
זעצט ער זיך אַוועק און ווערט אַ קענער פון אידיש.
און ווי אזוי קען ער אידיש!
בעסער פון אונדז אַלעמען.

סי גייט נישט אַוועק קיין יאָר זינט ער האָט זיך אויסגעלערנט
אידיש, אַרבעט ער שוין אַף אַ אידישן ווערטערבוך.
נעמט אַלטע, איינגעפונדעוועטע ווערטער און זאָנט זיי אָפּ

ס'לעבן, ווארפט זיי פון אלע טרעפ אראָפּ, זיי ברעכן די קעפּ... ער הויבט זיי אויף, געשלאַגענע, האַלכ־טויטע, ראַטעוועט זיי אָפּ... און שטעלט זיי אַרײַן — זיי שטייען און ציטערן פאַר זיין קוק. דערווייל זעצט ער זיך אַוועק און גיט אַ ווער אַ . . . פעליעטאַ-ניסט פון „זיגזאַגן“. ער שרייבט מיט גרויס מי, ער ווייס נישט וואָס נישט צו שרייבן...

עס איז דאָ אַזויפיל נישט צו שרייבן—און ער מוז דאָס אַלצדינג נישט־אַרײַנשרײַבן אין איין קליינעם פעליעטאַנטשיק...
ס'איז פּאָלג מיך אַ גאַנג!

האַרעוועט ער, שוויצט איבער יעדן וואָרט.
דערנאָך שוויצט ער ווייטער באַ דער אַרבעט פון פאַרפּוס־גיסן „וואָרין קיין שווייס־דייעך טאָר זיך נישט הערן“.
דאַצו איז ער צופיל — „ד'אַברוצי“.
שרייבט ער צעביסלעך: ענגע, טויט־שטייפע זאַכן, שפּריצט זיי איין עפעס אַ מיטל זיי זאָלן זיך צאַפּלען.
זיי צאַפּלען זיך, מאַכן אַן איינדרוק, אָבער קיין ברויט האָט מען דאַפּון נישט. קוים אַביסל ביטערן קאָווער.
ווערט ער אַן איבערזעצער.

ער איבערזעצט פון עטלעכע שפּראַכן, און טאָמער קומט אויס צו איבערזעצן פון אַזאַ שפּראַך, וואָס ער קאָן נאָך נישט, זעצט ער זיך אַוועק און . . . קאָן!
פאַרהאַקט זיך אין אַ ביבליאָטעק אַף עטלעכע טעג, און קומט אַרויס מיט אַ שפּאַגל־נייער שפּראַך, וואָס קיינער פון די אידישע שרייבער פאַרשטייט נישט.

:: :: ::

ער פאַרט אַוועק פון אונדז.
איבער דער וועלט, אַף אַ סאַמאָוואַר.
„ווער זידט? איך, צי דער סאַמאָוואַר?“
. . . אין וואַרשע האַלט ער רעפּעראַטן איבער „אַלטע יונגפּרויען און די קלויסטערלעכע לערעס פון הייערסטראָם“. — דער אוילעם שרייט: גיט אונדז אָפּ ס'געלט פאַר די בילעטן.
ער האַלט עס פאַר אַ טרומפּ. מאַכט דעם אוילעם קאָמפּלימענטן פאַר זיין נוטן געשמאַק און . . . פאַרט אַוועק.
פאַרכאַפט אים דער „אַקטאַבער“ באַ אַ פּוס, גייט ער אַרום אין זאַק־קליידער, פאַרלאָזט זיך אַ קאָלטענעוואַטע באָרד און זעצט זיך אַוועק לערנען גערמאַנישע פּילאָלאָגיע...

זאל עס אריבערשטארמען, ער וויל זיך נישט מישן...
איצט וואָס?
„איינארדענען זיך, פאַרנעסן, אַרויסשטופן די וועלט אין דרויסן אַרויס“.
פאַרוואָרפט זיך ערגעץ אין אַ דערפל אַף סיביר, און ווערט דאָרטן אַ „סליעדאָוואַטל“.
ווערט אומעטיק. נעמט ער איינמאָל אין אַ סאָף־כּוידעש, ווען ער באַקומט ס'געהאַלט פאַרן מאָנאַט (80 רובל, דאַכט זיך) און רופט צענויף פּויערים און פּידי־קולאַקעס פון זיין דאָרה, מאַכט אַ שטיקל יאָנטעף, מיט לעכט און . . . מיט צוקערלעך, און מיט לעקער, און מיט פּייגן (מ'טונקט זיי אין בראָנפן!). צעפאַטערט ס'נאַנצע געלט, און ער מוז זיך שפּעטער באַנוצן מיט מעלוכע־געלט.
„סטייטש, בירגער טעפּער?“
ענטפּערט ער מיט אַ גלייכווערטל, און מיט עטלעכע ציטאַטן אַף אַביסיניש.

די געפּע־או־קען קיין אַביסיניש ניט. פאַרלירט ער די שטעלע און גייט אַרום ליידיק, און פאַרברענגט זיינע טעג אין דער לענינגראַ דער ביבליאָטעק. אַמאָל נעכטיקט ער דאָרטן אונטער...
ווען איך בין געווען אין לענינגראַד, האָב איך נישט געוואוסט, אַז ער איז דאָרטן. קיינער פון די כאַוויירים אין מאַסקווע האָבן ניט געוואוסט. געזוכט, געזוכט, נישט געפונען אים.
ערשט אין אויסלאַנד האָב איך דערהאַלטן פון אים אַ בריוו.

:: :: ::

מעפּערס בריוו

מוין ליבער, מיף־ענטימענטאַלער

משה נאָדיר :

איך זאל האָבן ערהאַלטן אייער ליב בריוול אַ וואָך פּריער, ד.ה. איידער איר זיינט אַוועקגערופן געוואָרן, וואָלט איך אומבאַדינגט פאַרפּאָרן קיין מאַסקווע אַ קוק אַף אײך צו טאָן און אַרומצופלאַלען וועלט, מענטש און נאָך אַנדערע אינטימערע קלײניגקײטן. אַ שאַד, אַ שרעקלעכער שאַד. נאָר פאַרפּאַלן! ווי וואָלט איר דערפּרײט מײן גאַנץ־פאַרעלטערטע מוטער אין בראָנזוויל. שטאַלץ אַדרעסירט זי ברוקלין (איך פאַרשטױ, אַז האַבנדיק אַרױבערגעצױגן זיך פון בראָנאַקס, ברוק עוו. קײן פּיטקין עוו. פּילש זי זיך דעגראַדירט) און אַנדערע פאַמיליען־מיטגלידער און אַ האַלב צענדליג גומע ברודער, דערצױלנדיק זיי וועגן מיר ניט פון קאַפּ. — אייער אייביק־דירעקט־דיקער קאַפּ! — נאָר וואָס געזען און געהערט און געשאַפט מיט אייגענער

האנט און אויג. איך זאל האבן איך געזען דא און אייערע שטארק-געוואמעלטע ווערק, וואלט איך איך איינגערעדט צו מאכן זיך אן אומד-שמערבלעכן נאמען אויך אין רוסישן לאַנד און ליטעראַטור.

ווי לאנג וועט איר בלויבן אין פארוז: זעט זיך אומבאדינגט מיט ע. ווארשאַווסקי, דעם אויטאָר פון די „שמוגלערס“; איר וועט זייער אַנטוישט ווערן, ער איז אַ זייער דעליקאַטער, ליבער, גאָראַינגלישער מענטש. וואָס האָט ליב מעלאַנכאָליע און כקירע. עפעס ברעכונגעס אין אים, וואָס רירט, ווי אַלעס צום-לעבן פאַראורטיילט. איך קען אים פון וואַרשע; גיט אים איבער מיין האַרציקן גרוס. ער זיצט אַוואַדע אין דערזעלבער קאַפּע, וואָס איר טוט דאָרט זיצן.

צופעליג איז מיר אַריינגעפאלן אין די הענט אַ בלעטל ביכער-נויעס פון דער וואַרשעווער קולטור-ליג. אַזאַ אַרומקויט, פּראַווינציאַלישקייט און סטיליגייטס-אַרימקייט! דערלאַנגען זיי דער ווידערגעבאַרענער אידיש-קייט די קאַרינישע מאַפּאַסאַן איבערוועונגען פון וועלכע מען קען זיך גוט באַקענען מיטן אומגעלומפערטן, שרױערױשן, געשמאַקלאַזן לעאַ קאַברין און זיין לאַשען און סטיל, אַבער גיט מיט מאַפּאַסאַנען.

קלויבט איר זיך שרייבן וועגן אונדזערע ראַטנלענדער? אין וועלכער פּאַרס? די צאָרע איז, אַז די וועלטגעשעפטן גייען אַזוי עקלאַפּט און אַלע ברוזשאַווען צוזאַמענגענומען און יעדע באַזונדער זענען אַזוי טיפּ-שוסידיק און אַכזאַרידיק שרױוואַל, אַז וועגן אונדזערע לייט און אַרדנונגען קען אַ הומאַריסט נישט ריידן פּרוי און לייכט און שמויכלענדיק. די פּאַליטיש אינשמערנאַציאָנאַלע סימאָציע צווינגט אים אַרומקוקן זיך.

ווי נוצלעך וואַלט איך געווען מיט מיר דורכצושמועסן זיך און אייערע רוסלאַנד-איינדרוקן מיט מיינע פּאַרגלויבן! איך האָב אויך אַ יאָר צייט רוסלאַנד געשאַפט און געשמעקט. אַרומדרייענדיק זיך דאַרטן צישן פּויערים, די דאָזיקע שרעקלעכע, גאַנץ אומפאַרשטענדלעכע מענטשן. אַז איך לויען וועגן רוסלאַנד עפעס פון ענגלישער אָדער אַמעריקאַנישער זייט, דוכט זיך מיר, אַז איך ווייס בעסער: איבריגענס עפשער איז גערעכט מיין שפּאַניער פון דער „רעוויסטאַ דע אַקסידענמע“, וועלכער שרױבט וועגן דעם דייטשישן עסעאיסט א. פּאַקוועט אַנטדעקונגען פון דער רוסישער פיזיאָנאָמיע מיט אַזעלכע ריכטיקע, אַבער גאַנץ באַאַלע אַפּאַריזמענלעך, וואָס זענען פאַר מיר באַצויבערענדי-פּריש אַ דאַנק דעם, וואָס זיי זענען געשריבן אין אַ פרעמדער, מאַיעסטעטיש-זיסער שפּאַנישער שפּראַך. לויען איך אינם שױן פון אַ קאַמין-פּויער, פּערשער שטאַק, מיט דער הילף פון אַ בייבליקן ווערשערבוך פון יאָר 1850. וועלכן איך האָב דער ערשטער אויפגע-שניטן. טראַכט זיך, אַז פון דער רעאַליטעט מיט אירע מויזנער קלויניג-קייט, שאַרפע ווינקלען און נישטיגקייטן האַלטן מיר און איין לויטן ווייטער, אין עקזאַטיק אַרױן, דאַס געהוימניש פון יעדער ראַמאַנטיק. און צום עמעסן לעבן, דער „רעאַליטע שראַפּונדע“ זענען וועגן פאַרשיידענע און ווער ווייט, ווען ביסט דו דערגאַנגען צום טאַך און האַבנדיק דערגאַנג-גען, קוקסטו ווי אַ נאַר, זעסט און פאַרשטויסט נישט און דרויסט זיך ווידער אַרױס פון די איינציקע עמעסע אַרעמס. וואָס פאַר אַ שױכעס דאַס האָט צו אייערע רוסלאַנד-איינדרוקן, אַסער צו איך ווייס, אַבער אונדז ביידע כאַ-ראַקטעריזירט אַ נױנג צום קאַנסעקווענט-אומקאַנסעקווענטישן מיט דעם

אונטערשויד, וואָס איר האָט טאַלענט, נאָר אייך האָט אייער ביסל געשמאַק און סמיל געקווילעט און איך האָב אַ קלויין ביסל געשמאַק און דאָס וואָלט געקווילעט אַלע מיינע טאַלענטן, ווען איך זאַל האָבן. צום גליק בין איך נישט טאַלענטפול, און עפּשער דעריבער זאָגן גוטע ברודער, אַז איך בין אַ מענטש מיט טאַלענט. און ווער וואָלט דאָס געקענט פאַראויסזאָגן אַז דער דורכ־ אויסדרומענישער, וועגעטאַריאַניש־מוזיקאַלישער קאָנראַד בערקאַווסקי וועט ווערן דער באַדייטנדסטער נאַוועליסט אַמעריקאַס, ווי עס שרױבט זיך וועגן אים אין דער אַקראַמע פּונם איבערזעצער. וואָלט איך עס געהאַלטן פאַר די נאַטירלעכע איבערזעצער — היפּערבאַל, ציטירט ער אַבער קריטיקער פּון „אינווינג פּאַסט“ און „טיימס“ און איך ווער פאַרשעמט, וואָס איך בין אַזוי לאַנג געזעסן מיט קאָנראַד בערקאַוויסי אין „מאַרגן זשורנאַל“ און נישט דער־ שמעקט זיינע טאַלענטן. און ווידער פרעג איך צוזאַמען מיט פּאנמיס פּולאַטן: וואָס איז אַזוינס וואַרהייט?

שרױבן וועגן מיר ווילט זיך נישט לאַנג. איך בין איצט אַן אַ שמעל און אַרבעט. אין אַ יאָר אַרום האָב איך ווידער אַלע רעכט ווידער צו ווערן אַ געזעצלעך פּאַטענטימער רעכט פאַרזאָרגער. אַ סוואַרע אַז איך פאַל אַריין אין דער לענינגראַדער שטאַטס ביבליאָטעק מיט האַנאָראַרד: 56 ר' אַ מאַנאַט. פיר מיליאָנעס מיט דער וועלט; דאָס איז לייכטער ווי צו האָבן צו מאַן מיט זיך. די וועלט קאָמפּראַמעטירט דיך קיינמאַל נישט; דו ביסט אין דיינע אויגן שטענדיק קאָמפּראַמעטירט.

שרױבט מיר וועגן אייערע פּלענער און רוסלאַנדיינדרוקן און — ס'אַראַ ערגעניש, וואָס איך האָב נישט געזען דאָן־קיינמאָשן נאָדיר אין לייב און נישט האַנאַע געהאַט פּון דער אומערשעפלעכער שפּיל פּון אייער באַאומרואי־ גענדיאומרואיגן לייכט און שאַרפּזין.

אייער אין ליבע

ק. טעפּער

ארום דר. חיים זשיטלאָווסקי

I

זינט איך געדענק דעם דר. חיים זשיטלאָווסקי, איז ער שטענדיק דער „גרויסער דענקער" און דער „זאפטיקער שרייבער". האָב איך מיך גענומען צוקוקן צו דעם ליבן דר. חיים זשיטלאָווסקי שרייבן, און — אוי איז מיר נישט געשען. עס איז דאָך אַ כעמישער, זאמדיקער אידיש, וואָס קריצט אונטער די ציין... דער ליבער דר. חיים זשיטלאָווסקי איז טאָקע געבוירן געוואָרן אין אַ זיידענער פּיזשאַמאַ.

איך לייקן נישט דעם ליבן דר. חיים זשיטלאָווסקי פאַרדינסטן פאַר אידיש. ער האָט אונדז באַשאַהנט די סימכע. ער איז געווען די שיינע באַרד אַף דעם פּראָסטן פּאַנים פון אונדזער פּאַלק — ער איז געקומען צו אידיש, אין דער צייט ווען „געבילדעטע מענטשן" האָבן גערופן אונדזער שפּראַך „זשאַראַגאַן" און געצויגן מיט דער נאָז, יעדעס מאָל וואָס מ'האַט דערמאָנט דער שיפּכעס נאָמען. וועאווי, און נאָכמער: דער ליבער דר. חיים זשיטלאָווסקי איז געקומען צו אונדז ווי אַ „פּאַלנער אייראָפּייער"! ער האָט געקענט רוסיש און אַנדערע לעשוניגעס. ער איז געקומען צו אידיש, ווי דער „רייכער פעטער פון אמעריקע" קומט צו זיינע אָרימע קרויווים אין זלאָטשעוו.

ניין, וואָס זאָג איך ווי אַ „רייכער פעטער"? אונדזער דר. חיים זשיטלאָווסקי האָט (ווי אַן עמעסער דעמאָקראַט) אַראָפּגענומען די גאָלדענע קייט פון זיין וועסטל, אזוי גיך ווי ער איז צוגעקומען צום אָרימען פעטערס שוועל.

ער האָט זיך אָנגעמאַן אַף דער צונג „די אָרימע שפּראַך פונם פּאַלק", און זי איז אים געווען (געבעך) ווי אַן אייגענע. דאָס אַלדינג איז זייער פּיין, זייער ראָמאַנטיש. עס איז גענוג אַ ראַכמאַנעס, אַז אַ גוי איז זיך מענאיער, ביפּראַט אַז אַ איד לאָזט זיך נאָכאַחזל באַשניידן, אויס ליבשאַפט צו זיין פּאַלק!

דער ליבער אידישער דר. חיים זשיטלאָווסקי האָט זיך „מענאיער געווען" און זיך צוויי חזל באַשניטן. ווייסט מען נישט: איז ער דאַפּן געוואָרן מער איד, צי ווינציקער? מילאַ, אַז איר'ט זאָגן, אַז דער ליבער דר. חיים זשיטלאָווסקי קען

זייער שיין רעדן, זייער שיין טראכטן, וועל איך מיך נישט שפארן, אפילע אז איר'ט מיר זאגן, אז דער דאָקטאָר זשיטלאָווסקי איז אן אָריגינעלער פּילאָזאָף, וועל איך אייך אויך גלויבן, — וואָס קען עס מיר שאַטן?

איך האָב שוין אַמאָל געשריבן, אז דר. חיים זשיטלאָווסקיס קוועך שטעקט אין דעם, וואָס ער קאָן נעמען אַ גרינג געדאַנק און אים פאַרפלאַנטערן און אים „מיט אַסאך מי און קאַסטן“, ווי מ'זאָגט, מאַכן מוירעדיק שווער, און דערנאָך ווידער „מיט אַסאך מי און קאַסטן“ אים קריס אויפפלאַנטערן און אים מאַכן האַלב אזוי גרינג, ווי ער איז געווען פריער, איידער דער ליבער דר. זשיטלאָווסקי האָט אים זאַטשעפעט.

מיילע, וועגן דיין זאַכן שלאָג איך מיך מיט אייך נישט. אָבער אז איר זאָגט מיר: „זעט נאָר וואָס פאַר אַ זאַפטיקן אידיש דר. זשיטלאָווסקי שרייבט“ — מוז איך מיך שוין מיט אייך קריגן. אין איין טאָג איז מיר געקומען צו דער האַנט (פון אַ ציימונג אַרטיקל אין פ. א. ש.) אַט וואָסערע מוסטערן פון דר. זשיטלאָווסקיס זאַפטיקן אידיש:

„זיינע מעמואַרן האָבן פאַר מיר . . . ממשות'דיגע רעזולטאַטן. אייביגע פון יענע אָריגינאַלן, וואָס זענען איבערגעאַרבעט געוואָרן אין דער באַשעפּערישער פּאַנטאַזיע פון קינסטלער, אויסגעגראַבן פון עבר, ווי שיינקייט־אוצרות פון טוט־אַני־כאַמע'ס קבר (אויסגערעכנט אַקוראַט! — מ. ג.) און פאַרגלויבט מען די אָריגינאַלן מיט זייער אַפּשפּיגלונג אין דער קונסט באַמערקט מען אַ סך וויכטיגע שטריכן און זייטן פון דעם אידישן מהות אין דעם אַלטן פרום־אידישן לעבן האָבן נאָך נישט געפונען זייער רעכט.“

איר פאַרשטייט עפעס פון דעם־אָ מיט־ווערטער־פאַרפאַפּטן זאַץ? שטראָף מיך גאָט, אויב איך הויב אָן צו פאַרשטיין, וואָס דער ליבער דר זשיטלאָווסקי איז דאָ אויסן צו זאָגן!
אָדער אזא זשיטלאָווסקישער פלעכט:

„ . . . (פּיליפּ קראַנק'ס) בוך ב ר י י נ ג ט ד ו ב א -
ש ר י ב ו נ ג פון פאַקטן. מיט ו א ר ע מ ע ר ד א נ ק -
ב א ר ק י ו ט האָב איך עס מיט דעם ה י י ס ע ס ט ו וואונש“
. . . זכו'.

II

אין זשיטלאָווסקיס אַטאַביאָגראַפיע אין „טאָג“ פון 19טן יאָנואַר געפינען מיר (אין אַן אַרטיקל פון אַ צוויי קאָלומנעס) גאַנצע צוועלף (12) שטיקער גאָלד מיט זילבער:

1

. . . טויג אינגאנצן און לחלוטין און לגמרי גארנישט. קיין
אין האָר אַ רעכטע ! (זשיטלאָווסקיס שוואַכקייט צו „ברעקל“ און
„האַר“ !)

2

. . . איך זיך שוין באַס טיש און וואַרט אַף אים מיט האַרץ —
אַ פּאַרפּרווירן שטיקל אייז (איר האָט שוין אַמאָל געזען נישט קיין
פּאַרפּרווירן שטיקל אייז ? — מ. נ.).

3

. . . (נאָכן „אוראַק“) אויך מיין לערער ווערט אַ גאַנץ אַנדערער,
און עס הויבט זיך אָן דער ריכטיקער פּאַרגעניגן.

4

. . . האָבן געצויגן דעם אויפּמערק פון דער ראַדיקאלער וועלט.
(„אויפּמערק“ קען מען בעשום־אויפן נישט זאָגן: מ'קען זיך אַ
קוועטש טאָן און זאָגן: „אויפּמערקעניש“ — וועט דאָס אויך טויגן
אַף קאַפּאַרעס. וואָרים אויב „אויפּמערקזאַמקייט“ ווערט אָפּגעקירצט
אַף „אויפּמערק“, דאַרף דאָס וואָרט „אויפּמערקזאַם“ אָפּגעקירצט
ווערן אַף „אויפּם“ ! אַי, ווי אזוי זאָגט מען פּאַרט אַף אידיש
„אויפּמערקזאַמקייט“ ? אַלעמאַי ווי אזוי זאָגט מען אַף אידיש
„קיישהייט“ ? „אויסשוויפּונגען“ ? „פירלעפּאַניץ“ ? — מ'זאָגט
נישט. מ'זאָגט עפעס אַנדערש !).

5

. . . פּייעריק־שוואַרצע אויגעלעך.

6

. . . זאָגט ער מיט אַ שטריינגו בליק אין די אויגן.

7

. . . אַט דעם געדאַנקלעכן פּאַרבאַדינג פון דעם דעמאָלטריקן
סאַציאַליזם.

8

. . . זיי זענען פרומע, טיף־רעליגיעזע, אין גאָט־הייט־גלויבן
דיקע אידישע סינדער.

9

...א פיקיאך אין פולסטן זין פון וואָרט.

10

... נישט אלץ, וועגן וואָס עס ווערט גערעדט פאַרשטיי איך
נאָנץ.

11

... מ'דאַרף האָבן אומבאַשרייבלעכן מוט.

12

... (דאָס בלאַט געמאַרע און דער „אוראַק“) אָט דאָס איז,
וואָס זיי אַלע האָבן פון מיר אומבאַרמהערציק געפאַדערט, און וואָס
איך האָב קיינמאָל ניט געקענט, ווי דער סיידער איז.

III

גלויבט מיר: איך האָב מיך אַף אַ האָר נישט באַדאַרפט אָנ-
שטרענגען צו געפינען אָט די צוועלף „דימענטן“ אין זשיטלאָווסקיס
אַרטיקל פון קנאַפּע צוויי צייטונגס-שפּאַלטן!

:: :: ::

אין אַ פּריערדיקן אַרטיקל (פון דער זעלבער סעריע-לעבן) זאָגט
דר. זשיטלאָווסקי, אַז „ס'איז פּלאַד און פּלאַטשיק“ (ס'איז
מ. נ.). ליהאי ווי מ'זאָל זאָגן: די וועלט איז רונד און קיינעכדיג!
און איר זאָגט: זאַפּטיקן אידיש!

:: :: ::

„טשעין-סטאַרם“ איבערזעצט זשיטלאָווסקי „קעיטן-קראַמען“ —
און איר זאָגט: זאַפּטיקער אידיש!

:: :: ::

זאָל ער מיר טויזנט מאל מויכעל זיין, דער ליבער דר. זשיטלאָווסקי,
אַבער זיין אידיש הויבט מיר נישט אָן צו געפּעלן.
אויב זשיטלאָווסקיס אידיש איז אַ „זאַפּטיקער אידיש“, קען מען
שוין זאָגן, אַז די עניפּטישע פּיראַמידן זענען זאַפּטיקע פּיראַמידן!

:: :: ::

אַ נייע שוואַכקייט באַ זשיטלאָווסקין: יאָנטעוויטיס!
דער ליבער דר. וואָלט זייער געוואָלט, אַז די וועלט זאָל זיין
פול מיט שיניע יאָנטעוויטיס. אַלע אידן זאָלן גיין אָנגעטאָן אין הויזן

פון פורפורוואָל, זיצן אין די שיינע ביבליאָטעקן, טראַכטן די שיינע געדאַנקען און טרוימען די שיינע „טראַומען“.
 און ווער וועט לאַטען שיק, ליבער דר. ? און ווער וועט רייניקן קאַנאַלן ? און גראַבן קוילן ? און שמעלצן אייזן ? און ווייקן פעל ? און מיסטיקן פעלדער ?
 אַדעראַבע, לאַז זיין יאָנטעפּ, דר. לעבן ! נאָר לאַמיר, שרייבער און קינסטלער, דערווייל שמעלצן אייזן און רייניקן קאַנאַלן און ווייקן פעלן, בעאייס די אַנדערע 99 און זיבן אַכטל פּראָצענט וועלט וועט זיצן אין די שיינע ביבליאָטעקן און דיינקען שיינע געדאַנקען און טרוימען די שיינע „טראַומען“...

:: :: ::

אין „טאָג“ האָב איך געזען אַ בריוול פון אַ לעזער, בעט ער, אַז דער ליבער דר. חיים זשיטלאָוסקי זאָל אַזוי גוט זיין און דערקלערן ווי אַזוי ער שטעלט זיך פאַר אַ קאָאָפּעראַטיוו אידיש דאָרף, אָדער אַ גאָרטן-שטעטל, וואָס זאָל זיך אָפּגעבן מיט קולטור-אַרבעט. דרינג איך דערפון, אַז דער ליבער דר. זשיטלאָוסקי האָט מיטאַמע געהאַט צו מינצטען איין לענגערן אַרטיקל וועגן דעם, אַכויז עטלעכע קלענערע „אַרומרידענישען“.

IV

האָב איך מיר פאַרקאָממעט ס'היטל, פאַרמאַכט צו האַלבע אויגן און מיר גענומען אויסכאַלעמען די אידיליע פון דעם דר. זשיטלאָוו-סקים „קעיטן קראָמען“ פון קולטור : שיינע, מאָדערנע גאָרטן-שטעטל לעך מיט בלומען און מיט נאַכטיגאַלדלעך. אַרבעטן, אַרבעטן דאָ בלויז נעגערס און „ערלים“. מיר אידן, זאָלן זיין געזונט, זעמיר פאַר-נומען מיט קולטור אַ געוואַלד. מיר פּיערן יאַמטוויים. יעדער טאָג אין דער וואָך איז אַ יאָמפּיה. מיר מאַכן קידעש „לפּי“ זשיטלאָוו-סקים אידישן נוסעך. מיר לייענען דעם ליבן דר. זשיטלאָווסקים ווערק... מיר קוויקן זיך מיט זיין שטאַרקן „איבערזעץ“ פון זאַראַ-טוסטראַ. מיר טאַנצן, מיר זינגען, און ביכלאַל — זענען מיר זייער פּריילעכע, אָפּערעטישע אידעלעך...

די נעמלעכע זשיטלאָווסקישע גאָרטן-שטעטלעך וועלן זיין, פאַר-שטייט זיך, באַזעצט פון לויטער אידישע גנידים. געמיינע לייט וועלן מיר דאָרטן נישט האָבן, ווייל דער געמיינער מאַן האָט אַ טעווע, אַז

אויב ער האָט נישט קיין פּאַרנאַסע, איז ער נישט פּריילעך אום יאָג-טעוו. ביפּראַט אינדערוואָכן.

און מיר ווימיר דאָך עס זאָל זיין פּריילעך!

איך מאַך צו די אויגן נאָך מער און איך זע: דעם ליבן דר. זשיטלאָוסקי און זיין פיין פּומערן היטל, ווי ער זיצט אויבן-אָן ביים שיינ-געדעקטן לאַנגן, צו-אויס-צו אויפגעהויבענעם טיש, וואָס זעט אויס ווי אַ ברייטער שטראַל פון אויבן אַראָפּ. דר. זשיטלאָוסקי זיצט און יאָנפיווט, און זינגט זמירעס אַף אידיש. דערנאָך זאָגט ער אַ שטיקל טוירע פון דעם סיפּער אַזוי-און-אַזוי (טאַקע זיין אויגן סיי-פּער!), דערנאָכדעם זעצט מען זיך עסן, און מ'עסט יאָנטעוורדיק, מיט קאַוואַנע לויטער אידיש-כאַסידישע געריכטן, פיש געפילט מיט קול-טור-פילעכץ; טשאַלנט נוסעך הילעל צייטלין. קונג על השטייגער של דר. שנייאורסאָן, צימעס אלא דר. בירנבוים.

דאָס קולטור-דאָרף אַליין, שטעל איך מיר פאַר, ווערט געגרוגד-פּעסטיקט אַף כאַסידיש-נגידישע יעסוידעס. דער „טאַג“ קויפט, אַ שטייגער אָפּ אַ שטיקל ערד אין ספּרינג-וואַליעוויטש אָדער אין וואַרדיטשעוו, לאָזט עס אויסמעסטן, קעדי צו וויסן וואו עס קומט-אויס דער סאַמע אינדערמיטן, און אַז מ'ווייסט שוין אַקוראַט וואו דער צענטער איז, זעצט מען דאָרט אַוועק דעם ליבן דר. זשיטלאָוסקי און מ'הויבט אָן צו בויען אַרום אים. (פאַרשטייט זיך, די גאַנצע צייט פון דער בויעניש טראָגט מען דעם דאָקטאָר אונטער קרעפּלעך און קולטור, קעדי ער זאָל, כאַלילע, נישט פאַרשמאַכט ווערן!) אַז דאָס גאַנצע קולטור-דאָרף איז אויפגעבויט הויבט מען אָן רעקלאַמירן אין „טאַג“, און אין „מאָרגן-זשורנאַל“ און אין „פאַרווערטס“, אַז — שוין! מ'קען שוין אָנהויבן צו קויפּן שיינע באַנגעלעך, אַרום דר. זשיטלאָוסקי — 8 טויזנט מיט 600 דאָלאַר אַ באַנגאַלאַ.

פאַרשטייט זיך, אַז אידן זענען נישט קיין נאַראַנים און מ'לויפט און מ'קויפט. וואָס נעענטער די באַנגאַלאַ איז צו דר. זשיטלאָוסקי'ן אַלץ שוואַכער איז זי געבויעט, און אַלץ ביליגער איז דאָרט די „פּלאַמבינג“. דעם סייכל פאַרשטייט איר דאָך! אַ באַנגאַלאַ, וואָס איז נישט ווייט פון דר. זשיטלאָוסקי'ן איז שוין פאַר זיך אַליין אַ לייקעכל, וואָס קיין בעסערס דאַרף מען נישט האָבן. מ'צעכאַפט דאָס ווי מאַצע-וואַסער!

... ס'ערשטע קולטור-דאָרף איז אויספאַרקויפט. די קולטור-

בייס-מעדרעשלעך זענען אויפגעבויט, און די קיין אַין-האַרע נישט פעטע קולטור-לייטע זיצן אַף די פּרויזבעס און גיבן אַכטונג ווי די נעגערס אַרבעטן אַף די אידישע גערטנער, ווי זיי פאַרזעצן פעטרישקע

און אווערקעס און רעטעכלעך, און עם קומט זיי צו דאָפּן אַ שטיק געזונט. זיי ווערן ספּריטקע, ווי די לאַשיקלעך, הויבן-אָן טאַנצן אידן-שע קמץ-אַלף-טענץ . . . אָדער אַז נישט, גייען זיי אַרום איבער די גאַסן מיט די קולטורנע מלוּפּין-שטעקלעך אין די הענט, הענגען-אויף מעשענע סגל'ען אַף זייערע געוועלכ-שילדן, און די קופּאַנעס, וואָס זיי שניידן זענען געדרוקט מיט אידישע אויסיעס.

דערנאָך הויבט מען אָן טראַכטן: וואָס ווייטער? פּאַלט איין אַ קאַלענע פּון „טאַג“, אַז העיוויס זיי, הערט איר מיך, מער ווי איין דר. זשיטלאָווסקי זאָל לעבן האָבן מיר נישט, בעכיון, וואָלט געווען זיין אייצע (אויג-פּינטל), אַז באַנאַכט, ווען אַלע קולטור-דאַרפּען אידן שלאָפּן אַף וויכוואַטיקע קולטור-מאַטראַצן, זאָל מען נעמען דעם דר. זשיטלאָווסקי און אים אַרויסגאַנווענען דורכן קוימען, און אים שטילערהייט איבערפירן אין אַ פּרישער קולטור-קאַלאָניע, און ווידער אויפבויען — אַרום אים באַנגאַלעך שיינע, מיט דעכער פּון קאַלירטע טשערפלעך.

:: :: ::

זאָל ער מיר קיין פּאַראַיבל נישט האָבן דער ליבער דר. זשיטלאָווסקי, און זאָל ער נישט מיינען, אַז זיין שטייען אין שידוכעס מיטן „איסקאַר“ האָט דאָס אזוי קאַליע געמאַכט זיין דאָליע אין מיינע אויגן. דאָס הייסט: דאָס אויך אַביסל. דאָס איז עמעס. אַז איך האָב געזען, ווי דער ליבער דר. זשיטלאָווסקי וואַשט זיך און רייניגט זיך, אין דעם קאַשערן וואַסער פּון זיינע זיבעצן אַרטיקלען; ווי ער רייבט זיך הינטער די אויערן מיט דעם בוימל-זאַלץ פּון זיין קולטור-אידישקייט, האָב איך געשמייכלט אינדערקרום: אַט-אַזוי-אַ. איך האָב פּאַרשטאַנען, מיסטאַמע, אַז דער דר. זשיטלאָווסקי וואַרפט אַרײַן דורכן פענצטער ס'היטל, וועט ער שוין דערנאָכדעם אַליין אויך נאָכ-קומען.

אַ בייז האַרץ אַף דעם ליבן דר. זשיטלאָווסקי האָב איך צישן אַנדערע זאַכן אויך פאַר זיין ביטערן אידיש. ער, וואָס האָט אַ האַלב לעבן זיך געשלאָגן פאַר דעם „אידישן וואַרט“, ער — וואָס איז גע-ווען די שענסטע באַרד אַף אונדזער אידישן שפּראַך-פּאַנים — ער אַליין האָט זיך די מי נישט גענומען אַ געדיכט שפּראַך-קעמל צו נוצן.

איז איין אַרטיקל פּון זיינע זיכרוינעס, וואָס איז געווען אָפּגע-דרוקט אין „טאַג“ פּון שאַבעס, דעם 23טן מערץ, האָב איך צונויפ-געקליבן אַ גאַנץ זשמוט מיט וואַרט-פּעטרישקע.

1. „באַראַן“ פאַרטייטשט דער ליבער דר. זשיטלאָווסקי באַלד אפן אָרט; שעפּסן-באַק.
 2. „שעפּסן-באַק“ איז, הייסט דאָס, אַסאך אידישער ווי — באַראַן!
ברוסט איז אַ דר(דאָד). (אה, ס'ווערט מיר הייס פון דעם ליבן דאָק-טאָרס עראָטיק!).
 3. „...האַט ער געסאַכהאַקלט דעם אַלגעמיינעם איינדרוק“.
 4. „...פונקט ווי אַ מענטש זעט ער אויס (דער דאָמאָיאָזי) נאָר מיט האָר באַוואַקסענע ביז צו העלפט. ווען ניט זייער וועלן רייטן אָפּ פּערד“.
 5. „שטיפּעריש זענען זיי“.
 6. „ניט אַלץ איז אָפּגעדוכט“.
 7. (דער שאַבעס-גוי איז אַ שטיקל שיקער) „...נאָר צו זיין דינסט-טאָן האָט דאָס ניט.“
 8. „...געגעסן סטאַטיקלעך זיין וועטשערע פון אונדזער טיש“.
 9. „...די הענט אויפּגעהויבן פון פאַרפּלעפּונג“.
- דאָס איז אין איין שטיקל אַרטיקל, די גרויס ווי אַ געניץ. אָדער אזא זשיטלאָווסקישער פּאָסעק:
- „די צוריקגעוויינט פון דער אנטשוואומענער יוגנט“.
- אַז אַ מענטש קען נישט בעסער איז קיין פאַרדראָס נישט, פאַר-קערט: מ. באַראַנאָון און „יצחה אייזיקן“ האָט דער „אַקצענט“ נאָך צוגעגעבן כּיין. אָבער אַז אַ מענטש (געבוירן אין באַברויסק) לערנט זיך אומיסנע נישט קענען רעדן קיין אידיש, איז שוין ביטער וואָס סײַ קען ביטערער נישט זיין!

V.

אַ גוטן פורים אינען, מיינע ליבע פורים-אידן, פון אונדזער ליבער פורים-פרעסע! אונדזער ליבער פורים-פּילאָזאָף, דער ליבער דר. חיים זשיטלאָווסקי, גיט שוין „אינטערוויען אין „פּאַרווערטס“ וועגן זיין ערשטע פרוי, וועלכע איז געווען אַ קריסטין. דער רעפּאָרטער פון „פּאַרווערטס“ דערציילט אונדז טיפע סוידעס פון דעם ליבן דאָקטאָר זשיטלאָווסקי'ס „נישט לאַנגאַניגער פאַרגאַנגענהייט“ (מענדל ראָזענ-באום'ס אַ פּראַזע), ווי אזוי דער ל. ד. זש. האָט געהאַט 1 ווייב, און נאָך איינע, און זעהנע מיט טעכטערן האָט ער אויך. וואָדען, אַ שלע-פּער איז ער, דער דאָקטאָר? ער האָט זיך פאַרפונדעוועט מיט זעהנע און מיט טעכטערן. און וואו מיינט איר האָט ער די זעהנע מיט די

טעכטערן? אין האַבאַקן? אין בראַנוויל? אין פאסעיק? אין ווילנע? נעווער! ער האָט זיי אין די סאַמע שענצטע שטעט אין דער וועלט, אין זשענעווע, אין פאַריז, אין מאַדריד, אין גאַליפּסעס (אויב עס איז דאָ אזא שטאָט). אַדנים סלאָוואַם דער ל. ד. זש. איז, אַכּוּז פּילאַזאַף, יודאַזאַף, א. א. וו., אויך פּול מיט ראַמאַנטיק, פּלאַסטיק, ליריק, והאַ ראַיע: די „פּיקטשע“ פּון דעם ליבן דר. זש. מיט זיין ערשטער פּרוי, די קריסטין.

אַך, דר. זשיטלאָווסקי-לעבן, דר. זשיטלאָווסקי-לעבן, פּון אַ באַרד אַפּן „אידישן פּאַנים“ וועט איר באַלד ווערן אַ ליידיק שטריימל, אַן אויפגעשטעלט ווערן, אַ טעמע פאַר ביליגע רעפּאַרטאַרן, שטאַף פאַר דער „דיילי ניוס“, פאַר דער „מיראַר“.

און פאַרלירט דער ליבער דר. זיין „ערנסטע מינע“, וואָס וועט ער האַבן צו פאַרקויפּן?

טאָ זאַגט-זשע קינדער: „אַ ראַכמאַנעס, אַ ראַכמאַנעס אַף דעם ליבן דאַקטאָר, וואָס האָט זיך נעבעך אָנגעקוועטשט הינעראויגן אַפּן לייטעראַיזשן געזעס, פּון זיצן אַף צוויי בענקלעך מיטאַמאַל, און איצט איז דאָס גליטשן-זיך באַרג אַראָפּ קימאַט אַ, ווירופּנוייעס, — דער לייזונג.“

היינריך היינע

איך האָב אַ שטיקל כשאָד, אַז דאָס נייע אידישאַמערויקאַנישע וואָרט „קיביצן“ קומט נישט פון דעם וואָרט קיביץ (קיביץ-פּוּיגל, וואָס לייגט זיינע אייער אין פּרעמדע נעסטן), נאָר פון דעם נאָמען „גוביץ“ — היינריך היינעס ערשטער פּאַרלענער, וואָס האָט געהאַט אַ טעווע, ווי היינע זאָגט, צו „גובעצן“, אַרײַנקריכן מיט זיין נאָרי-שער פּען (אָדער נאָז) וואו מ'דאַרף נישט.

פון דעם נייעם בוך „דער מענטש היינע“, געשריבן פון לואיס בראון (לויט די אויסגעצייכנטע מאַטעריאַלן פון דעם גרינטלעכן היינע-פּאַרשער: שטראָדמאַן) ווער איך געוואָר, אַז היינע איז געווען „אַ באַי פון די באַיעס“, — ווי מ'זאָגט באַ אייך אין ליטעראַרישן אַמעריקע...

אַזוי שרייבט היינע, לעמאַש, צו דעם „דיכטער און קריטיקער“ איינעם א „קאַנצלער אַדאַלף מילנער“, מיט וועמען היינע איז געווען אַפּ מעסערשטעך, אידער ער (היינע) האָט אַרויסגעגעבן זיין ערשטן בוך:

„איך שיק אייך, מיין ליבער הער, מיין בוך מיט לידער, בלוז דאַפּאַר, וואָס איך האָפּ צו זען אַ רעצענזיע איבער דעם אין אייער לײטער אַרײַשן זשורנאַל. איך שטעל אַסאַך דאַרויף, אַז אייער קריטיק וועט זיין אַ גינציקע — ד. ה. נישט צו ביטער, ווייל איך האָב מיך געוועט אין אונדזער קלוב, אַז קאַנצלער מילנער וועט מיר געבן אַ גוטע רעצענזיע, כאַטש איך בין איינער פון זיינע קעגנער.“

ווי עכט-אידיש! ווי היינטמאָדיש! ווען היינע וואָלט היינט געלעבט (און ווען ער זאָל נישט האָבן קיין טאַלאַנט) וואָלט ער זיכער געוואָרן אַ רעדאַקטאָר פון אַ ליטעראַרישער ווינקל-שריפט אַפּ אידיש!

:: :: ::

היינריך היינע האָט זיך געשמאַרט און . . . געוואָרן אַ איד. ס'איז ווערט צוצולייגן דעם פינגער צום שטערן, אַ שיינעם זונטיק נאָך-מאַטינע און זיך פאַרטראַכטן וועגן דעם. ס'ביסל „טויף-וואַסער“, וואָס מ'האַט אַפּ אים געשפּריצט, האָט שפּעטער מיט אַסאַך פּראָצענטן אַרויסגעוויינט פון אים, אין „אידישע טרערן“.

געבוירן פון א שאַפֿל טאַטעלע, א פּוסטער פּראַנט מיט פּאַרפּיִר
 מירטע נאָזטיכלעך, א שלימאַזל, וואָס האָט נישט געטויגט א קאַז אָן
 עק צוצובינדן; פּון א מאַמען, וואָס האָט נאָר אין זינען געהאַט א
 טאַכלעס און האָט נישט צופּיל ליב געהאַט אירע אידישע שכינינים, —
 וואָלט „האַררי־לעבן“ (האַררי־לעבן) — טאַטע־מאַמע האָבן אים גע־
 רופן נישט „היינריך“ אָף דייטש, נאָר אָף ענגליש „האַררי“ — מיט
 א ברייטן פּאַסעך און מיט אַ טאַפּל־אויסגעשאַרפטן רעיש) געווען
 אויסגעוואַקסן מיסטאַמע א... „סוינע יסראַעל“, אָדער, אין בעסטן
 פּאַל, איינער וואָס וואָלט געווען פאַרשוויגן זיין ביסל אידישקייט,
 וואָס איז סיי־ווייסי געווען אזוי שיטער, ווי א גרויפּ אָפּן יאַם...
 דאָס ביסל „הייליקע טויף־וואַסער“ האָט דאָסמאָל באַוווּזן
 וואונדער און געמאַכט פון א אידן — א אידן.

די קריסטלעכע קירך מעג זיך איבערנעמען מיט דעם וואונדער
 און מיט דעם קויעך פון איר שפּריץ־וואַסער. ווען „מען רופט אָן די
 גרעסטע נעמען“ און צישן זיי אויך „האַררי־לעבן“ — היינריך היינע
 — דאַרף מען אויך געדענקען צו גוטן די „געשיכטע“, וואָס קאָן אָפּ־
 טאָן אזוינע „אידישע שפּיצלעך“.
 מיין פריינט מאַקס וואַקס, האָט וועגן דעם אַ נאַנץ שוואַך ליד,
 וואָס מיר ברענגען עס דאָ, ווייל עס פאַסט צום איניען:

אַז היינריך היינע זינגט
 פון „בורא פרי הגפן“,
 מעג אים נאָט דערפאַר נישט שטראַפּן.

דאָס ליד שמעקט טאַקע
 מיט פרייטיקדיקע לעכט,
 נאָר געשריבן איז דאָס זייער שלעכט.

דאָס זאָל אַנלערנען די דיכטער,
 וואָס שפּריצן זיך מיט הייליק וואַסער,
 אַז טרוקן קומט די קאַז קיינמאָל נישט איבערן וואַסער.

דער אַנשטעל איז גרויס

אויב איר, לעמאַשל, פאַרקילט זיך א זייט, וועט איר נישט זאָגן: „אך מיין שרעקלעכע פאַרנאַסע. ווען איך זאָל נישט מאַכן קיין זייגערלעך אָדער הויזן וואָלט איך מיך נישט פאַרקילט. איך בין א קאַרבן פון די זייגערלעך אָדער פון די הויזן.“

נאָר אז איינער א שריפטשטעלער, פאַרקילט זיך א זייט, באַלילע, שיקט ער אַרײַנרופן א פריינט, אויך א שריפטשטעלער, און ער דערקלערט אים אז ער איז א קאַרבן פון דער קונסט. אז איר זייט א שניידער און איר ווערט, ווי די טעווע איז פון טאָג צו טאָג עלטער און אייערע האָר ווערן אביסל גרוילעך, פרעגט איר נישט: „צוליב וואָס בין איך אזוי גרוי געוואָרן? וואָס האָב איך דערפון? וואָס פאַר א דאַנק וועל איך דערפאַר האָבן פון דער מענטשהייט?“ ניין. איר זאָגט גאַנץ איינפאַך צום ווייב: „ליבע פרוי, איך ווער שוין אַלט.“ און איר זעצט זיך אוועק ווייטער אַרבעטן אָדער עסן.

אז א שרייבער ווערט, גאָט באַהיט, אַלט אָדער אביסל גרוילעך, טוט זיך כווישעך. סטייטש ער זאָל גרוי ווערן. ער וואָס האָט אין זיין לעבן אָנגעשריבן עפּשער 361 נאָוועלן און 214 לידער און 5 איינ-אַקטערס — ער זאָל מוזן אונטערשטעלן דעם קאַפּ און זיך לאָזן באַ-זילבערן פון דער נאַטור?

רעדט מיט וועלכן קינסטלער איר ווילט און איר וועט אויסגע-פינען אז די קונסט האָט אים אומגליקלעך געמאַכט. פרעגט שוין גאַרנישט וואָס זי האָט אים אָפּגעטאָן. זי האָט אים איינפאַך געקוי-לעט אָן א מעסער, האָט זי אים.

אין זיינע אויפריכטיקסטע לידער באַזינגט דער קינסטלער דעם טרויעריקן פאַקט וואָס, אז ער דאַרף אַריבערלויפן בראַדוויי באַ דער 34טער גאַס שמעלן זיך נישט אָפּ אַלע טראַמווייען און אַטאַמאָבילן. נאָר ער מוז ווי יעדער מענטש צוהאַלטן ס'היטל. זיך אומקוקן אין אַלע זייטן און דערלאַנגען א לויף אַריבער מיט שנעלקייט גלייך ער וואָלט געווען א פּראָסטער שאַפּ-אַרבעטער אָדער אַן איינפאַכער אַרכיטעקט.

יעדער קינסטלער איז באַ זיך באַוואוסט, אז ער איז זיך מאַקעוון פאַר דער קונסט. זיינע שענסטע יאָרן האָט ער אוועקגעגעבן צו דער

קונסט, זיין לעבן, זיין ענערניע, זיינע טרוימען און איצט אז זיינע האָר זענען שוין גרוי, וואָס האָט ער דערפון? אַכּוּז וואָס ער באַ- שרייבט די דאָזיקע טרויעריקע לאַגע זיינע אין זיבן בענדער און מאַכט דערפון עטלעכע טויזנט דאָלער?

„איז דאָס דער ציל פון לעבן?“ — פרעגט ער זיך אין אַ לאַנג גער פּאָעמע וואָס דרוקט זיך אין דער „צוקונפט“ און בריינגט אים אַריין \$24.36. צי איז דאָס דער לוי, שרייבט ער אין אַ לאַנגער סעריע ביאָגראַפישע אַרטיקלען. „צי איז דאָס דער לוי פאַר איינעם וואָס האָט ס'נאַנצע לעבן געווכט, געהאַפּט, געטרוימט?“

קימאַט יעדער פון מיינע כאַוויירים (און איך אַליין אויך) האָט געוויסע מאַמענטן אין זיין לעבן ווען ער לויפט אַהיים צום ווייב און ער סטראַשעט אז עס זאָל אים אזוי גאָט העלפּן ווי ער וועט אוועק- וואַרפן די גאַנצע שרייבעריי (אָדער מאַלעריי, אָדער זינגעריי) און גיין האַקן שטיינער, שאַרן שניי, גראַבן קוילן. אַבי פּאָטער צו ווערן פון דער קונסט. ער קען שוין לענגער נישט אויסהאַלטן. ס'איז אים איבער די קויכעס.

אין אַזאַ צייט ווערט געבעך די אַרימע פרוי בלאַס ווי די וואַנט, אַן אומרויאַקע, נעמט זי איבערקוקן די אַנגאַנסן אין די צייר טונגען צו זען צו עמיצער פאַרלאַנגט נישט אַ מענטשן צו האַקן קוילן און צו שאַרן שניי און אז זי געפינט אויס אז עס זענען פאַראַן אַסאַך „וואַנטס“ ווערט זי רואַיק און זי זאָגט: נו, מייַלע, ווי דו פאַרשטייסט. דעמאָלט ווערט מייין כאַווער (אָדער איך אַליין) געוויינלעך נאָך מער אויפגערגט, לאָזט אַרויס אַ ביטער געלעכטערל און ער זאָגט: — כ'ווייס דיר אַרט נישט אז מייין פּעדער זאָל ליגן און זשאַווערן. באַ דיר איז רעכט אז אַזאַ מענטש ווי איך זאָל אַפּילע גיין אַרבעטן באַם מאַשין. כ'ווייס. און ער זעצט זיך אוועק און ער גיסט אויס זיין ביטער האַרץ אַפּן פאַפּיר און ער גיט אַכטונג אז די קאַמעס זאָלן שטיין אַפּן אַרט און אז די „יודן“ זאָלן זיין קלענער פון די „וואוּן“ און פון צייט צו צייט שטעלט ער נאָך אוועק פינטעלעך אויך, קעדיי עס זאָל פאַרנעמען מער פּלאַץ.

יעדער איינער פון אונדז איז באַ זיך איבערצייגט, אז ער איז אַ קאַרבן פון די אומשטענדן. גיט אים בעסערע אומשטענדן און ער'ט אויפמאַן עטוואָס וואונדער-באַ-רעם: גיט אים מער ווייניקער גינסטיקע אומשטענדן און ער'ט אייך באַווייזן וואָס ער קען. איר וועט שטוינען, זאָ וואָהר אונדז גאָט העלפט. דערווייל פאַרשטייט זיך קען ער נישט אַרבעטן ווייל (דאָ נעמט ער אַרויס דאָס נאָטיץ-ביכעלע, ווערט אַביסל

פארטראָגן, רעדט און פארשרייבט אין דערזעלבער צייט.) ווייל ער וויל נישט זיין דער קארבן פונעם פארפירטן לעבן (שוין פאר-שריבן. דאָס איבריסקע וועט ער געדענקן אָפּ אויסווייניק.) אָבער דערווייל, ווי געזאָגט גייט ער אין קאפּע אַרײַן און דיסקוטירט מיט אנדערע קינסטלער פון זיין גלייכן וועגן דער פראַגע. „פארוואָס באַצאָלט מען בלוז 15 דאָלער פאַר אַ סקיצע און מ'גײט אפּילע נישט דאָס בילד?" און עס קומט אזוי ווייט אַז קימאַט אַלע קינסטלער אײניקן זיך דערויף אַז מען דאַרף אַ שפּײ טאָן אָפּ דער קונסט און גיין שאַרן שניי. (געוויינלעך קומט דאָס פאַר די זומער כאַדאַשיס ווען ס'איז נישטאָ קיין שניי).

אַז איר גייט פאַרביי לעבן קינסטלער'ס שטוב און אַז איר זעט אַז די קינדערלעך זיינע שטייען אין דרויסן פאַרוויינטע און קלאַפּן אין דער טיר און די מאַמע לאָזט זיי נישט אַרײַן, זאָלט איר וויסן אַז דער קינסטלער זיצט מיסטאָמע און אַרבעט. און אַז ער אַרבעט האָט ער ליב אַז עס זאָל זיין שטיל. ששאַ. אַז נישט גיט ער אַ וואַרף דעם העפט צו דר'ערד און סטראַשעט אַז ער'ט גיין שאַרן שניי. (גע-וויינלעך קומט עס פאַר אין זומער צייט) און ער הויבט צוריק אויף דעם מאַנסקריפט, לעשט אָפּ אַ טינט פּלעק מיט אַ ווערפּל צוקער, פאַריכט עטלעכע נאַכלעסיקע „למד'ן" זיי זאָלן נישט אויסזען ווי „שינ'ען" און ער פּילט אַז ער איז אַ קאַרבן פון דער קונסט. גלייך ווי אַן דער קונסט וואָלט ער קיינמאָל נישט מיד געוואָרן, קיינמאָל נישט גרוי געוואָרן, קיינמאָל נישט געשטאַרבן.

צום שלום וויל איך (אוי ווי איז מיר) דערקלערן די לעזער אַז פאַר דעם אָ אַרטיקל מיינעם קריג איך באַצאָלט אומגעפער אַזויפיל ווי זיי קריגן פאַר צוויי טעג שווערע אַרבעט (אינגאַנצן האָט מיר גע-דויערט אַקוראַט 14 מינוט אַנצושרייבן דאָס אַ מייסטערזוערק) פונ-דעסטוועגן לאָז מיר דער רעדאַקטאָר זאָגן אַ שלעכט וואָרט וועל איך אים גלייך ענטפערן מיט אַ ציטער אין מײן קאָל (איך האָב מײך אויס-געלערנט פון לייוויקס) אַז האַלעוויי וואָלט איך בעסער געהאַט שטיי-נער אידער צו מאַכן אַ לעבן פון דער פען.

דערביי וועל איך מיר אַ נעם טאָן באַם קאָפּ און אָפּגיין אַ צע-בראַכענער צו אַ בורלעסק פאַרשטעלונג ערנעץ אָפּ דער פּערצנטער סטריט.

מיר און די אידישע שפראך

צו וואָס די שרעק פאר יעדן אומבאקאנטן וואָרט, פאר יעדער נייער ניוואסירונג, אָדער קאָמבינאַציע? זעט אַשטייגער פעפער'ס פון „עפּעסן אוועק, אינערגעז ניט דערפּלויגן“; האַפּשטיינ'ס „פון אָוועגן דער עול“: מאַרקיש'ס „מיט געברען מיט געצירד“; אָדער נעמט דאָס וואָרט אַ צוכט (אַ „צוכט“, אַ „טשוכט“), וואָס אין געוויסע געגנטן באַטייט עס „אַ ציכטיקע“ און אין אַנדערע מקומעס מיינט עס „אַ שלומפּער“, אַ „שלימעזאַלניצע“. אָדער: קראַוואַשן, קאַרדאַשעווען, צעקאַרדאַשן, צעקראַוואַשעווען; אָדער פאַרליאַליעט, נידערניש, באַ-מוטיקן, פאַרגעדענקן.

עמעס, דער אַרבעטער האָט ניט קיין צייט, קיין געדולד זיך מיט שפּראַך-מעכאַניק צו פאַרנעמען. און מע מעג ביכלאַל עס אוועקשטעלן פאַר אַן אָקסיאַם, אַז וואָס ווינציקער דער לעזער זעט די שפּראַך-בריל, וואָס דער שרייבער טוט אים אָן, אַלץ מער וועט ער זיין אימך שטאַנר צו זען דאָס וואָס דער שרייבער ווייזט אים. דאָס איז אָבער אַלץ גערעדט אויב דער שרייבער האָט פאַר זיך אַ פאַרטיקע אויסוואַל פון שטאַף און קאָליר און עס ווענדט זיך אינגאַנצן אין דעם שרייבערס פעאיגקייט אויסצוקלייבן, אָדער—ווי מיקל אַנדזשעלָאָ האָט עס אזוי געניאַל געזאָגט: אַוועקהאַקן ס'איבריגע פונם שטיין, קעדיי דאָס ביכר, וואָס שלומערט אין יעדן פעלז — זאָל זיך אַרויסווייזן.

אַנדערש אָבער איז עס מיט אונדזער מאַמע-לאַשן, וואָס איז נאָך דערווייל גענוג היקעוואַטע, גענוג אָרעם אין פאַרבן, אין שאַטירונגען. דאָ קענען מיר זיך בשום אופן ניט פאַרגינען צו זיין אזוי איבער-קלייבעריש און באַשטיין אַף אַ סטאַנדאַרד, ווען די גאַנצע שפּראַך איז נאָך אַף אַ האָר ניט סטאַביליזירט, ווען דער נאָרם איז נאָך מיט גאַרניט באַצייכנט...

דאָס הייסט ניט אַז אַנדערע לשוינעס זענען ניט אין אַ שטענד-דיקן פּלום, אין אַ שטענדיקן איבערוועקסעל. שפּראַך מוז פון — אַלע זעפונקטן אויס — אויפגענומען ווערן ווי אַ לעבעדיקער אָרגאַ-ניזם, וואָס וואַקסט, אַנטוויקלט זיך, פראַפּאַגירט. דער ענגליש פון טשאַסער מוז שוין היינט איבערנעזעצט ווערן אַף . . . ענגליש. ווילאָנ'ס פראַנצויזש איז היינט פאַרשטענדר-

לעך בלוז די לינגוויסטן. דאָס אייגענע איז מיט לומער'ס דייטש, א. א. וו.

און אויב א שפראך ווי אידיש, וואָס הויז אינם סאָוועטן-פאר- באַנד האָט זי קיין מלוכישע אנערקענונג ניט, וויל וואַקסן און לעבן — מוז זי ווי א האַרבז זיך אליין צו דער זון ציען, אייגענע פּעדים פון זיך אַרויסלאָזן, זיך אָנהאַלטן ווי זי קען און מיט וואָס זי קען...

:: :: ::

דער וועג פירט צו ווייט און דער אַרטיקל מוז זיין א קורצער. עס וואָלט, נאַטירלעך, קעדאי געווען זיך אָפּצושטעלן אַף כאַטש די סאַמע וויכטיקסטע אַספּעקטן פון אונדזער שפראַך-אויסדעינג, צי וועט איר זאָגן : אויסציאונג? אויסשפרייטונג? נע, ס'איז ניט דאָס! ניט פונם שטאַנדפונקט פון א שפראַך-נאַפּיסניק, וואָס האָט זיך אָנגעבונדן אָן דער אַרעמער שיפּכענקע נעכער, אז זי מוז באַ אים „גייען אין גאַלד“, ניט פון א סטיל-וואַגאַנט, נאָר פונם שטאַנדפונקט פון מאַדערניזירן די לעקסיק, — ניט אַפּוואַרפּנדיק דאַביי דעם אַרכאַישן אינווענטאַר אַף וועלכן מיר בויען, נאָר דאָרטן וואו דער פונדאַמענט האָט שוין געכאַפט וואַסער — איבערבויען, אונטערשפאַרן, אנדערע קאַנאַלגענג גראַבן...

אין דער פּאָעזיע קאָן דאָס פּראָבלעם פּאַרמולירט ווערן אזוי: זאָל מען (ווי אונדזערע קלאַסישע פּאָעטן האָבן געטאָן) פּאַרסירן דעם געדאַנק צוליבן גראַם, צוליבן וואָרט, אָדער זאָל מען בעסער פּאַרסירן דאָס וואָרט אַפּן כּעזשבען פון געדאַנק-קלאַרקייט? מיר וועלן דאָס אילוסטרירן:

דער דיכטער וויל זאָגן, אז די לאַמפּן (פּאַנאַרן) אין די מאַסקווער גאַסן באַלייכטן נייע טעמפּן. גוט. דער פּאָעט וועט פּרוּוואוּן שרייבן: אין שוין פון די צעהעלטע לאַמפּן... און בלייבן שטעקן, וויל ער מוז באַ דעם געגעבענעם מאַטעריאַל — אַקצענטירן לאַמפּן און טעמפּן. איז צו לאַמפּן די גראַמען — וואו נעמט מען זיי? איז קומט איינער, לאַמיר זאָגן און ניט זיך אָן אייצע: ניט געקוקט אַף דעם וואָס אַלע קאַנאָניזירטע טעקסטביכער זאָגן בעפּירעש אז די מערצאָל פון לאַמפּן איז לאַמפּן, שטעלט ער זיך פונדעסן אין ס'לעבן און גיט א שרייב אויף אַרעמיש „לעמפּ" — און — עס ווערט לעכטיק אין די אויגן און איר טראַכט: פאַרוואָס טאַקע ניט לעמפּ?

:: :: ::

אונדזער פראָלעטאָרישער צוגאַנג צו אידיש דאַרף זיין : פון איין זייט — אַ פראָטעסט קעגן יעדער גרינגשאַצונג, ביטול־באַציאָונגען אַסימילאַרטאָרישע, פאָרווערטסיסטישע.

פון דער אַנדער זייט : ניט קיין איבערגעטריבענע געפּעסטעמטיקט, ניט קיין קולט־טרייבעריי מיט דער שפראַך פאַר זיך. קיין ציטערן איבער איר און איר בלאָזן די טרוט, ווייל אויך די איבערגעטריבענע „סיהרת־הלשוֹן“ איז אַ סימפּטאָם פון פרעמדקייט, פון אומבאַהאַלפֿנ־קייט — פון זשיטלאָווסיקישע בעלי תשובה...

ווערווער, אָבער די אידישע מאַסן האָבן זיכער קעגן אידיש ניט פאַרבאָרן. ווערווער, אָבער די אידישע שניידערינגען און שוסטערגעוועלן און שמירן און אַנדערע באַלמעלאַכעס און אַרבעטער האָבן אַף זייערע הענט אידיש אויסגעניאַנטשעט.

:: :: ::

די ראַדיקאַלע און רעוואָלוציאָנערע באַשור האָט — די ערשטע — אַף אידיש דעם וועג צו דער קלויז־הרובע פאַרשיט, פון באַטלאָך נישער זעלבסט־קראַצעריי אַוועקגעפירט — אַף די אָפּענע, ווינטיקע קאַמפּ־וועגן.

איז זאָלן זיין „נעהיט“ מיט אידיש די, וואָס פילן זיך „זינדיק“ קעגן איר, די וואָס פילעווען אין האַרץ אַלערליי מאַכשאַוועס־זאָרעס וועגן אַריבער גיין צו דער האַרנטע, אָדער אַ שאַס־נעפיל מיט דעם מיר־נאַריטע־סטאַטוס פון מאַמע־לאַשן.

מיר, פראָלעטאָרישע שרייבער, באַציען זיך צו אידיש מיט דער פולער כשיוועס און ערנסטקייט, און דער איקער: מיר קאַנען זיך פונ־דערהיים אויס, פון אַרעמע שטיבער אַרויס, פון אונזערע ווערק־שטאַטן, פון אונדזערע קאַמפּ־פראָנטן...

מיר ציטערן ניט איבער איר „ריינקייט“, ווי די געצנדיגער פונם וואָרט. אַפּשלאָגנדיק די „פאַטעיטעס“ און די „הענקיטשעס“ ווי ביכלאַל טענדענץ צו בוקן זיך צו דער הערשנדיקער שפראַך, ווי דאָס ווערט געטאָן פון די אַסימילאַטאָרן פון „מאַרגן־זשורנאַל“ און „פאָרווערטס“, דערלויבן מיר זיך אָבער מיט אידיש אַזוינע „פרייהייטן“ וואָס קומען פון אינטימקייט, פון וואוינען אונטער איין דאַך, פון שטיין באַ איין שרויפבאַנק.

מיט אַנדערע ווערטער: מיר שטייען ניט מיט אידיש אין שידוכים, ווי די זיידענע יונגעלייטלעך, וואָס שאַרן זיך צו איר צוליב קאַריערע אָדער צוליב „ליבע און לייַדנשאַפט“.

מיר זענען מיט אידיש אָרענטלעך פאַרהייראַט און — מע דאַרף מאַכן אַ לעבן, כאַוויירים! איז דעריבער טאַקע: מיט אַ ברייטער האַנט און... מיטן נאַנצן טאַבלטאַק אַף שלאַנגלערישע פּראָנטן פּון אונ-דזער פּאַרטיי!

:: ::
:: ::

אין רעדאַקציע „מ-פּרייהייט“ איז אַן אויפּרור:
„טאַבלטאַק“? — וואָס קאָן ער מיינען מיט טאַבלטאַק?...
דאָס האַנדלט זיך וועגן אַ וואָרט מיינעם, וואָס איז אַרויסגעפאַלן פּון אונטער דער פּען און ס׳ווייזט זיך אַרויס, אַז באַ אונדז אין רעדאַקציע האָט קיינער קיינמאָל פּון אַזאַ וואָרט ניט געהערט, — קומט אויס ס׳ידן, אַז ס׳איז אויסגעטראַכט. . . .
אויף דער הייסער מינוט ווערט באַשלאָסן נעמען די פּען און — קוילען. וואָרום אויב מיר — פּענאַרבּעטער — האָבן פּון אַזאַ וואָרט קיינמאָל ניט געהערט, טאָ ווי קאָן מען שוין טראַכטן אַז דער מאַסן-לייענער וועט יאָ וויסן וואָס דאָס איז?
אויף דער צווייטער מינוט אָבער איז מען זיך מעיאַשעוו: מ׳עט עס דורכלאָזן. — כאַפּט עס דער גוטער יאָר! נאָר מיט אַ באַדינג, אַז מער קיין טאַבלטאַקשטיגע זאָל דאָ באַ אונדז ניט פּאַרקומען.

:: ::

די „שיפּכע“ — אידיש, ווי איר וויסט, איז נאָר מיט אַ קליינעם אויסשטייער צו אונדז דערגאַנגען.
דאָס קלימעקל, וואָס דער עמעס איז, איז געווען אַזוי קליין, אַז מ׳האַט ניט געוואוסט צי איז עס אַ הויקערל, צי אַ קלימעקל. און האָט זי זיך אין איר בורזשואַזער לייטערונג געפּוצט אין פּעדערן, איז עס שטענדיק געווען אויסלענדישער, עקזאָטישער שמוק.
די „דינסטמויד“ האָט זיך — באַ די עלטערע אידישע שריפּט-שטעלער „געמענטשלט“ און... נאָכגעמאַלפּעט דער... האַרנטע! אָבער דער באַלעבאַסטע׳ס זיידן יופּיצל, דאָס ציטערנעדעלע וואָס האָט אַזוי געפּאַסט אין אַלעסענעם פּאַלשן שייטעלע, איז שלעכט געשטאַנען צום פּאָנים פּון דער קרעפּטיקער, נאַקעט-באַרוועסער אידישער שפּראַך. דער הוט מיט בלומען און מיט פּייגל איז קאָמיש געלעגן אַף דעם צעשויר-בערטן, דאָגעס-פּאַרנאַסע-קאַפּ — און די זילבערנע רינגען אַף די שווערע, האָרעפּאַשנע הענט — האָבן זיך אויך געפּאַסט ווי מיינע צאָרעס.

האָט מען די שפראַך „נעשליפן“, האָט מען ס'רוב דאָס סאַמע לעבעדיקסטע, דאָס סאַמע אָרגאַנישסטע פון איר אַוועקגעשליפן. האָט מען זי „אויסגעקליידט“ אין שאַבעס-קוידעשדיקע העברעאיזמען, איז עס ס'ראָוו געלעגן אַף איר ווי מ'ניסט אויס... אַ צעבער!
 אין דער שפראַכענגשצפּט פון „געטאַ“ און „גלות“ האָט אידיש זיך געריסן פון איר ענגן, פון איר סינדערישן שוך אַרויס. אָבער ווייניק שרייבער האָבן איר געשרוי דעהערט און ניט טאַמיר איז מעגלעך גע-
 ווען צו העלפּן — דער פּוס איז געוואקסן מיטן שוך...

:: :: ::

דער אויסוואַל איז געווען: צישן פּורימדיקן דייטש, לאַפּטשע-דיקן סלאַוויזם, אָדער שטריימלדיקן העברעאיזם.
 פון אַלע דריי אַ סינטעזן, דורך היסטאָריש-מאַטעריאַליסטישן אָפּ-קלויב, באַ פאַרשידענע איינפלוסן: געאָגראַפישע, עקאָנאָמישע, פּראָ-דוקציאָנעלע.

פון אליהו בחור ביו אַסענפעלד'ן, ביו שמר'ן, ביו ערעל-שטאַדט-באָוושאָווער'ן, ביו ראָזענפעלד'ן — אַ דראַנג „אַנצונעמען אַ פּול מויל“, אָבער די אומבאַהאַלפּנקייט געניצט און צערייסט זיך אַזש די שטשאַקעס, וואוהיין דו גיסט אַ טאַפּ מיט דער פּען — אַ וואַנט.
 קומסטו צו צום יאָם, — די ערשטע זאַך: סוירה? בראַנדונג?
 — נישטאַ אַף אידיש! „טוירן אָוו דהי טאיד“? טרעיד-ווינד? דאַק, וואָהר, פּאָלסל — נישטאַ... מיר האָבן קיין יאָם ניט. מיר האָבן קיין שיפּן ניט... מיר זענען אַ פּאָלק — אַ פּאַפּיר, אַף האַנדל-וואַנדל. פאַר אינדוסטריעלעך באַנוצונג, אַף טעכנישער פּלאַנירונג, אַף „בליי-פּרינטס“, אַף די פּאָזיטיווע וויסנשאַפטן — כאַטש געם און שטעל אַרויס די צונג!...

:: :: ::
 :: :: ::

מיר וועלן זיך דאָ ניט פאַרנעמען ברייטער מיט דער דערוויילי-קער אַרעמקייט פון אונדזער שפראַך. ווער עס שרייבט אַף איר ווייסט ווי באַגרעניצט זי איז — ניט געקוקט אַף די אַלע טיר-און-טויערן, וואָס די קלאַסיקער האָבן געעפנט פאַר איר. די אַלע אויסגענג אירע זענען קימאַט דורכאויס אינעם רייך פון דעקלאַמאַציע, פון ליריק, פון געפילן, וואו די מינע, דער ליטעראַרישער זשעסט קאָן אַלדינגס אַק-צענטירן.

מיר מיינען די מעגלעכקייט זיך טעכניש צו פאַרשטענדיקן דורכן

וואָרט: צו באַשרייבן אַ געגנשטאַנד אַזוי, אַז איר זאָלט עס דערקענען, ווען איר'ט עס זען מיט די אויגן. דאָ בלייבט דער אידיש־שרייבער באַ יעדער דריטער שורע — „געשטאַקט“. ער מוז זיך אַרויסהעלפֿן ענטוועדער מיט פרעמדווערטער, וואָס ווערן גענוצט אַזוי ווי זיי שטייען און גייען אָן אַ אידישער איבערקליידונג. דאָס פאַרקרעמפּעוועט אָפט די באַוועגונג פונם זאָץ, פאַרלאַקאָליזירט אים — אין דעם זין וואָס אַ אידישער לעזער פון אַ אַנדער לאַנג וועט קוים פאַרשטיין די טייטש דערפון. אָדער מע „אידישט“ דאָס וואָרט, דעם זאַעבוי און — דאָ איז שוין געווענדט אין שרייבערס שפראַך־געפיל, אַף וויפיל דאָס וועט אַרויסקומען ניט קיין ווילדער געמיש, נאָר אַ באַהעפּטונג.

:: :: ::

אונטער אַזוינע אומשטענדן דענק איך, אַז ס'איז ניט סיכלדיק אַף וועלכן עס איז אופן צו פאַרצווערגן דעם נאַטירלעכן אָנוואַקס פון אידיש — פון וואָסער ווינקל, און מיט וועלכע מיטלען עס זאָל ניט קומען, אויב דאָס איז נאָר געמאַן מיט אַ רעאַליסטישער קאוואַנע. דער גאַנצער ציטער איבער דער „אומפאַרשטענדלעכקייט“ פון געוויסע אויסדרוקן איז — אומזיסט און אומנישט.

אויב דאָס וואָרט טאַבלעטאַק אין־זיך־אַליין איז ניט קלאָר פאַר אַ גרויסער צאָל לייענער, ווערט עס אָבער פאַרשטענדלעך אין לאַגישן קאַנטעקסט מיטן גאַנצן זאָץ.

„אַזוי ווי אונדזער איינער קאָן מיטן גאַנצן טאַבלעטאַק“, קאָן ניט אַנדערש ווי מיינען: מיטן גאַנצן קויעך, מיטן גאַנצן פאַרנעם, מיטן גאַנצן קרעדענץ, מיט אַלע אויפּוואַרטערס, מיט סאַקומ־פאַקום!

אונדזער ליטעראריש וועלט-פארמעגן

עס איז, מיין איך, שוין אוועק די צייט, ווען דער פראָלעטאַר-
רישער לייענער האָט געקוקט אַף דער „שיינער ליטעראַטור“ ווי אַף
עפעס אַ זאָך וואָס קער זיך נאָר מיט זיין לעבן נישט אָן, ווי אַף אַ
שלאַפּמיטל פאַר ליידיק-נייערס, ווי אַף אַ מאַסאַזש נוצלעך בלוז פאַר
יענע, וואָס שוויצן דעם קערפּער ניט אויס אין אַרבעט, וואָס באַוועגן
דעם גייסט ניט איבער די שווערע שטיינברוקן פונם לעבן.
די פראָלעטאַרישע ליטעראַטור קען דינען ניט בלוז מיט די
טעגלעכע געצייגן פון זשורנאַליזם, נאָר אויך מיט די מערקאַמפּלי-
צירטע געצייגן פון דער קונסט.

די קונסט — וואָס איז זי איינגטלעך אַזוינס? — זי איז, אין
לעצטן אַנאַליז, בלוז די פאַרשאַרפּונג פונם געדאַנק, דורך אינערלעכער
העלקייט פאַרשפיצט, דורך בילדלעכקייט צום אָנטאַפּן אַזש מעגלעך
געמאַכט.

אַבער די קונסט-שרייבעריי, די ליטעראַטור, האָט אויך אירע
טעלעכערליי, אָדער כאַטש צווייערליי צווייגן: עס איז: (1) דאָס זאָגן
און (2) דאָס זינגען.

דאָס זאָגן (פראָזאַ) איז דערווייל צום פאַרנומענעם מענטשן מער
צוגענגלעך, ווייל עס מאַניפּולירט מיט דער וואַכעדיקער שפראַך, אַף אַ
וואַכעדיקן אופן. זי רעדט מיט אייך, ניט פאַר אייך...
הערט איר פראָזע, הערט איר זיך אַליין, אייער אייגענע צונג:
— ריידן, און דאָס קלינגט אייך באַקאַנט, און דאָס איז אייך פאַר-
שמענדלעך.

די פּאָעזיע ווידער מאַניפּולירט — ניט נאָר מיט שפראַך אַליין —
און מיט מער טעגלעכער שפראַך אַפּן וואַכעדיקן אופן אודאי ניט! —
נאָר מיט חזיפּיצירטער שפראַך, — שפראַך צו מוזיק געזעצט, צו אַ
געוויסן האַרץ-קלאַפּ אָנגעשמעלט, וואָס מען רופט דאָס ריטם, גראַם,
סאָנאַנץ.

די פּאָעזיע — אַף אַזוי פיל ווי זי פאַרפיקסירט די ליידיג-און-פריידן
פונם לעבן פון פראָלעטאַריאַט, מעג איר פאַרמע זיין אַביסל קאָמ-
פליצירט, איז בשום אופן ניט קיין סנאַבישע פּאָעזע פון דעם שרייבער
אָדער אַ לוקסוס-מיטל פאַר געדאַנק-אויסדרוק.
פּאָעזיע איז—פאַרקערט—דער עקאָנאָמישסטער מיטל פאַר גע-

דאָנקס-און-געפיל אויסדרוק, דערפאַר שוין אליין וואָס פּאַעזיע איז —
וואָס בעסער די קוואַליטעט אלץ מער — עטענץ.

די פּאַעטישסטע פּאַרם איז די שפּאַרעוודיקסטע פּאַרם אין דער
ליטעראַטור, דער קורצסטער און גלייכסטער וועג צו מענטשלעכע
רירונגען, עמאָציעס.

איך גלויב, אַז איצט ווען דאָס פּראָלעטאַרישע וואָרט
האָט זיכערע און טיפע וואָרצלען אין דער וועלט-ליטע-
ראַטור געשלאָגן, איצט ווען קיינער פון קעגנערנישן ליטע-
ראַטור-לאַגער באַציט זיך שוין מער ניט מיט כּוויזעק צו דעם פּולווער,
וואָס גליט אין דעם פּראָלעטאַרישן וואָרט, אין אלע קונסט-פּאַרמען,
איצט ווען די „קאָמישענערס פון ליטעראַטור“, די קריטיק-דעקעטירער,
וואָס מאַכן אַ לעבן פון פּאַסקענען „קאָשער און טרייה“ איבער די
געוילעטע ציטאַטן פון די שרייבערישע ווערק, באַציען זיך שוין צו
אונדז מיט ריינער סינע — איצט איז שוין די צייט געקומען, אַז מיר
זאָלן אונדזערע בעסטע פּאַרמעננס פון דער אינטערנאַציאָנאַלער ליטע-
ראַטור צענויפקלייבן, ווי אַ מיטל דעם פּראָלעטאַרישן
ליענער צו דערציען, ער זאָל אויך די געלייטערטע און מער קאָמ-
פּליצירטע קונסט-פּאַרמען פרעמד ניט בלייבן.

קעדיי פּלאַץ צו שפּאַרן וועלן מיר די איבערזעצונגען גיבן
ניט אין געמעסטע שורעס, נאָר אין דורכאַנאַנדיקן דרוקזאַץ. דער
גראַם, דער טראַפּ, דער אָפּשטעל וועט — אנשטאָט מיט אַ סאָף-שורע
— באַצייכנט ווערן מיט אַ טאָפּל-פּינטעלע, אָט אזוויאָ (:).

:: :: ::

פון וואָלמער באַווער

וואָס שטייט, פּאַטער, אויף, ווען ס'איז נאָך נאַכט? און
טרינקסט די קאווע ביטערע אייניקער אליין: די קינדער דאַרפן ברויט.
וואָס שטאַרבסטו, פּאַטער, אזוי פרי פון אונדז אוועק? אַז מיר
שלאָפן שוין? : די קינדער דאַרפן שיך.
וואָס שטאַרבסטו, פּאַטער, אזוי פרי פון אונדז אוועק? : אַז מיר
אַלע קינדער שלאָפן נאָך: פּאַבריקן דאַרפן בלוט.

:: :: ::

ווען זיי יובלען איבער דער טרומף-רייזע פון דער „ברעמען“:
ווען זיי מאַכן קאָנגרעסן און באַשליסן וועגן אונדזערע לעבנס: ווען

זיי דרוקן בילדער פון סאָכרים און פון זינעס און פון שטאַטסלייט :
ווען זיי— : איך אָבער : וועל דיך אויפזוכן אין די שטאָלגעווערק,
מיין ברודער : און באַריכטן ווי דו לייסט און לעבסט, מיין ברודער :
ניט קוקן צי וועט דאָפון גראַם און ליד ווערן : איך זע דו ביזט בלאַס
און אָפגעצערט : דיין שווייס קלעפט ווי ווייסע פונקען אַף דיין האַרץ :
איך זע ווי דו פאַרקאַיכסט זיך, פירנדיק דעם ליפער-וואָגן : ענטפערסט
אַף מיין גרום ניט, גייסט שווייגנדיק אַוועק : איך זע : דער ראַנד
פון דעם קאַוועפלאַש וואָס דו הויכסט צו די ליפן איז אויסגעשערבט :
איך ווייס, מען האָט דיר לייד אַזוי פיל אָנגעטאָן : אַט-דאָ וואו דאָס
וואַסער אין די זומפן פאַלט : קוקט דאָס ווייסל פון דיין אויג מיך
דורך דער נאַכט אָן : ווי שטאַרבנדיקע ליכט : ווייס, אַז ווען זיי יוב-
לען איבער פריזן, אָדער קרייצן געוואונענע פון הינט און סענאַטאָרן :
ווען זיי גייען איבער די ברעגיאַס-גאַסן און זינגען און טרעסן פאַנען :
וועל איך מיט דיר גיין : אַהין, וואו דו אַרבעטסט מיט נאַקעטן לייב :
דיר העלפן, פריינט דיין קראַפטהאַמער באַוועגן : און אין אָפּר-צייט
וועל איך מיך לעבן דיר אַנידערוואַרפן : מיט צאָרן אָנגעשפאַנט :
ווי ס'האַרץ פון אַ רעוואָלווער.

:: :: ::

זיי זענען אַלע גליקלעך אַז זיי לעזן ביכער וועגן ווייטער וועלט :
זיי גרייטן זיך צו עקזאַמענס צו : גאַנצע נעכט ויצן זיי און לערנען פון
מילכאָמעס גאַעלישע : פּאָליאַנטן פאַלן גרוי אין זייערע כאַלוימעס : פון
גרויהאַריקע, גרויהאַרציקע פּראָפעסאָרס : אָבער איך ברען נאָך דער
וועלט, ווי זי איז : ווי זי גייט צום בליק, צום האַרץ : איך
ווייל קיין אַפּריקע, קיין כינע ! : ביינאַכט אַז קינדער שלאָפן : הער
איך דאָס פרייכן פון פאַרוואונדעטע אין שלאַכט פון טאָג : איך לייג
מיין האַנט אַף פיבערדיקע שטערנס : דער שטערן ווערט קיל, אָבער די
האַנט ברענט ווייטער : ביינאַכט קומט דאָס לעבן צו מיר : ביינאַכט
ווען זיי רוען-אָפּ פון ביכער און פון טויטן לעבן : טרינק איך פונם
מילכוועג — באַפרייאונג.

:: :: ::

דו זאָגסט די וועלט איז ווידער רואיק : דער קריג איז אַוועק : דער
גערודן פון די טויטע אַלע — אַוועק איז ער — : די שטעדט זידן
מיט לעבן : די צעלן פון די קליינע דערפער זענען באַרואיסט : דו
זאָגסט די פרידלעכע פאַראייניגונג אייראָפּא'ס וועט קומען : האַרד

זיך צו! וואָס הערסטו? : דער אָטעם פון קליינע קינדער אין די
קעמערלעך פון כּאָלעם? : שטער זיי ניט! : די מוזיק וואָס הויבט
זיך אויף ביינאַכט אין נאַכט־קאַפּעס, די מוזיק אין קאָנצערט־זאַלן? :
לָאָז דעם דיריגענט זיין לָאַרבער־בלעטל : עס גייט אין דעם ניט :
הערסטו עפעס? : עס הירוּזשן פּערד אין שטאַלן, אויפּוואַכנדיק אין
טרוים : אַ פּליסטעריי פון בלעטער, שלאַף־קלאַנגען פון פּויגל אינם
בוים : דער שאַל פון אַרבעט, קאָנצערט פון האַמערס, טורבינעס : די
פּרעסנדיקע, מאַלנדיקע אַרעמס פון טויזנטער מאַשינען : — אויך דאָס
איז עס ניט. אויך דאָס ניט :

אַבער הערסטו די קלעפּ, מיט וועלכע זיי פּייניקן : די געפּאַנגענע
אין דייטשלאַנד, אין פּוילן, אין אונגאַרן, אין רומעניע : דאָרט אונטן
אין אייראָפּע : דאָרט אויבן אין די אַמעריקעס : ווי זיי שלאַגן און
פּייניגן און מוטשען און באַליידיקן :
וואָס האָט ער אַזוינס געטאָן? ער ווייסט ניט, ער געדענקט
ניט : דאָס איז פאַר אים נאָך ערגער : ער ברעכט צענויף : זיי שלאַגן
ווייטער, ווייטער : און די מערדער אין די טפּיסעס לאַכן נאָך דאַביי :
הערסטו, ווי זיי שלעפּן אים אַרום אַף שטיינבאַדן קאַלטן? : זעסטו
ווי דאָס הייסע בלוט זעצט : יעדער קלאַפּ דאַרף דיין אייגן פּאַנים
טרעפּן! : יעדער קלאַפּ דאַרף ס'האַרץ דיר פּלעטן! : פּאַרגעס עס ניט
הערסטו עס? האַמער עס אַרײַן אין מויעך. פּאַרגעס עס ניט :
פּאַרגעסטו עס, זאָגן מיר זיך אָפּ : פּאַלן בייטשן סוינישע אַף אונדז
אַלײן... פּאַרגעס עס ניט!

:: :: ::

איך האָב געהערט פון דיר : דו ווילסט אַלצדינג וואַרפּן : און
ניט מער מיטגיין. ביזט צו מיר : און ס'איז נאָך לאַנג צו וואַרטן
אַף דער ענדערונג : (אַט איז מיין פּאַרטייקאַרט, זאָנסטו אַ וואָס
טויג זי מיר?) : עך, דו פּאַרביטערטער כאַווער! : דיר ברודער וויל
איך דאָס וואַרט זאָגן : וואָס זאָל דײַך האַלטן, ווי עס האַלט מיך :
און וואָס מוטיקט־אויף יעדן וואָס גלויבט : געדולד! : איך וועל עס
שרייבן אַף די ווענט פון מויערן, וועלכע דו באַקוסט מיט מידקייט :
רויט זאָל עס לויכטן אַף יעדערן, וואָס וויל ס'אויג (פון מידקייט) צו־
מאַכן : איך וועל עס אויפּמאַלן אַף די ווענט פון די וואַקזאַלן פון
וועלכע איר פּאַרט, אַף די פּלאַסטן פון די קוילנמינעס : איך וועל עס
איינהויכן אין אָטעם פון מאַשינען : און יעדער מאַטאַר־
קלאַפּ זאָל דונערן : געדולד : און דער הימל וועט עס אויסרופּן צו אַלע

וואָס הויבן אין פאַרצווייפּלונג שווערע אויגן! : און איך וועל ביידע פּוּיסטן צולייגן צום מויל : עס אין אַלע לענדער אַריינרופן, אין אַלע שפּראַכן פון דער וועלט : דיר, וואָס אַרבעטסט טויזנט מעטער טיף אין די מויערן פון טויט : דיר האָב איך עס געזאָגט, ווען דו האָסט דיר פון טויזנט מעטער הויך דערנידריקן געוואָלט צום טויט : האָב איך דיר מוטערלעך געבעטן, מיט טרערן אין מיין האַרטן קאַל : און אין די טפּיסעס האָב איך עס ווי אַ סיגנאַל געוואַרפן : צאַרטע קלאַפּצייכנס פון דערמונטערונג : און אין די הויכקייטן, ווי אַ פייערבליאַסק.

... און דו ווילסט אונדז פאַרלאָזן ?

:: :: ::

די שטעט וואַקסן : שטענדיק איינזאַמער ווערט דער מענטש : באַלד וועט מען מוזן פאַרן זוכן : אַביסל גרינע ערד : דער קאָרן ווערט מאָגער : פאַרפאַרבט מיט בריוּנעם אַש : און זיין גוסט צו בליען שטאַרבט : פאַבריקן וואַקסן : און העכער ווערן אַלץ די פּלויטן פונם גלייכשאַלט. קוימענס פרייכן אָן שום האַפּענונג. באַלד וועלן אונדזערע געזיכטער קוואַרים זיין : און פינצטערע : קיינער וועט אונדז ניט דערקענען : די ערד וועט גאָר פאַרגעסן האָבן : ווער מיר זענען.

:: :: ::

היינט אַרבעט איך ניט : היינט אַרבעט איך ניט : היינט אַרבעט איך ניט.

דאָס איז מיין גליקלעך ליד : היינט אַרבעט איך ניט. היינט אַרבעט איך ניט, היינט אַר —

ווי גוט, ווי גוט, ווי גוט עס איז צו קענען זאָגן זאַטערהייט : היינט אַרבעט איך ניט, היינט אַרבעט איך ניט. (פונקט ווי ביטער עס איז צו זאָגן דאָס — הונגעריקערהייט!).

אַבער היינט אַרבעט איך

טאַקע, טאַקע, טאַקע ניט.

פריינט, כאַווער!

דאָס איז ניט קיין געדיכט!

דאָס איז אַ געשריי פון פרייד

פן אַ יונג האַרץ!

איבער אַ טאָג פון פרייהייט!

די קענאן סטריטער ליטעראטור-גרופע

איך האָב געלייענט אַף דער אַנדערער זייט פֿונם דעק־בלעטל :
„וואַלום איינס, נומער 1, זשורנאַל „פּיילן“. — פֿאַר רעדאַקציע־
אַנעלע אינאַנים זיך ווענדן צו 134 קענאַן סטריט, ניו־יאָרק גופּע.“
מיין האַרץ האָט זיך אַ ריר געטאַן.

קענאַן סטריט, אַך־האַהאָ קענאַן סטריט!
אַין קענאַן סטריט האָב איך מיך אַמאָל געלערנט פֿאַרן אויף אַ
ביציקלעט, אַיז אַ פֿערד אַריינגעפֿאַרן, מיך שיר דעהאַרנעט.
אַין דעם שמאָל־בריסטיקן קענאַן סטריט פֿלעגט מיך אַ פֿעדלער
אויפֿוועקן יעדן אינדערפֿרי מיט זיין „ווייבער, צערייסט מיך, וויי־
בער!“ און דער אַנדערער מיט זיין וואַטער־מעלאָן — „אַ פעני אַ
מויצע!“ ...

דעמאָלט בין איך ערשט געהאַט געקומען קיין אַמעריקע. מיט
אַ פֿול האַרץ נאַראַיעוו. מיט אַ פֿול אויג — ווין. מיט אַ פֿול כּאָ־
לעם־קעסטל מיט אַזויגע קאַראַמעלקעדיקע, בערענצוקערדיקע זאַכן!
געטראָגן האָב איך דעמאָלט — קני־הויזן, פֿאַרצירעוועטע זאַקן,
אַן איבערגעקערט מולטערל אַפֿן קאַפּ.

אַף דעם־אַ האַרטן „מולטערל“ (דערבי־העט“ אויף אַמעריקאַניש)
פֿלעגן מיינע אויגן גיסן בוכן טרערן — אַף וואָס איך בין געקומען!
פֿון אַ לייפֿציקער „יעגער־קאַפּעלוש“ אַף — אַזוינס־אַ!

דעמאָלט איז אין מיר די יונגע פֿרייד גערונען געוואָרן, ווי צינג־
מילך אַף דער זון ... מיין געמיט איז געוואָרן געדיכט און קעזיג.
אַין קענאַן סטריט, נישט ווייט טאַקע פֿון נומער 134, איז גע־
לייגט געוואָרן דער פֿונדאַמענט פֿאַר מיין זשאַווערדיקער אומצופֿרידנ־
קייט מיט דעם לאַנד פֿון גאָלד־און גאַל. אַף האַוסטאַן סטריט און אַף
גרענד סטריט — דער פֿראַכט פֿון פֿיינע בריטשקעס, לעכטיקע מוידן,
וואָלשטאַף און אַדריאַן, און גאָלדענע זייגערס אין די פענצטער! און
דאָ — נישט ווייט פֿון נומער 134 קענאַן סטריט שלאַפּט מיט מיר די
נויט אין איין בעט. און דאָס בעט איז שמאָל (אַן אויפשטעל־בעטל)
און מיין כּעישעק איז ברייט, און אין די זויילן פֿון די פּיס — קיצלען
הונגעריקע מייזלעך.

דעמאָלט בין איך 15 יאָר אַלט געווען.

:: :: ::

„די קענאָן סטריטער גרופע“ — אזוי האָט געזאָלט הייסן דאָס ערשטע „ליטעראַרישע שטיבל“ פון עטלעכע „יונגע“, וואָס האָבן דע- מאַלט געוואוינט אין דעם „גאַליציאַנער“ קוואַרטאַל. איינמאָל אין אַ שיינעם ביינאַכט זענען מיר, די „יונגע ליטער- ראַטן“ זיך צונויפגעקומען אין אַ געוויסן „קאָלאָמביאַ האָל“, וואו מיין שוועסטער-קינד „דזשימי“ האָט דערלאָנגט ברוין ביר פון דער „באַר“ און אָפגעשטראַכן דעם לויפנדיקן שוים פון די גלעזער מיט אזא מיין שוואַרץ טייטל. דער נעמלעכער אָפשוים האָט זיך פאַוואָלי געזויפט דורך די לעכלעך פון דעם מעשענעם געדעק פון דער „באַר“. אין „קאָלאָמביאַ האָל“ האָב איך מיך אויפגעשטעלט אין מיין גאַנצער דינער לענג און געגעבן אַ זאָג אזוי: „איך שלאָג פאַר צום וואָלאַ-אַס-כעסטן, אַז מיר זאָלן זיך אַנרופן“, די קענאָן סטריטער ליטע- ראַטור-גרופע.“

— זעצט זיך אַנידער. איר זענט אויסער אָרדנונג! — האָט געשריען דער טשערמאַן און געקלאַפט מיטן האַלצהעמערל אינם שטענדער, — זעצט זיך אַנידער! איר וויסט נישט וואָס איר רעדט, יצחק רייז! קענאָן-סטריט-גרופע — באַה! ... אין דעם „באַה“ איז געלעגן אזוי פיל גרינטלעכער ביטול, אַז די נעשאַמע איז באַ מיר פאַרשרומפן געוואָרן, זיך באַהאַלטן אין אַ ווינקל ווי אַ נאַס פייגעלע.

אויסגעפירט האָבן טאַקע זיי, די „קלוגערע“: אַנשטאַט „קענאָן-סטריטער ליטעראַטור-גרופע“ האָט מען דעם קלוב אַ נאָמען געגעבן: „האַמלעט יאָנג מענס ליטעראַטור און בענעוואָלענט סאָ- סיעטי“.

:: :: ::

איך האָב צוגעליינט דעם זשורנאַל „פּיילן“ צו דער נאָז און עס האָט אַ שמעק געטאָן — יונגט.

פרישע באַקן און בלאָטע און געלעכטער, און קלאַמערשט אומעט און וועלטוויסעניש!

פרישער כריין, טאַרף, אוישאַנע-צווייגלעך.

מיט אַ טאַבאַטשניקן עפנט זיך אויף דאָס ביטערע טהילימל.

מיט לידער, לאַמנאַציעך און ... שטראַפרייד!

כעוורע מיט די אייגענע העמדער אַף די דרענגלעך — ווי פלאַגן!

כעוורע מיט שטיוול אַף די פלייצעס און הייסן שטויב אַף די

באַרוועסע פיס.

אַ וואוילע כעווראיע — מ'דאַרף זיי וואַסער אָנטראַגן, נאָר

ס'הארץ זאגט מיר (הערט איר), אז זיי וועלן קיין וואסער נישט אָנ-
נעמען. זיי וועלן באשטיין אף וויין, אָדער... כאַמט קאלטן ראָסל
פון אונערקעס!

ס'איז אַ וואוילע כעוורע — פון לעמבעריג קומען זיי, קיין גלינע
גייען זיי, צום שפילבארג ציען זיי!

האַבן קיין „לייטיש פּאָנים“ נישט. ווילן זיך אַרײַנכאַפּן אין
דער ליטעראַטור מיט העמדער, וואָס זענען אָפּן באַ די העלזער —
אָן קראַוואַטלעך...

ס'עט נישט קומען דערצו, אז כעוורע זאָלן אַרײַן אין דער לי-
טעראַטור אָן קראַוואַטן!

די אירישע ליטעראַטור אין אמעריקע איז נישט קיין פּראָסטע
קרעטשמע אָפּן מיטן וועג, נאָר אַ האַטעל פאַר „האַנדלסרײַזענדע“;
אָן אַ שניפּסל קאַן מען אַהײַן נישט אַרײַנקומען.

ס'איז אַ סוואָרע, אז אונדזער ליטעראַטור איז טאַקע „רעגלירט“
לויט די רעגלען פון אַן אמעריקאַנער האַטעל: „קומסטו מיט דיין
געליבטער, לאָזט מען דײַך נישט אַרײַן, סײַדן דו האַסט מיט זיך אַ
רענצל וו!“

וואָס אין רענצל טוט זיך איז קיינעמס געשעפט נישט. דער
איקער איז: באַנאָזש! מעג דיין פּאַרטפּלעך זיין אָנגעפילט אַפּילע
מיט בלעך!

:: :: ::

אויב פון טאַבאַטשניקס לידער האָט אַ שמעק געמאָן „ררייצענער
טיטין“ און ברוינער בערנצוקער, וואָס מ'האַלט אים קעגן דער זון
(צו וואָס ציטאַטן? וואָס באַווייזן זיי דען? קאַנען די צעשניטענע
גלידער פון אַ שײַן האַרט שיקסל אייך גיבן אַ באַגריף פון דעם
מידלס שיינקייט?); אויב באַ טאַבאַטשניקן גייט די זון און ס'גייט
דער ווינט, און הייסע שמערן רוישען, האָט אָבער שטאַלצנבערג אין
זיך דעם טאָם פון קילע לאַפּוך-בלעטער איבער אַ קריגל פּומער.

ווערטער — פּראָסטע, נישט קיין קונציג געטעסעטע, אָבער —
מייסטערדיק פונם בוים אַראָפּגעשפּענדלט.

פּיליטור-מעבל איז נישט די זאַך פון די „פּיליטמאַכערס“ — זיי
פאַרשמירן זיך מיט פּיליטור די נעגל נישט.

פאַלשע האַלצאַדערן. בוים-כאַראַקטערס? צו וואָס? אַ פּאָנים
אף אַ פּאָנים — דאָס איז די זאַך פון טעאַטער, נישט פון דער ליטע-
ראַטור.

שטאַלצנבערג, טאַבאַטשניק, שטיקער — אַלע געזונטע העקערס,

וואָס שפּילן זיך נאָך דערווייל מיט די העק, שאַרפּן זיי, שפּיגלען זיך אין זיי (איבערהויפּט שטיקער!) (איינפאַכט)

עפּשער וועלן זיי זיך אַמאָל אַוועקשטעלן און ברויטע, פּוילע בוי- מער אויסהאַקן און מיטן האַלץ אָן ערלעך טעפּל געקעכטס אָפּקאַכן.

דערווייל זענען בלויז די העק ערלעך און ריין!

איך וואָלט געוואָלט: אויב קענאָן-סטריטער יונגען זינגען שוין יאָ, זאָלן זיי זינגען אזוי, אַז עס זאָל דעם „פעטער אָשער“ גרימען אין בויך. עס זאָל באַ די „רייכע שוועסטער“ זויער ווערן די מילך אין די ציצן.

דערווייל האַפּערן זיי נאָך, די יונגע ווידערשפעניקער. האַפּערן און לעסטערן, און גלויבן אין דעם ווי אין אַ גאָט!

אַבער ס'האַרץ איז מיר גרינג: איך קען דאָס מעל, דאָס טייג, די הייוון — דאַפּן מוז גוט ברויט אַרויסקומען! (צי עפּשער האָב איך אַ טאָעס?)

פּון ערלעכען קאַרן מיט זאַלץ וועט קיין נאַרישער לעקעך נישט ווערן! (צי עפּשער האָב איך אַ טאָעס?)

און ווילן נאָך די יונגע זינג-לאַשיקלעך נישט גיין אין שפּאַן פּון פּראָלעטאַרישן אַכראיעס, זענען זיי מיר פּונדעסטוועגן טויזנט מאָל ליבער, ווי די „קריק-געקומענע“, וואָס שווערן זיך יעדע מינוט באַם סערפּ און באַם האַמער!

בלוט איז רויטער ווי — די רויטסטע טינט!

קענאָן סטריט וועט דעם שטעמפל גיבן — ר. האוס' אייזנפאַכ- ריקן, וואָס זענען בלויז צוויי גאַסן ווייט פּון זיי (אין שעריף סטריט), וועט זיי ווייזן די נאַקעטע אַרימקייט אינם שיין פּון די גרויסע פייערן. הערט נאָר, כ'בעט אייך: דאָס זענען דאָך נישט קיין פאַרפּו- מירטע זינגערלעך! דאָס זענען דאָך „לעמבערקער אינגלעך“, וואָס קענען די קלאַלע פּונעם „גהעט-ליקל“; די ווערימדיקייט פּון קלויז און קלויסטערל; די ביטערקייט פּון הונגער; די דערפּרישונג פּון שווייס! וואוילפּרוכטיקע לידער.

וואַלוועלע און שטאַרקע פּראָזע („אַט דאָס איז וואָס דער דיכטער טוט“ — זאָל דאָס זיין אידיש? אַוואַדע אידיש!) פאַלשלעכע קרע- דאָס (וועגן עמעסן ליד קאָן ניט זיין קיין צוויי מיינונגען) — האַרכט! האַרכט!) און קריטיק, וואָס שיט זיך ווי פּון אַ געלעכערט פעסל (מ'גיט אייך אַ זעץ אַוועק און אין איינע 5 מינוט גיט מען אייך אַ קריטיקער-אַפּ פּון קאַפּ ביז די פּיס!)

די גרעסטע מאילע פון די נעאָיונגע איז וואָס זיי זענען פלייש
און ביינער — לאָז זיין מער ביינער ווי פלייש, אָבער פעטס און הויט
קאָן מען אַף זיך אַרויפציען, אַז עס זענען נאָר דאָ געזונטע קנאָכווערק.
די „פּיילנאָרפער“ וואַרפן, ווייזט אויס, זייערע פּיילן אין
„גאַרטן“ אַרײַן — אַף גאָטס באַראָט, און ס'איז אַלץ איינס וועמען
מען טרעפט.

נאָר אַז מ'זעט ווי דער „ווינגאַרטן“ איז פול מיט „אַפּשרעק-
לעך“ אין צילינדערס און מיט הויכע, הילצערנע פיס, קאָן מען פאַר-
שטיין פאַרוואָס דאָס האַרץ פאַכעט, און פאַרוואָס מען ברענגט
האַניג אַף אַ שפּיץ שווערט, סאַם — אַף אַ טאַטשקע.
מ'קאָן דאָס פאַרשטיין און — שמויכלען איבער דער כּוצפע,
וואָס פּראָטעסטירט קעגן . . . כּוצפע!

:: :: ::

באַ אונדז, עלטערע „יונגע“, איז דאָס לידער-בריי געווען —
ראַמאַניק פאַר קינדער; באַ די נייערע „יונגע“ איז דאָס הייסער
בראָנפען פאַר . . . זעלנער!
געזונטע אינגלעך. אַביסל פאַרוישעלאַנדעט. נאָר זיי וועלן דאָס
איבערלעבן!

זישעס וואונדערלעך הינקען אַף אַ געזונטן פּוס, איז אַ באַקוועמע
מאָס פאַר נאַטירלעכע הינקער, אָבער נישט פאַר אַזוינע, וואָס טאַנצן
צו דעם הייסן שטויב פון די שטערן, די ליכטיקע פּרייד פון אַפּענע
וועגן!

געבוירן צו ווערן איז קיין בושע נישט — ווער דער טאַטע זאָל
נישט זיין!

געדענקען דאַרף מען אָבער: אַז יעדער מענטש מוז זיין געבוירן-
ווערן אויסקויפן מיט עפעס (איינער טוט עס מיטן לעבן, איינער מיטן
טויט!). עס איז קיין גרינגע זאַך נישט.

:: :: ::

צו דער „קענאַן-סטריטער גרופע“ ברענג איך מיין בעכערל מיט
— לעבאַאים!

איינער זינגען האָט אַ האַרטן קערן, איז ציכטיק און אויסגעשליפן,
ווי אַן אידלשטיין — אָבער דער אידלשטיין מוז רויט זיין, קינדער,
ווי אַ ברענענדיק שטיקל קויל-
שמאַראַגדירט נישט, קינדער!

פאַרוואַלגערט זיך ערגעץ אין אייער זינגקעסטל אַ וויכע „פערל“
אַ קראַנקע גיט זי אָפּ דעם זשאַבעשיסעלע, וואַרפט זי קרוק אין גרויסן
יאָם אַרײַן.

איך זאָג נישט: זינגט נישט פון פּריצימלעך און רויזן, פון קיך
זערבורג און פון גאַלדענע ליאַלקעס. נאָר זינגט זיי — מוזיאַיש:
שמעלט אייער ליכטיקע יוגנשאַפט אַנטקעגן דער טונקעלער אַלטקייט;
און — רעמבראַנדירט, אויב איר ווילט!

מיר, וואָס מיר זענען שוין אַף אַלע זיבן וועגן פון דער וועלט
געווען, מיר גלויבן, אַז נישט איצט איז די צייט צו שפּיגלען זיך אין
דער שווערד, נאָר צו שאַרפּן זי.

איך לייג אַסאך דאַרויף, וואָס איר נעמט פונם וואַלד דאָס פריי-
שע האַלץ און איר פאַרבט דאָס נישט איבער — אַף גענאַרטער
„פּאַעזיע“.

אַ וואַלד שמעקט, אַ וואַלד קומט—.

איר וועט זען מיינע רייד: דאַווקע פון דעם וואַלד, וואָס איז אַף
קענאַן-סטריטער ערד געוואקסן, וועלן מיר הענטלעך צו אונדזערע טאָד
פערעס מאַכן...

ווייל זיי זענען פון אונדזער אייגן בלוט און פלייש. ווייל זייער
וואַרצל איז פּראָלעטאַריש.

ליטערארישע כאָלוימעס

1.

איך זיי אפן שפיץ בארג סינאי און איך שריי: „ווער וויל נע-
מען?“ עס שטרעקן זיך אויס א וואַלד מיט הענט און איך דערלאַנג
זיי צוויי פון מיינע נייע ביכער, געבונדן אין שטיין. איך קריך אַרויף
אפן פעלז פון גיבראַלטאַר, און באַצאָל מיין לעבנס־פאַרויכערונג. די
פּיס מיינע הענגען אַראָפּ אין יאַרדען אַרײַן. לעבן מיר שטייט אַפּאַ-
טאַשו און שרייבט מיט אַ קריידל אפן וואַסער. איך מעק עס באַלד
אַפּ מיט דער צונג, און איך פיל דעם טאַם פון די נײַן־מעג... קומט
אַן דער קווען־גאַרל אויסגעפּוצט אין גוואַלדיג נייע שײך און אין זײל-
בערנעם פאַרטוך זײנעם טראַגט ער אַ גוואַלדיקע סינע צו די איסראַעל-
אימלעך.

עס גייען פאַרביי קעמלען און אייזלען. איך דערקאָן אַ פּאַר
שריפטשטעלער. איינער טראַגט אַ גלאַק אפן האַלז. דער דריטער
האַלט אַ מעל־שעפּל צישן די קני; הינטער דעם עלפּטן גײט אַ שיקסל
מיט אַ גרויסן האַנגע־קוילעטש אין דער האַנט און שרייט, אַז דאָס
מאַמוזערל, וואָס זי טראַגט אין די אַרעמס, איז זײנס, און זי וואַרפט
עס אים צו די פּיס.

דער קינסטלער הויבט אויף דעם קוילעטש. גיט אים אַ קוש אין
קעפּל און צעוויינט זיך און ציט זיך באַ די ווייסע מאַנזשעטן, ווי ער
וואַלט וואַרענען קעגן עפעס אַ געפאַר. זײַן העמד־קראַגן איז פון זאָ-
קענבענדל־גומעלאַסטיק. ציט ער אים אויך — ציט אים אויס וואָס
אַמאָל גרעסער ביז וואַנעט ער נעמט אים אַריבער איבערן קאַפּ, ווי אַ
שוויס־יאַרמולקע און ער גייט זיך באַדן און ער שמייכלט אלץ און
זאָגט „פּערדאַרעלאַ“. דאָס וואָרט „פּערדאַרעלאַ“ קײט ער איבער אזוי
לאַנג, ביז וואַנעט די צײַן ווערן אים לױז און ער נעמט זיי אַרויס ווי
קליינע מאַנדלען און עסט זיי אויף.

קומט־אַן אַ פּורל מיט זײַגערס און אַלע ווייזערס ווייזן אַף מיר.
דער הימל איז פאַרוואַלקנט מיט מילך און אַ ברייטער מאַלעך אין אַ
ווייסן וועסטל־שפּענצער קוועטשט אַ גרויסן וואַלקן־וואַרקע מיט קעז
און ער מאַכט דערפון פייערדיקע „קרעפּלעך“ אַף צױס־גדאַליע. ער
האַט אויגן פון טינט און אַז ער וויל עפעס זאָגן, שטופּט ער זיך אַרײַן
אַ פינגער אין אויג אַרײַן און ער שרייבט עס אויף.

אז ב. ריווקין דערזעט דאָס, באַלבעלט ער אַרויס פון אַן אַכטל מויל: „ב...המעטשע... סיהלאַמזע“, און ער רוקט זיך אַרײַן מיטן גאַנצן קויעך אין קאַווע־שטיבל אַרײַן און נעמט איבערפאַרן מענטשן. מענאַכעס אַנטלויפט דורך אַ לעכל פון זײַן קאַל. א. מ. פּוקס זעצט זיך אַרויף רײטנדיק אַף אַן עטיוד און ווײל זיך אַפּטראַגן, אָבער בער־קאַוויסי ברײנגט אַרײַן אַ ציגײנער מיט אַ בער און וואַרפט אַלעמען קאַרטן. דער בער טוט עפעס אָפּ, שרײט אײנער אַפּן אַנדערן, אַז ס'איז ניט שײן אַזױ, און עס ווערט אַ געשלעג...
אז ש. נײַגער דערזעט דאָס, מאַכט ער אַ געוואַלט, אַז מ'שלאַגט אידן, און די שקלאַפֿן־פּראַגע הויבט זיך אָן אויפֿ־נײַ. אָבער לײַנקאַלן ניט זיך אַ שטעל־אויף, נעמט ס'וואַרט, ניט אַ קלאַפּ אין טיש און דער טיש ווערט צעשפּרונגען אַף שטיקלעך!

2.

מיר זענען דריי מענטשן. אײנער פון אונדז איז אַ מאַלער, אײר נער אַ מוזיקער, אײנער אַ שריפט־שטעלער. דער מאַלער מאַלט און מאַלט, אָבער וואָס ער מאַלט — טױג נישט. דער מוזיקער שפּילט און שפּילט, אָבער וואָס ער שפּילט — טױג נישט. מען הייסט זײ שוויגן. מען קלאַפט מיט די הילצערנע שײך און מ'רופּט דעם שריפט־שטעלער. דער שריפט־שטעלער שטעלט זיך אויף, שרײבט אָן אַ זעקס שורעס און דער גאַנצער זאַל גײט ווי אַף רעדלעך. אַלע שרײען עס איז אַ מײסטער־ווערק. לאָז ער שרײבן נאָך און נאָך. סאַ שאַד, ער זאַל אויפהערן צו שרײבן. דער שריפט־שטעלער פּאַלגט זײ: ער שרײבט פיבערדיק און רײסט שטיקלעך פּאַפּיר און וואַרפט אין דרויסן אַרויס. מײדלעך כאַפּן צו יעדער אָפּגעריסן שטיקל פּאַפּיר, נײבן עס אַ קוש, דריקן עס צום האַרץ, און לױפּן דערמיט אַוועק אין דרוקעריי. דער שריפט־שטעלער שרײבט און שרײבט — ער צעפּאַלאַשעט זיך מיט דער פען. עס נעמען זיך דרײען רעדער און רעדלעך — עס טוט זיך כױשעך! הייסע וועלטן קומען אַרויס דורך אַזאַ מײן רער און ווערן פּאַרשוואַנדן אין אַזאַ טאַפּ אַרײַן ווי וואַרשטלעך. עס קומען נײע, אָן אַ שײר. דער שרײבער אַרבעט מיטן האַנט־דעל, ווי אַ ווינט. אַלע בלאַזן אַף אים, אָבער ער אײנער בלאַזט אַף אַזאַ האַרפּעדער, וואָס באַוועגט די גאַנצע מאַשין. „טרו־בר־זרר“, ווינט עפעס אַ רעדל. דער שרײבער ווינט־מיט. טרערן רײנען אַפּן שלײפּשטיין, וואו ער שלײפט זײנע געדאַנקען, און ער ניט אַלעמאַל אַ לעק אַ נײעם גע־דאַנק מיט דער צונג, און ער פּרופּט אים אַפּן גאַנג צו ער איז שוין גענוג שאַרף.

מיר זענען דריי מענטשן. דער מאַלער מאַלט, אָבער ווער קוקט זיך אום? דער מוזיקער שפּילט, אָבער ווער הערט אים? דער שריפטשטעלער טונקט איין די פען אין האַרץ און אלע שרױען: „טױ- פּער! פעסטער! זשאַלעווע ניט!“ און מען דערלאַנגט אים אַן אויפגעשניטענעם זעמל מיט פּוטער, קעדיי ער זאָל נישט דאַרפן אַראָפּ- גיין עסן מיטאַג און נישט פאַרשפּעטיקן מיט דער נױער עפּאַכע, וואָס ער האַלט אין מאַכן.

3.

איך זײַ און שרױב.

די שטוב איז פול מיט געסט.

אַלע טראָגן לעקאַכער.

מאַנסביל טראָגן פּולע טפּילין-זעקלעך מיט געקוילעטע קאַפּהע- נער און רופן זיך איינס ס'אַנדערע די ערנסטע נעמען און שמייכלען דערביי אזוי זיס, ווי יעדער מויל וואָלט געווען אַ געוועלכ פון לאַקריי. איינער רופט מיך „געניבאַל“ (אַפּגעקירצט פון „געניאַלער קאַניבאַל“). איך באַליידיק אים און שים אים אויס אַן אויג מיט מיין שפּריצ- פּעדער. ער ווערט אויפגערעגט, וואַרפט אַף מיר צוויי ווייסע לאַנדישן און הייסט זיך ניבן אַ פינגער-און-צוואַנציקער רעשט.

אינווייניק אין מיין שרױב-זאַל שפּריצן פּאַנטאַנען אַלערהאַנד טיקע. אַ טויב קומט אַרױנצופּליען מיט אַ בריטוועלע אין האַנט, שניידט זיך אַליין איבער דאָס העלזל און פאַלט אַרױן צו אַ בעסאַ- ראַבער אידן אין מויל אַרױן. דער איד מאַכט „האַם“ און בלייבט שטיין מיט אַפּענע לעפּצן און מיט אַ פאַרשאַרצט היטל צום הימל. אַלע טוען זיך אַן בלעכענע קאַפּעליושן און ביזערן זיך אַף די ציוניסטלעך.

איך פאַרשרױב דעם טיפּן געדאַנק, אַז אַ שטראָם לױפּט נישט צוליב דעם, וואָס עס איז שולדיק עמיצן געלט און מען דערלאַנגט מיר דערפאַר דעם שליסל צו ניר-היווען. ווערט מיר קאַלט אין יעדן עיווער. טו איך מיר אַן די ברילן און קוק אַרויס דורכן פענצ- טער. אָבער ווי איך שטעק נאָר אַרויס דעם קאַפּ, זע איך ווי סע פליען אַף מיר קרענץ מיט בלומען. דאָס וואַרפט אַף מיר די בריי- טע מאַסע מיט בלומען פאַר מיין נוואַלדיגן בוך, וואָס איך האַלט אין שרױבן. אין דרויסן לױכטן עפּשער דרייסיק לעוואָנעם און מענטשן גייען אַרום פּאַרלעכווייז, האַלטן זיך אונטער די אַרעמס און שושקען זיך: „אַט טונקט ער איין די פען!“ „אַט לייגט ער אַרויף די האַנט אַפן פּערטעלע פאַפּיר.“ „אַט שרױבט ער שוין!“ דאָ ווערן אַלע

שטיל, בלייבן שטיין ווי פארגליווערט הינטער די געלוידיענע פארא-
סאָלן און קוקן ארויף צו מיין פענצטער.

„קינדער, זאָג איך, „גייט אהיים. ס'איז שוין שפעט. ס'איז
שוין זיינער דריי פארטאָג. איר דארפט מאָרגן אַרבעטן“.

„נישקאָשע-נישט“, ענטפערט די מאַסע מיט אַ פישטש ווי אַ
פויגעלע, „מירן שוין אזוי אָפּשטיין די נאַכט אונטער אייער פענצ-
טער. מיר קענען איך נישט לאָזן אליין. ס'איז גענוג, אַז איר טוט
פאַר אונדז אַזויפיל“.

און ווידער פליען מיר קרענץ מיט בלומען. איינער אַ בלאַסער,
מיט אַ שטריימל פון פאַווע-עקן, ציט ארויף מיט אַ שטרוק אַ פיטניע
מיט הייסע רענדלעך און שרייט צו מיר ארויף: „כאַפּט'ס!“ איך
ווייל כאַפן די פיטניע מיט רענדלעך, אָבער די מאַסע צושרייט זיך:
„ניטע! מירן איך שוין אליין באַזאָרגן מיט די אַלע זאַכען“.

איך רייס איבער אַף אַ רעגעלע מיין „שאַפן“, בויג זיך אַרויס
דורכן פענצטער, מאַך-אויף ס'מויל און ווייל דאַנקען. אָבער איך
דערפיל אַ זיס-אייזערנעם טאַם אין מויל: ראַזשינקעס. די ברויטע
מאַסע שטייט מיט אזוינע ביקסלעך אָננעלאָרן מיט ראַזשינקעלעך
און מ'שיסט מיר ראַזשינקעלעך אין מויל אַרין.

„כעווער!“ ווייל איך זאָגן, „לאָז זיין גענוג“. אָבער מ'קלאַפּט
בראַוואָ — צום טויב ווערן. און מ'שרייט הוראַ און מ'שיסט מיט
פיערווערק און אַלע גוואַלדעווען „לאַנג לעבן זאָל אונדזער גרעסטעס-
טעסטער געני!“ און מ'נעמט מיך אַף די פלייצעס און מ'טראָגט
מיך איבער אַלע פאַרקס און איבער אַלע מוזיאומס.

און איך כאַפּ מיך אויף — !

בריוו פון מאַקס וואַקס

ערשטער בריוו

. . . איז שוין ווידער זומער (כאָטש דער כוידעש מאַי איז דאָ היינאָר קעלטער ווי טאָמיד!) קומען אידן און אַמעריקאַנער צופאַרן פון אייער אַמעריקע, טראָגן אַריבערגעוואָרפן איבער די אַקסלען זייערע שפּאַקטיוון, שטעלן זיך אָפּ באַם נאָטראַס-קלויסטער און זאָגן „סאָ, דהיס איז פּעריז!“

אַף מאַנפאַרנאַס איז קיין נייעס נישטאָ. די מאַנפאַרנאַסיער זיצן נאָך אַלץ אין קאַפּי „ראַטאַנד“, אין „דאָם“, אין „קלאַסערי“, אין „וואַוען“ — טרינקען, זייער „קאַפּע-קרעם“, אָדער זיפּן דאָס ביטערע ביר און — דאָס ביטערע ביסל לעבן.

וואָרין ביטער איז דעם אָרימען קינסטלער אין פּאַריז — ביטער און — פּריילעך.

די רייכע „אוייל-שמירער“ און „ליוונט-קאַליעמאַכער“ וואָס קומען פון דעם גאָלד-געשוואַלענעם אַמעריקע, פאַרנעמען דאָ די בעסטע אַטעליעס. דירע-געלט ווערט וואָס אַמאָל טייערער. אַמאָל האָט גרעניט-שווילערוזש נאָכגעמאַכט פּאַריז, היינט אימירט פּאַריז גרעניט-שווילערזש. „אַרעמקייט-דע-לוקס פאַר רייכע לויט!“

נישט נאָר קלוימערשטע מאָלערס און מאָלערקעס, נאָר גלאַט אזוי רייכע „פאַרעסאַבאָשן“, וואָס האָבן ליב צו באַפּוצן זייער לאַנג-ווייליקן זנוס מיט — „קונסט“ דינגן-אַפּ די ליכטיקע אַטעליעס, שטעלן אַזעק אַ מאָל-געשטעל און מאָל-געצייג, הענגען-אויף אַביסל ליוונטענע שמאַטעס, פאַרפלעקט מיט פאַרב: דאָס איז דער העכשער אַף די פּאַריזער „וואוילטאַגן פון די שוויסן“.

:: :: ::

אין די אַרבעטער-פאַרשטעט פון פּאַריז איז לעבעדיק. — קאָמוניזם אין פּראַנקרייך קומט-אַן דורך זייטן-געסלעך. עס ברענען שוין די טריט לעבן די בולוואַרן. — נאָר נישט אַלע זעען עס. אפילו נישט אַלע „מיטעלע קליינבירגער“ וואָס האָבן זיך לעצטנס אַ נעם געטאָן שפּילן אַף דער בערזע און האָבן פאַרלוירן דאָס העמד. אין פּראַנקרייך דאַרף מען זיך נישט ריכטן אַפּן „טאַג“ — עס וועט קומען אין אַ מאַטינע, אַ פּרימאָרגן. דער אַרבעטער אַפּן ביציקלעט (בייסיקל) ווען ער פאַרט צו דער

אַרבעט אַ הונגער־קער, אָפט אַ פאַרנעצטער פון רעגן, אַ קאַלטער, דער איז מאַטעריאַל פאַר רעוואָלוציע.

דאָס פאַפירענע לאַמטערנדל, וואָס ער האַלט אַפן הענגדראָטל, ציישן די ציין, איז אַן איידעם, אַז ער טראָגט „פיער אין מויל, ליכט אין די אויגן“.

אַבער נאַכמיטיק, ווען דאָס אָרעמע מאַלצייט איז אַראָפּגע-שווענקט געוואָרן, מיט שווערן וויין, דעמאָלט ווערט אויך זיין געמיט שווער און קלעפּיט.

אַבער עס וועט קומען.

דער וויין וועט דינער ווערן. אַן אַרבעט גייען שוין אַ סאך אַרום. אין די ווינקל-קאָפּיען באַ פאַרטראַיאַל הערסטו שוין, ווי ציין קריצן. דער טאָג איז פול מיט נאַפּט...
אין שוועבעלע — איז גענוג.

:: :: ::

האַסט שוין מסתם געלייענט, נאָדיר, אַז שלום אַש איז איצט אין מאַסקווע און ער פאַרנעמט זיך מיט זיין אַלטן צייט-פאַרטרייב פון — כאַפּן פעטש.

אין וואַרשע, אַז אַש קומט, בלייבט ער שטיין מיט אַ סטאַנציע פריער, זעצט-זיך-אויף אַף אַ ווייס פערד און רייט אַריין, ווי מאַשיאַך בען איציק...
בא די באַלשעוויקעס זענען די פערד נישט פאַפּולער!

. . . און אַריינרייטן זוז מען — צוליב דער „פאַלקס-צייטונג“ און דעם וואַרשעווער פאַרלאַג „קולטור-ליגע“, וואָס צאָלן פענסיע און ניבן ברויט מיט פּוטער...
מען דאַרף פאַרן זיך אָפּוועגן, און טאַמער איז מען אונטער דער וואַג איז דאָ אַ מיטל: שרייען, אַז די וואַג איז אַ פאַלשע...
ס'איבעריקע האַסטו מיסטאַמע געהערט, נאָדיר, פון דער איד-שער טעלעגראַפּע אַגענטור, „די מומע איטאַ“, וואָס אַש'ן איז ווי זיכער קיין סוינע ניט.

האַט ער, הייסט דאָס, גענומען ס'וואַרט אונדזער שלום („שולימקע איז געקומען צי-זעך“, ווי די יאַטקע יונגען זאָגן אַף אים אין קיטנע!) און אַ מאַך געטאָן אַזוי ווי ער קען: „איך פיהר אַף ליטוואַקאָוין“.

אַף דעם האַט אים אַן אַרבעטער געענטפערט: „אין פאַרין פייפט מען, אין מאַסקווע פייפט מען נישט“.

דער עמעס איז, אַז אַפּילע אין פאַרין האַט זיך שוין אַש לאַנג

אויסגעפיפן. מער ווי א ווארעם גלעזל ציקאָריע קען ער באַ דער היגער אַרבעטערשאַפט נישט אויסבלאָזן מיט זיין ליטעראַרישן פּייפּן. זיין זיידענער „וועריך“ איז שוין איצט היבש אָפּגעבליאַקעוועט. אַש ווייסט שוין היינט אַליין נישט וואָס פאַר אַ קאָליר זיין שטריימל איז.

נאָר אז די שפיצן זענען פּוקסישע — דאָס ווייסט אַיעדער!

:: :: ::

אין „ראַטאַנד“ איז ווי טאַמיד לוסטיק און נודע. די טעלערלעך הינטער די גלעזער ביר און הינטער די שעלעכ-לעך „קאָפּע קרעם“ טראָגן אַ פאַרשאַלטענעם ציפּער — דעם פּריין פּונעם געטראַנק.

זיצן דאָ אייגענע מענטשן און מען וואַרט, אז — „אַמעריקע“ זאָל אויסלייזן פּונעם טעלערלעם ציפּערן.

יצבאָק ליכטענשטיין זיצט דאָ מיט זיין מיידל און מיט זיין ליולקעלע. (אז דו ווילסט וויסן אַפּ וויפּל ער איז עלטער געוואָרן, גיב אַ קוק אַפּ זיין ליולקעלע, ווי עס האָט זיך געענדערט, ער אַליין ענדערט זיך נישט.)

דאָ זיצן צוויי וואַרשעווער רייכע באַכערים, וואָס „שמעקן צום קאָמוניזם“ און — קוקן צי דער טאַטע זעט נישט.

דער טאַטע קען נאָך אויפהערן שיקן די פענסיע, — בלייבן זיי באַלילע אויסגעשטעלט, — כאַטש נעם און גיי אַרבעטן. (וואָס וואַרשע גיט אַרויס!...)

אויזער וואַרשאַווסקי'ן האָב איך שוין עטלעכע טעג נישט געזען, קען זיין, אז ער האָט גענומען זיין טאהיטיאָנער מיידל און צוגעפּאָרן אַביסל קיין קאָרסיקא „זיך אָנוואַרימען אַ פּלייצע“.

. . . ווייטער האָבן זיך די מאַנפאַרנאַסיאָנער היינטיקן זומער שאַרף צעטיילט צווישן „קאַפּיי דאָם“ און „ראַטאַנד“.

„קאַפּיי דאָם“ איז... אַריסטאָקראַטיש-גוויאַיש, באַשפּרינקלט מיט אַביסל איורדים, אידן און איזראַעליטן.

„קאַפּיי ראַטאַנד“ (דאָס איז דער קאַפּיי וואו אַש כאַפט גע-וויינטלעך זיינע פעטש, און וואו סאַמואַיל בורשטיין פירט זיינע וועלט-זיגערישע ליבעס) איז דעמאָקראַטיש.

דאָ איז די בערזע פון קונסט און — פאַרנאַסע.

קיין פאַרנאַסע, ווי דער עמעס איז, זעט זיך נישט. דער פּראַנץ

צוויזשער בירגער האָט ליב די קונסט — מיט עפעס. גיט אים אַ

גוט בילד, מיט א שקארמיץ וויינשל פאר אַנדערהאַלבן פראַנק, וועט
ער נעמען.

אַנאַטאָל פראַנס מיט אַ פאַר שליקעס פאַר 75 סאַנטים וועט
ער קויפן.

ווערלין מיט אַ פאַפירל שאַקאָלאַד — נישט טייער, טרע ביאָן!
אַט ערשט לעצטע וואָך, האָט מען דאָ (צום 20טן מאָל) פאַר-
קויפט אַ בילד פון דעם אומגליקלעכן מאָדיליאַני — פאַר אַן עזאָ-
פישער סומע.

דו האָסט מאָדיליאַני'ן נישט געקענט, נאָדיר, אַ שאָד, ער
וואָלט דיר געווען געפּעלן!

אַזאָ קינדיש-טרויעריקער, שיינער און „שלעכטער“, און ווי האָט
ער געקענט מאָלן!

און ווי האָט ער געקענט שרייבן לידער!

אַ, שאַלעכץ פון שטילקייט,
וויג מיד אָף דיין לעוואָנע-וויגל,
וויג מיד, דו שטילקייט,
דו קינד, דו מוטער-מערדער...

די איבערזעצונג איז נישט אַזאָ געראַטענע. אָבער ליען דאָס
אַף פראַנצויזיש!

אין ליוואָרנאַ, איטאַליע, איז ער געבוירן געוואָרן. זיין ערשטער
נאָמען איז געווען אַמעדעאָ. שטאַמט פון אַלט-פּרענקישע אידישע
עלטערן.

אין 1904, אין דער עלטער פון 21 יאָר — האָט ער געלערנט
אין פאַריזער „עקאָל דע באַזאַרז“.

אַנגעהויבן זייער קאָנסערוואַטיוו, מיטלמעסיק.

איך האָב מיד מיט אים געטראָפן בעאייס ער האָט געלעבט אין
דעמוזעלבן הויז וואו זאָלאַ האָט אַמאָל געוואוינט: אַף פּלאַס דע
טאַרט. אַ „דענדי“ און אַ „פּעטי בורזשואַ“, האָט ער געמאַכט דעם
אינדרוק פון אַ נאַר און אַ באַרימער.

ער האָט מיר געלייענט פון „שפינאַזאַ'ס עטהיק“ און מיר גע-
דאַרשנט עפעס וועגן דעם „עקסטרעם צו וועלכן שפינאַזאַ האָט דער-
פירט די געאַמעטרישע פאַרם פונם קאַרטעזיאַנישן סיסטעם“ — צי
האָט ער עמיצן נאַכגערערט? זיין סיכל האָט אויסגעזען צו זיין
פויל און פאַרשלאָפן.

אַ האַלבע שאַ שפּעטער האָט ער מיר געלייענט אַף אויסווייניק
שטיקער פון דאַנטע — זענען זיינע אויגן קלוג געוואָרן. אַף זיין

שיינעם, הויכן שטערן האָט זיך עפעס אויפגעליכטיקט.
 עפעס אזוינס (ווי דו זאָנסט) איז געווען אין אים! — אַ קינד
 וואָס וויל כאַפּן דאָס לעוואָנע-ליכט אין דער פּוּיסט אַרײַן. מאָדיליאַני
 האָט פּון „ניין“ נישט געוואוסט.
 און ווי האָט ער שפּעטער געהונגערט! ניין, פּון הונגער אויס-
 געגאַנגען.

און וואו זענען געווען די שיינע באַלעבאָטיים, די רייכע פּליש-
 טימלעך, וואָס ווידלען מיט דער צונג שטענדיק וועגן „קונסט“?
 זיי האָבן אים אויסגעמיטן. דערנענטערט צו זיך און פּראָטעזשירט
 האָט אים — דאווקע ווער? שאַרל ראַפּאָפּאַרט!

דער באַלעבאָס פּון „ראַטאַנד“ האָט באַ אים פאַר אַ מאָלצייט
 פּון אַ „סאַנדוויטש מיט קאַזע“ צוויי בילדער צוגענומען.

אין אַן אַ שיר באַרדעלן, פּאַליציי-צירקלען, אַרעמע קעלערס
 האָט מען מאָדיליאַני'ס אַרבעטן אויפגעקליבן נאָך זיין טויט. פאַר
 הונדערט-טויזנט פּראַנקען פאַרקויפט.

אין צייט פּון קריג האָט אים די פּאַליציי געיאָגט ווי אַ הונט.
 אין אַ צימערל אַף מאָנטמאַרט האָט ער זיך אויסבאַהאַלטן אינאַי-
 נעם מיט אַ פּרוי, וואָס איז געווען אָנגעקלאָגט פאַר קינדער-מאַרד.
 ווי גאַנען און וואָן גאַג איז זיין לעבן געגאַנגען דורך פינצטערע
 אַלייען.

ווי ווערלייני'ס פּריינט, די קאַז, האָט מאָדיליאַני אין דער פינצטער
 געקענט זען בעסער ווי אומעטום...

האַשיש גערויכערט, עטהער געטרונקען, געגאַנגען אין אַן אַפּ-
 געריסענעם סאַמעטענעם קאַסטיום, פּלעגט קימאַט אלע טאַג האָבן אַ
 געשלעג, אַבער פּון די קאַפּי „ראַטאַנד“ האָט מען אים פּונדעסטוועגן
 אַרויסגעוואָרפּן נאָר צייטווייליק.

ער איז געווען אַ „טיפּ“, איז צונוגי געקומען פאַר — די אַמע-
 ריקאַנער טוריסטן.

אַט-אַזוי דאַרף אויסזען דער הינטישער מענטש, וואָס הייסט
 קינסטלער.

אַט-אַזוי דאַרפּן באַ אים ציטערן די פאַרוויאַנעטע הענט, אַזוי
 דאַרפּן זיין די אויגן פּון אַ פּאַעט — רויט. נישט אויסגעשלאַפּן,
 פאַרשיקערט, פאַרהונגערט, פאַרנאַרט צו דער שוועל פּונם טויט —
 בלוז איינע איז באַקאַנט, וואָס האָט אים עמעס ליב געהאַט:
 די קליינע דושין האַביטערן, מיטן ליכטיקן פּאַנים און די צוויי לאַנגע
 צעפּ אַף די פּליצעס.

(איר פאטער האָט נאָך היינט אַ שפּיז־קרעמל נישט ווייט פון „ראַטאָנד“ — דו האָסט דאָרט אַמאָל געקויפט קעז, נאדיר).

אין דער נאכט פון מאַדיליאַני'ס טויט האָט זי צעריסן אירע אייגענע פאָר לייווטן (זי האָט אַביסל געמאָלן און ראַדירט) און זיך אַראָפּגעוואָרפן צום טויט, פונם פערטן שטאָק פון אַ הויז אַף גראַן שאַמיער.

אַ ריזן־קינסטלער פון נעאַ־קלאַסישן סטיל — דער סטיל פון להאַטע, טאַבעז, לאַטרעס.

אַזוי דעליקאַט־קינדיש, סוידעסדיק־לייכט, קישעפדיק־פראַסט האָט ער געמאָלן.

דאָרט וואו גאַנען האָט גענוצט סייכל, איז מאַדיליאַני אויסגע־קומען מיט ריינעם ווילן. זע זיין „פאָרטרעט דע סאַ פאַם!“ און די בילדער פון זיין געליבטער זשין, וואָס דער „פאַרלאַג פון 4 וועגן“ האָט אַרויסגעגעבן!

אַ סאך פון זיינע אַרבעטן זענען צופּרעסן געוואָרן פון מיין אין וויין־קעלער פון דער קורווע ראָזאַליע, מיט זועמען ער האָט זיך צום סאָף, צעשלאָגן אַף מעסערס. ביידע האָבן זיך געראַנגלט אַפן טראַטואַר (אין ריע קאַמפּאַן־פּרעמיער) און זיך געשלאָגן מיט קיך־קילים, מיט אייזנס. יענע איז שוין היינט אויך נישטאַ.

אין „ראַטאָנד“ פלעג איך אים זען זייער אָפט, אַמאָל אינעווייניק, ס'ראָו אינדרויסן, אַפן בולוואַר, אויסגעכאַפט באַ אינגלעך פּיסטאַש־קעס, געלאַכט און זיך געקריגט.

דעמאָלט פלעגן טעג פאַרגיין און ער האָט אַף קיין ביסן ברויט נישט געהאַט.

קראַנקערהייט און אַביסל גערירט, האָט ער זיך די לעצטע טעג פון זיין לעבן אַרומגעשלעפט איבער די גאַסן, נישט געהאַט וואו דעם קאָפּ אנידערצולייגן. (ער איז געשטאַרבן אין עלטער פון 36 יאָר!)

אינם מיזרעך־אַפּטייטל אַף סאַן מישעל פלעגט ער די עטלעכע סאַנטים אַוועקגעבן פאַר עטהער — דאָס לעבן אויסצולעשן.

בלויז איין קיסלינג האָט זיך מיט אים געכאַווערט ווי מיט אַ גלייכן. אַמאָל פלעגט אים פּיקאַסאָ אויסמוסערן און צוואוואַרפן פינף פראַנקס... און זיך לאָזן מיט אים פאַטאַגראַפירן.

אַזוי איז די וועלט פון די פלישטיים...

קינסטלער שטאַרבן פון הונגער, רעקלאַמיסטן לעבן אין לוקסוס. פון זיין רייכן ברודער אין רוים איז צו זיין לעוואַיע — וואָס

קיסלינג האָט קוים צונויפגעבראַכט מיט אַ פּאָר מאָגערע בלומען אַף
דעם אומזיסטיקן קיווער אין פיער לאשען, — אָנגעקומען אַ טע-
לעגראַמע :

„באַערדיקט אים ווי אַ פּרינץ — ער איז מיין ברודער.“
נישט גאָגען, נישט וואַן גאָג, נישט פּאָן, נישט ווערליין, נישט
די אַלע אַלכעמיקער וואָס האָבן געמאַכט גאָלד פּון שאַטנס, וואָלטן
געקאָנט אויסטראַכטן אַ סאָף, וואָס זאָל זיין ביטערער ווי דאָס.

פּאַרזי, מאַי, 1928.

צווייטער בריוו

. . . איך שטעל מיר פאַר, אז אין ליטעראַרישן קאָפּי באַ אייך (רופט מען עס נאָך אַלץ „קיבעצאַרניע“?) וועט מען שפּעקולירן, ווער איך בין, וואָס איך בין, עפּשער אַ כאָסיד דיינער, אָדער אַ סטאַטיסט, וואָס פּלאַנטערט זיך אַף אַ רענע אין די אויגן פונם „סטאַר“ — פאַר די נייגעריקע וועל איך געבן אַ שטיקל אויטאָביאָגראַפּיע (און נאָכמער רייצן זייער נייגיר!).

איך בין אַלט — העכער 19 יאָר. דאָס איז זיכער. געלעבט אין 6 לענדער. פרעמדע קולטורן נאָכגעטראָגן דעם קאַלע-שלעפּ, און זיי האָבן — קימאַט שטענדיק — כאַסונע געהאַט נישט מיט מיר, נאָר מיט אַן אַנדערן.

בין איך אין אַ שיינעם פּרימאָרגן פאַרסאַמט געוואָרן — יאָיאָ, פאַרסאַמט געוואָרן — דערפּילט מיטאַמאָל, אז די נאַנצע בירגערלעכע וועלט איז אזוי איינזיש-קליין, אז אַלץ אַרום מיר איז פונקט אזוי קרום ווי גלייך, קלוג ווי נאַריש, מיעס ווי שוין.

ניין, נישט אין אַ בעסערן וועלט-סייכל האַנדלט זיך עס, נאָר אין אַ שפּאַגל-נייעס סייכל.

דעם אַלטן סייכל דאַרף מען אַרויסוואַרפּן אַפּן מיסט.

ער איז אָפּגעמוטשעט, פאַרגוואַלטיקט, אָפּגענוצט.

איז מיר נימעס געוואָרן אַלדינג, וואָס איז זייערס, און די קונסט אויך, און זייערע קינסטלער קען איך נישט אַף די אויגן ברענגען, כאָטש איך טרינק מיט זיי אַמאָל ביר אין „אַסקאַר וויילד'ס קעלער“, אָדער איך לייג באַ זיי אָפּ אַ גוטמאָרגן.

מ'קען דאָס פּראַזנפּערדל: קאָפּ און נעשאַמע.

עס זאָל הייסן, אז דער קאָפּ ראַטעוועט דאָס האַרץ, ווען עס שטייט אין געפאַר, און דאָס האַרץ דערהאַלט באַ דער נעשאַמע, ווען דער קאָפּ איז אַף צאַרעם.

קאָפּ און נעשאַמע — די מאַנפאַרנאַסיאַנער האָבן ביידע נישט. דער קאָפּ איז שוואַך און קרום; דאָס האַרץ אַלט און פאַר-וויאַנעט.

דו, נאָדיר, גלויבסט נישט אין קריטיק; זיי גייען נאָך ווייטער

פון דיר: זיי גלויבן אַפּילע אין זעלבסט-קריטיק אויך נישט.

מינע געליבטע — מיידלעך, שיקסעס, זוינעס, מאַמעס — פרעגן מיך שטענדיק, פאַרוואָס איך טראָג קיינמאָל נישט קיין זיידענע קראַוואַטן, קיין פּראַק, קיין הוט אַפּילע. צי האַלט איך דען נישט

פון אַנשטענדיקייט?

עס וואָלצערט אַלט־אייראָפּע אָפּ קרומע פּיס. איר אויסגעהאָר־
רעוועטער בויך איז אין זייד־נומי־פּאָליטיק. — וועט זי לאַנג אזוי
וועלצערן?

דאָס אומפּלייט איז טיף אַרײַן אין אַלע ווינקלען פון אונדזער
וועלט־ווירטשאַפּט. עס קען דאָ קיין זאך נישט העלפּן — אַכוּז פּײַער.
אויסברענגען דאַרף מען.

אַלע אַנדערע רעפּועס האָט מען שוין געפּריפּט: קאָפיטאַליסטישע
בלאָטעבעדער, פּאַשיסטישן שוועבל, בונדיש שפרודל־וואַסער, ציאָ־
ניסטישע חמי־טבריה (וואָס פאַר אַ רײַעך דאָס האָט, אָך איז מיר!).
דער קראַנקער טײל פון דער וועלט — אייראָפּע — איז אָפּ
צאַרעם. דער כוילע שלאַפּט אָפּ אַ שמאַל בעט, און די פענצטער
זײַנען פאַרמאַכט.

פאַר קיין גרעסער בעט איז אַפּאַנים קיין אָרט נישטאָ. מאָגערט
מען דעם כוילע מיט פּאַטריאַטישע לאַקסיר־מיטלען, מיט שאַוויניס־
טישן צענעם, און די לופּט איז געדיכט — נאָר אויפּצוהענגען אַ האַק.
אונדזער פּואַנקאַרע שטעלט זיך אַפּן קאָפּ צו סטאַביליזירן די
וואַליוטע.

מוסאָליני איז אַ קאָמישער קאַניכאַל: ער לעבט אָפּ מילך און
ביסקוויטן.

דער וואַטיקאַן־בעט גאַט, אַז גענעראַל נאָבילע מיט זײַן שטאַפּ
זאָלן זיך אומקערן בעשאַלעם פון זײַער נעסיע; און די סאָוועטן־
מאַכט שיקט דערווייל אירע שיפּן צו דעם אָרט, וואו נאָבילע געפּינט
זיך. —

וועלן מיר זען, ווער וועט עס מאַכן שנעלער: גאָט צי די
סאָוועטן! ?

פּילסודסקי שיטט אַביסל דורך אַן אייגענעם מענטשן (אַל־פּי
טאַעם?) און — וויינט ווי אַ ביבערקאַלנער.
וואַלדעמאַרעם — ווידערשפּעניקט און — ווי זאָנסטן, נאַדיר,
אין דײַנע גראַם־מוסטערן:

„ווער מיר ווידערשפּעניק־איז,

דער קריגט נישט קיין וואַרעניקעס“.

דער אַלטער קײַזערלעכער „אַדלער“ לױזט זיך דעם קאָפּ מיט
אייגענע קלאַיען און — וואָס ער געפּינט, איז זײַנס.

מער ווי דאָס וועט ער, בלי נידער, נישט האָבן!

ה. ס. איז דאָ געווען אַ גאַסט — דער טרוקענער כאַסיד, דער
פאַרברענטער מיסנאַגער; אַ יונגער, וואָס האָט איבערגענומען

בעיערושע ווייטער צו שפינען דעם פאָדעם. ער פארשטייט נישט, אז די האַנט, וואָס רייסט דעם פאָדעם, איז א . . . יערושע-האַנט!

אַף קוואַרים געשלעפט זיך, ווי דער שטייגער איז.

היינע'ס קייווער האָט ער שוין באַשריבן, יאָ?

די אויפשריפט אַף דער מאַצייווע, האָב איך געזען, האָט ער קאָפּירט אין זיין נאָטיץ-ביכל אַרײַן (וואָס פאַראַ פּײַנע נאָטיץ-ביכלעך אייערע אַמעריקאַנער פאַרגינגען זיך! מיר, דאָ-הי, באַניגן זיך מיט בלאַנקאַטקעס, אָן טעוועלעך).

זיין געטרייע באַגלייטערן האָט זיך דערביי זייער אַרנטלעך גע-ווישט די אויגן.

האָט ער כאָטש באַמערקט, אז נישט ווייט פון דעם „מענטש

היינע" ליגט און שלאָפט אויך די דאַמע קאַמיל?

פאַר אַ שרייבער מיט אַ פאַנטאַזיע איז דאָ דאַרויף וואָס צו

שפּעקולירן: „היינע און מאַדאַם קאַמיל", ווי פאַרברענגען זיי די

זייט אינאיינעם אַף דעם בייס-אוילעם פון פּיער-לאַשעו, אָדער אַף

דער פּראַנצווזישער יענערוועלט?

איז דער סענטימענטאַלער היינע עפשער אייפערזוכטיק אַף איר,

ווי ער איז עס געווען אַף זיין „פעשער מאַטילדען"?

האָט ס. באַמערקט דאָס אַראָפּגעפאַלענע שטיין-ציילעמל אַרום 9

צענטימעטער לינקס פון היינע'ס קייווער (אַראָפּגעפאַלן אין יאָר

„ניינצן-דרייצעטהאַלבן"!)?

און די אַלע פּאַרצעלייענע „סקעלעטן פון קרענץ", אַף וועלכע

ס'זענען אַמאָל בלומען געווען, און וואָס איצט זעען זיי אַלע אויס

אַזוי עלעגיש?

און די קליינע פליגן אין די צעווייאַנעטע אימאָרטעלן, האָט ער

באַמערקט? און די מישפּאַכע „פאַראַדיז", וואָס האָט זיך צוגע-

שפאַרט מיט אַן אַקסל צו היינע'ס אומשטערבלעכקייט?

ס. איז אַוועק — קיין דייטשלאַנד מיסטאַמע, אָדער קיין אי-

טאַליע. —

וויילסטו זיין אַ מאַלער — פאַר קיין פאַרזו.

אַ דיכטער? — פאַר קיין רוים.

אַ טענצער? — פאַר קיין שפּאַניען.

אַ מוזיקער? — פאַר קיין ווין.

די „נאַלדענע יונגט" פאַרט און איז . . . מאַצליאַך צוביסלעך.

קומט מען נישט קריק קיין גרעסערער מאַלער אָדער מוזיקער,

אָדער דיכטער, קומט מען אָבער קריק מיט . . . דער וועלט אַף יענער

זייט פלייצע.

אָט-דאָרטן-אַ!

„אַז איך בין געווען אין רוים — —“

„אין יאָרע 1928 —“

דאָס גיט גוטן טאָן, אָבער זיין איז דאָס, ווי דער סיצייליאַנער

זאָגט: איפעקאָואַנאַ!

וואָס האָב איך געלערנט אין רוים? — געלערנט, אַז די

„ניין-טעג“ זיינען נישט קיין אידישע זאך, נאָר אַ — רוימישע.

אין די „9-טעג“ (9 טעג פאַר דעם „פעסטאָ פון דער מאַדאָנאַ“,

8טן דעצעמבער, דערנאָך די 9 טעג פאַר ניטולנאָכט) גייען אַרום די

„פיפּעראַרי זינגער“ און „קאָליעדעווען“ ווי באַ אונדז אין נאַראַיעוו,

אין גאַליגור, אין פעטיטר.

דאָס-אַ האָב איך געלערנט אין — איטאַליע. ווייטער האָב איך

געלערנט, אַז די אַברוציאַנער פּאַסטוכער שפּילן קימאַט אַזוי שלעכט

אַף זייערע ווערבּענע פיפּעלעך, ווי די פּאַסטוכער אין די גרויסע

וועלדער, לעבן בערעזשאַן.

:: :: ::

קאַפּי „ראַטאַנד“ איז היינט ליידקלעך. די היץ האָט אַרויס-

געטריבן אין „בואַ“ אַרײַן, אַף דעם קילן יאַרדל, באַם מאַנטמאַרט

קלויסטער.

זײַ איך דאָ מיט אַ כאַווער, טרינק ביר, לײען דעם נורנעם

„קאַטעדױען“ און רעד זיך אַביסל דורך מיט ל. בלומענפעלדן, וואָס

איז אַזוי פרעציוז אין דער צוגרייטונג פון זיינע שאַלאַטן, ווי ער איז

פרעציוז אין זיין שרייבן.

דער פּאַריזער האָט ליב זיין מאַלצייט (דאָס ליטעראַרישע אויך!)

מיט ווײַן, עסיק, בוימל, און פעפּער. אַמעריקע שלינגט, דייטשלאַנד

קײעט, אָבער פּראַנקרייך — פּאַרזוכט.

איך רעד איצט מיט בלומענפעלדן וועגן ביאַריץ — די שטאַט

נאָך וועלכער נאָמבערג האָט שטענדיק געבענקט, ווען ער איז געווען

פּאַרקילט.

און אַז ער איז סאָה-קאַל-סאָה געווען און קרויזגעקומען פון

דאָרטן, האָט ער געזאָגט:

„ביאַריץ טױג אַף קאַפורריס. סײ רעגנט.“

די אומרייניקייט — זאָגט בלומענפעלד — פּאַסט דעם איטאַל-

יענישן לאַנד אַזוי גוט צום פּאַנים, ווי די רייניקייט פּאַסט — צו

האַלאַנד.

ווי אַ שיינער פּרוי פּאַסט אַמאָל אַ מינעס פּאַנים!

:: :: ::

דער אמעריקאנער באשאפט זאכן צו זיין גליקלעך. אָבער אז ער באשאפט די אלע זאכן, איז ער שוין אלט און קאָן פון זיי קיין האַנאַע נישט האָבן.

זע דאָך אַליין, נאָדיר: די מייסטע טוריסטן פון אמעריקע און ענגלאַנד זיינען עלטערע מענטשן.

זיי רעדן הויך, ווייל זיי האָבן קיין „זיסע זאכן“ נישט איבער וואָס צו שווייגן.

א פיבער איז אין זיי — אזא זשעדנעקייט נאָך פאַרגעניגן, אז ס'ווערט איינעם אומעטיס צו מוט.

שווער צו פאַרברענגען מיט אַן אמעריקאנער באַ איין טיש; ער שלעפט די צייט פאַר די הערנער און ציט זי פאַרן ווייל. און יענע קוויטשעס.

וועלט־מעשוואַגעס, דער פיבער פון די מאַשין־שטאַנגען, פון דער דינאַמאָ, האָט זיך אַריינגעטראָגן אין דעם מענטשלעכן עכאָד.

קיינמאָל איז אַ מאַשין נישט אַזוי אומרואַיק, ווי ווען זי רוט. זאָל איך טאַקע עפשער זאָגן, „זאָל לעבן פאַריז!“

פאַריז פאַרמוטשעט נישט מיט קיין קונסט. ווילסטו „קונסט“? אָט איז עס! אין די גערטנער, אין דרויסן אַר די בייס־אוילעמס, אין די קעלער־קאַפּיען.

דאָ איז „קונסט“ נישט קיין „זעלטענע מאַטבייע“, וואָס מען באַהאַלט עס אין קעשענע, אָדער אין שופּלאָד, אין מוזיי, אָדער באַם אַנטיקוואַר. דאָ איז קונסט אַ פּראָסטע קייטל צו אַ פּראָסט זייגערל.

וואַרשע זאָגט אַנשמעלעריש: „זיצט, פּראָשע פּאַנאַ!“ און כאַפט אַוועק ס'בענקל.

בערלין זאָגט שווער און קורץ און מיט דיקע ברעמען: „זיצט, ביטע“. מאַסקווע זאָגט: „זיצט — אויב איר האָט צייט און אויב איר קאָנט געפינען אַ בענקל“.

פאַריז שמייכלט, גלעט־אַפּ מיטן אייגענעם אַרבֿל דעם זייץ פון בענקל און זאָגט זייער פּראָסט און זייער אויפריכטיק: „זיצט, זייט אַזוי גוט, האָט צייט, איילט זיך נישט, וואָס איז זיך דאָ צו אױלן? די וועלט האָט נאָך אַ סאַך שאַען, אַ סאַך וויין, אַ סאַך גיטאַנאַס!“

אין פאַריז איז דאָס לעבן אויסגעטראַכט — איז עס גרינג. וואַרין, ווילסטו, נעמסטו און טראַכסט עס אויס אַנדערש!

פאַריז איז — טעאַטער. טעאַטער פאַר קינדער און קינסטלער. פאַר נאַראָנים און קריטיקער איז דאָ קיין אָרט נישטאָ.

דאָ דאַרף מען זען און נישט פרעגן.

דאָ דאַרף מען הערן און — פאַרנעסן.
דאָ גיט זיך קיינער נישט אָפּ מיט אזוינע אידישע קאָמפּלימענטן
ווי:

„אך, וואָס פאַראַ שוין פּרישטיקל איר האָט היינט אַפּן פּאַנים!“
ווי אייער ליטעראַטור-אַנונציאָ, ש. ניגער, טוט עס דאַרט באַ
אײך.

איך גלויב נישט, אַז עס איז רישעס. עס איז בלוז אַ אידישע
טעווע, אַ קליינשטעמלדיקע.

ווי מיסטיציוז איז אַ — אידישע טעווע.
קלוגזיין הייסט באַ אידן — אַ ווינטאַן מיטן אויגל.
„טיפּקייט“ הייסט: זאָגן אײַ זאך און מיינען נאָר עפעס אַנ-
דערש.

וואָס מער וועג איינער לייגט-אויף אין זיין דענקען, אַלץ פאַר
אַ גרעסערן דענקער האַלט מען אים

פונקט פאַרקערט ווי באַ די „אויודיי קויכאָוויס“.
האָט איר דאַרט אין ניו-יאָרק און אין וואַרשע „קונסט-שולן“,
„קונסט-שולעכלעך. אַקאַדעמיעס און גרופּעס, וואָס זייער גאַנצע
אַרבעט איז: הענגען פּאַרהאַנגען אָפּ ליידיקע דרויסנס.

אַ מאַדע אַף אָנצינדן ליכט באַטאָג און אַף אָנשמיקען יונגע
שיינע פענימער.

איך האַלט, אַז אַ וואונדער איז נאָר דעמאָלט אַ וואונדער, ווען
ס'געשעט באַטאָג.

אַז ס'געשעט באַזאָכט, האָב איך אַ כּשאַד, אַז עס איז פּאַקוס.
אַרויסצורופן „שטימונג“ דורך פּאַשעטע, ליכטיקע ווערטער איז
זייער אַ גרויסע זאך.

אַבער צו שפּילן דעם „דיבעק“ אין דער ליטעראַטור, באַ וואַס-
סענע ליכט און עקזאָטישע געזאַנגען, אַרויסצורופן שטימונג דורך
איבערשרעקן, דורך רעדן פון בויך — דאָס איז גרינג.

אין דער פינצטער זעען אַפּילע מאַציוועס אויך אויס ווי לעבע-
דיקע מענטשן.

גיט אונדז די העלע קונסט, די ליכטיקע, נישט די שוואַרצע!
אי. י. ל. פּרץ — ער איז דאָך אויך געווען אַ מיסטיקער? איז
דער טערעץ, אַז אויב איינער שטאַמלט, ווייל ער האָט צופּיל צו זאָגן,
איז דאָס נישט קיין כּיסאַרן. אָבער אַז איינער שטאַמלט, ווייל...
ער איז אַ שטאַמלער, איז שוין עפעס אַנדערש.
פּעריאַמאָ!

דריטער בריוו

אז ס'איז דאָ געלט, איז גוט דריטענ צו זיצן אפן דעק פון א שיה, אף א שיה-שטול, מיטן קאשקעט אריבערגערוקט מער ווי א העלפט איבער די אויגן, דאָס אויפגעמאכטע בוך נישט דערלעזן, נישט דערטראכט, אף דער קני, איבערגעקערט מיטן רוקן ארויף.

ווי איך וואָלט וועלן איצט זיין אף א שיה — צום בעסטן אף א שיה, וואָס נייט פאָוואָליע און קומט נישט אין ערגעץ; עפשער אף אן אלטמאָדישער, בראַווער זענל-שיף, וואָס פארלאָזט זיך אפן ווינט. מיין אידעאלע שיה איז א „טרעמפֿסטימער“, וואו מ'וואַשט זיך אליין די וועש, מ'הענגט זי ארויס אפן דעק, וואו עס דרייט זיך אַרום א קויטיקער הונט, א קעצל, א ווייב, זעקס קינדערלעך. יונגען מיט האָריקע ברוסטקאסטנס עסן גרינטלעך, שלאָפן האַרט, ליבן ברוטאל.

אפן יאָם היטן יאָם, נישט קעגן אים!

ווי קאָמיש זעט אויס דער פראַק און „פולדעס“ אפן הויכן

יאָם.

גליטשט זיך די שיה אַרויס פונם אויגערעשום, איז זי נישט מער ווי א גאַלדענע פֿלוי, א פינטעלע, א שטעכשפענדל צישן די ציין פון א ליוויאַסן.

און ווען דער ווינט פארקאטשעט זיך די אַרבֿל און נעמט פלעמען די שיה אף אַלע באַקן, רייסן זי באַם פארטוך, ארויפלאַכן אף איר זיין לעצאַניש געוויין!

. . . אָבער קיין געלט נישטאָ, קיין מוט נישטאָ — זיצט מען

דאָ אין פאַריז, אין די הייסע טעג.

אַמאָל, ווען פאַריז איז בלויז געווען פאַריז (און נישט גאַנץ-פראַנקרייך!), פלעגט זיין א מאָדע צו קומען אַהער אף די זומער-כאָדאַשים — אַפּרוען.

מאָד-צו די אויגן, נאַדיר, וועסטו זען ס'אַלטע פאַריז — א שיטערע, שטיינערנע רואינע, מיט טשאַטעס גענו און קופּעס זון, און א פאַרשלאָפּענער טייך סעין, וואָס באַלעקט זיך פון זיין אייגענעם טאָם, ווי א בלינד קעצל.

גרינס שלאָגט זיך אַרויס אומעטום, וואַקסט אונטער די גרינגע פיס, באַפאַלט די שטאַט, ווי א וואַלד באַפאַלט א ישוב און וויל עס אויפּעסן — מיט העק מוז מען זיך שטעלן קעגן דעם! היינט אין פאַריז — הייס. פייכט און הייס.

דער הימל קאן בא זיך נישט פויעלן אוועקצושטעלן עפעס א פעסט וועטער כאָטש אָף איין טאָג. עס גיסט אַ רעגן. און אַז עס רעגנט אין פאַרזי איז גוט (ווי אומעטום, אַפילע אין די בראַנקס אָדער אין רומעניע) איז גוט צו ליגן אין בעט, באַ שווערע פאַרהאַנגען, מיט צעבונדענע טאַליעס, און טראַכטן — פון מינכן, פון בוטערמערלכער גאָרטן, וואו איך בין געזעסן אַ הונגעריקער און געכאַלעמט וועגן לעסעך און אַגרעס־טאָרטן.

אַמאָל איז געווען —

דעמאָלט, אויב דו געדענקסט, האָב איך מיך געלערנט שפילן אָף אַ צימבל (דער איינציקער שפיל־אינסטרומענט, וואָס האָט גערייצט מיין אוממוזיקאַלישע פאַנטאַזיע!) און ס'איז מיר געווען זייער ביטער. מער ווי אַ וואָך־צוויי האָב איך מיך נישט געהאַלטן אין קיין פאַנסיאָן. אָף איין לאָזשי האָט מיר די באַלעבאַסטע (פרוי ברונאַ־מיער) אַרויס־געוואָרפן דעם אַרימען צימבל דורכן פענצטער. אַ סטרונע (צי צוויי) האָט געפלאַצט, ס'האַט דערלאַנגט אַ מאַך „אינזו" און ס'איז געווען ווי מ'וואָלט אַרויסגעוואָרפן דורכן פענצטער נישט קיין אַלטן צימבל, נאָר מיין יונג האַרץ.

:: :: ::

אין מייע יונגע יאָרן האָב איך געהאַט אַ סאך לערערס, און זיי האָבן מיך געלערנט אַ סאך זאַכן. ס'דאַוו פון דעם וואָס מייע לערערס האָבן מיך געלערנט, האָב איך שוין לאַנג פאַרגעסן (דער מענטשלעכער זיקאַרן איז דאָך נישט קיין „דושאַנק־שאַפּ", נאָר אַ עסטל פאַר צירונג!). געדענקען גע־דענק איך נאָר די פענימער פון מייע לערער.

מיר לערנען אייגנטלעך פון אונדזערע לערערס — זיי אַליין, זייערע אויגן, זייערע מינעס, דעם ריטם פון זייער טראַכטן, דעם קאָליר.

ווי פינאַסיאָ, די הילצערנע ליאַלקע, וואָס אַמוזירט ס'קליינוואַרג, אין דער פראַנצויזישער קינדער־ביבליאָטעק, וואָס איז דאָ באַשאַפן געוואָרן מיט אַמעריקאַניש געלט, — ווי פינאַסיאָ, דערשטעקט (מיט פאַרבונדענע אויגן) די פאַרב פון אַלע בלומען, אַזוי גיט זיך אונדז אָפט, בלינדערהייט, דער קאָליר פון צאַרטע פילאָזאָפיען.

עפאַמינאָדאַס, דאָס קליינע בראַנזענע נענערל, האָט אויך גע־זונגען אין דער קינדער־ביבליאָטעק, געזונגען און געטאַנצט „יאַז", און פרעמדע מענטשן, ס'דאַוו עלטערע פראַנצויזן, האָבן פאַבראַכט מיט די קינדער, זיי דערציילט מאַיסעס, זיי געטיילט מאַטאַנעס.

אין ניר-יאָרק, אז איך האָב געזען אַמאָל אין גאָס אַ שוין קינד
(ביפראַט אַ מיידעלע), און מיין געפיל איז געווען איר צו געבן אַ
גלעט איבערן קאָפּ, האָב איך מיך דערמאָנט, אז דאָס קאָן שמעקן
מיט אַ „דזשעק-דיריפער“ בילבל, מיט אַ „קידנעפער-מאַיסע“, און
איך האָב פלינק אַוועקגעכאַפּט די האַנט, וואָס איז שוין געווען
איבערן קינדס קאָפּ.

פראַנקרייך דערמוטיקט די ליבע, צערטלט זי, איז וויליק פאַר איר
צו שפּרייטן ווירוויד.

אַמעריקע זאָגט: „האָב מיך ליב, אַנישט דערלאָנג איך דיך
איבערן קאָפּ...“

דער פראַנצויזישער כריסטוס איז (צום גליק) אַמאָל געווען —
וואַלטער, איצט הויבן זיך די פראַנצויזישע הייליקע אָן צו בייטן,
אַבער וואַלטער מוז אין די נאָך-מילכבאַמעי-יאָרן אָפּטרעטן אַ שטיקל
אַרט פאַר . . . כריסטוסן, דעם בלאַנדן, געמאַטערטן, דעם מאַנסכיל,
וואָס איז אזוי שוין געמאָלן אַף די ביליקע ליטאַגראַפיעס.

אַבער „כריסטוס-רויט“ איז דאָהי ריינע דעקאָראַציע; די
וואונדן זיינע — צירלעכע, מעכאַיעדיקע!

די וואונדן פון דער וועלט זענען היינט העכער און רויטער,
און ברענען זויניקער דעקאָראַטיוו.

וועט מען רויט היילן מיט רויט, וועט רויטער האַמער צעשמע-
טערן דעם ציילעם, וואָס איז רויט מיט דער וועלטס בלוט?
קליינע טאַקסן זענען גאַרנישט — גישט אין דער קונסט, גישט
אין דער פּאָליטיק.

אַפילע אזא סינסטלער, ווי סערוואַנטעס, פאַרט זוכן זיין פאַר-
לוירענעם אייזל — טאַקע אַף זיין פאַרלוירענעם אייזל אַליין!

אין אַנאַטאָל פראַנס'עס „מוטערפערלענע געשיכטן“ האָט די
העלדין קימאַט אַף יעדן בלעטל אַן אַנדערן נאַמען; דאָס שטערט
אַבער גישט דער העלדין צו זיין אַ לעבעדיקע און גרויסע פיגור.

אונדזער פּאָליטישע אידייע, נאָדיר, גייט שוין זייט אַ יאָרהונ-
דערט אונטער פאַרשיידענע נעמען, אַבער לעגין האָט זי דערמיסטרט
צו אזא הויך!

פאַראַכטאַגן בין איך געווען אַף אַ לאַנגן „אויספאַר“ איבער די
פראַנצויזישע שטעט און דערפער.

געזען אין פראַנקרייכס גערטנער אַרבעטגדיקע פרויען מיט...
היט!

דאָס געפיל פאַר סימעטרי און שיינקייט איז דעם פראַנצויז איינ-
געבוירן, ווי זיין נאָפּל.

זעסט אן אַרבעטער מיט לאַטעס אַף זיינע אַרבעטהויזן, זענען
ביידע לאַטעס פון אַ שיינער פּאַרם און סימעטריש אַרויפגעלייגט אַף
ביידע קניען.

אַף די פּאַרזיער גרויסע בולוואַרן שעלן זיך מיטאַמאַל אָפּ די
אויטאָמאָבילן, צוליב אַ שטערונג אין וועג. שטייט מען אַ מינוט
און צוויי און פינף און צען. פּאַרלירט מען די גערולד. אין ניו־
יאָרק אָדער אין שיקאַגאָ וואָלטן שוין אלע „שאַפּערן“ אַרויסגע־
קראַכן פון זייערע טעקסיס און זיך געזידלט ווי די ערגסטע. איט־
לעכנס פּאַנים וואָלט געווען זויער און פּאַרזאָנגט: סטייטש, צען
מינוט פּאַרלוירן! אָבער אין פּאַריז הויבט מען אָן צו בלאָזן אין די
טרובעס, אלע שמעקן אַרויס די קעפּ פון די אויטאָמאָבילן און —
שמיכלען.

אין די פּאַרזיער האַלעס ביזטו אַמאָל געווען, נאָדיר?
איך בין אַנומעלטן דאָרט געווען באַנאַכט, ריכטיקער, אין יונגן
פּרימאָרגן. וואָס פּאַר אַ געפיל פון שיינקייט דער פּויער און די
פּויערטע ווייזן דאָ אַרויס! מיט וואָס פּאַראַ ליבשאַפט מ'לייגט
אויס די פּראָדוקטן אַף דר'ערד, אין האַלע.

איך בין צוגעגאַנגען צו אַ פּויערטע און געפּרעגט:
„מאָדאַם, האָט איר עפּשער געבראַכט צו פּאַרקויפּן קאַרשן?“
זי האָט מיר אַסעגננעטראָגן צוויי פּאַרוואַונדערטע אויגן פון
אַרלעאַנסער פּאַרצעליי און געזאָגט:

„מסיו, איר זעט דען נישט, אז איך האָב היינט מאַלינעס!
צוויי מאָל רויט — נו, ווי פּאַלט אייך איין!“
כאַכמע איז פּראַנקרייכס זשעסט, אָבער איר עמעס איז —
שיינקייט!

„נעכטן“ איז עס געווען טעין, וואָגע, באַרע; נאָך פּריער זענען
עס געווען די ענציקלאָפּעדיסטן — דער נעאַקריסטלעכער שאַמאַך־
בריאַן, דער ראַמאַנטישער לאַממעניי. היינט איז עס — מיסטינגעטס
פּיס.

פּיס, וואָס גייען אין גאָלד און זענען מיט גאָלד געוואויגן!
אין פּאַריז גייט אַ לעגענדע אַרום, אז אין גאַנץ פּראַנקרייך איז
נישטאַ גענוג געלט צו סטראַכירן מיסטינגעטס ביידע פּיס.

האָט מאָדאַם מיסטינגעטס איין פּוס סעקורירט אין לאַנדאָן, דעם
אַנדערן אין בערלין.

פּאַריז האָט אויך געזאָלט עפעס דערפון פּאַרדינען, אָבער איז
געבליבן אין מיטן.

פאַר פּרעמדע — דער גלויבן; פאַר אייגענע — די ליבע.

א קליינע צייט געקומען אין דער פראנצויזישער בירגערלעכער
ליטעראטור, אין זייער טעאטער.

פון ראשעל'ן ביז מיסטינגעט'ן, פון קאקאלענען ביז דער „רוי-
טער-מיל“.

אויך דאָהי, אין פראַנקרייך (ווי אין אונדזער אידישער ליטע-
ראַטור אין אמעריקע), בלאַזט מען זיך אַף סימבאָליסטן, אַף מיסטיקער.
אַנאַטאָל פּראַנס זאָגט: „די מיסטיקער און סימבאָליסטן דאַרפן
נישט טראַכטן. זיי זאָגן נויאָוס. דאָס איז גרינגער“.

אויך אין פראַנקרייך זעט זיך אַ טענדענץ צו מאַכן קונסט פאַר
אַ טאַנדעמע בעגער.

אַפן אמעריקאַנישן שטייגער: לאַז יעדער מאַכן בלוז די
קלענסטע טייל פון דעם קלייד.

סעקציע-אַרבעט פון . . . ליטעראַטור.

זווי האָט זיך קאָנראַד בערקאָוויסי באַוואָרנט אַן אַרט אין דער
אַמעריקאַנישער ליטעראַטור מיט זיינע ציגיינער!

אין דער קונסט איז דער סאַמע אַלע-הייב: זיך לערנען קענען
דעם מענטשן — דעם גאַנצן מענטשן.

ווי דער אַנאַטאָמיקער שטודירט די איינציקע נערו-געוועבן און
קנאַכן און אָפּגלידערונגען, קעדיי צו קענען דעם קערפּער פון דעם
גאַנצן מענטשן!

די פּאַנאַטישע „ליבע“ צו שייך וועט פון דעם שוסטער נישט
מאַכן קיין בעסערן באַלמעלאַכע.

די פּראַגע איז נאָך: ווער איז דער בעסערער שוסטער — דער,
וואָס „באַקעמפט“ די מאַדע פון „לאַקירטע שטיבעלעטן“ און זיצט
דערווייל און אַרבעט און מאַכט גוטע שיד, צי דער, וואָס „פאַרטיי-
דיקט“ שייך „ביכלאַל“ און גייט דערווייל אַרום ליידיק, און צערייסט
גוטע שיד?

אונדזער מאַגניפיקאַט איז צו דעם מענטש און דאָס מענטש-
לעכע. מיסטישער ווי אַן אָפּן אויג קאָן קיין זאך נישט זיין.

מאַדאַם פּאַמפּאַדור האָט געשריבן די געשיכטע פון פּראַנקרייך
— אַף אויסנווייניק.

אין דער ליטעראַטור זענען אויך דאָ אַזוינע, וואָס מאַלן דעם
מענטשן אַף אויסנווייניק אַן אַ מאַדעל, און — שטענדיק איבערגע-
דעקט מיט אַ ליילעך מיטן פּאָנים אַהין.

דער סיכל דערפון איז, אַז אַ ליילעך איז גרינגער צו מאַלן, ווי
אַ מענטשן.

נישט אַלע פאַרשטייען דאָס אָבער!

א בריוו פון שפאניע

. . . די ווייטקייט לייטערט. ווייטקייט פון טעג, וואָס ליגן פון הינטן אָדער פּאָרויס. געבענטשטע ווייטקייטן!

ווי רויך לייטערט זיך דורך דער וואַסערפּלאַש פון דער נאָרגילע, פּאַרלירט די ביטערקייט, ווערט קילער און קלערער, — אזוי איז אויך דער געדאַנק, וואָס לייטערט זיך דורך צייט; דאָס געפיל, וואָס לייטערט זיך דורך דיסטאַנץ.

א קליין ביסל זיך דורכגעשאַקלט איבער דעם באַסקישן לאַנד, וואו גרויסע ווילנס וואַסן אָפּ הויכע בערג, אָפּגעמאַכט באַ זיך, אז דער מענטש העלפט בלויז דער נאַטור אונטערשמופּן איר שווערן כאַלעם.

דאָרטן, וואו די נאַטור כאַלעמט אַליין איר גרויס מעשוּגאַעס, איר געפּערלאַכע שפּיציקייט, איר הייסע קאַלך-וויסטעניש, — דאָרט האָט דער מענטשלעכער גייסט וועניק צו קלעטערן.

נעם אזוינע לענדער ווי די שווייץ, ווי אונגאַרן, ווי דאָלאַמאַציע, די באַסקישע בערג, די הימאַלאַיען, — וואָס ווערט דאָרט געבוירן? וואָס ווערט דאָרט געכאַלעמט?

קלייניקייטן, קליינע האַסאַגעס, קליינע קונסט.

דער באַרג כאַלעמט פון טאָלן, נידעריקייטן.

אָפּ די פּלאַכן, סטעפּעס, פּרייריס — רייסט זיך דער גייסט

אינדערהויך.

אָפּ די רוסלענדישע סטעפּעס, אָפּ די דייטשע פּלוינען, אָפּ די אַמעריקאַנער פּרייריס, אין די נידעריק-געלענענע פּאַריזער פּאַרשטעט, באַ די ענגלישע יאַם-ברעגעס, — דאָרט רייסט זיך דער אָדלער פון רעוואָלט, דאָרט עסט ער אויף ס'האַרץ פון אַלע, קינדער פון דער ערד, וואָס בענקען צו דער זון."

פאַר איך זעלטן אָפּ הויכע בערג, וואו די שרעק ציט אַראָפּ, נאָר אין די גרינע טאָלן — נאַש איך פון די שיסלען מיט זון-סאַק", און די "נעשאַמע" כאַפּט-אָפּ דעם אָטעם.

שפּאַניען? שטיף, שאַ. דאָס קעניגל לייגט זיך שלאַפּן מיט דער קרוין אָפּן קאַפּ און ער ווייסט נישט, אז מען קען צוגאַנווענען די קרוין מיטן קאַפּ אינאיינעם!

דאָס קעניגל שלאַפּט. אָבער די פּאַרקאַטשעטע אַרבּל וואַרטן אָפּ האַריקע הענט, קלאַפּן אין פענצטער, מאַנען עפעס, מאַנען שטיף, —

ווייל זיי זענען נאך דערווייל אף דער קאלטער זייט פונם פרימאָרגן.
אָבער ווען די זון וועט אַ פּלאַס-טאָן אַף די שוויבן!
דאָס פאַרשלאָפּענע שפּאַניען געניצט. די אַלטע „זנאכערין“
פּרימאָ דע ריוועראַ שפּייט אים אַריין אין מויל אַריין און זאָגט:
„צו געזונט!“

דער קאַטאַליציוז וואָרגט מיט זיין „הייליקן וויירויד“; דער
אימפּעריאַליזם סאַמט מיט דער גלאַטער צונג פון זיין שווערד.
ליידיקע טעג, גרינגע שפּילן — הענער מיט הענער, גאַלדענע
האַנפּעדערן פליען אין דער שטיל-שטויביקער לופט.
נאָר ווען אַף אַ האַנפּעדער איז אַביסל רויטס, גיט עס אַ וועק-
אויף — ווי אַ גראַם, ווי אַ געשריי, — ווי דעמאָלט, ווען נעראָ האָט
געשפּילט אַף זיין פּידל, בעאייס רוים האָט זיך געלויבטן.

:: :: ::

אין שפּאַניע האָב איך פון אַמעריקע געטראַכט —
מיך פאַרבנעקט נאָך דער געגנט לעבן „באַטערי פאַרק“, וואו
אז דו פאַרסט פאַרביי מיטן „על“, פּילסטו דעם גערוך פון פאַר-
ברענטער קאווע, פון טערפענטין, פון לעדער, פון קאַרקעס, פון שיף-
שטריק, פון סמאָלע.

וויפּל וואָלט איך — אין שפּאַניע — נישט געווען געגעבן צו
זען די שיינע קאָנסטרוקציעס פון אייערס אַן „על“, אַרויפגיין אַף די
הויכע טרעפּ, מיך אַ דרייטאָן אינם קאָנטראָל-שליסל, אַריינוואַרפּן
אַ „פעני“ אינם אַוטאָמאַט און אַרויסבאַקומען אַ שטיקל גומי צום
קויען אָדער אַ געקארבט שטיקל ביטערן שאַקאָלאַד, אָדער אַ זשמעניע
מיט פּיסטאַשקעס!

דורך דער שטילער עלנטקייט פון שפּאַנישע שמעט און דערפּלעך
האָב איך געזען דאָס שומענדיקע ניו-יאָרק, וואָס שלאָפּט קיינמאָל
נישט, געהערט דאָס אייזערנע געוויין פון אירע אינגעווייד; געזען ווי
אירע לאַנגע מעטאַלענע אַרעמס צעקרישלען בערג... געזען אפּילע אַ
פּיאַנאָ הענגען ערגעץ אין דער לופט און אַראָפּפּאַלן און אַ זינג-טאָן —
ווייסטו דען, נאָדיר, וואָס פאַראַ וואונדערלעכע שטאַט ניו-יאָרק
איז — פון דאַנעטאָ, וואו וויינטרויב-פּלאַנצן פּלאַנטערן זיך פאַר די
אויגן, און שאַרלאַך-פאַרביקע עקדישלעך ליגן פאַרטאיעט אַף די
וועגן און מאַכן זיך געפּייגערט!

דער האָדסאָן-ברעג, דער סטעטן-איילאַנדער יאַס-באַרטן, די
רויטלעכע ערד פון די „אַטלאַנטיק היילענדם“, די מילי-מיליאָסן ליכ-

טיקע סוידעס באנאכט, די גאלדענע שופן פון דעם לעוויאָסן
נירויאָרק.

:: :: ::

אין שפּאַניע האָב איך געבענקט — וועסט מיר גלויבן? —
נאָך „טשיילדו רעסטאָראַן“, נאָך קוני-איילאַנדער „קלעם טשאָדער“,
און פון אידישע מילכיגע וואַרעניקעס רעדט מען שוין גאַרנישט!
אָ, דער טאָם פון וואַרעניקעס מיט קאַרטאָפֿל, וואָס שווימען אין
א יענער וועלט פון געליוואַרימער פוטער!

ענגלאַנד האָט „פּלאַם-פּודינג“ און „ראַסטביף“, אמעריקע האָט
„קענטעלֶאָפּ“, „פּאַמפּקין-פּאַי“ און „גרעיפֿ-פּרוט“, דאָס רוסישע לאַנד
האָט „באַרשט“ און „פּיראַזשקי“, פּוילן האָט „שאַדלע-מלעקאַ“,
פּראַקרייך האָט סאַזען און וויינען, שפּאַניע האָט הייסן פעפּער. אָבער
אידן האָבן... קוגל.

האַסטו עס שוין געזאָגט, נאָדיר? — אז נישט וועל איך עס
זאָגן: דער „מיסטישער קויעך“ פונם פּאָלק איסראָעל באַשטייט אין...
עסן קוגל!

קוגל איז דער פּריפּשטיון פון אונזער זויטאַליטעט.
וואָס די מאַנסאַרדע איז געווען פאַרן קייזערלעכן דייטש, אָדער
וואָס די „סטיפּלטישויס-רייסעס“ זענען פאַר די ענגלענדער, איז די
„טשאַלענט-שפּייז“ פאַר „אונז אידן“.

איינער, וואָס עסט קוגל און טשאַלנט פון קליינערהייט אָן און
בלייבט לעבן — איז שוין מעמילע אַ מענטש פון העכערער קראַפט,
אן אויסדערוויילטער.

דער טשאַלנט-קוגל איז דער סאָד פון אונזער קיעם.
די שוואַכערע, די וואָס זענען נישט געבוירן געוואָרן מיט
מעשענע מאָגנס און קופּערנע אינגעווייד — די נייען צוגרונט —
פונם טשאַלנט — יונגער הייט. דאָפאַר זיינען די, וואָס בלייבן לעבן
— לויטער מאַקאַביער.

אין שפּאַניע האָב איך דערפּילט, וואָס פאַר אַ גרויסע זאָך עס
איז צו זיין אַ איד — מיט אַ אידישער נאָז, מיט טומלדיקע הענט
(אזוי ווי איד).

קימאַט אומעטום, וואו איך און מיין באַגלייטער (אַ כאַווער,
וואָס קען זייער גוט שפּאַניש) זענען איינגעשטאַנען אין אַ שטיקל
האַטעל — אַז מ'האַט נאָר דערזען מיין „נאַציאָנאַלן עמבלעם“, די
נאָז, — איז דער באַלעבאָס געקומען זיך פאַרענטפּערן פאַר דער
אינקוויזיציע.

איך האָב אפילע געהאַט אַ האַטעליער (אין איינעם פון די שפּאַנישע קליינע שטעטלעך באַם באַסקישן ברעג), וואָס האַט געוויינט מיט טרערן, זיך געשלאָגן אין האַרצן אַרײַן און געבעטן, מיר זאָלן פון אים דורכאויס אַראָפּנעמען די שולד פאַר דער אינקוויזיציע, פאַרנעסן וואָס עס איז געווען און אָנהויבן אַ נײַ לעבן, טאַקע דאָ-הי, אין שפּאַניע, וואו ער איז מיר גרייט צו געבן זײַן טאַכטער פאַר אַ קאַלע. אַט שטייט זי טאַקע אין דרויסן לעבן דער טיר און וואַרט — עי, קאַסאַמינאַ!

קאַסאַמינאַ איז אַ פעטע און געשמאַקע סעניאָריטאַ מיט העכער דריי שטאַק זייד אַפן קאַפּ, מיט אַן אַלמאַדיש סטאַניקל, מיט אויפֿ-געפוישטע אַרבל, און ס'ווייזט אויס, אַז מ'האַט איר ערשט נישט לאַנג אַרײַנגעשטעלט אַ מויל צײַן, וואָס שמײכלט אַוטאַמאַטיש יעדעס מאָל, וואָס זי גיט נאָר אַ ריר מיטן קאַפּ.

איך דאַנק דעם סעניאָר מיט זײַן סעניאָריטאַ זייער שײַן, טראַק-טיר זיי מיט געפּעפּערטע ווײַן. מיר פּלוישן אַביסל איבער וועלט און . . . אונערקעס און וויינטרויבן.

אַז מ'ווערט געוואָר אונטן אין האַטעל, אַז מיר האָבן דאָ אַ „פּליסיקן יאָנטעפּה“, קומען אַנדערע פעטע שפּאַניערלעך צו גײַן מיט זייערע טעכטער — ווי מיט קעלבלעך אַף שטריקלעך.

מיר פּאַיען-זיך-אָן מיט וואַרימען מוט און פּרײלעכקײט (פאַרן פענצטער בליען די מאַנדלען און ס'שטינקט דאָס מיסס!). ביליקע פּלעשלעך איינגעבונדן אין טייערע שטרוי (ווי יואל סלאָנימס לידער איינגעבונדן אין הירשנלעדער!) ווערן באַזײטיקט איינס נאָך ס'אַנ-דערע.

דעמאָלט באַווייזט זיך אַן אויסגעפּוצט באַכירל, מיט דיקע שוואַרצע באַקנבערר, וואָס רינגלען-אײַן זײַן פּאַנים אַט-אַזוי-אַ: (), גלייך ס'וואָלט געווען אַן איינגערינגלטער טײל פון אַ שטומפּיקן פאַראַגראַף... ער טראַגט אַ פּלאַטשײקן צילענדער, וואָס איז כײנעוור-דיק אונטערגעבונדן אונטער דער נאַמבע. אַז ער לײדיקט-אויס איינס פון די איינגעבונדענע פּלעשלעך מיט פעפּערדיקן ווײַן, ווײל ער, איך זאָל אים זאָגן, צי איז אין אים נישטאַ עפּעס אַ ניצעץ פון אַ איד-.

איך זאָג אים, אַז — קוים-קוים, עס איז שווער צו דערקענען. זאָגט ער: „נו, און מײַן נאָז? מײנע נערוועאישע מאַניערן?“ באַטראַכט איך אַף אים די נאָז — אַ נאָז, ווי אַלע שפּאַנישע געז. צו זאָגן, אַז זי האַט אַמאָל געשמעקט „גלוח“, דאַרף מען זײַן אַ גרינטלעכער לינגער.

זאָג איך אים דעם עמעס, אז — שוואַך!
ווערט ער זייער אומעטיק, לאַזט אַראָפּ די הענט אַף דער שוים,
ניט אַ שמיץ־אָוועק זיין בלישטשענדיקן קאָפּעליש און בלייבט זיצן,
ווי אַ דערהאַרנעטער.

דערנאָך דערמאָנט ער זיך אָן עפעס און זאָגט:
— נו, און מינע אויגן, מינע טרויעריקע אויגן, דערמאָנען
זיי נישט אָן אידן, וואָס?

איך האָב אים אַריינגעקוקט אין די אויגן־ווייסלעך, וואָס זענען
געווען איבערגעצויגן מיט שוואַרצן סאַמעט און האָבן געלאַנצט מיט
וואַרימער אויגן־ווייך, און איך האָב געזאָגט זייער אויפריכטיק:
— יאָ, סעניאָר, אייערע אויגן זענען אידישע.
איז ער מיט דער מינוט געוואָרן פּריילעך, געכאַפּט אַ מיידל
מיט „זיבן שטאַק זייד אַפֿ'ן קאַפּ" און גענומען טאַנצן אַ טראַמבאָ-
לאַן־פּאַלקע (אַדער עפעס ענלעכס!).

:: :: ::

שפּאַניען בענקט נאָך אידן — שפּאַניענס געוויסן מוטשעט
זיך און קען נישט שטאַרבן. שפּאַניענס בויך ווערט איינגעשרומפּן;
דער לעדערנער פּאַסיק גייט אַלע יאָר מיט אַן „אויג" העכער!
שטיל. נישטאָ קיין אינדוסטריען. די אַרבעטערשאַפּט שלאָפּט
צו־ביסלעך, האַלט בלויז איין אויג אָפּן.

פּייערן ברעכן־אויס — וואַלד־פּייערן: אַנדערע ווערן פּאַרלאָשן
מיטן פּוס, אַף אַנדערע שפּייען „אייגענע מענטשן" אַרויף (דאָס
זענען די רעכט־פּליגלדיקע, וואָס שנייצן זיך די נאָז און שמירן זיך
די באַקן, מ'זאָל מיינען, אז זיי וויינען!), נאָך אַנדערע לעשט דער
אייגענער שטורם אויס...

אין שפּאַניען איז דער בונטאַרישער ווינט העכער פּונם פּייער.
אַנשטאַט אויפּצופּעכערן די „שרפּה" לעשט ער אַמאָל אויס—
אַבער ברענען — ברענט אין אַלע ווינקלען פּונם לאַנד.
פּייערן היפּן פּון איין אָרט צום אַנדערן, צינדן זייער אָנגעצויכנט
אָרט. מ'דאַרף נאָר קענען די אַלע פּייערן פּאַראַייניקן אין איין גרויס
שטיק פּלאַס.

דערצו דאַרף מען בלויז אַ שטילע מינוט, די פּונקען זאָלן זיך
קענען צונויפּרעדן!

:: :: ::

איך האָב באַדראַפּט דייטן אַהין-און-אַהין, האָט מען גערונגען זייער אַ הויך פּערד (נישט קיין היגס!), האָב איך נישט געקענט אַרופּקריכן. איז מען געפאלן אַף אַ סיכל און מ'האָט מיר צונע-שטעלט אַ לייטערל—.

דאָס פּערד איז אָבער געווען נישט נאָר הויך איבער די קויכעס, נאָר אויך ברייט, ווי צוויי פּערד אינאיינעם, האָב איך צו די זאָטל-הענגערס מיט די פיס נישט געקענט דערלאַנגען, און דאָס אַראָפּקריכן איז מיר אָנגעקומען מיט נויט-שוויים—.

דעמאָלט האָב איך געטראַכט :

עס זענען פאַראַן שרייבער, וואָס זיי האָבן דאוּקע ליב הויכע און ברייטע טעמעס, צו וועלכע מען מוז זיך צושטעלן אַ לייטערל, קעדדי צו קענען אַרופּקריכן אַף זיי. האָט איר (דער לעזער) טאַקע דאָס געפיל, אַז יענער „רייטער“ רייט, וואוהין דאָס פּערד וויל. קיין נאַכעס האָט ער דאַפּן נישט, ער פאַרט זייער לאַנג, ווייל ער האָט מוירע פאַרן אַראָפּקריכן און ווייל ער קען נישט פאַרפּעסטיקן זיינע שייך אין די זאָטל-הענגערס.

און נאָך „ליטעראַרישע געדאַנקען“ האָב איך געטראַכט, בעאייס איך האָב מיך אומבאַקוועם געשאַקלט אַף מיין פּערד, איבער די שפּאַנישע בערגלעך. איך האָב מיך דערמאַנט אָן אַ וויער געריכט-הויז, וואו איינער איז געווען אָנגעקלאַנט פאַר פעלשן אַ האַנט-שריפט.

דער אָנגעקלאַנטער איז געבעטן געוואָרן אָנצושרייבן אַף שטיק-לעך פאַפיר געוויסע ווערטער און בוכשטאַבן. דערנאָך האָט מען זיי פאַרגלייכט מיט דער פעלשונג — נישט ענלעך.

האָט שוין געהאַלטן דערביי, אַז מ'זאָל אים באַפרייען. האָט אָבער דער אָנגעקלאַנטער דורך דער צייט פונם פּראַצעס גלאַט-אזוי געמאַדזשעט אַף אַ שטיקל פאַפיר (נישט געוואוסט אַפילע, אַז ער שרייבט), און דאוּקע דאָס האָט פאַראַטן זיין פעלשונג.

מיט געוויסע „באַרימטע לייטעראַטן“ איז אויך אַזוי. אַזוי לאַנג, ווי זיי היטן זיך און שרייבן „וויכטיקע זאַכן“, דערקענט מען נאָך דעם שווינדל נישט. פאַלט אָבער אַמאָל אַרויס פון זייערע הענט אַ קליינגיקייט, אַ בריוול צו אַ פריינט, אַ סקיצע, אַ טעאַטער-רעצענזיע — דעמאָלט פאַראַטן זיי זיך, דעמאָלט דערקענט מען, אַז זייער טאַלאַנט איז אַ געפעלשמער—.

:: :: ::

נו, לאָז זיין גענוג — ליטעראַטור!

ס'איז שפּאַניע און ס'איז מיטאַנ-שאַ און דאָס עסן, זאָגט מען מיר, שטייט שוין אַפּן טיש און דער געפּעפּערטער וויין שלאַפּט אין גלאָז און אין שטרוי און כאַלעמט פּון מיין גומען. בינד איך מיין פּערד צו צו אַ סלופּ, טאַקע דאָ פּאַרנט, לעבן האַטעלעכן, וואו אַ שפּאַרבער טאַנצט-אַרום אין בלאַנדן מיסט (לעבן די צוויי קאַש-טאַנביימער), לאָז-איבער מיין „אימפּעדימענטאַ“ אַפּן זאָטל — אַ פּלעשל גאַלד-גרינע טינט אין אַ אַלטמאָדיש-טינטאַרין, וואָס פּאַר-מאַכט זיך מיט אַ קנאַק, צוויי גענוזענע פּעדערן מיט קליינע „שפּראַצן“ (איך האָב פּיינט די גרויסע שניטן!), דאָס שפּאַנישע שרייב-פּאַפּיר, וואָס וויקלט זיך צונויף, ווי אַ מגילָה, דעם האַלבן טויז פּאַרשטויבטע ביכלעך, די פּלאַש מיט וואַסער, — און איך גיי אַרײַן אינווייניק דעראַרגענען מיין יונגען אַפּעטיט.

כעבאַמאָס!

פון א פארייער בריוו

...אינס סעזאן פון ווארמבעדער דערמאן איד מיך אן מיין ערשטן ווארמבאך — טאקע אין אן אָרט, וואָס הייסט וואַרמבאָך, און געפינט זיך אין דער פראַווינץ קארינטיא (קערנטען), אין סלאַוואַניש-דייטשן טייל פונם אַלטן עסטרייך.

...פונם טשערעפּאָכע-פּאַרביקן שטעטל ווילאָך פּאַרט מען אַהינצו מיט אַ בריטשקע, דורך אָפּענע פעלדער. דער טייך דראַווע צעפּאַלט זיך דאָ צופּוסנס פון די דאָבראַטש-בערג — צעפּאַלט זיך און צערווישט זיך אין אַ ברוין-גרינעם וואַסער, וואָס דרייט זיך אַרום אין דער טאַליקער שיסל, רעדט צו זיך אַליין, פּריווט אויסרעכענען וואוהין ס'איז פאַר אים גלייכער צו גיין פונדאַנען—.

איך מאַך צו די אויגן, זע איך אין דער „קוראַרט-צייטונג“ די נעמען פון די בערג: „מיטאַנסקאַגל“, „טירקענקאַפּה“, „גיל-שטראָם“.

איך ווייס ניט, ווי דו, נאָדיר, איך האָב ליב נעמען פון בערג, פון שטעט. מיין גרעסט פאַרגעניגן איז נאָך היינט: נעמען אַ פּאַר-פּלאַן און לייענען די נעמען פון פרעמדע שטעט און שטעטלעך. ס'איז דאָ אַסאַך מער אַוואַנטירע אין לייענען ריזע-באַשריי-בונגען, ווי אַליין צו פּאַרן—.

דאָס וואָרט, דער שאַטן, איז דאָך אינטערעסאַנטער, ווי די שטעט אַליין, ווי די לענדער אַליין.

נאָכאַלעמען איז דאָך די וועלט אַ קליין שטעטל: אומעטום קויפט מען שוועבעלעך פאַר אַ גראַשן (אָדער אַ העלער, אָדער אַ קאַפּיקע, אָדער אַ סאַנטים) און אַ דימענט פאַר אַ הונדערטער, אומעטום מוז מען אַלע עטלעכע טעג בייטן די וועש, און אומעטום ענדיגט מען דאָס מאַלצייט מיט קאווע, טיי אָדער ביער.

היינט זיך איך אין פאַריו, אין דעם קליינעם רעסטאָראַנדל, וואָס קען מער נישט אַרייננעמען ווי פינף מענטשן. טרינק עמעסן באַרדאָ (נישט קיין שאַמפּאַן — שאַמפּאַן איז בלוז פאַר די נאַרישע אַמעריקאַנער, וואָס האָבן ליב די רוישנדיקע וויינען מער, ווי די באַרוישנדיקע) פּרי פּיקס: 13 פּראַנק.

איך טראַכט: וואו וואָלט איך אַטאַיצט, אין דער מינוט, גע-וואָלט זיין? אין ניר-יאָרק זיכער נישט. אַנדערע מעטראָפּאָלן? שוין געפּריפט. דאָס האַרץ ווערט דערפון נישט גרינגער. דאָס

הארץ ווערט אָבער יאָ גרינגער, אז מען לאָזט דאָרטנארומערט דורכ־שיפלען די ווייטע ליכטיקע ווערטער: „קאראוואנען־אלפן“, „מאנ־נארט־גרופע“, „קלאגענפורט“—.

ווייסטו וואָס די יוגנט אין, נאָדיר? די יוגנט אין אַ פּלויט פון פּריש־אָפּגעשילט האָלץ אַרום דער לעוואָנע, אַרום אַ ברונעם. די שפּעטערע יאָרן זענען: פּאַרמאַכטע שטיבער, דורך וועלכע מ'קוקט אַרויס אין דרויסן אַרויס, צום פּלויט פון פּריש־אָפּגע־שילטן האָלץ, אַרום אַ לעוואָנע, אַרום אַ ברונעם.

:: :: ::

נישט ווייט פון „ראַטאָנר“ אין דאָ אַ בייס־אוילעמל — איך געדענק נישט, ווי עס הייסט.

בייס־אוילעמס זענען אין פּאַרזי דאָ אַסאָך. אָבער קיינס פון זיי אין נישט ערנסט. דער פּראַנצויז אין אַפּילע טויטערהייט אויך אין אַ גרינגער שטימונג, ארט אים נישט, אז מען נוצט זיין בייס־אוילעס פּאַר אַ פּאַרק, און אז אַף דער קלאַג־באַנק לעבן זיין קיינער זיצן פּאַרליכטע פּאַרלעך און קושן זיך.

ווייניקער פון אלע „הייליקע ערטער“ אין ערנסט דאָס בייס־אוילעמל, וואָס געפינט זיך נישט ווייט פון מאַנפּאַראַס, פון וועלכן איך וועל דיר דאָ באַלד עפעס דערציילן.

דאָרטן גייען מענטשן אַריין און אַרויס. אין זומער זיצט מען אַף די בענק, מען רויכערט, מען ליבט זיך. נעכטן פּאַרנאַכט בין איך אַריין אַהין, אַביסל אָנעטעמען זיך מיט דער מאַנדליקער לופט.

איך האָב מיך אַנידערנעזעצט אַף אַ „קלאַג־באַנק“, לעבן באַד־ליערס קיינער, וואָס געפינט זיך אין אַ טריאַנגלישן ווינקל, וואו דער פּלויט אין.

האַסטו אַמאָל געזען באַדליערס קיינער, נאָדיר? דאָס אין נישט היינע'ס אויסגעפּוצטער, פּראַנטישער קיינער, וואו דער דייטשישער קוואַריס־מאַן וואַשט אלע טאָג די מאַציווע מיט זייה און שטעלט סימעטריש אַרום די בלומענטעפּלעך, וואָס די דייטשן ברענגען (צו די וואַזאַנעס זענען צוגעטשעפעט קאַרטלעך מיט אַזוינע אויפּשריפטן ווי: „דאָקטאָר פּפּירט, בערלין, יענע און יענע גאַס, יענעס און יענעס נומער, אויפּנעס־שטונדן צישן 1 און 5 נאָכמיטאָג“).

באַדליערס קיינער: אַ בראַנז־פיגור ליגט פּלאַך אַף דר'ער, פּאַרוויקלט אין שטריק, ווי אַ מומיע. דאָס אין באַדליער. איבער

אים איז — אף א פּעדעסטאַל — א קאַפּ, ענלעך צו ראָדענס „דענ-קער“, וואָס קוקט שווער אַרונטער אויפן טויטן פּאַעט, און זיינע אויגן באַגעגענען זיך מיט די אויגן פון אַ לאַכנדיקער פּלעדערמיוו, וואָס קוקט — פונם פּעדעסטאַל — צום ערנסטן קאַפּ אַרויף.

דער ערנסט און דער כּויעק פונם טויט — ביידע קינסטלעריש פּאַרבונדן אין דעם הערלעכן באַדליער-דענקמאַל. אזוי לייכט, אזוי פּראַנציוזיש (נישטאָ דאָ די וואָלוועלע „האַרף“ און דאָס „שמעטער-לינגל“, וואָס אַף האַרדס קיווער. אָך, היינע, היינע, ווען דו זאָלסט איצט לעבן און אַ קוס-טאַן אַף דיין מאַציווע, וואָלסטו עטלעכע מאָל נאָכאַנאַנד געשטאַרבן פון האַרצווייטיק!).

אַף באַדליערס קיווער ליגן שטענדיק פּרישע בלומען: מיידלעך, אינגלעך גייען פּאַרביי, לאַכן, קושן זיך, וואַרפֿן-צו פונדערווייט אַ בלימל — פון אַ זשאַנקיל ביו אַ מאַרגאַריטקע!

ס'ראָוו וואַרפֿן אים בלומען די מיידלעך, פאַר וועלכע ער האָט זיינע לידער געזונגען — די העפּקער-מיידלעך.

האָב איך נעכטן אזאַ סצענע געזען:

עטלעכע מיידלעך גייען פּאַרביי דעם פּאַרק, וואו זייער דיכטער לינט אַף דר'ערד, ווי אַ בראַנזענע מומיע.

זיי וואַרפֿן אים צו בלומען, געלעכטערס, האַנטקושן. זיי זענען גוט אויפגעלעגט, די מיידלעך — ס'איז דער סעזאָן פון טוריסטן: אַמעריקאַנישע געסט גיבן גוט צו לייון, דינגען זיך נישט, נאָר זיי זענען גרויסע כאַזיררים — דער רואַך זאָל זיי נעמען!

איינע רופט זיך אָן: „לאַמיר אים עפעס זינגען“ — און זי ווייזט מיט אַ פינגער אַף „אים“, דעם געבונדענעם פּראַמעטיי, וואָס לינט דאָ, אין דעם לופטיקן גאַרטן, און הערט דאָס זינגעוודיקע גערויש פון זיין פּאַלקס.

זיי נעמען זינגען באַדליערס באַרימט ליד: „מאַ פאַם ע מאַרטע“.

קלייבן זיך אַרום מענטשן — מענער, פּרויען — אלע זינגען-מיט:

— „מאַ-פאַם ע מאַרטע — — —“

— דו ווייסט וואָס, מאַדלען? — זאָגט איינע פון די מיידלעך.

— וואָס?

— לאַמיר זיך אויסטאַן און טאַנצן — פאַר אונזער פּאַעט.

אַלע פיר מיידלעך האָבן פון זיך פלינק אַראַפּגעשיילט די שטיק-לעך קליידלעך, געבליבן שטיין נאַקעט און אָנגעהויבן טאַנצן — אַ

רינגל-טאַנץ אַרום באַדליערס מאַציווע.

כ'שטעל מיר פּאַר, ווען אזאַ זאָך פּאַסירט אין ניו-יאָרק אָדער אין לאַנדאָן, וואָלטן זיך באַלד אַרומגעזאַמלט וואוילע-זינגען, פּאַליציי,

ס'וואָלט געווען אַ פּרײַלעכער און פּיקאַנטער סקאַנדאַל, די געלע פּרעסע וואָלט זיך באַלעקט דערפון, אַף דער ערשטער זײַט. —

דאָ אין פּאַרײַז?

דאָ זענען אַלע מענער און פּרויען געשטאַנען מיט אַראָפּגעלאָזטע קעפּ, ווי באַ אַ ריטואַל. די מענער האָבן געהאַלטן די היטלען אין די הענט. —

אין עטלעכע מינוט אַרום האָבן זיך די מײַדלעך אָנגעטאַן, אַוועקגעגאַנגען אַזוי פּלינק, ווי זיי זענען געקומען. דער אױלעם האָט אױפּגעהױבן די קעפּ, אָנגעטאַן די היטלען, זיך שטײל צערונגען אײבער די אַלײען פּונם טױטנגאַרטן. —

ווען אײך זאָל דאַרפן אױסקלײבן, צי זײן באַלעבאַטיש-טױט, ווי הײנע, אָדער גרײנגיטױט, ווי באַדלײער, — וואָלט אײך אױסגעקלײבן דאָס לעצטע.

:: :: ::

דאָס פּירט צום געדאַנק, אַז נאַקעטקײט איז גאַרנישט אַזאַ גרויסע זינד, וואָרײן אײנגטלעך איז אַ פּעלץ בלוז א . . . נאַקעטע שאָף!
אַז מען פּרענט מיך: „מאַקס וואַקס, גלױבסטו, אַז אַ קינסטלער דאַרף זײן נאַקעט?“ ענטפּער אײך: עס ווענדט זיך: אַ קינסטלער, וואָס זעט אױס, ווי יעסענין, — מעג, אָבער אײנער, וואָס זעט אױס, ווי... (אײך וויל דעם נאָמען נישט דערמאַנען פון דעם מיעסן מענטש) — דער טאָר עס נישט טאָן בעשום אױפן.

רײנע נאַקעטקײט איז, פאַרשטײט זיך, בעסער, ווי שמוציקע אָנגעטאַענקײט. אָבער, אַז פּינע קלײדער איז אױך רעכט, אױב די גאַקעטקײט לױכט זיך דורך.

יעדער פּאַדעם פּלאַקס איז נאַקעט!

יעדער טראָפּן בלאַטע אָפּן פּאַדעם פּלאַקס איז אַנטבלױזט.
זאַנט מען מיר: סטײטש, דער-און-דער דיכטער האָט אַ טעווע אױסצוטאַן זײנע פּרויען! ענטפּער אײך אים, ווי קאַליאַ טעפּער: „און ווער פון אײך טוט נישט אױס זײנע העלדינס — אין געדאַנק?“ דער כּלעק איז נאָר: אײנער שלעפּט די קלײדער אַרונטער, ווי אַ פאַרגוואַלטיקער, דער אַנדערער ברענט זיי אַרונטער, ווי אַ בלײז. —

:: :: ::

„ראַפּאַעלס, מאַדאַנעס“ צי סעזאַנס עפּל? איז אַ פּראַזע, וואָס רירט זיך אײצט אַף אַסאַך צונגען, צוליב אַ בוך מיטן זעלביקן נאָמען, וואָס איז אַרויס דאָ נישט לאַנג.

שווער צו ענטפערן אף דעם.
אָבער זיכער זענען סעזאנס עפֿל נישט ווייניקער הייליק, ווי
ראפאָעלס „הייליקע“ —

די „נעשאַמע“ פון אַן עפֿל — אויב נישט באַהאַנדלט ווי אַ
סענסאַציע (ווי דאָס איז דער פּאַל אין דער אידישער ליטעראַטור),
איז זיכער נישט ווייניקער קאָלירנרייך, נישט ווינציקער אומשטערבֿ-
לעך. —

ראפאָעל האָט געטונקען זיין בערשטל אין הימל און „גערעדט
מיט מאַלאַכים“, סעזאן האָט געטונקען זיין פינזל אין די פייערן פון
דער ערד און זיך מיט עפֿל צונויפגערעדט.

סעזאן האָט אין דער טיר פון יעדער לעבעדיקער און טויטער
זאך אָנגעקלאַפט און באַקומען אַן ענטפער „סום אַרײַן!“
אף סעזאַנען קען מען פאַרנוצן די קלוגע פּראַזע פון מאַדאַם
פּאַמפּאָדור:

„בא 18 יאָר האָב איך שוין געהאַט אַלצדינג אויסגעפרופט, —
פאַרוזכט דעם טאַם פון יעדער זאך, אפּילע דעם טאַם פון . . . נישט
האַבן געשלאָפּן מיט קיין מאַן.“

:: :: ::

אַ ניי מין „סייט־סיאינג“ איז מיר אויסגעקומען צו זען פון אַן
„אַמעריקאַנער טוריסט“.

אַ טוריסט, וואָס גייט נישט זען דעם „איפֿל־טורם“, אָדער
„לאַפּאַן אַזשיל“, אָדער די פּיקאַנטע הייזלעך אַפּן „לינקן ברעג“,
אָדער אפּילע די שיינע קליידער און צירונג אין די וויטרינעס פון די
גרויסע געוועלכן אף ריע־דע־לאַ־פּיי, אָדער אפּילע די מוזייען, —
נאָר וואָס דען איז ער נייגערִיס צו זען? ער איז נייגערִיס צו זען,
ווי עס לעבן די אַרבעטער אף פּאַרט ראַיאַל, אין די הינטערגעסלעך,
אין זייערע סינדיקאַטן. אַז ער טרעפט אַ שייַן אַרבעטער־מיידל,
פּרעגט ער זי נישט אף איר אַדרעס, נאָר — וויפּל זי פּאַרדינט אַ
וואָך? און וואו אַרבעט זי? און צי איז איר פּאָך אַרגאַניזירט?
און צי לייענט זי „ל'הומאַניטע“? און וואָס דענקט זי וועגן די
אידישע צייטונגען „פּרויהייט“ און „עמעס“?

ער האָט מיך אַרומגעשלאַעפּט און מיך פּאַרמאַטערט — דער
„טוריסט“, פון וועלכן איך רעד.

ער האָט מיר געוויזן פּראַנקרייך. אַנשטאַט ער זאָל וואַרטן איך
זאָל אים פירן, האָט ער מיך געפירט. געפירט איבער שמאַלע גאַסן,
איבער אָנגערויכערטע זאַלן, וואו מען „מיטינגירט“, צישן קוילנ־

גרעבער, שטאָלוערקער, שניידער, סטאָליערס און אנדערע האָרע-
פּאַשניקעס.

זיין באַליבט ווערטל איז: „איך האָב נאָך היינט אַ מאַיאָנמעק
מיט אַרבעט“.

זיין אַמעריקאַנישע פּען, וואָס האַלט העכער אַנדערהאַבן ליטער
טינט איז באַ אים אויסגעריסן געוואָרן, נישט געהאַט קיין רואיקע
מינט: דאָ איז וועסטל אַרײַן, דאָ אַרויס פונם וועסטל.

ווען נישט דאָס ניקעלנע „קלעמערל“, וואָלט זי געפאַלן פון די
פּיס, די ריויקע פּען זיינע.

אַזאַ אַמעריקאַנער „טוריסט“ גאָר! אַ „טוריסט“, וואָס קויפט
נישט קיין פאַסקודנע קאַרטלעך, זיצט נישט אין „דאָם“, שאַקלט זיך
נישט אַף די פּיס, פרעגט נישט באַ יעדן וואו מ'קען עסן „פלעפּ-
דזשעקס“, דערמאָנט נישט, אַז אַמעריקע איז „גאַדס אָון קאָנטרי“,
טראָגט נישט קיין בינאַקל פאַרוואָרפן איבערן אַקסל אַף אַ לעדערנעם
פאַסעק, טשאַסטעט נישט מיט קיין געלט, האַלט נישט, אַז די אידן
(אַדער די אַמעריקאַנער) זענען ס'בעסטע פּאַלק אַף דער גאַנצער
וועלט, און ס׳פאַרדרייט אים נישט וואָס גאַנץ „יוראַפּ“ איז פול
מיט פּאַריינערס!

אַ נייער מין „טוריסט“, צו וועלכן מ'איז דאָ אין פאַרזײַ גאָר-
נישט געוואוינט. אַ „טוריסט“, וואָס הייסט שכנא עפשטיין.

:: ::

מיר האָבן געשמעסט פון דער גערעמעניש אין סאָוועטן-פאַר-
באַנד. איך האָב אים געוויזן, אַז אונדזערע בירגערלעכע צייטונגען
שרייבן, אַז די זאַנגען אַף די פעלדער זענען אזוי שיטער, אַז פון איין
זאַנג ביז דער אַנדערער קען מען דורכפאַרן מיט אַ פּור.

האָט ער זיך צעלאַכט מיט זיינע גרויסע אויגן און מיר געוויזן
בריוו פון מאַסקווע, וואו מען שרייבט אים, אַז די גערעמעניש אַף די
פעלדער און אין די גערטנער איז היינאָר גרעסער ווי אַלע יאָר.

ער האָט מיר אויך געוויזן אַ בריוו פון זיינס אַ באַקאַנטן, אַ אי-
דישער קאָלאָניסט אין קרים, וועלכער שרייבט צישן אַנדערע זאַכן:
„די גערעמעניש אין מיין גאַרטן אין קיין איין-האַרע נישט
אזוי גרויס, אַז איין קאַרטאַפּל זאָגט צו דער אַנדערער: „רוק דיך
אָוועק!“ און איין זאַנג זאָגט צו דער אַנדערער: „טרעט מיר נישט
אַפן פּוס!“

:: ::

א מאַרעשכורע טאַקע אזא הויכע מאַדריינע אין דער קונסט? מוז די קונסט שטענדיק האָבן אַ „וויסע צונג“, — צי איז בעסער אַ רויטע?

אזוי שמועסן מיר דאָ ביידע (איך און דער מאלער פלאַנזשאַן) באַ אַ גלעזל ביר, נאָך אַ טאַג אַרבעט. ער האַלט, אז אין דער קונסט איז גרינגער צו מאַכן פינצטער, ווי ליכטיק.

ער זאָגט: שטעל דיך אוועק מיט דער פלייצע צום פענצטער, מאַכסטו טונקל אין שטוב... אָבער צו מאַכן ליכטיק, דאָ דאַרף מען שוין האָבן ענערגיע, נאַפּט, עלעקטריע. דאָס קען מען שוין מיט זיך אליין נישט מאַכן. דאָס מוז מען שוין באַשאַפן.

איך נעם אַרויס אַ פליג פון מיין גלאַז ביר, האַלט זי באַ אַ פיסל קעגן ליכט, לאָז זי אוועקפליען און זאָג: ... דער איסער, דאַרף מען נישט זשאַלעווען, נישט ציטערן איבער דעם טראַפּן קונסט.

וואָס רייכער אַ פאַלק, אלץ ווייניקער שטעלט עס אויס זיין רייכייט.

אַן אמעריקאַנער מיליאָנער טראַגט געוויינטלעך אַ טאַשנזייגער פאַר אַ דאָלאַר. נישט מער.

אַ פאַליאַק, אז ער האָט אַ זילבערן פינגערל, הענגט ער עס אַרויס אַף אַ שטעקן דורכן פענצטער.

דאָס אייגענע איז אין דער קונסט.

רענואַר פלעגט אַריינדערלאַנגען זיינע געסט אין אַפּטריט אַריין שטיקער פאַפיר מיט זיינע מאַלערייען.

דער גרויסער פאַרטונגעזישער דיכטער, קאַמאַאַנס, פלעגט אַפּט נוצן זיינע אַריגינעלע קסאָוים אַף צו פאַרשטעקן אַ לאַך אין סופּיט, אז ס'האָט אַריינגערענגט.

אַקעגן די גרויסע מייסטער, די וואָס מאַכן קיין וועזן נישט פון זייער קונסט, זענען דאָ אַנדערע, וואָס ציטערן איבער זיך, פיעשמשן זיך, קענען אָן זיך נישט לעבן אַ מינוט.

איער גרויסער פיאַניסט דע-פאַכמאַן פלעגט באַם שפּילן רעדן צו זיך אליין, זיך לויבן, זאָגן צום אויַלעם, אז מען דאַרף עס האַלטן פאַר אַ גרויסער זכיע, וואָס מען הערט אים שפּילן.

מען דערציילט פון דעם מאַלער ראַונקלין, (אָדער איז עס געווען עמאַנועל קאַססאַ?) אז ער פלעגט אויפּשטיין אין מיטן דער נאַכט, אַנצינדן אַ וואַקסן ליכט, אַרומגיין אין די נאַטעס אַרום זיינע בילדער, באַטראַכטן יעדעס בילד זיינס באַזונדער, זאָגן צו זיך אליין: „עס

איז גוט. זייער גוט. בעסער קען נישט זיין." אזוי מיט אלע בילד-
דער. אלע זענען געווען „גוט, זייער גוט, בעסער קען נישט זיין".
אז ער איז פארטיק געווארן מיט באוואונדערן זיך אליין, אין מיטן
דער נאכט, פלעגט ער זיך לייגן קריג אין בעט אריין. אין א שאַ
ארום פלעגט ער זיך ווידער אויפכאפן, ווידער אָנצינדן א ליכט, ווי-
דער אַרומקריכן ארום די ווענט, רעדן צו זיך אליין: „גוט, זייער גוט,
בעסער קען נישט זיין."

:: :: ::

„איך האָב נאָך היינט א מאַיאָנטיק מיט אַרבעט", מוז איך באַלד
ענדיקן.

האַסטו געהערט די גוטע נייעס, נאָדיר? — „טיר" האָבן זיך
דאָך אַריבערנעצויגן אין אַ נייער אַמבאַסאַדע. „אונדזער פּלאַג",
רויטווייס-בלאָער, וואַרפט זיך אין די פּראַנצויזישע אויגן מיט זיין
רייכער זיידנקייט.

אַנאָוו: צי ווייסטו, נאָדיר, אז אין געוויסע לענדער איז אַ מינען
אז אַ פּאָן טאָר מען נישט וואַשן. וואָרין דאָס וואָלט געהייסן, אז
מען ניט-צו, אז די פּלאַג איז נישט ריין און דאָס וואָלט געווען אַ
„באַלידיגונג פאַרן קאַיסער"...

אין דייטשלאַנד באַקלאָגן זיך, זאָגט מען, די פּאַנען-סוהרים, אז
סאַציאַליסטן קויפן פּלאַגן אַף באָרג און... מען זעצט אָן ס'געלט!
אין אַלטן קייסערלעכן דייטשלאַנד, זאָגן זיי, איז אזוי נישט גע-
ווען. בלייבן שולדיק געלט פאַר אַ פּלאַג, האָט געהייסן לאָזן אַ פּלעק
אַף די „פּאַטריאָטישע געפילן". דאָס האָט זיך קיין שום האַנס-
וואַרשט נישט געקענט דערלויבן.

היינט איז אַן אַנדערע וועלט: אי מען לייגט טפילין, אי די
טפילין זענען גענאָנועטע!

דאָס דערמאָנט מיר (איך ווייס נישט ווי אזוי!) אַן אַ געוויסן
אידישן שרייבער, וואָס צירט זיך מיט עלעגאַנט פּראַנצויזיש-דייטשע
מאַניערן, מאַרסעל פּרוסט'אישע, שניצלערישע.

אַליין איז ער אַ ליטווישער יונגערמאַן, וואָס לייענט שווער דאָס
ביסל פּרעמדע איוריי, און האָט ליב אַן אַנשמענדיקן קנייטש אין די
הויזן, אַ קליין קניפעלע אין קראַוואַט, אַ גאָלדן פינגערל.
איז דאָס זייער קאָמיש.

איך געדענק ווען איך בין געווען אַ אינגל, איז צו מיין טאַטע-
מאַמע'ן געקומען צו-גאַסט אַ קאַרעו, אַ באַהעלפּער. איז נישט גע-

ווען וואו ער זאל שלאָפן, איז ער געשלאָפן אַפן בוידעם, לעבן קויש פון מאַצעס.

אינדערפרי איז ער אַראָפגעקומען אַ פאַרשטויבטער, מיט שפינ-וועבס אַה אַן אויער, אָבער אַן אויסגעפּוצטער מיט ווייסע מאַנזשעמן און אַ קראַגן, וואָס מיין פעטער איציק האָט געהאַט איבערגעלאָזט און מיין מאַמע האָט עס אַרויפגעוואַרפן אַפן בוידעם.

אַז איך האָב אַ קוק געטאָן אַה דעם יונגמאַנטשיק, האָב איך מיך זייער שטאַרק צעלאַכט. וואָס איז געווען? ער האָט אָנגעטאָן די „עלענאַנטע זאַכן“ פאַרקערט: די קראַגנס האָט ער צוגעטשעפּעט צו די אַרבֿל, און אַפן האַלז האָט ער געטראָגן אַ גוואַלטיק־הויכן און שטייפן מאַנזשעט!

פון א שפאנישן בריוו

...טאָלעדאָ אין שפאניען, איז פול מיט על גרעסאָס לאַנגע, דינע הייליקע. זיי וויגן זיך ווי ברענענדיקע סנויטנ־שפיצן אָף זייער לאַנגע, פאַרשטויבטע לעכט.

אין טאָלעדאָ זענען די גאַסן מיט פלאַסטערשטיינער. די ליידיג־שאַפטלעכע הימלען פון טאָלעדאָ היצן די טרוקענע שטיינער, באַאומ־רואיִקן ווי פרויען באַאומרואיִקן מענער.

גאַסן שמאַלע, צענויפגעפנט אין גוט־ברודערלעכן געמיט. א זיסע אָפגעלאָזנקייט! א צוגעלעגערט לאַנד, ווי אַן עפל אָף אַ ווייג־טערבויערעם. אין בירגערלעכן טאָלעדאָ איז אַלצדינג צוגעפּוילט, זיס.

:: :: ::

אין ניו־יאָרק האָבן מענטשן שטענדיק צייט די קעפּ אויפצור־הויבן. האָסטו דען ניט באַמערקט, נאָדיר, וויפיל באַלאַגנים עס זענען שטענדיק דאָ אין ניו־יאָרק אָף אַוועקצושטעלן זיך קוקן ווי מ'ציט אַרויף אַ פייער־קאַסע, אָדער אַ פּיאַנע?

דאָ אין טאָלעדאָ קוקן זיך מענטשן אָף קיין זאך נישט אום. הויבט מען דאָ די אויגן אויף, איז עס נאָר אין דער קירך, צו דער סטעליע. גייט איצט אַ שטומפיק־פעטע פרוי אין גאַס פאַרביי מיט פיר קליינע קינדערלעך, זעט דאָס אויס, ווי אַ גראַב לעכט האָט פון זיך אָפגעטאַפּיעט פיר פעטע טראַפּנס, כּיילעוונע.

אין די גאַסן גייען אַלע מיט די קעפּ אַראָפּ. יעדער טראַגט דאָ די יאָרן אַזוי ווי אַ זאַק אייזן אָף די פלייצעס. יונגע פרויען טראַגן די אויגן ווי שפּיגעלעך — די קליינע שיכלעך אָנצושפּיגלען. פון דער הויך קומט דאָ קיין זאך ניט אַהער. אַ „רעוואָלוציע“, מישטיין־דרערדן געזאָגט, ווערט דאָ רעזשיסירט פון דעם קיניג אַליין.

די קאָמעדיע איז געווען איינגעלערנט, די קאָמעדיאַנטן האָבן אַלע געקענט זייערע רעפּליקעס, אָנגעטון אין מאַסקעס פון „העראַען“ זענען זיי געווען גרייט צו דער פרעמיערע. דער רעזשיסאָר איז אַליין געווען דער — סופּליאַר. נאָר ווי שטיל ער איז געווען האָט מען דאָך זיין קאָל געהערט העכער ווי די שטימעס פון אַקטיאָרן. מיט דער הילף פון פיטורעסקע בערדיקע שטאַטיסטן — אידן און אַנדערע „געטרייע לייט“, האָט פּרימאַ דע ריווערא „געשלאָגן אין די

שאנצן". פענער האָבן געווייט אין דער איבלדיקער מאַנדלבימער-
לופט. אַף דער „פלאַזאָ דע זאָקאָדאָווער" האָבן טאָמאַשעווסקישע מילי-
טערי־וויניפּאָרמס געמאַרשירט און געהויבן די קניעס — אַלע אין אַ
לאַנגער סימעטרישער שורע. שייך — אַרויף, שייך אַראָפּ.

:: :: ::

וואָס איז די טייטש טאָלעדאָ? איך קען אַ קוק טון אין די
אידישע ספּאַרימלעך און זען... בלוט. איך קען אַ קוק טון אין
נויעשע ספּאַרימלעך און זען — דאָס אייגענע.
ווייל איך דאָס פון זיקאַרן אַרויסשפּוקן, וואָרין וויפּיל איז דער
שיר דעם מענטשנס זיקאַרן פאַר אַ לאַסט־אייזל צו מאַכן? ער דאַרף
נאָך אַמאָל אויך טראָגן: טעלער מיט פּרוכטן, שייסעלעך מיט פּערל.
גיי אַהין, נאָדיר, וואו דער „טאַנוס" פלייצט. אַרום דעם בעקן
וואָס איז די שטאָט טאָלעדאָ. קוק דיר אָן געפּלעקטע פּיש אין וואַ-
סער. די קלאַסיש־מורישישע אַרקעס. די שפּענדלדיקע באַלקאָנען,
איבער קליינע היגלעס איז די שטאָט אויפגעשטעלט. פּיל שטילקייטן
ליגן דאָ איינס אַפּ'ס אַנדערע — פּלאַסטען שטילקייט. יעדער יאָר-
אַפּשניט איז אַ נייע פּלאַסט, אַ נייע קאָרע.
די צייט שטייט דאָ ווי אַ הונגעריקע מוּז און נאָנט. נאָנט
מיט קליינע, זעגנדיקע ציינדלעך. דאָס איז מוזיק אין דער טאָלעדאָר
נאַכט. עס בלאַסלען די לייכט־גרינע קאַלך־ווענט. די שווערע אייזן-
צאַמען אַרום פּאַלאַצן און קירכן!

:: :: ::

על נרעקאָ'ס כאַלוימעס זענען ווי אַ פּיער וואָס לויפט איבער אַ
טיש וואו מ'האַט בראַמפּן צעגאַסן. אָבער די קירכן זענען דאָ פּעסטע
געשוואָלענע, נישט־גראַציעזע. די „ברידער" אין קעמלי־האַריקע
מאַנטלען און קאָפּ־שאַנעס זען־אויס ווי ברוינע וואַראָנעס. די שוועס־
טער זענען פּעט און פּלוימענדיק, אַביסל אומקרייטיק פון עלטער.
נאָר די אַלמאַרן זענען הויכע. די קלויסטער־טירן זענען אָפּן:
סטערינענע לעכט ברענען דאָרט אינעווייניג, בעאייס אין דרויסן איז
אַ לייכטיקע לעוואָנע. (אי די לעוואָנע־שיין אי די לעכט־שיין פּאַלט
אַף אַ וואונדערלעכן רעטאַבלאָ פון „דעם גריך").
קומט מיר איינער אַנטקעגן מיט אַ צעשליסן העמד, מיט „שטילע
טריט". אינגאַנצן קיין זוילן נישטאָ אַף זיינע שייך — די קאַמאַשן
זענען צוגעפּעסטיקט צו די פּיאַטעס מיט שטריקלעך. ער שלוקערצט
פון קעלט, פון הונגער.

— סיניאָר, אין נאָמען פון אלע געטלעכקייטן, שענקט עפעס!
 אה זיין קויטיקער דאלאָניע טוט באַלד אַ פינקל אַ זילבערשטיקל.
 ער גלעט דאָס אזוי ליב, ווי די נייע לעוואָנע גלעט די וועלט, און ער
 זאָגט אַ געפרענזלטן שפּאַניש, ווי אַן אַקטיאָר:

— אַט דאָס בין איך סיניאָר, איך אליין. ווער איך זאָל נישט
 זיין, אָבער דאָס איז דאָך — איך! און מיין ברויט איז נישטאָ. און
 פייגל זינגען, און פרויען זענען יונג, און וויין איז קאלט און קיל.
 קוקט מיך אָן, סיניאָר, און דערציילט אלעמען, אז מ'האָט אַ לעבעדיקן
 מענטשן אַרויסגעוואָרפן פון דרויסן. איר באַגרייפט? נישט פון
 אַ שטוב האָט מען מיך אַרויסגעוואָרפן — נאָר פון דעם פּאַרק, פון
 דעם דרויסן! דורך דריי מאַדרייגעס איז מיין לעבן דורכגעגאַנגען,
 האָר מיינער: צומערשטן בין איך געוואָרן אַ היימלאָזער, דערנאָך בין
 איך געשלאָפן אַ טרעפּ, אין אַ קאָרידאָר, האָט מען מיך פון דאָרטן
 פּאַרטריבן, בין איך געוואָרן קאָרידאָרלאָז; איצט, בין איך דרויסנגלאָז.
 גייט מיט גאָט, מיין האָר. גייט מיט גאָט אונדזער האָר, מיין האָר!

:: :: ::

מיין אידישער באַגלייטער רעדט אָבער אלץ פון ליטעראַטור, פון
 מאָלעריי. וועגן גאָיאַן זאָגט ער: ער האָט געמאַלן אַסאך בעסער פון
 אַסאך אַנדערע, וואָס האָבן געמאַלן אַסאך בעסער פון אים.
 און ענלעכע ווידערשפעניגע רייד, וואָס בלישטשען און וואַרימען
 נישט.

מיר גייען אַריין עפעס אין אַ טעאַטער. מיר זעען: מאַנסביל
 פאַרשטעלט פאַר פרויען. פאַרשמירטע פיינעמער, פאַלשע בריסט.
 אַ בויכנאַרטל האַלט פעסט די ליניעס וואָס קענען פאַרראַטן.
 ווי מעם.

מיר שפּיען אויס לעבן אַ געל-שויביקן לאַמטערן.
 מיר זענען איצט אין זייער אַ שמאָל געסל. אַ קליינע אייזעלעך
 רייט מען דאָ פאַרביין. די זאָטל-הענגערס מיט די שפּאַרן לאָזן אין
 ביידע זייטן ווענט אזוינע אויסגעריבענע רעלסן, גלייך ווי דאָס וואָלט
 געווען אַ שפּאַנישע אייזל-באַן. אז יענע קומען-אָן מוזן מיר פונם טראָג-
 טואַר אַראָפּ, זיך באַהאַלטן אין אַ געוועלבל, וואָס איז אין אַ קעלער.
 שענקלעך. קעפּ פון באַזיירים אַה שילדן, גרויסע גלעזער מיט
 וויין.

דאָ איז קיל. סאָף-זומערדיק. דורך גראַטקעלעך אזוינע דינע,

זיפט זיך דורך אביסל מילכיסקע לעוואָנע, באַפּלעקט אַלדינג מיט ליב-שאַפט און סאַד, פּאַרטרויט זיך צום בעסטן דער אויסגעריבענער שוועל, וואָס איז וואונדיק פון גוטסקייט.

און פונקט ווי בונעם נאַראַיעווער האָט דערציילט, אז ער איז אַמאָל אין אַ שיינעם פרימאַרגן אויפגעשטאַנען: „ער גיט אַ קוק, ער איז אַ כאַסען“, אזוי האָבן מיר פּלוצים זיך געכאַפט, אז מיר רעדן ווידער וועגן „ליטעראַטור און לעבן“.

איר: וואָס איז דאָס פאַר אַ קלאַלע אַף אונדז, וואָס אָנ-שמאַט צו לעבן דאָס פאַרשאַלטענע לעבן, זעצן מיר זיך אוועק און מיר רעדן דערפון? שניידן זיך די בייכער אויף, זוכן דאָרטן דעם „סאַד“! טרענען זיך אויף די אייגענע אָדערן זוכן דאָרט די „מוזיק פון אונדזער צייט“?

...און מיט דעם אַלעמען זענען מיר דאָך אזוי געמיינ. ווען אַ גרויסער דערוואַקסענער מענטש זאָל זיך (באַ אייך אין אַמעריקע) אוועקשטעלן און זיך באַרען מיט אַ יונג אינגל, וואָלטן אים אלע פאַר-לאַכט, פאַרשפיגן, אויסגעפאַטשט. אָבער אז מיר גאַנווענען אוועק באַ דער בין איר ביסל שפּייז — דאָס איז גאַרנישט. די קליינע בין זאַמלט און שפּאַרט אַף ווינטער. האַרעוועט אזוי שווער אַף די קעסטעלעך האַניק, לייגט אַריין אזויפיל אַרבעט, אזויפיל שיינקייט. דערנאָך קומט דער מענטש, נארט באַ דער בין אויס איר ביסל עסן, באַשווינדלט און באַרויבט זי אינמיטן העלן טאַג!

...די „אינדיאַנישע ניסלעך“ וואָס וואַסן אין אַריוואַנאַ, ווי אזוי מיינסטו קריגט מען זיי? רייסן פון די ביימלעך לוינט זיך נישט. די ניס זענען קליין, די קוסטעס שטעכדיק. וואָס-זשע טוט דער מענטש, וואָס וויל אָבער פאַרט עסן אינדיאַנישע ניסלעך? גאַנוועט ער באַ די מייז. יאָיאָ, באַ די מייז! אַ מויז אַרבעט שווער אַ גאַנצן זומער, קלייבט-אָן ניסלעך אַף ווינטער, באַהאַלט זיי אין אַ גרוב, דער-נאָך קומט דער מענטש. גאַנוועט-צו באַ דער מויז דאָס ביסל ניס, באַרויבט די אַרימע באַשעפעניש פון איר ברויט. ווער גיט וועגן דעם אַ פּיפּס? קיינער נישט!

אָדער אַפּילע דאָס פעלד: צירט זיך עס דען מיט קאָרנבלומען אָדער מיט קאָרנזאַנען צוליב אונדז? ניין מיר רעדן-אויף דעם פעלד (דורך מיסט, זאַמען און אַנדערע אינסינואַציעס), אז קאָרנ-זאַנגען פאַסן אים זייער שוין צום פּאָנים. דאָס נאַרישע פעלד מוט-שעט זיך, בלייבט, מאַכט זאַנגען. דערנאָך כאַפּן מיר די זאַנגען אוועק פונם פעלד, לאָזן עס לידיק, מיט אַ פּליך, אָפּגענאַרט, באַליידיקט!

...די ערד ווי דער מענטש. ביידע האָבן אַ שלעכטן זיקאַרן,
וואָס ראַטעוועט פון מאַרעשכױרע. וויוואָט!

:: :: ::

„פאַרבלינע דײַך“ (זאָגט ער צו מיר) מיין ליבער מאַקס וואַקס,
איבער דער יונגער אידישער ליטעראַטור אין אמעריקע, שעפּ נאַכעם.
דו אַליין האָסט אַמאָל געזאָגט, אז די ליטעראַרישע „אַסערעס
האַדיברעס“ זענען נישט געגעבן געוואָרן אַפּן באַרג סיניי. נו אויב
אזוי, טראַכט דער היינטיקער „יונגער“, אויב דער „אַנויכױ“ איז
אויסגעטראַכט, מעג מען דאָך שוין האַרגענטו מענטשן אויך. ניין,
נישט מען חעג, נאָר ס'איז בעפּייריש אַ מיצווה צו זיין אַ מיצווה-ברע-
כער! שטייט דען נישט אין דער טוירע וואָס איז פון נאָדיר'ן אָפּ-
געלאַכט געוואָרן, אז „לוי סירצעך?“ און אויב משה נאָדיר זאָגט
בעפּייריש, אז ס'איז נישטאָ קיין „לוי טאַיסע“, איז אַ סימען, אז ס'איז
ניטאָ קיין „לוי סירצעך“ אויך!

ס'איז גוט, כ'לעבן, וואָס די „גרינע יונגט“ קומט אָן אין די
יונגע יאָרן, ווען מ'האָט קוואַך אַריבערטראָגן די שווערסטע צייט
אינם מענטשנס לעבן, די טונקעלסטע—

אין אונדזערע יאָרן, נאָדיר, גייען די יאָרן שוין אַסאָך פלינקער,
שפּילעוודיקער. דער „ערנסט“ איז נישט מער קיין מעדאַל אַפּן
האַרץ. אלע מעדאַלן זענען אַ לאַסט אַפּן האַרץ. מ'שלעפט קוים
ס'האַרץ אַליין!

(ווי ווייט עס איז אַמאָל געווען צו פורים, צו אַ נייעם אָנצוג,
צו אַ קוש פון אַ פרוי, צו אַ שקאַרמיץ מאַרעלן!)
אַ בלאַט פייער אַף אַ שטאַנג — דאָס איז דער כאַלעם פונם
לעבן.

אַ בלאַט לאַקשן אַפּן טיש, אינגעוויקלט אין אַ ווייס טישטוך —
דאָס איז דאָס לעבן אַליין.

פעסימיזם ביטערט און קרעפטיקט דאָס האַרץ. אָבער שפּאַניען
האָט קיין פעסימיזם נישט, נאָר אויווער-באַטלדיקע זיסקייט.

אַפּילע קיין לייטישע קלאַלעם הערט מען דאָ נישט:
— „גאַטס הונט ביזטו!“

אָבער אין לעמבערג ווי זאָגט מען?

— גאַט זאָל העלפּן ס'זאָל דיר אַכט יאָר דורכאַנאַנד נישט גיין

קיין רויך אויסן קוימען!

— גאַט זאָל געבן, אז דו זאָלסט האָבן אַלדינג וואָס דיין

הארץ גלוסט, נאך זאלסט זיין געלימט אף אלע אייוורים און נישט קענען רירן מיט דער צונג!
— איך צעפעץ דיר דעם טרעלבעך מיט א מילעכיק מעסער!

:: :: ::

ס'איז שוין שפעט (אלעמאל איז שפעט, אָדער ווייט!) טאָלעדאָ
שלאָפט דעם רואיקן שלאָף פון דעם אומגערעכטן.
דער „טאָנוס“ פלייצט שטיל. קלויסטערס שלאָפן. על גרעקאָס
גראַטעסק-הייליקע גייען אַרום אין קויטיקער וועש און זענען שאַטנס
אף די לייכט-גרינע ווענט פון טאָלעדאָ.
מיין באַגלייטער קוסט אף דער שענק-שילד מיטן קאָפּ פון גע-
בראַטענעם כאַזיר און ער דערמאָנט זיך:
בא אים אין שמעטל איז געווען א גוי, האָט ער זיך מעיאַשעוו
געווען ער וועט זיך מענאיער זיין. האָט דער ראָון באַשטימט דעם
בריס-טאָג: מיטוואָך.

געקומען מיטוואָך, איז מען געגאָנגען נעמען דעם „גער“-צערעק
אין שול אַרײַן צו דער אָפּעראַציע. איז מען דורכגעגאָנגען דעם מאַרק,
האָט דער „גער“ דערזען, אז ס'איז דאָ צו פאַרקויפן אַ כאַזירל זייער
ביליג — אַ מעציע פון אַ גאַנעוו. האָט ער אַ טאַפּ געטון די „סכּוּי-
רע“ הינטערן בויד, זיך אויסגעדרײַט צום מויעל און געזאָגט: „איך'ל
מיך מעגאיער-זײַן שפעטער מיט עטלעכע טעג, ראַבין“.
און ער האָט גענומען ס'כאַזירל אונטערן אָרעם און איז אַהײַמגעגאַנגען.
איך ווייס נישט אַנטקעגן וואָס מיין אידישער באַגלייטער דער-
ציילט דאָס. און קעדיי מיך נאָך מער צו „פּערפּעלעקסירן“, דעקלאַ-
מירט ער פון אַן ענגלישן בוך וואָס הייסט: די בריק פון סאַן לואיס
רעי“:

...און ער האָט זיך אָנגעשפּאַרט אַן אַ פּלאַם און איז
געשטאַרבן.
אָ, ווי גוט איז זיך אָנצעשפּאַרן אַן אַ פּלאַם און צו שטאַרבן
אויב מיר מוזן.

נאך א בריוו פון פאריז

...איך האָב פאַרבעטן עטלעכע געסט צו מיר אַהיים, אין מיין האַטעל, אַף דעם „געסל פּונם גרינעם וועג“, וואו די באַן גייט פאַרביי, איז אַן אַפּענעם טונעל, באַוואַקסן מיט גראַז, באַהאַנגען מיט פּייגל-געסטן.

דאָס עלעקטרישע ליכט דאָ איז שיטער. הויך-אַרױפּגעצויגן — שווער צו לייענען באַ אַזאַ ליכט. פּונדעסטוועגן לייענט מען. מ'קומט זיך צענויף באַנאַכט נאָך דער אַרבעט און מען לייענט צעביסלעך. מ'זיפט צעביסלעך וויין: ס'איז נישט געפערלעך דאָרטן מיט דער קונסט!

ווי דער ווינט זענען דאָ גרינג און פּריש און פאַרגייענדיק — די זיבן קונסטן.

נישט קיין שטייענדיק וואַסערל אין דער הייליקער (און פאַר-שטינקענער) בוכט פון אומשטערבלעכקייט, נאָך אַ פּריש, רירעוודיק שטראַמלע, וואָס קומט פון די גרינע בערג אַרונטער. טרינק אױס. פאַרוואַרף דעם באַקאַל הינטער דיר. צעברעך אים.

לייען-אױס, וואַרף אַרויס די בלעטער, פאַרגעס עס. דאָס לעבן איז דאָך ביכערדיקער ווי דאָס וואָס דו קענסט מיר באַשרייבן.

די „הייליקייט פּונם געדרוקטן וואָרט“ איז דעם פאַרזיער פרעמד: קען מיין כאַווער, דער פּראַנצויז. נישט פאַרשטיין פאַרוואָס אין די אַמאָליקע אידישע רומל-דרוקערייען אַז אַ האַנט-זעצער האָט געמאַכט אַ גרױז, אין אַ בלאַט וואו עס האָט זיך געפונען דער „שעם הוייה“; האָט מען נישט געטאָרט פאַריכטן, אָדער צעוואַרפן די אויפגעזעצטע שורעס. נאָך מ'האַט געמוזט אוועקשטעלן דעם גאַנצן פּורם מיט בליי, ער זאָל זיך צעפאַלן פון זיך זעלבסט.

:: :: ::

אַף דר'ערד זיצן מיר אַלע זעקס. גיטאַנאַ רעדט אַף פינף שפּראַכן. אַף יעדער שפּראַך איז זי אַן אַנדערער מענטש. ווען זי רעדט פּויליש איז זי אַ פּאָליאַטשקע — אַזוי צאַרטיש, ליאַלקיש. אַף ענגליש איז זי: אַ שטייפּע „סקול-מאַרם“, אַף דייטש: אַ פּראַק-טישע ווירטין, אַף פּראַנצויזיש: אַ לייכטזיניק מיידל. אָבער אַז זי

רעדט אידיש, איז זי — א פראקטישע, קלוגע אידישע טאכטער פון ווילנע.

פלאנזשאן זאגט: איך האָב ליב מיידלעך מיט קליינע וואָנ-טשעלעך; איך האָב ליב צו קושן אינגלישע ווייכע האָר אָף מיידלשע ליפן, וואָס שמעקן מיט טיטין־רויך, מיט וויין, מיט רייד, ווי ביטערע איילבירטן.

די זינגער פון פאָמראַנאָטן האָב איך נישט ליב. אַהער צו מיר, איר אַלע זינגער פון ערד און אַרבעט, און מיסט, און בעט, און טיש! אַהער צו מיר, איר אַלע, וואָס איר ביטערט־אויס אייערע באַלוימעס און סערווירט זיי אָף האַרבע בלעטער פון כריין!
טאָעפיל (דער שיינ־פאַרפּרישטשעטער מיט די צעפּלוישטע געלע האָר) זאָגט: עס זענען דאָ שרייבער, וואָס פאַרשניצן זיך אַ פינגער און שרייבן — גרינגע זינגערלעך יענע! אַ פלינג פעדערל. אַרויפ־געכאַפט זיך. אָפּגעריטן ביז צום שענקל, ביז צום קלויסטערל, קריק־געקומען אַ פאַרשוויצטער און — אויסגעשטעלט דעם קאַסטן ציין קעגן דער זון.

און עס זענען דאָ שרייבער (זאָגט טאָעפיל) כאַשעווע, שווערע, בערדיקע. זיי טונקען־אייזן די באַרד אין טינט, גיבן אַ שרייב מיט דער באַרד אָף פאַרמעט: אַ פּלאַקאַט פאַר די געטער!

און ס'זענען אויך דאָ שרייבער, וואָס האָבן קיין בערד נישט, קיין פלינג פעדערל נישט, נאָר זיי האָבן צוויי עלנבוינגס שפיציקע. טונקען זיי איין די עלנבוינגס אין טינט, מאַכן זיך אַ וועג דורך דעם ווייסן, קינדערשן סיכל פון דער וועלט.

יאָהאַן, דער דייטש מיט די הערנערדיקע וואָנטשעס, זאָגט: אַלע קינסטלער זענען מיר גאַטליב שולצע! (אַמאָל פלעגט מען זאָגן: „שנופע“). עמעסע קינסטלער, מאַכט ער, זיצן נישט און שאַפן מענטשעלעך פון טינט, ווען דער נאַטירלעכער אויפן איז אַסאך באַקוועמער, ביליקער, מענטשלעכער. ווי זאָגט דער דאָקטאָר פאַוסטוס? פון פאַוסטן האַלט ער פונדעסטוועגן, אונדזער דייטש. דאָס, זאָגט ער, איז נישט גלאַט אַזוי שרייבעריי. דאָס איז פּיראַמידיש! באַם דריטן גלעזל שערבעט אָבער, פויעלסטו באַ אים, אַז „פּויסט“ איז בלוז די זעכאָניג פון טרויער. די שפינדלעך און שרייפלעך און צאַפּנס פון אַ וואונדערלעכן זייגער, וואָס שלאָגט אַלע האַלבע שאַ, און אַ פּויגל קומט־ארויס און מאַכט: „קוקו“.

פלאַנזשאַן פאַרבעטערט: עס איז אַ פּראַכטיק זייגערל, פון ריינעם גאָלד. נאָר — אַ ווייזערט! לייגסטו עס צו צום אויער, איז עס אַ טרייסט (אַז דו ביזט אין דער מידבער!), אָבער וויסן

דערפון, וויפל דער טאָג האַלט, קענסטו נישט, סידן די זון איז אפן הימל.

מיט דער זון פאר אַן אַרויסהעלפּער, איז „פּאָסט“ אַ גאַנץ גוט זייגער־ווערק, אָבער אַן דער זון, אַך יודע־יאָזעף!

ער פאַרקרימט זיך, צענעמט די דרילכענע פאַרהאַנגען. שפייט אַרויס דורכן פּענצטער — טרעפט אַקוראַט דעם קעצל, וואָס מיאָקעט אינדרויסן באַם שטילן טויער.

גיטאַנאַ דערהערט דאָס לירישע מיאָקען, ווערט זי אַ מאַמע צום פאַרלאָזענעם קעצל אינדרויסן באַם טויער, זוכט מילך, געפינט נישט. טראָגט זי אים אַרונטער אַ טעלערל מיט וויין.

וועט דאָס קעצל טרינקען ווי אַ מאַן, אָדער וועט עס וויינען נאָך מילך, און נאָך קינדערשע זאַכן, וואָס זענען שוין לאַנג אַרויס פון דער מאַדע?

אַה פאַריזער קעץ איז שווער צו זאָגן!

:: :: ::

אַז יאָהאַן האָט מיט 15 מינוט פריער אַרויסגעלאָזט דאָס וואָרט „פּיראַמידיש“, האָט זיך איצט קולפּאַן (דער בעלגיער) דערמאָנט אַן — מומיעס.

וואָס קומט אַרויס, זאָגט ער, אַז אַ קיניג לאָזט זיך שוין גאָר גוט איינבאַלאָמירן, אַז שפּעטער מיט 5 טויזנט יאָר קומט צוגיין אַ רייכער אַמעריקאַנער, קויפט אָפּ די מומיע, ברענגט זי צושלעפּן קיין אַמעריקע, ווייזט זי אין די צירקן, אין די טעאַטערס, פאַר 15 סענט אַ קוק?

פּלאַנזשאַן האָט דערווייל צוגעבונדן אַ שפּיגאַטל צום פּיסל פון קולפּאַנס בעכער — ער זאָל אים נישט איינשלינגען אינאיינעם מיטן געטראַנק, אָבער ער גיט צו, אַז ס'איז טרויעריק, זייער טרויעריק. „נישט אזוי“ זאָגט ער, „דאָס שטאַרבן, ווי דאָס נישט־קענען באַוואָרענען זיך קעגן אַמעריקאַנער“.

גיטאַנאַ איז שוין דאָ קריק. דאָס קעצל האָט זיך, ווייזט־אויס, אָנגעשיקערט און איר צעדראַפּעט אַ פּוס. זי זעצט זיך אוועק אַפן דיך, טוט אויס דעם זאַק, לעקט זיך אַליין ס'בלוט, ווי אַ טיגערין מיט שיינע וואָנטשעלעך, שמייכלט, פאַנפעט אַה שיינעם פּראַנצוויזיש. פּלאַנזשאַן נעמט גיטאַנאַס פּראַכטיקן פּוס אין דער האַנט אַריין, ווי אַ גיטאַרע, שפּילט קלאַמפּערשט און זינגט איר זיין אייגן ליד:

די וועלט וועט זיין אָן מיר,
איך וועל זיין אָן דער וועלט,
נאָר דערווייל פעלט מיר אויס אביסל געלט.

מיט גאָלדפאַרב פאַרב איך אָפּ ס'קופער
פון מיין קופערנער קוואַרט,
און איך שפינגל־אָן אין דעם מיין וואַרט.

בלישטשעט עס ווי זאָהאָוו־טאַהער,
ווערט מיר זייער גוט און זייער וואויל,
כאָטש די גאָלדענע קוואַרט איז דורכאויס הויל...

פלאַנזשאַן זינגט גרינג און „פונם אַקסל אוועק“. אָבער דער
אידישער דיכטער, אַלפרעד אָרגעל, נעמט עס ערנסט. ער זינגט אין
„סלאָו־מאָושן“, ענלעך צו דעם שאַרזשירטן פּאַוואָליע־טעמפּ, וואָס
ווערט געוווּזן אין קינאָ, ווען דאָס „שפּרינגענדיקע פּערד“ הויבט אויף
אַ פּוס אַזוי פּאַמעלעך, אַז ס'נעמט עפּשער 10 רעגעס, און דאָס
אַראָפּפּאַלן פונם רייטער געדויערט העכער אַ מינוט.

אויסגעצויגן באַ דער ערד. מיין ביין איז לאַנג און דאַר.
איך צי די קליי פון מיינע ביינער,
דאַנגלאַאויס מיין פּרויד מיט כּרויט און שטיינער,
נאָר איך בין אַליץ פון גאַרנישט נישט דער האַר...

דערויף ענטפּערט גיטאַנאַ (דאַווקע!) און פּאַטשלט איר שאַכן
איבער דער האַנט, ער זאָל איר אָפּלאָזן דעם פּוס, וואָס ער נוצט ווי
אַ צעבלוטקטע באַלאַליקע:

מיינע טעג זענען גרינג ווי דער טויט,
מיינע טעג זענען קליין ווי דאָס לעבן.
אַפן יאָס גייען גאָלדענע קרוינען
און איך גיי מיטן קאַפּ צום הימל.

איך גיי מיר אביסל שפּאַצירן
אין אַ פּאַרשאַלטענעם קוואַדראַט,
דער גאַרטן האָט טייטלען אַסאַך,
און איך האָב אַ האַרץ פּול מיט ווייטיק.

א הינטל גייט נאָך באַ מיין זייט ,
וואָס קען איך דעם הינטל דען געבן ? —
אכויז אַ טאָג פון בלוט און מילך,
אכויז מיין מאַגער שטיקל לעבן !

אַה דער „גאָס פונם גרינעם וועג“ איז היינט, ווי דו זעסט, אַ
טאָג פון לידער !

:: :: ::

איך האָב אומיסנע אויסגעבויערט אַ לעכל אין אונדזער טיר,
קעדיי איר זאָלט אלע קענען הערן אונדזערע שמועסן וועגן ליטעראַטור.
פון יוניאָנסקווער ביז צו אונדזער פאַרזייער הינטערגעסל איז
ווייט, וועסט מוזן שטאַרק צובויגן דאָס אויער.
יאָהאַן רעדט וועגן דעם, אַז נאָכדעם, ווי אַ ליד איז אָנגעשריבן
און געענדיקט, דאַרף דער דיכטער גיין קריק צו דער ערשטער שורע,
און אָנהויבן אַפּסניי. אָטדאָס (זאָנט ער) רופט מען: פּאַלירן,
שליפּן.

אַה דעם ענטפּערט פּלאַנזשאַן:
אויסבעסערן? אַ ליד (אויב ס'איז אַ ליד) איז דאָך ווי אַ
לעבעדיקער אַטעם. קען מען אַטעמען אַה קריק דאָס אויסגעאַטעמעט?
. . . וואָס פאַראַ ליגן דאָס איז !

פונקט ווי דער ליגן פון מאַלער, וואָס ספּעציאַליזירן זיך אַה
געוויסע זאַכן, שטאָפּן, אַטמאָספּערן: איינער קען בלויז מאַלן אַ
טיש און נישט קיין בענקל. דער אנדערער גייט נאָך ווייטער און
מאָלט נאָך ווײַער-בענקלעך. אַ בערלינער בענקל וועט ער אייך נישט
אויפּמאַלן, ווען איר דערהאַרגעט אים !

די צייט איז שוין נישט ווייט, ווען „קונסטווערק“ וועלן געמאַכט
ווערן לויטן אַמעריקאַנישן פּלאַן פון מאַסנפּראָדוקציע: איינער וועט
„שטעפּן“ די נאַטור, דער אנדערער וועט פאַרסטריגעווען „סעקס“,
דער דריטער וועט פאַרפירן די בלאַנדע גראַפֿינע, דער פּערטער וועט
זי ברענגען צו שאַנד און צו שפּאַט (ס'קען זיין, אַז צו דעם לעצטן
וועט מען דאַרפן האָבן צוויי מענטשן: איינער וועט זי ברענגען צו
שאַנד, דער אנדערער וועט זי פירן צו שפּאַט). דער פינפטער וועט
איר איינגעבן סאַם, דער זעקסטער וועט זי „באַערדיקן“.
יאָיזאָ. אין הימל פּוצן שוין די מאַלאַכים די טרומיטן און
וואַרטן אַפּן אָנקומען פון דעם „גרויסן ספּעציאַליסט“ !

:: :: ::

... שליפן לידער? פאלירן נאָוועלן? הובלעווען סקיצן?
 הער זיך איין דורך אונדזער טירלעכל (אין „ריע דע לאַ וואַז
 ווערט“), וואָס פלאַנזשאַן זאָגט:
 ... אוואַדע דאַרף מען שליפן. אָבער ווען? און ווער?
 שליפן דאַרף יענער שרייבער, וואָס זיין „שאַפן“ האָט די קוואַל-
 ליטעט פון צירונג-שטיינער — טויטע, קאַלטע, בלישטשענדיקע זאַכן.
 די דאַרף מען שליפן ביז צום העכסטן פונקט פון פיינקייט.
 ... אָבער יענע, וואָס זייער שרייבן טראָגט דעם כאַראַקטער
 פון לעבעדיק פלייש, פון יענע קען מען נישט פאַרלאַנגען, אַז זיי
 זאָלן ס'לעבעדיקע פלייש אַרויפלייגן אַף אַ „שלייפֿשטיין“ און עס
 שאַרפֿן...
 פון אַזאַ גאַטונג ליטעראַטור — ווי דאָסטאָיעווסקיס, אַ שטייגער
 — קען מען אפילו ניט פאַרלאַנגען, עס זאָל דופטן מיט צימרינג
 און מיט נעגעלעך. —
 ... דאַפאַר זעסטו טאַקע, אַז פון לאָרד ביראָנס נעשליפענע
 לידער, איז בלוט אָפגערונען. עמעס, זיי זענען געוואָרן בלאַסער,
 לירישער, אָבער אנעמישער, קאַלטער.
 אפילו אין היינעם „בוך דער לידער“ טרעפט מען „נעשליפענע“
 געזאַנגען, וואָס פאַרוואַרפן נעבעך מיט די קעפלעך, און היינע שפּריצט
 אַף זיי וואַסער.

די פראַגע איז בעקלאַל: שיינע איידלשטיינער (אין דער ליטע-
 ראַטור), צי לעבעדיק בלוט-און-פלייש?
 דער ענטפער איז: ביידע!
 די „דימענטלעך“ זאָל מען שליפן — זיי וועלן דאַפון קריגן אַ
 העכערן ווערט אַף דעם בעלגישן דימענט-מאַרק. אָבער נעז זאָל מען
 לאָזן צורוי. ווי „גאַט ניט“ אזוי מוז זיין. — —

:: :: ::

... גוטע שרייבער גיבן די ראַנדן פונם לעבן; בעסערע —
 שניידן אַריין! אומעטום איז אַ ראַנד, אומעטום איז סאַף.
 אַף יעדער רענע איז דער פאַטאָם פון אַ שיף, וואָס איז פאַר-
 לויבן געגאַנגען אַף אַ וויספע. —
 צייט און מענטש!

דער מענטש פאַרמאָגט דאָך מער גאַרנישט ווי צייט, די צייט
 פאַרמאָגט מער נישט ווי דעם מענטש — און ביידע מוזן איינס פון
 ס'אַנדערע פאַטער ווערן, קעדיי צו קענען לעבן.
 ווי אַ בעטלער, וואָס האָט אַ פולע קעשענע מיט גאַלדענע אַר-

בעסלעך, נאָר אין קעשענע איז אַ לאַך און עס רינט אַרויס. ער שמייכלט און איז גליקלעך דאָפּון, וואָס זיין גאַלדן פאַרמעג צערינט אַזוי גרינג, אז ער מערקט עס אַפילע נישט. נאָר ווען ער זעט, אז די גאַלדענע אַרבעסלעך אין קעשענע ווערן וואָס אַמאָל ווייניקער, ווערט ער טרויעריק. —

דער לעצטער פאַראַגראַף וועגן מענטש און צייט איז פּון מײן פּריינט פּלאַנזשאַן. שטענדיק אין די לעצטע טעג פּון יעדן כּוידעש פּאַלט אונדזער פּלאַנזשאַן אַרײן אין אַן אַטלעסענער מאַרעשכּוירע, ציטירט זײנע אײגענע פּילאָזאָפּישע מאַמאָרים, און טראַכט זײער ערנסט פּון אַרויסגעבן זײ אין אַ ביכל. נאָר וואו קריגט מען אַ פאַרלעגער?

:: :: ::

. . . שרייב וואָס איז דאָרטן כאַ איך אין דעם וויסטן ניר-יאָרק!
איך הער, אז דו שלאָגסט זיך מיט דער גאַנצער וועלט? אַ נאַריש-
קײט! צו וואָס מאַקרוו זײן דיין אײגן „ריין פאַרטיכל“ אַפּן
מיזבייעך פּון „ליטעראַרישער היגיענע“? ווער וועט דיר אַ דאַנק
געבן? איבער הונדערט יאָר דיר אַ גאַלדענע מאַציווע שטעלן?
. . . און דאָס, וואָס דו שרייבסט מיר, אַז דורך די זומער-
כאַדאַשים וועסטו זיך אַביסל אָפרוען פּון דיין ליטעראַרישער „פּאַלי-
וואַניע“, דערמאָנט מיך אָן אַ געוויסן לעמבערגער אַקטיאָר, וואָס
האָט באַדאַרפט שפּילן אַ מענטשן אָן הענט, און אז עס איז געקומען
צו דעם פּאַסעק, וואו ער האָט באַדאַרפט זאָגן „זײ האָבן מיר בײדע
הענט אָפּגעהאַקט, די מאַמוזירים!“ האָט ער — דורכן מאַנטל, וואָס
איז געהאַנגען אַה זײנע אַקסלען — צענומען בײדע הענט און גע-
זאָגט מיט אַ ברייטן זשעסט: „אַט-דיר אַ בײדע הענט האָבן זײ מיר
אָפּגעהאַקט, די מאַמוזירים, אַ פינצטער יאָר אַה זײ!“

(דעם „אַ פינצטער יאָר אַה זײ!“ איז נישט געווען אין טעקסט.
דאָס האָט ער שוין אַליין צוגעלייגט!).

איך דו, נאָדיר, וועסט אָן הענט נישט קענען אויסדריקן די
נישט-באַקוועמטקײט פּון אַליין בינדן זיך די הענט — כאַטש אַה
אַ האַלבער שאַ.

דער ניקעלנער וועקזויגער האָט ערשט געגעבן דריי האַמערנע
קלינג.

פּלאַנזשאַן שלאָפט שוין מיט גיטאַנאַס פּיס אין זײן האַנט, ווי
אַ צעבלוטיקטע גיטאַרע.

איך דאָס קעצל שלאָפט אָן איבערגעקערטס.

פאַרײז, יולי, 1928.

פון א ניו-יאָרקער בריוו צו מאַקס וואַקס

איך האַלט מיין געליבטע אַף דער שוים און — בענק נאָך איר.
פאַרשטייטו דאָס?
איך באַוואונדער ניו-יאָרק, האָב ליב פאַרזי, גרייט מיך קיין
מאַסקווע און בענק נאָך — ווין.
אין מינע כאַלוימעס גייען ווינער פיאַקערס, מיט געשליפענע
לאַמטערנעס, אין מעש איינגעפאַסט. איבער די גאַסן איז ישטרין
און רויך און דער כּיין פון אַ צייט, וואָס האָט צייט.
דער זיינער-אומרו פאַרטאיעט זיך — אין דער קרום — וויל
דעם קריש-שוואונג נישט מאַכן. ער האָט זיך פאַרטראַכט איבער
דער פאַרגאַנגלעכקייט פון רעיגעס.
צו וואָס איילן זיך?

ווין איז: ווינער שניצל און ווינער שניצלעך, און שובערט און
וואַלצער, און שפאַציר-גערטנער, און — פראַטער!
ניין, נישט קוני איילאַנד. קוני איילאַנד איז אַ געפאַרבט ווייב,
וואָס איז זויער פון זנוס; „וואורשטל-פראַטער“ איז אַ „זיס מיידל“,
וואָס זינדיקט און פרייט זיך, זינדיקט און ציילעמט זיך, זינדיקט
מיט אַזינע פרומע „דאָנוי-בלויע“ אויגן!
דעמאָלט איז דער גרינגער פורעם-קיניג „קונסט“ נאָך געזעסן
אַף זיין פאַפירענעם „קיסוי מאַלכוס“, געהאַלטן אַ פלעשל טינט אין
אין האַנט און דעם וועלט-רונד אין דער אַנדערער. אַפן קאַפּ האָט
ער געהאַלטן אַ קויש מיט טיראַלער וויינטרויבן, די הענגלעך טרויבן
האַבן אים די אויגן פאַרשמעלט, אין מויל אַריינגעקראַכן — האָט ער
„אויווער-באַטלדיק געקויט ווין“ און גערערט טאַנצלירער.

דעמאָלט איז געווען ווין. דאָס יאָר איז געווען 1905.
מיין גרויע, צעפליקטע פעלערינע איז געהאַנגען אַף מיר ווי אַ
צערעסענער ווינט. דאָס האַרץ איז אויך געווען גרינג, כאַטש מיט אַ
דעקאַראַטיוון רים אין סאַמע מיטן, וואו די ליבע וואוינט. איך בין
דעמאָלט אַלט געווען 20 יאָר.

ווען איך'ל האַלטן באַם שרייבן מעמואַרן, וועל איך זאָגן, אז פאַר
מיר איז דאָס דעמאָלטדיקע יאָר געווען לויטער איר, לויטער „אַן
אַ סאַפּעק“, לויטער „וואָס כ'האַב געוואָלט האָבן איך אויסגעפירט“,
לויטער בלאַנדע קעלנערינס, בלאַנד ביר, בלאַנדע זומערס, בלאַנדע
פעלדער ...

וואָס פֿלעג איך דעמאָלט זאָגן צו מיר אליין? איך פֿלעג זאָגן צו מיר אליין: „יצחק ריין, יצחק ריין, די וועלט דרייט זיך און איז טעאָטראַליש-גרינג, אָבער ווי איז דאָס לעבן פון דעם וואַסערטרענער, דעם האַלצהעקער, דעם קוימענקערער, דעם שערענשלייפער?“ מער פון אלצהיינג פֿלעגט מיך טאַקע ציען צום שערענשלייפער, דעם פונקען-מאַכער, וואָס מאַכט פייער מיט געזאַנג און עפעס ווערט דערפון שאַרפער!

אין אזוינע מינוטן פֿלעג איך טראַכטען: דאָס אויער פון דער וועלט איז פאַרלייגט מיט וואַקס. דעם האָניק האָבן פריצימלעך אויסגעלעקט. מיט דעם אויסגעשפיגענעם וואַקס האָבן זיי דער וועלטס אויער פאַרשטאַפט, עס זאָל נישט הערן דאָס ביטערע קאָל פון דער אָרימקייט. אָבער איך, יצחק ריין, האָב איך דעמאָלט גע-טראַכט אַף אַ שיינעם ווינערישן דייטש, איך וועל זיך נישט מיסן און וועל דאָס וואַקס פון דעם וועלט-אוייער אַרויסציען, אין אויער אַריינשרייען דורך אַ מעשן טרומיטערל און וועט מיין קול נישט העלפן, וועל איך דעם גאַנצן טרומיטער אין אויער אַריינשטופן.

דאָס איז געווען אין קייזערלעכן ווין, אין יאָר 1905. היינט איז קוני איילאַנד, יוני 1928. און דו ביזט ווייט פון מיר, מאַקס, און ווין איז אונטערגעגאַנגען, און אין מיר איז אַ רויטע זון אויפגעגאַנגען, — אַ זון, וואָס איז אזוי פייניקלעך-ליכטיק, גיט קיין רו נישט, דערלאָזט קיין שלאַף נישט.

רו איך מיך אַמאָל אָפּ אויף „שטילן שרייבן“ (האָב עס פון דיר גענאַשט, מאַקס!), אַף טריוויאַ. —

שטאַפּ איך איצט אָן מיין ליולקע מיטן דוימען פונם גראָבן פינגער, וואָס איז ברין פון טאַבעק-שטאַפּן. איך פאַררויכער, און מיין טראַכטן איז אפן שמעקעדיקן רויך פון מיין ליולקע.

פֿאַלט מיר איין: פאַרוואָס נישט געבען אַ „באַשרייבונג“ פון מיין ריזע פון... קוני איילאַנד קיין ניו-יאָרק? איז דען קוני-איילאַנד נישט פונקט אזוי ווייט, ווי טיבעט אָדער סינגאַפּאָר, ווען מ'קוקט דאַרויף פון... טיבעט אָדער סינגאַפּאָר?

:: :: ::

די בלעטער שרייבן:

„נעכטן 88 אין שאַטן — ניו-יאָרק. 92 — פילאַדעלפיע.“

היינט איז נאָך הייסער.

באַ פערד (זאָגט מען), וואָס גייען איבערן אַספּאַלט, רינגען אַראָפּ

די פידקאָוועס פון די פיס.

ס'איז א וועטער, ווי טאקע אמאל „אין די נומע, אלטע זומערס“,
ווען ניריאָרק האָט זיך אוועקגעזעצט און אָפגעשוויצט א יוליאָווגוסט
— אָן כאַכמעס...

קוני-אילאָנד צעשרייט זיין שווערן אומעט אַר מיליאָנען גע-
לעכטערס, הויכע, ווילדע.

בראָטוואורשטלעך זינגען אַר צעגליטע פאַנען, צוויבל-פלייש
לאָזט הערן זיין קאָל איבערן „אינזל פון פרייד“ (אָך, פרייד! אָך,
גראַשנדיקע פרייד פון קינדער מיט פאַרביקע גומי-באַלונען אין די
הענט און פאַפירענע בלאָז-וויישעטלעך צישן די ליפן!).

דער סי-ניעטער גוויר האָט געלאָזט צעקאַמען באַ זיין „גרינעס“
זיידן די ווייסע, שיינע באָרד, האָט אים אַרויסגעזעצט פאַרנט פאַר
זיין טיר, אין גראַז-גערטנדל, אלע זאָלן זען וואָס-פאַראַ שיינער זיידע
זיין זיידע איז. —

אַט זעט: די שוואַרצע דינסט טראַגט אים ווייסע מילך אין אַ
גלאָז, די ווייסע מילך דערנענטערט זיך צו דער ווייסער באָרד, ווערט
ערגעץ פאַרפאַלן.

דאָס גענער-מידל ווישט-אַפּ דעם גווירס זיידן די ליפן מיט
אַ סערוועטל, מאַכט אים צורעכט די זיידענע יאַרמיקע אָפן קאַפּ. דער
זיידע קייט אַביסל זון און שמייכלט צון אַ פייגעלע, וואָס היפט
אַרום לעבן זיינע געגלאַנצטע הימישע שיך, מיט גומקעס און מיט
אַרויסגעהאַנגענע אויערלעך.—

עס איז 2:45 באַטאָג. איך לאָז מיך צו דער סי-ניעטער שיף,
וואָס ברענגט דיך אין אַ שאַ קיין בעטערי-פאַרק, ניריאָרק.

דאָס שיפּל איז קליין, נאָר אויסגעפּוצט, מיט אַן אונטערשטן
און אייבערשטן דעק. געוואַנטענע בענקלעך. „בייגל“ אַר צו ראַד-
טעווען איינעם וואָס טרענקט זיך. נויט-שיפּלעך. שווייס-גאַרטלען.—

איך גייראָויה אָפן אייבערשטן דעק. גיב מיך איבער צו דער
זון, טראַגן די פאַרביקע ברילן. נעם לייענען אַ צייטונג—:

אַמונדסען האָט זיך נאָך נישט געפונען.

„קראַסין“ ראַטעוועט נאָכילע-גרופע.

די פרוי פון פּרעזידענט-קאַנדידאַט, סמיט, טראַגט אַ בלאַען הוט מיט
אַ פּיאלעטענעם באַנד.

אַ מאַן וואַרפט זיך אונטער די רעלסן פון טראַם.

קייט ריגבי'ס קיי-גומי און „פאַרהיט אויער געזונט!“

איך וואַרף-אוועק די צייטונג. אַ שטאַרק-פאַרנומענע פּאַליע
כאַפט זי אויף, קערט זי איבער אַר דער לינקער זייט, גיט אַביסל

א לייען די גרויסע רעקלאַמע וועגן „רינגבי'ס קיי-נומי“, גיט א שפּיר-
אויס און קאָטשעט זיך ווייטער...

א גאָטס גאַנעוול, מיט אַן אַטלעסענער בעקעשע און מיט פייעס,
ווי שטומפיקע קאָרנציערס. פּאָרט אויך אין „שטאָט אַרין“. זיין
ברייטע באָרד איז רויט-גרוי, ווי פּראָסט אָף זשאָוער. ער מאַכט
מיטן מויל, ווי ער וואָלט געדאוונט, און די סאַמעטענע קעלבערנע
אויגן זענען באַ אים פול מיט —

אונזער שיף האַלט זיך האַרט לעבן די ברוקלינער ברעגעס.
די וואַסער-ווענט זענען דאָ אויסגעלייגט פון שטיינער, אַרומגע-
טעסעט, אויסגעגלייכט, באַרוואַקט.
געצויכטיקע וואַסער-הינט לעקן די ברעגעס, לעקן ס'גראָז צישן
די שטיינער...

— וואָס איז אַזוינס די קאָמוניסטישע אידיע? פּרעגט איינער
לעבן מיר און ציט דורך אַ שטרוי געצוקערט רויזנקאָלירט וואַסער
פון אַ פלעש.

א יאַכט-שיפּל גייט פּאַרביי. ס'לויפט איבערן וואַסער ווי אַ
הירש איבער דער טרוקעניש. שטייט אַ יונגעראַן אין אַ מונדיר
פון אַן עמעסן קאַפיטאַן און — געניצט מיט יונגע ציין.
דאָס יאַכט-שיפּל האָט, אַכוץ אַ מאָדערנעם מאָטאָר, אויך
אַלטמאָדישע זעגלען. די זעגלען זענען, דאַכט זיך מיר, בלווי צוליב
אַנשטעל.

עס איז ווי איינער וואָלט געטראָגן שלייקעס מיט אַ פּאַסיק:
דעם פּאַסיק — ער זאָל צוהאַלטן די הויזן, די שלייקעס — פּאַר
שיינקייט.
... אַ שפּיטאַל-שיף.

קינדער מאַכן אָן אַ טומל, פּאַכען מיט דינע הענטלעך, מיט
שמוציקע נאָז-טיכלעך, רייסן זיך איבער די פּאַרענטשעס: הורא!
הורא!

דאָס האָט זיך „ס'גאַלדענע האַרץ פון ניו-יאָרק“ מעראַכעם געווען
אַף די קראַנקע און אַרימע קינדער — גיט מען זיי צוויי שאַ פּרישע
יאַם-לופּט, צערייצט מען די קליינע אַפעטיטלעך און מ'שיקט זיי
קריק הונגעריקע אין די פּאַרוואָרלאָזטע גאַסן פון דער איסט-סייד...

:: :: ::

אונזער שיפּל פּאַרט פּאַרביי גרינע אינזלען — מיט אָפּגעשויר-
רענע גראָדפּלאַכן, ווי קרימינאַליקעס מיט אָפּגעשוירענע קעפּ.
דאָ איז „דער אַרסענאַל-אינזל“.

אַרום דעם קיילעכדיקן אַרסענאַל איז אַ רונדע גראָז-ליניע, פאַר-
ענדיקט מיט אַ ווייסן פאַס פון קאַלכשטיינדלעך.

פון די אַרסענאַל-לעכער קוקט אונז אַקעגן דער גאַסטפריינט-
לעכער טויט — דורך אַזוינע מעשענע שפּאַקטיוון.

שיפן גייען, אײלן זיך, שלעפן לאַסט, שלעפן לידיקנייערס,
שלעפן באַנען (א ריז טראַגט אַ ריז אַף די פּלייצעס!), שלעפן מיסט,
שלעפן פּרוכט, שלעפן קעלבלעך.

קליינע שלעפּ-שיפלעך, אויסגעפּוצט אין יאָנטעפּדיקע אַרבעט-
קליידער, שלעפן נאַרישע, פּלאַכע מולטערס, וואָס זענען צען מאָל
אַזוי שווער, ווי זי אַלײן, נאָר האָבן קיין אייגענעם ריר-מאַטריע
נישט.

אַ פּערי-שיף מיט גרויסע רעדער אַף ביידע זייטן, בויטעט דאָס
וואַסער, ווײל אויסשלאָגן פון יאָם — פּוטער...

אַלע קליינע שיפלעך האָבן בערנפעלן פון פּאַרנט, אַלע היטן זיך
די נעז, סאַקאַנעס-נעפּאַשעס! — ווי די באַדנדיקע מיידלעך אַפן
הייסן יאָם-באַרטן, וואָס קלעפן זיך צו שטיקלעך ציגאַר-פאַפיר אַף
די נעז — זיי צו שיצן פון דער זון.

ווידער אינזלעך גרינע, געשוירענע ביימלעך.
זעלנערישע באַראַקן, לידיקע אין דער מילכאַמע-צייט געבויט.
איצט פאַרלאָזן, פאַרלאָשן.

בלויז עטלעכע זעלנער דרייען זיך אַרום.
אַף אַ שטריק הענגען אַ פּאַר לאַנגע און נאַרישע מענער-גאַטיעס,
פאַרפירן אַ פּירט מיט אַ מאַלינע-פאַרביג אונטערקליידל.

פּערד — שטייען אַלע מיט די פיינימער צו די ווענט, פּאַכן
אונדז צו אַ „זייגעזונט“ מיט די עקן און קוקן זיך נישט אום—.

קליינע אינגלעך נעצן זיך באַם ברעג, נישט ווייט פון די פאַר-
זשאַווערטע בלעך-באַראַקן. זייער נאַקעטקייט רופט-אַרויס דאָס
בינאַקל באַ אַן עלטערער פּרוי אין שוואַרצן—.

שיפן, שיפן, שיפלעך.
יעדעס שיפל מיט אַ מעשן אַדלערל פון פּאַרנט, לעבן קאַפיטאַנס
פּענצטער.

קוקט אַהין, זייט אַזוי גוט, אַף רעכטס: טראַנסאַטלאַנטישע
„שפיר-הינט“ מיט ווענטילאַטאָרס, וואָס זענען רויטגעפאַרבט פון
אינווייניק — בלוט-פרישע העלדזער פון כאַיעס, וואָס דאַנקען גאָט,
וואָס זיי זענען פון זייערע אייגענע קעפּ פּאַטער געוואָרן!
פון אַ „שלעפּערס“ קוימען ציען זיך צווייערליי רויכן: בליי-
רעך, בליי-רעך.

שווארצער און שוועבלגעלער — ביידע ווילן נישט וויסן איינס פון ס'אנדערע, גייען זיך יעדער זיין וועג, ווי צעקריגטע ברידער — שוים, שוים, גרינער שוים, וואָס די שיפן לאָזן נאָך זיך אין יאָם—.

דאָס איז אַ נערוועזער „אדיע" פון אַ „סענטימענטאַל שיפּל" צו דעם האָרעפּאַשנעם יאָם...

דער יאָם ענטפּערט-אַפּ מיט אַ שטיקל גערוויש. אַ וואָרטשע אונטער דער נאָז: „נו, פאָר דיר געזונטערהייט, ווי דו הייסט דאָרטן!" און זיין קינדערישגעמיט איז אין-אַ-מינוט-אַרום פאַר-היילט.

ער שפּילט זיך שוין מיט אַ שפענדל אָדער מיט אַ ליידיק הערינג-פעסל.

ניו-יאָרק קומט אונדז אַנטקעגן. גייט אָפּ אונדז! עס דערנענטערן זיך די „פּירס" — טונקעלע, טרוקענע מייילער פון ריזן מיט די דאָשיקעס צום יאָם.

פונם דינעם קוימנרויך אָפּ אונדזער שיפּל — וואָס מ'קען אים זיטן אויג נישט זען, לויפן שאַטן-האַזלעך אָפּן דעק.

זון שפּילט זיך מיט קאַלכשטיינדלעך באַ די ברעגעס. דינע, לאַנגע ביימלעך קוקן-אַריבער איבער פאַרזשאַווערטע דע-כער פון פאַרלאָזטע באַראַקן—.

דעם אויג קומט אַנטקעגן אַ מישפּאַכע הימל-קראַצערס: קאַלטע אויגמעלעך-האַבאָשנס, מיט אַסאך, נישט-נייגעריגע, פאַרלאָשענע אויגן, וואָס — ווי די סאָוועס — זעען זיי בלויז ביינאַכט.

אַ „יאָס-גלעקל פאַר זיך אַליין" כאַפט זיך פּלוצים אויף. גיט אַ צעשיט אַ דריי געציילטע קלינגלעך און — באַרואיקט זיך: גיל-גיל-גיל.

:: :: ::

ניו-יאָרק. בעטערי פאַרק.

אַ שווערע קייט קלינגט.

קויטיגע, קנאַכיקע הענט כאַפּן די צוגעוואַרפענע שטריק פון אונד-זער שיפּל, בינדן זיי אַרום, אין אַ נומער „8", אַרום אַן אייזערנעם אַמבאַס...

דער קוילנוואַרפער פון אונדזער שיפּל קריכט אַרויס פון זיין קעלער. ער שמייכלט נעקאַמעדיק, גרינצט מיט ווייסע ציין.

ס'שיפּל געאַנקערט, טוט זיך אָפּ פון דיר דער מעסיקער צייט-ריטם.

ניו־יאָרקס מעשוּגענער טעמפּ נעמט דיך אונטער די אָרעמס,
 לױפּט מיט דיר, כאַטש דו האָסט צייט צו גיין פּאַוואָליע.
 דו ווייסט, מאַקס, ניו־יאָרק האָט נייע „על־באַנען“. ניין, נישט
 גיין נייע, נאָר ניו־יאָפּנעפּאַרבטע — אַנשטאַט קויט־גברוין, זענען זיי
 רויט, ווי אַ מאַראַנץ!
 און וואָלסטו געגלויבט, מאַקס? די אָראַנזש־רויטע „עלס“ גייען
 אַסאַך שנעלער, ווי די אַנדערע, די טונקעלע — גייען שנעלער און
 זענען זיכערער.
 די פּריילעכקייט פון דער העלער פאַרב אַליין טרייבט צו שנעל־
 קייט—.

טשאַטהאַם סקווער. באַוערי. קאַנאַל.
 די ביליקע האָטעלן זענען היינט ליידיק. די „באָמס“ זיצן אַף
 פאַרק־בענק, שלאָפן — די פענימער צוגעדעקט מיט צייטונגען.
 אַ שטיקל טרייסט איז: דער גוף איז גרינג, נישט אַנגעשטייפּט
 מיט קראַכמאַלעטער וועש, דער קאַלנער איז ברודיק און אַפּן, הינטער
 די אָרעמס שוויצן די האָר פּריי—.
 אַרימקייט אונטער דער זון איז נישט האַלב אַזוי מיעס, ווי
 אַרימקייט אין דער פינצטער...
 „זע אונדזער אַרימקייט, ליבע זון! און טו, וואָס דו פאַר־
 שטייסט!“

(סאָף פון „בריוו פון מאַקס וואַקס“)

די „פארווערטס“-געביידע.

א וואונד איז זי און 10 שטאק די הויך!

וואס טוט מען מיט איר?

וואס טוט מען מיט איר?

אויפגעיאטערט. צומערשט א פינטעלע פון פוילעניש —

א שפילקעקעפל — אף דער ווייסער ליליע פאציפיזם.

א ווערימל אין פאקל פון דער בלוטרויז.

דערנאך גרעסער, גרעסער, ביז בלאַטער, ביז געשווירן בראנדיקע.

ביז פרעסנדיקער קאנסער אף דער צונג...

גייסט פארביי אף איסטבראָדוויי. זעסט פיראַמיד פון ברודער-

מאָרד. דעם הויכן פארראט פון די, וואָס זענען אַטערשט נעכטן

געווען אָרענטלעכע העמדלאַכערס, קאפּנמאַכערס, סטענדקיפערס,

סטודענטן וואָס כאפּן שטייענדיק אף 1 פוס די שטיקער וואָרעם פלייש

וואָס זיי רייסן לעבעדיקערהייט פון דעם עלפאַנט וויסנשאַפט.

אף העסטער סטריט, דיוויזשען, פאיק, קאַנעל, ביז גאַערק סטריט

ביז דער בויערי, ביז העט־העט אף וועסט בראָדוויי, ביז מוירסער

סטריט

אין די אַלטע דאָס און פאַרקס און דענסינגהאַלם

אין בירסאַלונס אין לעקטשורהאַלם און דראַמאַטיק קלובס —

זעסטו די עמיגראַציע-כאַלוימעס אַרומשפענסטערן:

הויכע פאַליסאַרן פון הומאַניזם

וואָס האָבן געבוירן אַ מויו. . .

דער מאָנומענט צי דער־אַ מויו

וואָס טראָגט די געלבע פעסטע אף אירע טענצלידיקע פיסלעך

ציענדיק פון שטראַל-גאַרן קנייטלעך פאַר אַ רעביצינס נשאַמע...

פאַר פאַקל-פעדים צו פירן ביטער־געפנטע אויגן פון פראַלעטאַריאַט

צו די זיסע ברונעמער פון פינצטערניש

(וואו עמערס שטויסן מיט די הילצערנע קעפּ די בריסט פון קוואַל)

אַט צו דער־אַ מויו, זיגאַנדיק מיט עקעל

איבער אַלע גלאַטן און פלאַכן

און קעלערס און ווינקעלעך
וואו עס ווינקט אן אויג פון קעז, א הארץ פון א ברויט
אָט צו דער שוואַנגערער מויו, געבוירן פונעם פעלדז
פון אַרבעטער־גלויבן, נאַאיוויטעט, צוטרוי —
שטייט אַ גוילעמדיקער מאָנומענט פון שטיין, באַשפּרענקלט
דורכאויס מיטן בלוט פון הונגער, מיטן מאַרד פון נויט.
שטייט די טריפּנדיקע וואונד 10 שטאָק די הויך
אַטמדיק מיט עפידעמיע פון העצעס אַפן סאָוועטנפאַרבאַנד,
אַפגעבנדיק פון זיך די ווילדע באַנדיקייט
פון אַן אַנגעווילדעט שטיק פלייש, וואָס איז אַפגעריסן
פונעם קערפער, —
פון אַן אַפגעזעגטן פּוס, פון וועלכן דאָס איבריִקע
איז אין פאַרצווייפּלונג אַנטלאָפן
אַר צו ראַטעווען זיך פון אַ לעבעדיקן טויט, —
אַנטלאָפן אונטער אַן אַנדערער פּאַן אַרונטער
וואָס ניט פון זשאַווער איז זי רויט
נאָר פון שראַמן מיט אונזער בלוט און געשריי.

די קוקסט אַר די פענצטער־רעמען אומעטום וואו
אַ וואַנטשע־קאַפּ שטעקט זיך אַרויס, איז דאָס
ווי אַ גיפטיקער וואַזאַן, אין אַ גראַסאַרטיקן טאַפּ.
דער פאַסאַד באַפאַרבט מיט פעטער זון, ווי אַקרע־פאַרב מיט אויל
לאַזנדיק פּלאַמעס אַר די ווענט, געלשמוציקע

און אויפן שטערן פון דער הענדלערקע מיט שונד און פאַרראַט
פינטלען עלעקטרישע פערל גראָבע:
„פאַרווערטס! פאַרווערטס!“
אַה, דער שטיינערנער כיוועק, עלעקטריש אַפגעגילט
אַר וועלכער מ'וואַלט זיך געקענט דעם קאַפּ צעשמעטערן פון ווייטיק,
(באַם געדאַנק אַז מען דאַרף אַפן אייגענעם לייב
די קייטן בייסן! — און די קייטן זענען אזוי קורץ...
און די קייטן זענען אזוי ביטער. — ווייל פונעם אייזן וואָס
איז אונזער אייגן בלוט זענען זיי אַרויסגענאַרט!).

אַ וואונד 10 שטאָק די הויך און זי טרינקט ניט!
און זי פאַרמאַכט זיך ניט!
שוין איר גערוד אַליין איז סאַם און איבל און טויט...

א בראנדיקער האָרב אַ דורכגעפּוילטער — 10 שמאַק די הויך.
א היסטאָרישער בראַק מיט גאַל אַף די אייגענע הענט
וואָס טראָגן דעם פּאַקל, וואָס האָט אַמאָל געברענט
אין די פּאַטערלעכע אויגן פון יודזשין וו. דעבס.
מיט אונזער שווייס־געווייקטע סענטן
מיט אונזער אייפער, ליבשאפט און אַקשאַנעס
האַבן מיר דיך אויפגעבויעט —
פאַר אַ שטיינערנער פעסטונג קעגן סוינע, און איצט
וועלן מיר מיטן זעלבן אייפער, מיטן זעלבן אַקשאַנעס
דיך אומוואַלגערן, צעטרעטן, מיטן שטויב צעמישן
דו פעסטונג פון אַרבעטער־פאַרראַט,
דו אומגליק וואָס דו ביזט פון אונזער אייגענער דיך געבוירן...

בריוולעד און ענטפערס

א יונגער שרייבער שרייבט מיר :
אלע זאָגן (מאָכט ער) אַז מי דאַרף שרייבן אַזוי ווי מי רעדט.
פונדעסן אָט האָב איך סטענאַגראַפֿיש איבערגעשריבן אַ שמועס צישן
מינע העלדן און עס איבערגעגעבן אין אַן עסקיז, האָט איר, ח' נאָדיר
געזאָגט, אַז סי מױג נישט. וואו איז דער עמעס ?
דער עמעס, מיין ליבער יונגער שרייבער, איז אַז מען דאַרף
טאַקע שרייבן ווי מי רעדט, נאָר מיט אַ קליינעם אָבער. „און צוואַר“,
ווי ליזער-עליע זאָגט, מי דאַרף שרייבן אַזוי ווי עס רעדט איינער
וואָס קען זייער גוט שרייבן.
צו שרייבן אָבער אַזוי, ווי עס רעדן מענטשן וואָס קענען נישט
רעדן... איז זיכער קיין מאַילע נישט!

:: :: ::

דערהאַלטן אַ בריוול פון אַ רעדאַקטאָר (ער רופט זיך „רעד-
דאַקטעיר“; בעט ער מיך איך זאָל אים עפעס צושיקן אַ „זאַכעלע“,
קיין סאַך צאָלן קען ער נישט, ח״ו, אָבער ער בעט מיך זייער,
אַז אויב איך וועל אים עפעס צושיקן פאַר זיין יאָנטע-נומער, „אין
וועלכן נומער“, שרייבט ער, „איך זאָל אייך נישט דרוקן, וועט ער
זיין אַ יאָנטעפּדיקער!“ זאָל איך עס אים צושיקן אינאיינעם מיט
מיין . . . „פיקטשע“).

מיילע, וואָס איך האָב יענעם „רעדאַקטעיר“ געענטפּערט איז
נישט וויכטיק. איך וויל נאָר וואַרענען די יונגע און אומשולדיקע
טאַלאַנטן, וואָס די ליטעראַרישע ליידנשאַפטן ברענען באַ זיי
סאַקאַנעס-נעפּאַשעס, — זיי זאָלן זיך נישט לאָזן פאַנגען אין דער
נעץ פון . . . פיקטשעס.

זינט איך געדענק מיך פאַר אַ שטיקל שרייבער, געדענק איך ווי
רעדאַקטוירים וואָס האָבן קיין מעזומען נישט צו צאָלן פלעגן מיר
שטענדיק אונטערלייגן אַ לעקעבל „און צוואַר“ איך זאָל זיי שיקן
מיין . . . פיקטשע.

אין ניין פּאַלן פון צען איז די צוגעשיקטע „פיקטשע“ נישט
געווען געדרוקט.

אין צענטן פּאַל איז די „פיקטשע“ אַרויסגעקומען אַזוי פאַר-
קלעקט, אַז איך האָב נאָר געהאַט האַרצווייטיק דערפון.

דאפאר זאג איך: יונגע שרייבער, היט זיך פאר די רעדאקט-
טורים, וואָס פאַרלאַנגען באַ אייך . . . פיקטשעס!
זיי וועלן זיי נישט דרוקן, און אויב יאָ, וועט מען סיי-ווייסי
נישט דערקענען צי ס'איז איר אַליין, אָדער הערמאַן גאַלד.

:: :: ::

אַז איך האַלט שוין דאָכיי, לאַמיר זאָגן, אַז די „צאָרע מיט דער
אידישער ליטעראַטור אין אמעריקע איז“ (צאָרע נומער 999!) וואָס
מיר האָבן קיינמאַל קיין רעדאקטאָר נישט געהאַט. פאַרקערט, מיר האָבן
נאָך געדאַרפט זיי לערנען ווי אזוי צו פאַרשטיין ליטעראַטור.
איצט, אַז מיר האָבן זיי שוין אַביסל אויסגעלערנט — קומען
זיי אונדז לערנען.

און קעדיי די וועלט זאָל באַלילע נישט דערמאָנען, אַז דער רעבע
איז אַמאָל געווען דעם טאַלמידס טאַלמיד, — האַלטן זיך די מעלאַמדי-
דים אזוי גרויס, אַז מי קען צו זיי גאַרנישט צוקומען...
ס'ראָוו קריטיקירן זיי אין דער „דריטער פּערזאָן“: „זאָל מען זיי
זאָגן, דאָרטן, אַז זייערע שרייבונגען וואָס זיי שרייבן, געפּעלן אונדז
ניט“.

:: :: ::

אין די אידישע רעדאקציעס וואָרפן די מיטאַרבעטער אַריין
זייערע מאַנסקריפטן דורכן פענצטער.
סאָפּ-טאָג אָדער סאָפּ-וואָך, אָדער סאָפּ-כּוידעש (סי ווענדט זיך
צי ס'איז אַ טאַגבאַלט, צי אַ וואָכן- אָדער כּוידעש-ביכל) קומט צוגיין
דאָס שיק-אינגל, קערט צונויף די קסאָווים מיט אַ בעזים און טראָגט
זיי אַראָפּ צום דרוקער...

:: :: ::

גייען מיר אונטער? צי גייען מיר נישט אונטער?
אויב מיר גייען אונטער (ליטעראַריש-דראַמאַטיש), טו זאָלן מיר
אונטערגיין, צום גוטן יאָר, וואָס שנעלער, קעדיי מיר זאָלן זיך
קאָנען רואיק אַוועקזעצן שרייבן אונדזער ניי מיסטערווערק אַפּ . . .
אידיש!
עילע-ווידער, גייען מיר נישט אונטער, דאַרפן מיר זיך דאָך
אוואַדע אָפּשטעלן אַ ניי פעסל טינט אַפּ ווינטער.

:: :: ::

מענטשנקינדער און וואנדערקינדער

וועגן שרייבן קורץ: מי דארף שרייבן קורץ א 100 קאלומנעס, אבער מי טאָר נישט שרייבן לאַנג אַ אַ האַלבו קאָלום.

:: :: ::

מיר דאַרפן אַוואָדע דערמוטיקן די יונגע שרייבער פון אונדזער גרופע „יוניאָן-סקווער“. אַסאַך פון זיי „זאָגן צו“, אַנדערע באַצאָלן שוין טאַקע, נאָר זיי נעמען אַראָפּ אַ 35 פּראָצענט דערפאַר וואָס זיי צאָלן מעזומען.

טאַלאַנט לערנט זיך גיין, דורך פאַלן און אויפהויבן זיך, דורך שטרויכלונגען.

פאַר וואַנדער-קינדער מיט בערד און וואָנטשעס שרעק איך מיך! קינדער וואָס ווערן געבוירן מיט — שטעקשיך, וועלן דער מאַמען שאַדן-טאָן.

קינדער טאָרן קיין „געשוואַלענע קעפּ“ נישט האָבן. — אַנישט וועלן זיי ביקלאַל נישט קענען געבוירן-ווערן.

האַבן מיר דאָך קאָמוניסטן אויך קיין פאַטענט נישט אַף געבוירן-ווערן אַנדערש ווי אַף דעם אַלטן, בורזשואַזעם שטייגער! נישט מער: מיר דערוואַקסענע, קאָמוניסטישע, דאַרפן נישט נאָכזאָגן די כאַכמעס פון די קליינוואַרג, ווי די מאַדע איז באַ די פלישטיים.

מיר דאַרפן צו זיי אויך נישט רעדן בעלאַשן „דיב מיר לעטאַך“, נאָר מיט פּראַסטע רייד.

מיר האָבן ווייניק צייט צו שפּילן זיך, ווייניק צייט צו שפּיגלען-זיך אין „אונדזערע יאָרשים“, — אונדזער צוועק איז: אויסלערנען די קינדער רעדן און נישט אַזוי רעדן ווי טאָן!

אַן כניפּע, אַן גוזמעדיקע סענטימענטן. נישט זשאַלעווען אַ שטראַף-וואָרט דאָרט וואו ס'איז נויטיק. און אַפּילע אַ פעטשל אַפּן געזעס.

— גיי אינגעלע, לערן זיך!

:: :: ::

דרייערליי שרייבער:

דער ערשטער דעקט אינגאַנצן נישט אויף דאָס קאַנאַל-דעקל, —

ער האָט מויע פאַרן . . . גערוך.

דער אַנדערער דעקט אויף דאָס דעקל, הייסט איך אַריינקוקן

אין דער שמינסנדיקער טיפעניש, נאָר אינדערזעלבער צייט שטייט
ער און האַלט אייך צו באַ די פּיס, איר זאָלט אַליין כאַליקע נישט
אַריינפאַלן.

דער דריטער דעקט אויף ס'דעקל, הייסט אייך זיך אַראָפּלאָזן
מיטן קאָפּ אַראָפּ אזוי טיף ווי מעגלעך, און ער אַליין לויפט אוועק,
ווייל ער וויל נישט זען ווי איר וועט אַריינפאַלן.

דער ערשטער איז אַנאַטאָל פּראַנס.

דער צווייטער איז טאַלסטאָי.

דער דריטער איז דאָסטאָיעווסקי.

:: :: ::

און נאָכאַמאָל די מיסטעריע פון ציפּער 3:
איינער קראַצט אינגאַנצן די וואונד נישט, נאָר לאָזט זי פאַר-
היילן אַף דער זון.

דער אַנדערער קען זיך נישט איינהאַלטן און קראַצט די וואונד,
ביו סי בלוטיקט.

דער דריטער קראַצט זיך אַף אַ געזונט אָרט אזוי לאַנג ביו סי
ווערט אַ וואונד.

דער ערשטער איז שלום עליכם.

דער אַנדערער — י. ל. פּרץ.

דער דריטער — ה. ליוויק.

:: :: ::

פאַר ש. ניגערן אַ ציטאט אַף אויסצעבאָרגן איבעראַכטאָג שאַ-
בעס:

„דאָס וואָס דאָס שלעכטע פאַרגייט איז גוט, נאָר דאָס וואָס דאָס
„גוטע“ פאַרגייט אויך, דאָס איז שלעכט... דאַריבער — לאָמיר זיין
„אידן“, אַדער עפעס אַנדערש, צו וועלכן מ'דערלייגט כאַליקע נאָר-
נישט, אָמן.“

:: :: ::

דער פענונגביקסלער פילט אָפּט, אַז ער מוז שרייבן אַ צווייטע זאך,
קעדיי אויסצולעשן דעם נאָכלאַנג פון דער ערשטער זאך, קעדיי צו
פאַרשטאַפּן דעם ווידערקאָל דאָס מויל.

דער נאָכלאַנג פון אַ ליד מוטשעט אָפּט מער, פאַרנעמט מער
צייט און אָרט, ווי דאָס ליד אַליין.

:: :: ::

דעט „דיכטעריס“ שאַכען: — וואָס שרױבט איר אױצט, מר.
האַצעפלאַצע?

„דיכטער“: — אױצט שרױב אױך צױי פֿלעשלעך קאַניאַס אַף
שאַבעס. נעכטן האָב אױך אָנגעשריבן אַ טױערן מאַנטל פֿאַר מױן
וױיב. נאָך שאַבעס, אַז מ'ױעט דערלעבן מיט געזונט, װעל אױך מױך
אַװעקזעצן און אָנשרױבן אַן אױטאָמאָביל, אױן דרױ טױלן. גאָט זאָל
כאָטש העלפֿן, אַז די מוזע זאָל מױך באַ-שטױען! ...

א רענע מיט ב. קאוונערין.

ב. קאוונער איז א יוסטער מענטש מיט צוויי פינע הימען, גוט אויסגעגעבענע קינדער, מיט פארנאסע בעקאווער, מיט א געזולבערט וועטער-פענדל אפן דאך פון זיין לאַנד-שטיבל.

זומער וואוינען מיר אין איין דאָרף. אין די קעטסקיל בערג. מיר טרעפן זיך באַם טיך-פּאַוויליאָן ווי קאַנקורענטן. לעבן זיין שטוב שטייען אַטאַמאָבילן. פרעמדע מענטשן וואַרטן אַף דעם קאווער צו פאָרן מיט אים שפּאַצירן.

איך גיי פאַרביי מיט אַ פעקל בריוו וואָס איך טראָג פון דער פּאַסט. אָדער מיט אַ באַנקע נאַפט. מיר גריסן זיך מיט איך ווייס וואָס. ער זאָגט מיר אז דער באַד-פּאַוויליאָן קער צו זיין „קאַלאָניע“ און אז די „קאַלאָניסטן“ וואַלטן זייער אָפּגעשאַצט מיין איידלקייט ווען איך גיי זיך באַרן ערגעץ אַנדערש. איך ענטפער אים מיט הייסע אויגן און מיט ראַכמאַנעס. אַ אידעלע, אַ שיין זילבערן אידעלע שטייט פאַר מיר. אַמאָל אַ כאַווער געווען.

נאָר אז די זון זעצט זיך אַפן טיך מיט וויין-רויטן כעסער-ראַכמאַנעס און דער שוועסטערדיקער ווינט צעבלאָזט מיר ס'העמד און די האָר פון קאָפּ דעמלעט טרעט איך אַמאָל אָפּ אין קאוונער'ס לאַנד-שטיבל. זאָג דער פרוי קאוונער אז איך האָב ערשט נאָר וואָס אָפּגעטרונקען טיי. קעריי זי נישט צו באַאומרואיסן. קוק אַף די פיר נעליישזילבערטע באַלן וואָס דרייען זיך אַף קאוונערס דאך מיט דעם ווינט-פענדל. אַף די וואַזאַנקעס וואָס שטייען אַפן גאַניק און עס פאַרדאַשטשינעט זיך צישן מיר און קאוונערן דאָס ברויט פון פריינט-שאַפט. דעמאָלט נעמט מיך קאוונער אויף ווי אַן אייגענעם. פרעגט מיך צו איך וויל עסן אַ מאַראַנץ, טראָגט אונטער אַן אַש-בעכער פאַר מיין ליולקע, בעט מיך איך זאָל מיך זעצן אַף אַ קישעלע. מיר צערעדן זיך ווי מ'רעדט געוויינטלעך ווען די זון איז אַף די האַלבע שויבן. איך דערצייל אים מיינע פלענער, זאָג אים אז איך גרייט מיך צו פאָרן קיין אינדיע אָדער צו שמאַדן זיך. ער דערציילט מיר, אז ער ליידיט פון ווי הייסט דאָס: „אינסאַמניאַ“ (טאַקע מיט דעם אַ וואַרט) און אז די קאַפּ-ווייטיקן לאָזן אים נישט אָפּ און אז ער שרייבט איצט טראַגישע זאַכן.

דעמאָלט גייען מיר ביידע אַוועק צום פּאַוויליאָן. זומערניקעס וואָס גייען פאַרביי מאַכן פאַר אונדז אַ וואַרע. מען זאָגט: „אַט יע-נער מיטן ווייסן קאָפּ איז קאוונער, דער אַנדערער איז ער, ווי הייסט ער?“ מי קען זיך נישט דערמאַנען.

מיט ה. ד. נאָמבערגן

ה. ד. נאָמבערגן בעט מיך איך זאָל אים זאָגן וועלכע נייע דיכ-
טער און נאָוועליסטן עם זענען צוגעקומען אין אמעריקע די לעצטע
12 יאָר. איך טראַכט און טראַכט און זאָגן:
מיר האָבן אַרום הונדערט נייע דיכטער און נאָוועליסטן. איינער
בעסער פונם אנדערן (ערגער פונם אנדערן איז שווער צו זיין).
אַבער איך רעקאָמענדיר אים: היינע'ן, סטענדראַל'ן, האַמ-
סונ'ען, דזשיימס סטיפענס, פלאַבערן און אונדזערע אידישע קלאַ-
סיקער.

:: :: ::

נאָמבערגן דערציילט מיר:

מ'האַט אַמאָל געפרעגט באַ אַ מינארנעם פּאָעט פאַרוואָס ער
שילט זיך אזוי. האָט ער געענטפּערט: „איך האָב זייער אַ שוואַך
קאָל און אַז איך וועל ניט שעלטן וועט קיינער נישט וועלן הערן.“

:: :: ::

פאַרנאַכט. באַ די קראַטקאָס אין שטוב. דאָס אויפנעם צימער
איז ווי אַ פּריוואַט טעאַטער. ליכטשיין איז אַף די ווענט. אין
שווערע קליינע ראַמען — שלעכט איטאַליענישע ליטאַגראַפיעס.
אַ נידריג זיך-געלענער מיט בלאַען פלוש שטייט פאַרדעקט.
אַ קליין בענקלע נישט פאַר די פיס נאָר צום זיצן. אַף די פענצטער
בלומענקלאַמפן, מעשוואַרג. ווירויכדיקע ערינערונגען פון דעמאָלט
און דעמאָלט.

נאָמבערגן טרינקט שוואַכע טיי און רעדט און רייסט זיך אַף זיין
קליינגרילצענדיק קאָל.

פּויל איז נאָמבערגן. אָנגעפּיבערט מיט וועלט-ליבשאַפט (וועלט-
פּיבער?) זיין אינוועל איז די קונסט אַבער אַרום די ברעגן וואַקסט
וועלט-פּאָליטיק (?). עקאָנאָמיק (?). נאָמבערגן איז וועלט-מענטש. זיין
בליק פאַרנעמט די וועלט. אַבער זיין פענצטער איז וואַרשע. ווי באַ
וויסנבערגן זיין „זשעליעכאָוו“. דאָאַרומעט קוקט מען אַף דער וועלט,
טראַגט זיין אייגען פענצטער און טיר מיט זיך, אַבער ווייט אין דער
וועלט זעט ער אַרום — אזוי ווייט. הייסט דאָס, ווי מ'קען זען דורכן
פענצטער פון אַ באַלכאלוימעס.

סע קומט מנחם. עם זיצט חיימאָוויטש. מ'רעדט וועגן וואַרשע, וועגן ליטעראַטור. נאָמבערג באַרעדט נישט קיין מענטשן נאָר ער זאָגט זיי אָפּ ס'לעבן. קעפּ פּאַלן אונטער נאָמבערגס פּאַפּירענער האַק. אָבער די קעפּ זענען אַר גומענע נאָקענס. זיי שפּרינגען צוריק אַרויף, האַלטן זיך, ציטערן בלויון פון דעם אימפעט פון נאָמבערגס פּאַרמעסט. אַנדערע מענטשן וואַקסן אויס ווי שוועמלעך־קאַלאָסן אינם האַלב־טונקל פון נאָמבערגס טאַלמודים, אָבער דעמבעס וויזן זייערע שפיצן איבער אַלע וואַלד־פינצטערנישן אַריבער — י. ל. פּרץ, אַ שטייגער. וועגן פּרץ'ן, וועגן דעם סאָד פון פּרץ'ס שאַפּן רייסט זיך נאָמבערג צו האַלטן אַ לעקציע נאָר מ'זאָל אים פּאַרויכערן אַז מען וועט אים נישט באַצאָלן דערפּאַר. (פּאָזע נומער . . . ?)

:: :: ::

מיר ריידן פון דזשעק לאַנדאָן. נאָמבערג רופּט אים „דזשעק לאַנדאָן“. האַלט אַז זיין „קאָל אָוו די וויילד“, איז אַ נייע איינשטעלונג אין דער וועלט“. אַ נייער זין. ביז לאַנדאָנ'ען (זאָגט נאָמבערג) האָט מען פּאַרשטאַנען אַז דער מענטש איז פּאַרט מענטש. ניין, סע גייט נישט אין דעם (היצט ער זיך) וואָס לאַנדאָן האָט פּאַרשטאַט־נען אַז אַ הונט האָט אויך אַ נעשאַמע. דאָס האָבן אַנדערע אויך באַגריפּן. דאָס איז גאָרנישט. סע האַנדלט זיך אין דער איינשטעל־לונג אין דער וועלט. סע גייט אין דעם אַז דער מענטש האָט עפּשער אויך קיין נעשאַמע נישט. אַז אַ הונגעריקער מענטש איז נישט אַנדערש ווי אַ הונגעריקער הונט, און אַז יעדער מענטש איז פונקט אַזוי באַרעכטיקט צו גלויבן אינעם צווייפלען ווי צו צווייפלען אינעם גלויבן. בלויון „גענגסטערס“ (מאַכט נאָמבערג) האָבן אַט אַזאַ ברייטן וועלטזין. באַ זיי איז מענטשן־פּלייש און פּלייש אַפּן יאַטקע־קלאַץ — דאָסזעלבע. מיר גיבן דער כּייע אונדזער עקלהאַפּטן ראַכמאַנעס. מיר באַגראָבן הינטלעך מיט „פּאַמפּ און צירקוסטאַנץ“ און מיר שטעלן נאָך זיי מאַציוועס קעדיי אונטערצושטרייבן אונדזער אויסערגעוויינלעכ־קייט. באַ לאַנדאָנ'ען (מאַכט ער) איז גאָר עפעס אַנדערש. ער האָט ניט ליב און נישט פּיינט דעם הונט. ער הינט־ישט־מיט. ער צעשניידט אַ וואַרים פונקט ווי ער וואָלט צעשניטן אַ מענטש. עס איז די גרויסע ברוטאַליטעט וואָס דערנענטערט אונדז צום וועלט־זין, צום וועלט־יאָדר.

נאָמבערג האָט זייער ליב ווייסנבערגן — דעם משונענעם וואָס האַלט אַז „זיי זענען זיי און מיר זענען מיר“, עפעס איז באַ דעם

„פוערשן“ ווייסנבערגן שטענדיק נאָר „זיי און מיר“. זיי דארף מען אויסמיידן. זיי זענען נישט גוט. זאָלן זיי גיין אין דר'ערד אַרײַן! מיר דארפן צו טאָן אונדזערס“.

נאָמבערג דערציילט גוטמוטיק: ווייסנבערג האָט מיך אויך געזיידלט. געזאָגט אז איך בין פון „זיי“. אז איך זײַ אַף צוויי ביינקלעך און ער האָט נאָר געוואָלט ברויגעז ווערן מיט מיר. אָבער איך האָב מיט אים ניט געוואָלט ברויגעז ווערן. כ'אַניש קיין גע- דילד דערצו.

נאָמבערג גיט „טיניטי־גראַפיעס“ פון דעם יונגן דיכטער שלמה גילבערט. אַ מיסטישער יונג וואָס רעדט מיט טויטע ווי מיט לעבעדיקע, מיט לעבעדיקע ווי מיט טויטע“. אַלץ איז באַ גילבערטן (זאָגט נאָמבערג) באַאַטעמט מיט דעם אויסערגעוויינלעכן, מיט דעם וואָס דארף טרעפן אַלע מענטשן.

נאָמבערג האַלט ווייניק פון האַמסונען. האַלט אַסאך פון טשעס־ טערטאַנען. האַלט אַסאך פון דער אירישער קאַלאָניזאַציע אין רוסי- לאַנד, אַביסל פון פאַלעסטינע, וואו „די טייכן זענען לײדיקע בייטן, וואָס וואַרטן אַף רעגן“.

ער וואַרפט אָן אַ בילד פון פאַלעסטינע: אַ מאַנער קיעלע ווי אַ קעבלל גייט דורך אַ טייכל וואָס איז פונם באַרג אָנגעטריפט. ס'קיעלע שטעלט זיך טרינקען. דאָס טייכל פאַרשווינדט ביסלעכווייז, ווערט נישט, איז נישטאָ. פעלזן. אַ לאַנד פון לױטער פעלזן. אַ דאָרשטיקער כאַלעם, וואָס לױפט־נאָך דעם ביסל וואַסער, דערזעט עס אַ וואַסער ווערט אַ פרייד, אַ צעבליאונג, אַ ראַכוועס, דערפאַר אזוי פיל גלויבן באַ די מענטשן, אזוי פיל „פאַרלאָזן זיך אַף גאָט“.

ווי די רויטע „בליהם“ וואָס רייסט זיך פון אַ שטיין אַף די בערג פון יהודה, רויט ווי אַ פייער! בלינד־ווערן קען מען פון דעם. אַ צעפלאַקער פון אַלע גלוסטן אין דער וועלט. פון אַלע פריידן. אַ איין־איינציקע גרויסע בלום אַף אַ וויסטעניש. „ירושלים“ רעדט ווייטער נאָמבערג, איז היינט נישט דאָס עמעסע ירושלים, נאָר „יער רושעלאַיעם דלײטע“, יערושולאַיעם דאונגארן. עס איז די שטאָט וואו יעדער פאַלק שטעלט אויס איר רעליגיע. ער דערמאָנט זיך אז די ברידער טאַראָ זאָגן אין זייער בוך „ירושלים“ אז די אידן נארן אַפּ זייער גאָט דורכדעם וואָס זיי שיקן צו אים שטענדיק (אין רעזי- דענץ אַרײַן) דעלעגאַציעס פון אַרימע און קראַנקע, קעדיי אויסצו- שווינדלען באַ יעהאָווען אַ „גוט קוויטל“.

וועגן דריבנע זאכן . . .

די גרינגסטע זאך צו דערקענען א שרייבער איז לויט די נעמען, וואָס ער גיט זיינע העלדן.

א נאָמען איז ווי אַ — קאָפּעליוש אַף אַ מענטשלעכן קאָפּ: I נור מער קלענער אָדער I נומער גרעסער און דער מענטש האָט שוין אַ פּאָנים ווי כּוּיזעס.

:: :: ::

פּאַרשטייט זיך, אַז דער טייערסטער „פּילצענער הוט“, ווי גוט צור-געפּאַסט ער זאָל נישט זיין צום קאָפּ, וועט נאָך נישט מאַכן קיין פּאַר-זעעניש פּאַר קיין מענטשן. דער שענצטער און געאייגענצטער נאָמען פּאַר אַ „העלד“ וועט דעם מענטשן נישט מאַכן שוין און ערלעך, אויב דער מענטש אַליין איז — נישטאַ, אָדער ער איז בלוז אַ שאַטן פּון אַ צערונגענעם קלעק. נישט מער: אויב דו האָסט שוין דעם מענטשן, און אויב דער מענטש מוז שוין האָבן אַ נאָמען (מיד האַלטן, אַז אַ ציפּער איז אויך גענוג!) — טאָ גיב אַכטונג, אַז דער קאָפּעליוש (דער נאָמען) זאָל נישט אַרעגורירן דעם פּאָנים!

:: :: ::

דער „טאָג“ זאָל לעבן, וואָס רייסט זיך אזוי דעם ספּאַדיק וועגן קולטורנע אינאָנים ביכלאַל און וועגן אידישער ליטעראַטור ביפּראַט, האָט (— דאַכט זיך בעהאַשנאַכעם האַראַוו ר' ש. ניגער —) איינגע-פירט אַ רובּריק, וואָס הייסט „ליטעראַרישע נייעס“. דאָרט גיט מען מעלדונגען וועגן נייע ביכער אין אידיש און העברייאיש. מיט אַ פּרום, טאַמעוואַטע פּאָנים פּון קולטור-אומפּאַרטייאישקייט טיילט מען דאָרטן אויס עליות פּאַר אייגענע, פּאַר האַלב-אייגענע, פּאַר פרעמדע. דעם פענונביקסלערס אַ ניי בוך מיט לידער, האָט מען דאָרטן דערמאָנט אין 10 שורעס. און דאַכיי אַריינגעלאָזט אַ מלמד'יש קני-פעלע: „דעם'ס און דעם'ס בוך מיט פּערן איז שוין דערשינען.“ „פּערן“, ווי אַלע שרייבער ווייסן, ווערט גענוצט ווי אַ זידל-וואָרט אַף לידער. און פּאַרגעסט נישט, אַז דאָס — איז געזאָגט גע-וואָרן נישט אין קיין רעצענזיע כאַלילע, אָדער אַ קריטיק, וואו דער קריטיקער האָט אַ רעכט „אַראַפּצורייסן“, — דאָס איז אומשולדיקע „ליטעראַרישע נייעס“ . . .

מילא גייט עס איינעם פון איין אויג אריין, און אנדערן אויג

ארויס. אויב דער פענונביקסלער דערמאָנט דאָ דאָס דאָזיקע עפיוואָרל, איז עס בלויז קעדיי צו ציען אַ פאַראַלעל צישן דעם דערמאָנטן נאָטיץ און אַן אַנדער מעלדונגל, וואָס איז דערשינען אין „טאָג“, דעם 6טן מערץ פון היינטיקן יאָר, אויך אין דער רובריק „ליטעראַרישע נייעס“. דאָס מאָל איז עס וועגן דעם „באַרימטן“ יחזקאל לעוויט, וועגן וועלכן זייערס אַ קריטיקער (שאַצקי, דאַכט זיך) האָט געזאָגט, אַז ער איז דער ענגליש-העברייאישער „פּאָעטי-אימפּעראַטאָר“ — וואָס דער טייטש דאַפּן איז: „אַ פּרימאַ גראַפּאַמאַן“.

מיר גיבן דעם נאָטיץ ווי ער שטייט און גייט, קעדיי די וועלט זאָל זען, ווי ווייט דער „טאָג“ (און די „קריטיקער“ וואָס אַרבעטן באַ אים) היטן אָפּ די ריינקייט פון דעם אידיש-לעבן קולטור-פּראָגראַם. און ווי אַזוי זיי האַלטן ציכטיס זייערע הענטלעכענעס, ווען עס האַנדלט זיך וועגן זייערע אייגענע לאַיטע, יענע לאַיטע, וויסנזי, וואָס גייען צום קריטישער אַהיים אויף טיי, א. א. וו.

„עס איז ערשט דערשינען אַ נייער באַנד געזאַמלטע לידער פון דעם באַרימטן העברייאישן דיכטער יחזקאל לעוויט. דער מעכאַבער איז דער אידישער אַזוי גוט ווי ניט-אידישער וועלט מיט זיין פּיל-יעריקן שאַפּן אין העברייאיש, אידיש און ענגליש, האַבנדיק רעדאַקטירט אידישע און ענגלישע צייטשריפטן און אויך אַרויסגעבנדיק פאַרשידענע ביכער אין דער ענגלישער שפּראַך. ווען דער ערשטער באַנד לידער פון יחזקאל לעוויט איז ערשינען איז ער אויפגענומען געוואָרן מיט גרויס ענט-זיאָם פון דער גאַנצער ליטעראַרישער קריטיק. דער גרויסער שריפטשטילער מאַקס נאָרדאָו איז געווען אַזוי באַגייסטערט פאַר דעם, אַז ער איז אַרויס מיט אַ בריוו אין וועלכן ער האָט דערקלערט דעם מעכאַבער פאַר איינעם פון די גרעסטע דיכטער פון זיין צייט. אין העברייאישע קרייזן פון אַמעריקע קלייבט מען זיך צו געבן דעם דאָזיקן ווערק די געהעריקע אויפנאַמע.“

אויב איר האָט קיינמאַל נישט געהערט פון אַזאַ אידן ווי יחזקאל לעוויט, קענען מיר אויך בלויז זאָגן, אַז — שלמה שמוּלעוויטש איז אַ שעקספּיר אין פאַרגלייך מיט אים — ווער דער שלמה שמוּלעוויטש זאָל נישט זיין!

:: :: ::

די מאַיסע מיט לייוויקן איז, וואָס ער וויל זיך אַליין „געבן אַ העירקאָט“ (זיך אָפּשערן). ווי דער מענטש מוטשעט זיך נעבעך צו „דערגיין צו זיך“ מיטן שערל — הינטן אַרומערט! דער קאַפּ

איז אים שוין (פון אינעווייניק) פול מיט „טרעפן“ . . . און פרעגט צו וואָס איז דאָס נויטיק, עפּשער ווייסט איר, אז פאר 15 נייע-נראַהצער קען מען זיך לאָזן זייער שוין אַרומשערן — באַ אַ ציי-רולניק?

:: :: ::

פּרע'ס בטלן זױל וויסן, „ווער בין איך?“ — זױל זיך אַליין אַרומשערן דעם נאַקן. איז דאָס וויסטע מעשוּגענע באַטלאָגעס. וואָרין אז מי קוקט אַרױן אינם שפּיגל פון פּאַרנט, קען מען נישט זען ווי אזוי צו שערן זיך אַליין פון הינטן. צום גרינגסטן איז, אז מען גייט צו אַ . . . „באַרבידער“. נאָר כ'מיי, ווי פּאַסט עס פאַר מאַ-שיכן צו זיצן אַף אַ . . . „באַרבער-טשער“ אין הױלן-קאַפּ !

:: :: ::

זעלבסטקריטיק? ניין. זעלבסט-קראַצעריי פון אַ קאַרגן, וואָס פאַרגינגט נישט אַ פּרעמדן מענטשן ער זאָל אים אַ קראַץ טוען — טאַמער וועט ער, (דער פּרעמדער) דאַפּן אויך אַביסל האַנאַע האָבן...

:: :: ::

„סעמפּלס“ פון רייזענ'ס לעצטע לידער — זומער-סעזאָן 1930, פרייז 50 דאָלער אַ „באַנטש“ („בינטל“). מיר שטעלן בלוין איבער די אונטערקעפלעך:

איך, אברהם רייזען.

אזוי פיל גוטס, אזוי פיל טונגד

אין זיינע טעג, פון סאַמע יוגנד . . .

(א. א. וו.)

איר שטויסט זיך שוין אָן, אז דער דיכטער, זאָל לעבן, האָט וועגן זיך זייער אַ גוט מיינונגל. אין זיין גרויס באַשיידנקייט, זאָגט ער אייך אויס דעם גאַנצן „עמעס“, אז ער איז, קיין ע"ה זאָל אים נישט שאַטן, פול מיט טונגד און מיט גוטס.

ער, דער פענונביקסלער

דעם צווייטן זעה — מיט האַס און ביטול

ער יאָגט זיין פריינט מיט יעדען מיטעל.

און אַלץ איז שעהן און אַלץ איז גוט —

בארוישן זיך פון כאַווערס (!) בלוט,

און לאַכן פון דעם כאַווערס (!) צער,
און נעמען נאָך געצאָלט דערפאַר.

א. א. וו.

:: :: ::

די לעצטע שורע האָבן מיר אַליין אונטערנגעשמראָכן. איר פאַר-
שטייט ? מיר נעמען געצאָלטס דערפאַר, וואָס מיר פאַרניסן אַ כאַ-
ווערס (!) בלוט, בעאייס דאָס לאַמערוואָוניקל, אברהם רייזען, וואָס
איז אזוי „פול מיט גוטס און טונגענד, פון סאַמע יוגענד“ גייט נעבעך
אויס פון הונגער !!

:: :: ::

געוויסע פען-קנעכט האָבן טאַינעם צו אונדז פראַלעטאַרישע
שרייבער לעמאַי מיר האָבן זיי נישט ליב.
איר פאַרשטייט ? מיר וואָלטן זיי נאָך באַדאַרפט ליב האָבן
אויך !!

:: :: ::

לויט די לעצטע מאַכלויקעסן אין די „ליטעראַרישע ווינגערמנער“
פון איסט-בראַדוויי-און-די-בוייערי איז צו דרינגען, אַז אויב שרייבערס
זיינען בעמיווע מיסע באַלגייוועניקעס, זענען אָבער שרייבערלעך. נאָך
אַסאַך, אַסאַך ערגער !

ס'האַט זיך פאַרלאָפֿן . . .

דער י. ל. פּרץ פאַראיין (ווענאַס דער אידישער שרייבער פאַר-
איין פון פּוילן) האָבן געשיקט אב. קאהאַנ'ען ווינטשעוואַניעס צו זיין
יוביליי.

די פּען-קנעכט פון י. ל. פּרץ פאַראיין האָבן נאָך געטאָן ליפּנים
מישורעס האַרין און האָבן געמאַכט קאהאַנ'ען פאַר אַן ערן-מיטגליד.
האַספּאַדי גאָט אין הימליכן! קאהאַן דער שונדיסט און פאַר-
דאַרבער-האַנגאָדל פון דער אידישער שפּראַך — אַן ערן-מיטגליד!
וואָס פאַר ליציזם דאָס זענען, וואָס פאַר אַן עקל-האַפטע ליציזם
און אונטערלעקערס!

איצט וועט דער י. ל. פּרץ שרייבער פאַראיין שוין קעסידער זיין
מיט דער „ערע“ אין דרויסן, ער וועט שוין קיינעם נישט אָפּנאַרן.

:: :: ::

פון אַן אַמאָליקן צאַרישן פּאַסקודנעם גובערנאַטאָר דערציילט
מען, אַז ער האָט געהאַט אַ טעיווע, אַז ווען אַ מיידל איז געקומען צו
אים בעטן עפעס אַ טיווע, האָט ער עס געמאַכט קורץ און געזאָגט:
— ווי הייסטו, מיידל? לייג זיך!

מיט אב. קאהאַנ'ען איז דאָס אייגענע.

אַזוי ניך ווי אַ „מערכען“ קומט צו אים נאָך אַ שטעלע, זאָגט ער
איר דעם פּאַסעק:

— ווי הייסטו? רייזען? לייג זיך!

— ווי הייסטו? מאני לייב? לייג זיך!

די „אומשולדיקע מערכענס“, וואָס גיען בעטן טיוועס, ווייסן
שוין פאַראוים פון דעם פּאַסעק און זיי קומען אין רעדאַקציע פון
„פאַרווערטס“ שוין צעקנעפּלטע.

:: :: ::

אַן אַפּרו-הויז אין די בערג. אַ באַקאַנטער פּונם פענונביקסלער,
דערציילט:

— באַ אונדז שטייען איין עטלעכע שרייבער אידישע. גרויסע
שרייבער — גאָר גרויסע. וואו שטייט איר אין?

— דאָרטן און דאָרטן!

— און וואו שרייבט איר?

— אין דער „מ.פּרויהייט“.

— איך מײן אף וואָס שרײַבט איר ?
 — אף וואָס סײ מאַכט זיך ! אף דער קני אַמאָל.
 — קײן טיש האָט איר נישט ?
 — ס'איז דאָ באַ אונדז טישן אויך !
 — אונדזערע שרײַבערס שרײַבן נישט אף קײן פראָסטע טישן.
 זײ שרײַבן אף — שאַר־טישן... אונדזער באַלעבאָס האָט זײ אַלײן
 אויפגעקלאַפט אזױנע ווײסע, לאַנגע, הײמישע טישן. דאָרטן שאַפן
 זײ זײ שאַפן אַלע טאַג. קײנער טאַר נישט נוצן די שאַר־טישן אַכױז
 די שאַפערס אַלײן. אונדזערע שרײַבערס זענען גרויסע שרײַבערס —
 גאָר גרויסע, זײ שאַפן אף שאַר־טישן . . .

:: :: ::

פאַראַן אזױנע שרײַבער, וואָס קענען נישט קוקן אַ מענטשן אין
 די אויגן אַרײן — אַפילע ווען דער מענטש איז אַ העלד פון זײערס אַ
 נאָוועלע, אָדער אַ „סקיצע“. זײ באַשרײַבן אים פון הײנטן בעשאַס ער
 גײט אוועק! ... זײ שטעלן זײערע העלדן מיטן פּאָנים צו דער וואַנט,
 פּאָטאָגראַפירן אים פון הײנטען אין דער האַלב פּינצטערניש, און —
 גײ זאָג, אַז עס איז נישט ענלעך...

:: :: ::

אַנשטאָט גרינג צו מאַכן דאָס וואָס ער האָט צו זאָגן, מאַכט דער
 „ליבער דר. זשיטלאָווסקי“ שווער דאָס וואָס ער האָט נישט וואָס צו
 זאָגן !

:: :: ::

אַ שטימונג־מענטש: ער קויפט זיך אַ וואורשטליס־אנדוויטש און
 עסט עס לעבן פאַרביקן פענצטער פון אַ קינסטלערישן קאַפּײ.

:: :: ::

מר. מענסען שטעלט אָן אַפן לעזער פון זײן „מערקורי“ אַ קאַנאַן
 אָנגעפילט מיט... וואַטע. ער דערלאַנגט מיט דעם „מערקורי“ אַ קאַנאַן
 אַז דער לעזער פאַלט אַנידער אף דר'ערד און מײנט, אַז ער איז טױט.
 נאָר מיט אַ מינוט שפּעטער כאַפט זיך דער לעזער אויף און ער
 גײט אַ קוק: ער לעבט ! עס האָט אים נאָרנישט געשאַט...

:: :: ::

וויטערער פארשלאג פאר אירישע נעמען אף דעם מוסטער פון די קריסטלעכע נעמען אין זיד-אמעריקע, ווי יעזוס-מאריא לאפען, און דעסגלייכן.
אל-שרי באטוויניק, שר-צבאות כובליק, א. א. וו.

:: :: ::

זייגער 9. צוריק אין קאפיי. דר. זשיטלאווסקי און ניגער און קאברין. מ'רעדט וועגן טעאטער, וועגן דער טעאטער אויסשטעלונג. איך ווער געוואר: זשיטלאווסקי האט איבערזעצט היערמאנס א פיעסע. פונם טעאטער האט זיך נאך קיין לעבעדיקער שריפטשטעלער נישט ארויסגעדרייט. אפילע דער „פילאזאף“ נישט. קאברין רעדט וועגן דעם און יענעם. דער עיקער וועגן דעם אז ער האט נישט ליב צו ריידן וועגן זיך אליין. ער איז באשיידן. איך דערמאן זיך אן דעם מענטשן (אף דעם באנקעט פון „וואיר-קערס סקול“) וואס איז ארויף אפן טיש, געהאלטן א צען דאלער אסיג-נאציע אין האנט, געפאכעט דערמיט און געשריגן: איך גיב 10 דאלער. נאר איך וויל נישט מ'זאל וויסן ווער סע גיט דאס!

:: :: ::

דעם קריטיקער עסס געפעלן מיינע ביכער און טעאטער קריטיקן. (דאס איז דער ערשטער קריטיקער וואס האט דעם מוט אונטערצוגן דאבן זיין אייגן ברויט!) אבער אפט זאגט ער בין איך ווי א אינגל וואס מ'האט אים געשענקט א גאלדן מעסערל און ער צעשניידט דער-מיט דעם טיש.

איך האב געווארט אז ער זאל ענדיקן פאטעטיש. אז „ער צע-שניידט זיך די אייגענע פינגער“ אבער ער האט עס נישט געזאגט. לעאן קאברין האט בלויז צוגעגעבן אז איך בין א מערדער אף זיך אליין. איך שניץ קונסטווערק און צעשמער זיי (ווי טרויעריק, ווי טרויעריק דאס איז!).

:: :: ::

אז איך לייען ווי א מאנצביל שרייבט וועגן פרויען-פסיכאלאגיע האב איך דאס אייגענע געפיל, ווי איך וואלט געזען (אף דער בינע) א מאן שפילן פרויען-דאלע.

:: :: ::

איך קוק מיך נישט אום אף קיין שרייבער וואס גריבלען זיך

אין „דער נעשאַמע“ פון א פרוי. זיי זענען אין מיינע אויגן פאר-
זענישן.

ס'איז שוין צייט, אז עס זאָל אַרויס פון דער מאָדע פאַר מאַנצ-
לייט זיך איבערטראַגן פאַר ווייבער — סיי אין דער ליטעראַטור, סיי
אַף דער בינע . . .

די פרוי דורך דעם מאַנ'ס אויגן — דאָס יאָ. אָבער — מוזט
איר זיך דען אַליין פאַרענדערן ס'קאַל און רעדן מיט אַ קוויטשיקל,
בעאייס איר „שילדערט דאָס לעבן פון א פרוי“?

איך אַליין בין קיינמאָל קיין פרוי נישט געווען, האָב דעריבער
קיינמאָל נישט געפריפט דערציילן וואָס מײן „העלדעכע“ טראַכט און
פילט — האַלואוי זאָל מיך דער ריבוינישעלוילאָם אַף ווייטער אויך
אַפהיטן פון אַזוינע נאַרישקייטן.

:: :: ::

די צוויבל-לעטריסטן אונדזערע וויינען מיט צוויבל-טרערן פאַר-
וואָס מי שאַצט זיי נישט אָפּ, לעמאַי אונטערדריקט מען זייערע
„שאַפונגען“?

די שאַפעכץ איז אַדלעוו-האַשאַמאַים!
און יעדער איינער ציטירט זיך אַליין, ביז כאַלאַשעס: „ווי זאָג
איך דאָרטן ערנעז . . . ?“

:: :: ::

באַ דעם געוויסן אידישן ליטעראַט מר. עקס איז דער קאַפּ גע-
גליכן צו אַן . . . אַפּענדיקס (בלינדע קישקע):
מיט דוירעס קריק האָט עס מיסטאַמע צו עפעס געטויגט, אָבער
היינט איז דאָס אַן איבעריקע, אומניציקע זאַך, וואָס העלפן קאָן דאָס
אַוואַדע נישט נאָר קאַליע מאַכן קאָן דאָס.

:: :: ::

מיר קענען אַ אידישן שרייבער, וואָס איז אַזוי שרעקלעך זײַם,
אַז זײַן יונסט אייניקל אַפילע לײַדט פון . . . צוקער-קראַנקהייט.

זיך אראפגערעדט פון הארץ ...

איך האָב מיך אַמאָל אַרויסגעכאַפּט, אַז די מאַדאַם קונסטליכע
איז אַ מומע־שיילאַקס — זי פאַרלאַנגט נישט אַנדערש ווי דאָס גאַנצע
פונטעלע פלייש.

איך האָב אָבער פאַרנעסן צו זאָגן, אַז נישט באַ יעדן קונסט־
מאַכער פאַדערט זי דאָס פונט פלייש פון דעמזעלבן אָרט.
באַ אַ טייל מענטשן נעמט זי דאָס פונטעלע פון סאַמע אַרומ'ן
האַרץ, באַ אַנדערע אָבער נעמט זי עס אין זיץ־פלייש.

:: :: ::

אַ טייל שרייבער שרייבן מיט געדולד.
אַנדערע מיט אומגעדולד.

די געדולדיקע זענען גרעסערע מייסטער, די געדולדיקע גרעסערע
קיינטלעך. דאָס סאַמע בעסטע איז: צו פאַרטראַכטן מיט אומגעדולד
און צו שלויפן מיט געדולד.

:: :: ::

אַנדערע האָבן נישט וואָס צו טוען, שרייבן זיי. איך אָבער אייל
מיך שטענדיק (בין באַם לעבן אַף שטיק־אַרבעט), האָב איך קיין צייט
נישט, דעריבער שרייב איך.

:: :: ::

די קוואַלן, פון וואַנען טאַלענט שלאָגט, זענען אי ריינע, אי אומ־
ריינע.

די ריינע קומען פון נאָענט — פון דעם מענטשן אליין, די
אומריינע קומען פון ווייט, אָפּט פון אור־אור־דוירעס.

ווען אַן אַלטער קוואַל־אָדער עפנט זיך פּלוצים, שלאָגט ער אַדורך
דורך בלאַטע און שטיין — ער בריינגט אָבער אָפּט די בלאַטע און דעם
שטיין מיט זיך.

:: :: ::

מיט דעם וואָרט „טאַלאַנט“ האָט מען אַמאָל באַצייכנט אַ גע־
וויסע מאַטבייע.

טאַלאַנט איז פּאַשעט געווען — געלט. מיט דער צייט איז עס
אַנגענומען געוואָרן פאַר אַן אַבסטראַקטער ווערט־מאַס.

:: :: ::

קוקט זיך צו ווי מענטשן שרייבן:
 „דער וואָלד האָט גערוישט — רויש, רויש“,
 „די בין האָט געזשומעט — זשום-זשום“,
 „א דונער-קנאל האָט א קנאק געטון“,
 און זעט אַליין, ווי איבעריק עס איז די קלאַנגבאַצייכענישן פון
 גערויש, פון זשומען, פון דונערן.
 דאָס וואָרט גערויש אַליין טראַגט אין זיך דעם טאָן-קאָלאָריט
 פון רויש.

דאָס וואָרט שטורעט גיט שוין אַליין דעם קויעך פונם שטורעם.
 דאָס וואָרט זשומען גיט שוין אַליין דעם זשום-זשום.
 און מיט וואָס פאַר אַ וואָרט וועט איר דען באַצייכענען דאָס
 קנאקן פונם דונער בעסער ווי מיט דונער-קנאל? אָדער מיט דעם
 וואָרט דונער אַליין, — איך מײן דאָס וואָרט „דאָננער“, ווי דער
 דייטש זאָגט עס ארויס?

:: :: ::

אַז איך לייען אַ בוך, וואָס האָט אַף זיך אַ „פירוואָרט“ נישט
 פונם מעכטאָבער אַליין, נאָר פון אַן אַנדערן שרייבער, האָב איך דאָס
 געפיל, ווי ווען איך זאָל זען אַ מענטשן אין גאַס אין אַ נייעם ראָק,
 פון וועלכן ער האָט פאַרנעסן אַראַפצורייסן דאָס צעטל מיטן נומער.

:: :: ::

דוד בערגלאַסאָן זאָגט מיר:
 דו מענסט אויפדעקן באַ שרייבער אַ פלעק, אַזוינעם וואָס מי
 קען אויסבעסערן, אָבער נישט קיין חוס.
 מיילע, איז דאָס אַ זאָג ווי אַלע זאָגענישן. באַ אַ שרייבער איז
 יעדער נאַטירלעכער חוס אַ פעלער, וואָס דאַרף אויסגעבעסערט ווערן.
 נישט מער: אונדזערע קריטיקער זענען געוואוינט צו היילן מיט אַ
 שפּרוד. אַף אַן אַפּעראַציע, וואָס זאָל וויי טאָן אי יענעם אי זיך,
 באַשליסט מען זיך נישט.
 מיט „אַפּשפּרעכן“ איז מען זיכערער, און מי האָט אַ גרעסערן
 קליענטעל.

:: :: ::

אַז איך טראַכט פונם דאָקטער קאַראַלניק, טראַכט איך פון אַ

פּאָנעם מיט לויטער ברילו, און פון זיבן קאסאָקע אויגן — אַלע אַף איי (1) זייט.

:: :: ::

ווער איז אַ גרעסערער שרייבער ?
דער וואָס באַשרייבט אַ שטאָט, אָדער אַ לאַנד אזוי אז סײַ כאַפּט
איין אָן אַ כײשעק אַהין צו פּאַרן, עס זען מיט די אייגענע אויגן,
אָדער —

יענער וואָס באַשרייבט אַ שטאָט, אָדער אַ לאַנד אזוי, אז איין
דאַכט זיך, אז איר זענט דאָרטן אַליין געווען, און איר פאַרשפּאַרט
שוין צו פּאַרן ?

:: :: ::

...פונקט ווי די גוט-גענערטע גלוסט זיך אַמאָל אוועקצעוואַרפן
דעם קאַרטאָפּל-אינהאַלט און עסן די שאַלעכץ, אזוי גלוסט זיך מיר
אַפט אוועקוואַרפן די ביכער און — לייענען די שרייבער.

:: :: ::

אַ כאַווער פּרעגט מיך :
פון וואָנען ווייסט איר, אז איר זענט ערלעכער אין אייער קרי-
טיק, ווי דער-אונדער און יענער-און-יענער ?
איך ענטפער :

דער פּאָסט, אז איך האָב יאָרנלאַנג דיזעלבע מיינונג וועגן
שריפטשטעלער, איז אַ סימען, אז איך נאר מיך אַליין נישט אָפּ. וואָרין
מיט מײן שרעקלעך-שלעכטן זיקאַרן (איך געדענק נישט קיין 10
שורעס פון דעם וואָס איך האָב געכטן אָנגעשריבן), וואָלט איך מיך
זיכער געוואַלטיג טויסער געווען אין מיינע מיינונגען, ווען זיי זאָלן
זיין אַריבערטראַכטע.

:: :: ::

צי האָב איך אַ פּאַטענט אַף דער בעסטער מאָס ווייסדיך נישט.
איך ווייס נאָר, אז איך מעסט נישט פון דער ווייטן, און אז דאָס וואָס
איך מעסט, ריר אָן איז אזוי נאָענט, אז סײַ טוט אַזש זײַ.
ווי מײן פעטער איציק פּלעגט זאָגן :

„איך האָב נישט קיין שום ליטעראַטור-מאַס — איך בין זײַ

:: :: ::

אזוי אָרעם זענען מיר אין אונדזער וויינגארטן, אז מיר „בויען
אונדזער הויז“ נישט אַרום אַ ברונען, נאָר אַרום — אַ ליידיקן עמער.
דערמאָנט זיך וואָס אונדזער אייגענער מאַנילייב האָט אַמאָל
צעאַרבעט מיט די „וויינרעבן“.

פאַרשטייט זיך, אז קיין שום איר ווייסט נישט וואָס „וויינרעבן“
זענען (רויטע און ווייסע ריבן ווייסן מיר אָבער וויינרעבן!).

כאָדאַשעם און יאָרן דורכאַנאָרד האָט געקלונגען „וויינרעבן“.
דער דיכטער פון די וויינרעבן האָט געמאַכט — עפאָד, אַוואַ, מיט
וויינריבלעך. שפעטער זענען געקומען אַנדערע ווערטער: געראַנגל,
שקיעה, קאַיאָר. נישט לאַנג האָבן מיר געהאַלטן באַ — פאַרכלינען
זיך. פּעלדער האָבן זיך פאַרכלינעט מיט טוי. דער צוואַנציקסטער
יאָרהונדערט האָט זיך פאַרכלינעט מיט בלוט. דער יאָם האָט זיך
פאַרכלינעט מיט אַ שקיעה, וכו'...

איצט האַלטן מיר אַקוראַט באַם — אָנגיטן זיך. אירע כריסט
גיסן זיך אָן מיט ליידנשאַפט. דער הימל גיסט זיך אָן מיט שמערן,
די זאַנען גיסן זיך אָן מיט קליאַק... דער וויינגארטן גיסט זיך אָן
מיט — שטאַניעבוט.

:: :: ::

אַ טייל שרייבער פאַרנעמען זיך מיט אויסקערן דעם מענטש אַף
דער לינקער זייט, — אַ מעטאָד פון וועלכן קיין „העלד“ איז נאָך
נישט אַרויס קיין לעבעדיקער!

:: :: ::

ווען וועט מען שוין אַמאָל אויפהערן שרייבן אין אידיש
„צעשויבערטע פון ווינט גרוועס“, אָדער „די זיער באַקוועמע
פאַר אים לאַגע“?

:: :: ::

איך בין געווען אַפן לאַנד אַף מיין וואַקאַצ (וואַקאַציע) און בין
מיר געזעסן אונטער אַן אַקאַצ (אַקאַציע) האָט מיר איינער פון מיין
נאַץ (נאַציע) דערלאַנגט אַ טאַג-בלאַט, אין וועלכן עס איז געווען
בעפירערש געשריבן (אין „די נאַטיצן פון אַ לעזער און אַ שרייבער“)
„לויט אַ געוויסער פּראָפּאָרץ“ . . .

אין אָנהויב האָב איך נישט פאַרשטאַנען אַקוראַט וואָס דאָס
וואָרט פּראָפּאָרץ באַטייט. נאָר איך האָב מיך געכאַפט אזוי ווי עס
איז היינט אַ מאָדע באַ אידן מאַל צו וויין ווערטער אַף די עלטערע

יאָרן, האָט מען מיסטאָמע דאָ אויך געמאַכט אַן אָפּעראַץ און אָפּגע-
שניטן דעם „יע“. פון פּראָפּאַרציע (וואָס איז ביכלאַל אַ גראָב וואָרט)
איז געוואָרן... נו, איר ווייסט דאָך שוין.
איצט איז אַ קאַשע צי וועט דער לאָשען-ראַביס פון פּראָפּאַרץ
זיין פּראָפּערץ, צי פּראָפּערצן? אַבמט תשובה!

:: :: ::

די בעסטע זאָך צו לערנען זיך שרייבן איז זיך פּאַרצושטעלן, אַז
מי דאַרף דאָס אָנגעשריבענע שיקן דורכן טעלעגראַף און סי קאַסט
5 סענט איבערצושיקן אַ וואָרט אין רעדאַקציע אַרײַן. אָנשטאַט זיך
אָפּצומאַלן, אַז מ'איז אַ גרויסער שרייבער און מ'באַקומט 5 סענט פאַר
יעדן אָנגעשריבענעם וואָרט, אַנדערהאַלבן סענט פאַר אַ סעמיקאָלאָן,
אַ פעני פאַר אַ פינטעלע.

:: :: ::

איך בין בייגעווען אַף באַדווײ, באַ אַ טעאַטערשטיק, געשריבן
פון צוויי אויטאָרן מיט אַמאָל.
איך האָב לאַנג געטראַכט צו וואָס מי האָט צו אַזאַ שטום באַ-
דאַרפט האָבן צוויי שרייבער, און איך בין געקומען צום שלום, אַז
אײַן מענטש אַלײַן וואָלט נישט געקענט זיין אַזאַ אײַדיאָם. עס האָט
זיך געפּאָדערט דאַצו צוויי מענטשלעכע געהירנעס!

:: :: ::

עס וואָלט נישט געשאַט עס זאָלן זיין אין אײַדיש מער „שרייבערס
מיט פּידקאָוועס“. איך מײַן אַזוינע אַקשאַנעס וואָס שטייען טאַמער
אַף די אײַגענע פּיס, און דער רעדאַקטאָר מוז שטענדיק צושטעלן אַ
פּידקאָווע צו זייערע אַרטיקלען.
אײַנער אַזאַ איז געווען דער פאַרביסענער, קורצזיכטיקער זייער-
פּײַאָגער מ. באַראַנאָוו.
ס'דאַוו אײַדישע שרייבער שטייען אַף די אײַגענע פּיס אַזוי
שוואַך, אַז זײ רײַבן קײַנמאַל נישט אױס קײַן שײַך און קײַן פּידקאָוועס
דאַרפן זײ אַוואַדע נישט.

:: :: ::

איך וויל טאַקע, אַז מי זאָל וויסן אײַנמאַל פאַר אַלעמאַל, אַז איך
האָב נישט די מינצטע קאַוואַנע צו ווערן ווען-עס-איז אפּילע אַ
פעלדפּעבעל פון דער רעוואָלוציע. פון אַ גענעראַל איז שוין אָפּגע-

רערט. מיר וועלן שמענדיק, ווי איר קוקט אונדז אָן, זיין און בלייבן
נישט מער ווי אַ פּראָסטער רויט־אַרמייער.

:: :: ::

ס'ראָוו מענטשן ווילן נישט עסן ווען זיי זענען הונגעריק, ווייל
זיי האָבן מוירע, אז זיי וועלן נישט קענען עסן שפעטער ווען זיי וועלן
נישט זיין הונגעריק.

אַ טייל שרייבער ווילן נישט אויסנוצן אַ געדאַנק איצט, ווען זיי
דאַרפן אים האָבן, ווייל זיי האָבן מוירע, אז זיי וועלן אים דאַרפן אַף
שפעטער, ווען זיי וועלן נישט וויסן וואָס צו טאָן מיט אים.

:: :: ::

איך האָב פאַראַכטאַגן געלייענט אין דער „פּרויהייט“ אַ פיינע
דערציילונג פון אַ יונגן שרייבער און בשאַס־מאַיסע איז מיר איינגע־
פאַלן, אז ער שרייבט איבערזעצונגען.

איך מיינ נישט, אז ער נעמט ערגעץ זיינע טעמעס, אָדער אפילע
אז ער איז באַאיינפלוסט פון אַנדערע, נאָר אז ער טראַכט אויס אַי־
בערזעצונגען.

:: :: ::

דאָס קאָן זיך אַמאָל נעמען דערפון, וואָס דער שרייבער האָט
זיינע העלדן געגעבן פרעמדע נעמען, זיי געלאָזט אויסלעבן־זיך אַף אַ
הינטערגרונט, וואָס האָט אַ דייטשן אַקצענט.
און עס קאָן זיך אַמאָל אויך נעמען דאַפון, וואָס דער שרייבער
איז אויפגעוואַקסן לעבן אידיש, אָבער נישט אין אידיש.

:: :: ::

ווען איך וואָלט געדאַרפט איבערזעצן מענדעלין אַף ענגליש,
וואָלט איך אים איבערגעפלאַנצט אין אַן אירלענדישער סוויוע, און
גענוצט אירלענדישן דיאַלעקט.

הויך־ענגליש האָט קיין פאָרם נישט פאַר מענדעלין, אָבער איר־
לענדיש — דאָס איז דאָך דער ענגלישער ליטוויש. די שפראַך פון
אַרעמקייט, געדולד, דריבנע מאָראַליזאַציע, ניכטערע האָפנונג, בלישט־
שענדיקער סייכל.

אַז איך טראַכט פון די שפראַך־קאַפּריון פון אַלערליי לעשוניעס,
קום איך צום שלום, אז פון אידיש לאָזט זיך צום בעסטן איבער־

זעצן אף פויליש. פון רוסיש — אף אידיש. פון ענגליש — אף פראנצויזיש.

:: :: ::

איר זענט אמאל דורכגעפארן דורך א שטאָט וואו אלע הייזער שטייען ליידיק און אין דערזעלבער צייט שטייען א מאַסע מוליאָרעס און בויען נייע הייזער מיט אזא אימפעט, אז ס'איז א שרעק?
אזא געפיל האָב איך, אז איך קום אַרײַן אין דער גרויסער שטאָטישער ביבליאָטעק אף דער 42טער גאַס, וואו מיליאָנען ביכער שטייען ליידיק, און א „מיליאָן“ שרייבער זיצן און שרייבן גאָד ביכער.

:: :: ::

— „וואָס איילן זיך אזוי די מוליאָרעס אין יענער שטאָט? און צו וואָס די נייע הייזער, אז די אלטע שטייען און פוסטעווען?“
— „אך, איר זענט א נאַר. יענע הייזער האָבן טירן מיט מעטאלענע הענטלעך. אונדזערע, די נייע, וועלן האָבן גלעזערנע הענטלעך.“

:: :: ::

ווען אידן זאָלן האַלטן פון דעם מעקסיקאַנישן מינהאַג — א נאַמען צו גיבן מענטשן נאָך גאָט: („יעזום מאַריע כוואַרעץ“), וואָלטן מיר פאַרגעשלאָגן לויט דעמזעלען מוסטער איבערצומאַכן א פאַר באַ- קאַנטע נעמען. לעמאַשל:

יעהאָוואַ עלאַקים ש. ניגער.
רבּונו של עולם אב. קאהאַן.
אל נוקם ונוטר ש. יאַנאַווסקי.
אל רחום וחנון זשימלאָווסקי.
שמע-ישראל ש. ראָזענפעלד, וכו'.

:: :: ::

אַן אייצע צו שרייבער:

אז איר זענט נישט זיכער מיט עפעס אַ וואָרט, גיט עס אין „געזענפּיסלעך“. וועט איר בלייבן דער כאַכעם, נישט אייער קריטיקער.

אז איר קענט נישט געפינען קיין אידיש וואָרט פאַר אַן ענגלישן, גיט דאָס ענגלישע וואָרט אין געזענפּיסלעך, וועט עס הייסן, אז איר טוט עס אומיסנע. דאָס וועט אייך ראַטעווען. איר וועט קענען זאָגן „קעיטן-קראַמען“, „קאַצענווידען“, וכו'.

:: :: ::

א באקאנטער מיניער פרעגט מיד: פארוואס מין איך אז די פלישטום וועלן בעשום-אויפן ניט באזיגן די סאָוועטן-מאכט?
— דאָפאר, מין טויערער, ווייל א ליכט-שטראַל קען מען נישט איבערשניידן מיט קיין שווערד, ווי שאַרף און ווי לאַנג און ווי מאַכ-טיק די שווערד זאָל נישט זיין!

:: :: ::

איך זיך אין דער זון און איך פויל מיד אזוי צו שרייבן, ווי די זון פוילט זיך אונטערצוגיין.
ארום מיר איז גרין, זומערדיק און שטיל, אז איך הער מין דויפעק קלאַפן, נאָר מין פען וויינט מיט טינט. מ'דאַרף איר ס'נעזל אָפּווישן. אַנטשולדיקט.

:: :: ::

אין קאָפּ איז שטיל, ווי אין א נעסט ווען די פייגל טאַטע-מאַמע פליען אַוועק, און דאָס קליינוואַרג בלייבט אַליין מיט אָפענע פיסקלעך צום הימל.

:: :: ::

„מאַזל-טאַוון!“ — מאַכט ער — „א קאָמוניסט און האָט זיך גאָר אין מיטנדריןען פאַרקוקט ווי פייגעלעך פליען, ווי וואַלקנס בויען-זיך-אויף, ווי גראָזן ציטערן!“
שרעקט זיך נישט, כאַוויירם, ס'איז נישט געפערלעך.
ווער זאָגט עס דען, אז א קאָמוניסט טאָר נישט קוקן אָפּן הימל, טראַכטן איבער די רעטענישן פון לעבן-און-טויט?
אַלעס וואָס מ'קאָן פאַרלאַנגען פון רויטן-אַרמיער אין מילכקאָמע-צייט איז, ער זאָל האַלטן זיין ביקס אין אָרדנונג, זאָל גיין אין טאַקט, אזוי אז די גאַנצע אַרמיי זאָל זיך נישט אַרויסשלאָגן פון ריטס, זאָל גייען אַהין וואו מי הייסט אים, אָבער פאַרווערן אים צו קוקן בעשאַס-מאַיסע אָפּן הימל — דאָס לייגט זיך נישט אָפּן סייכל.

:: :: ::

איך ווייס נישט: סי קאָן זיין, אז ס'איז אפילע נישט קיין זינד קעגן קאָמוניסטישער דיסציפלין אַף א רעיגע צו בלייבן שטיין און א מאַך-טון: „אַהה!“ ווען אַ שטערן פאַלט פונם הימל, כאַטש אין דעם בין איך שוין נישט זייער זיכער. וואָרין סי קען זיין, אז אין דער רעיגע, וואָס איר בלייבט שטיין און מאַכט „אַהה!“, זאָל זיין גע-

ווענדט צי איר וועט פריער פארכאפן א פאזיציע, צי דער טוינט.

:: :: ::

ווי עס זענען דא אזוינע אידן, וואָס זאָגן, אז זיי זענען געווען
אידן נאָך פאַר מאַטאַן-טוירע. אזוי געפינט איר צישן אונדזערע
כאַוויירים וואָס ווילן האָבן, אז זיי זענען געווען מאַרקסיסטן נאָךפאַר
קאַרל מאַרקסן . . .

:: :: ::

איך קאָן מענטשן, וואָס מאַכן דעם איינדרוק, אז זיי זענען גע-
קומען אַף דער וועלט ווי אַ שווערער כויוו פון זייערע טאַטע-מאַמע,
און איך קאָן מענטשן וואָס זעען-אויס, ווי זיי וואָלטן געקומען אין
דער וועלט אַרײַן ווי אַ לײכטער קאַפּרײז פון אַ פאַרליבט פאַר פּאָלק.

:: :: ::

די יונגע שרייבער, וואָס הויבן-אָן מיט „אַראָפּרײסן“ די עלטערע,
זענען ווי יענע ציגוינער, וואָס וואַרפן מיט אַ גרינג האַרץ שטיינער
אין אייערע פענצטער, ווייל זיי ווייסן, אז איר זייערע שויבן קענט
נישט אויסשלאָגן — זיי וואוינען דאָך אַף אַ לײדיק פּעלד!

:: :: ::

אַ טייל שרייבער מאַגן אַ לאַנד מיט אזוינע רעקלאַמישע פאַרבן,
גלייך — זיי וואָלטן עס געוואָלט פאַרקויפּען.

:: :: ::

די וואונדער פון ראדיאָ: דו רעדסט גלייכצייטיק אַרײַן אין
נעכטן, היינט און מאָרגן — געווענדט אין וועלכן טייל וועלט מי
הערט דײַך.

כ' מ' י' י' ...

א אידישער דיכטער, וואָס איז אַ שטיקל צייט געווען אַ „פּאָב־ליסיטי־אַנענט“ (געדונגענער רעקלאַמיסט) פאַר אַ געוויסן כאַזן, האָט איינמאָל זיך צעזונגען וועגן אים (אין אַ רעקלאַמע), אַז ער איז דער גרעסטעסטעסטעסטער כאַזן אין דער גאַנצער וועלט און אומגענגט. אַז ער האָט דאָס איבערנעלייענטפאַרן כאַזן, האָט זיך יענער אויס־גערייניקט דעם „גאַלדענעם האַלז“ זיינעם, זיך אַ גלעט־געטון דאָס האַריקע קמז'על זיינס אַף דער געמבע און אַ מאַך געטוען :

„איר געפעלט מיר, יונגערמאַן אַנדערע פּובליסיטי־אַנענטן האָבן אַ טעווע, אַז זיי טרייבן־איבער, זענען מעגאַזעם, הייסט דאָס... איך האָב ליב, אַז מען זאָגט דעם עמעס — אַפּילע אין אַ רעקלאַמע!“

:: :: ::

אַ „פּלאַנק־אַטאַס“ איז אַף מיר געקומען (דורך אַ בריוול) פּון אַ כאַווערטע, וואָס האָט צו מיר טאַינעם: לעמאַי מיט איך מיך אין קאַמפּזאַכץ? לויט יענער כאַווערטעס מיינונג דאַרף איך מיך אָפּגעבן בלויז מיט „קונסט, ליטעראַטור, וכוּ“, וועט זי מיך לעזן מיט איינ־טערעס, נאָר אין קאַמוניזם־זאַל איך מיך נישט מישן.

איז וועגן דער טאַינע, אַז איד, אַ מיטאַרבעטער פּון דער „פּרייהייט“, דאַרף מיך „בלויז אָפּגעבן מיט קונסט“, מיין איך וועט אויך דער כאַווער רעדאַקטאָר צוגעבן, אַז מ'פאַרלאַנגט פּון קאָ־מוניסטישע שרייבער, אַז זיי זאָלן זיך דאוועקע מישן אין שטריקס, און אין אַנדערע זאַכן, אַף וועלכע איר, מיין וואוילע כאַווערטע, האָט האַפּאַנעם אַ פּאַטענט . . .

והא ראייה: זעט די טאַינעס, וואָס מיר האָבן צו ה. לייזויק'ן, בלויז דאַפאַר וואָס ער — מיטט זיך נישט !

:: :: ::

וואָס איז דער כילעס פּון איינעם, וואָס איז אַ כאַזער, אַ פלישטי, און וויל פאַרזשעברען די גאַנצע וועלט, אוילעס־האַזע, ביז אַ צווייטן, וואָס איז אַ שוויין און טוט אַלדינג, וואָס סי פאַרערט זיך, קעדיי צו פאַרכאַפּן די גאַנצע וועלט אומשטערבלעכקייט — די גאַנצע וועלט אוילעס־האַבע ?

:: :: ::

קעגן וואָס איז דאָס צו־רייד געקומען? — קעגן דעם, וואָס אַ געוויסער שרייבער און אַ געוויסער קריטיקער זענען ווי צוויי מעל־קעדיקע ווייבער, וואָס שטופֿן זיך קעסידער איינס ס'אַנדערע די ציצן אין מויל אַרײַן...

:: :: ::

ליטעראַטור — ווי קימאַט יעדער אַנדערע קונסט — באַשטייט אין דעם וואָס מי נעמט צײַט שטאַף און מי מאַכט דאַפֿון זאַכ־שטאַף.

אַ צווייטער (דינערער) מין פֿון ליטעראַטור ווערט באַשאַפֿן דורך דער קונסט אויפֿצולעזן צײַט אין רוים — פֿאַר־רוימן צײַט. קלויבט זיך אויס אייער שרייבער: אָדער צישן די, וואָס נאָג־לען־צו די שאַטנס צו דר'ערד, אָדער צישן יענע וואָס גאַווענען אימ־נאַנצן אוועק די שאַטנס פֿון דער ערד!

:: :: ::

זײ זאָגן: „יסורים, פּײַן“.

אָוואַדע איז דאָס אַרײַנקוקן טײַף־אײַן־זיך פֿאַרכונדן מיט גרויס צאַר. נאָר וואָדען? עס איז אַ כּילעק צישן דאָסטאַיעווסקי'ס פּײַ־ניגן זיך און צישן קאַלעגע גימל'ס פּײַניגן זיך. עס איז די מאַיסע מיט די צוויי כאַסידעס, וואָס זענען געקומען צום רעבין ער זאָל זײ זאָגן ווי אַזוי טשואווע צו טון אַף זײַערע זינד. האַט זײ דער רעבי געהייסן אַ וואָך דורכאַנאַנד טראָגן אַרבעט אין די שײַד.

אין אַ וואָך אַרום טרעפֿן זיך די ביידע טשואווע־טוערס: איינער הינקט, נעבעך, אַף ביידע פּײַס, איז גרין און געל־קוים וואָס ער לעבט. דער אַנדערער האַט רויטע בעקלעך, דרייט מיטן שטעקעלע, שמיכעלט:

— נו?

— נו!

— דו האַסט נישט אַרײַנגעלייגט קײן אַרבעס אין די שײַך?

— אַרײַנגעלייגט.

— ס'פֿאַרוואָסזשע בין איך אַזוי גרין־און־געל און דו נישט?

— שײַטע! דער רעבי האַט דען געזאָגט וואָסערע אַרבעס

מ'זאָל אַרײַנלייגן אין די שײַך? איך האָב אין מײַנע שײַך אַרײַנגע־לייגט אָפּגעקאָכטע אַרבעס. . .

:: :: ::

דער נימשעל איז: איין שרייבער פייניגט זיך מיט די „ארבעס“
דער אנדערער קאכט זיי אָפּ און — עסט זיי אויף!

:: :: ::

צו די וואָס קייען אונדזער קולטור-ארבעס:
ניין, אַדווינימלעך. מיר וועלן מיט אייך נישט גייען „דורך
פלאַטבוש קיין מאַסקווע“. מיר האָבן אַ נענטערן וועג. און אַ גליי-
כערן — אייער וועג איז שוין קרום דאָפאר, וואָס איר אליין זענט
קרום.

ביכלאַל גייען מיר נישט מיט אונדזערע סאַנים אַפילע ווען זיי
גייען זיך בלוז אויסשנייצן די נעז... מיר האָבן קיין צייט נישט פאר
קיין אומשולדיקע עסקורסיעס. „קונסט“ איז ניט קראַנק צו האַלטן
אַ פעכלדיקע שווערד אין דער האַנט. אויב אייער „קולטור“ איז אזוי
אויווער-באַטל, אז מער ווי כליאַבען ליפעווע טיי און רעדן שיינע ריי-
דעלעך קען זי נישט, דאַנקען מיר זייער שוין.

:: :: ::

אויב איר זענט אַ באַלן צו גיין אַ אונדזער וועג (אַפילע ווען
נישט אימגאַנצען מיט אונדז), וועלן מיר אייך מיטנעמען און האַלטן
אַ איר אַן אויג... אָבער מיר מיט אייך וועלן קיינמאַל נישט גיין.
מיר וועלן פון אונדזער אָנגעצייכנטן שליאַך נישט אַראָפּ. דאָס זאָלט
איר וויסן!

:: :: ::

אונזער לאַזונג אין באַצוג צו דעם אינטעליגענטן מיטגייער:

כבדהו וחשדהו...

(אויף ענגליש: Respect 'em and suspect 'em)

:: :: ::

די אַמאָליקע מענער-מאָדע צו טראָגן פאַרוקן איבער די אייגענע
האַר איז היינט צום לעבן געקומען אין דער אַמעריקאַנישער ליטעראַ-
טור: ס'דאָוו איצטיקע שריפטשטעלער (פון טהאַרנטאָן ווילדער ביז
ראַדקליף האַל) טראָגן שייטלען אַף די אייגענע קעפּ. אַף די שייטלען
— ווייסער פודער. אַף דעם פודער — גאַלד-שטויב.
...און אונטער די שייטלען? פלישטימדיקע אומפלייט, אומ-
צוכט. דער קאַפּ איז פאַרדעקט. דער קאַפּ וויאַנעט אונטער „קינסט-
לערישע“ פאַרוקן.

:: :: ::

...איך האָב געהערט אַ פּראָסטע אידענע זאָגן וועגן אַ געוויסער פּויערמע:
 „זי איז געווען אזא געפערלעכע שעלטערקע, אז פייגל פלעגן אויסמידן איר פּעלד.“

:: :: ::

אָפּ דעם שלום־עליכם יאָרצייט, האָט כאַווער אָלגין געפּרופּט גיבן צו פּאַרשטיין פּאַרוואָס מיר קאָמוניסטן האַלטן הויך דעם אָנ־דענס פּון אונדזער גרויסן קלאַסיקער, שלום־עליכם. עס איז דערפּאַר — האָט ער געזאָגט — ווייל שלום־עליכם'ס „טוביה“, „פּעפּערל“ און אַנדערע זענען אונדזערע מענטשן. ווייל (האָט כאַווער אָלגין גע־זאָגט), אויב ש"ע אַליין איז עפּשער נישט געווען זייער נאָענט צו אונדז, איז אָבער זיין מענטשן־מאַטעריאַל געקומען פּון אונדזערע רייען.

ווייס איך נישט כ'לעבן, צו וואָס מ'דאַרף האָבן די אַלע פּאַר־ענטפּערונגען. די זאך איז דאָך זייער פּאָשעט: אז די באַלשעוויקעס פּאַרכאַפּן ערגעץ די מאַכט, נעמען זיי צומערשטן צו די פּאַלאַצן. מיט די קליינע און שאַקלדיקע כאַטעס — האָט מען צייט שפּעטער. מיט דער קונסט איז אויך אזוי: מיר האָבן פּאַרכאַפּט שלום־עליכם'ען, ווייל ער איז אַ גראַנדיעזער פּאַלאַצ. אי וואָס אין אַ גע־וויסן ווינקל פּון דעם (אָדער יענעם) פּאַרכאַפּטן פּאַלאַץ געפינט זיך אַביסל מאַיִל, אָדער אַפּילע שימל? — נו, עפּענען־מיר אויף די פּענצטער, לופּטערן־דורך! געפינען מיר אַ שטיקל מעבל, וואָס איז פּול מיט וואַנצן, אזוי, אז מי קען עס נישט ראַטעווען, איז נעמען מיר עס אַרויס אין דרויסן אַרויס און מיר לייגן צו אַ שוועבעלע. שלום־עליכם (און מענדעלע און פּריץ און גאָלדפּאַדען) זענען אונדזערע דאַפּאַר, ווייל אַלע אויצרעס פּון דער וועלט זענען אונ־דזערע! וואָס גרעסער דער אויצער, אַלץ מער קערן מיר זיך אָן מיט אים, און ער מיט אונדז.

:: :: ::

אָפּ דעם שטיקל נייעס, אז די צאָל פּון די פּאָעזיע־לעזערס האָט זיך די לעצטע צייט פּאַרטאַפּלט, באַמערקט אַ קלונגער לעזער:
 „עס ווייזט אויס, אז אונדזערע פּאָעטן האָבן די לעצטע צייט זיך גענומען — כאַסענע האָבן.“

... און וועגן באַריישען אויך

„אָט דאָס איז עס?“

יא, דאָס איז עס. וועגן דעם בוך האָט מען געהערט עס האָט אַ סקאַנדאַלעזען נאָמען. עס מוז זיין אינטערעסאַנט. דאָס דינע ער-לעבע בוך הערט קיינער נישט. עס ליגט אין דער זייט. צופעליק גיט מען עס אַ טאַפּ. אַ מיש ס'ערשטע בלעטל. אַ בליק אָפּן פּאַנים. עס האָט קיין ביינ-גריבלעך נישט. קיין דראַמאַטישן פּוץ. אַ שטיל אַ באַשיידן בוך אין פּראָסטע קליידער. ווער הערט עס? ווער דאַרף עס?

די שרייענדיקע, די „בלישטשנדיקע“ האָבן אַף זיך אַלעמענס אויגן. זיי קריכן אין אויג אַריין. ועצן זיך אָן ווי אַ בעלמע. מ'זעט אַז ס'איז אַ בעלמע. מ'זעט בלויז: עפעס איז נישט קלאָר אין דער וועלט...

:: :: ::

אַ לעזער שיקט אונדז צו השערות, אַז (1) דאָס ענגלישע וואָרט „News“ (נייעס) נעמט זיך פון די ראשי-תיבות איסט, וועסט, נאָרט, סאוּטה, אַלע עקן וועלט — פון וואַנעט נייעס ווערן געזאַמלט און (2) דאָס וואָרט „אדאָם“ (אָדס, מענטש) נעמט זיך אויך פון זעלבן שוירעש — נאָר אַף גריכיש: די איניציאלן פון „אדאָם“, שרייבט אונדזער לעזער, איז: אַרסטאָס (צפון), דוסיס (מערב) אַנאַטאָלע (מזרח) און מעזעמבריא (דרום).

:: :: ::

אַז מיר האַלטן שוין באַ ריזענען און באַ ליטעראַטור ווילן מיר אייך אָנוואַגן אַ בסורע“ (מיר שרייבן דיאָ ווערטער מאַנטאָג 23 טעג אינם יוני-כּוידעש), אַז מאַני לייב דער „דיכטער וואָס האַלט דיין זיין פען ווי גאַלד“ האָט סאָף-קאַלסאָף איבערגע-ענטפערט זיינע ליטעראַרישע „פּסולים“ — דעם אַלפּאַנז וואָס הייסט מיסטער פּאַרווערטס.

:: :: ::

אַז מנחם-באַריישע וועט אויך קריגן זיין ראָסלפלייש באַם „געלן פעטער פון אַמעריקע“, וועט זיך דער פּאַרווערטס מעגן באַרי-מען, אַז באַ אים הערט מען דאָס לעצטע ליטעראַריש-וואָרט, פון די סאַמע לעצטע-שבּלעצטע שרייבער.

:: :: ::

איז שוין א כידעש, וואָס דער אַרבעטער האָט צום שרייבער
און צום אינטעליגענט אזוי ווייניק צוטרוי?
„נאָטפאַרדאַמזוי“ אלע — די ראַסל־פּליישיניקעס, די מוילמאַ-
כערס, די באַשאַפער פון אידעלע פּראַנשפּיצן, וואָס זענען ווי די
קרוועשווקעס אַף די אונטערהויון פון ביליגע זוינעס.

:: :: ::

אַקעגן אונדזערע „אַטלעסענע פעדים“:
א פּאָדים האָט בלויז דעמאָלט א ווערט, ווען ער איז איינגעוועבט
אין א געוועב. א פּאָדים, וואָס שטעקט אַרויס פונם (סאַציאַלן) געוועב,
איז א דיסאָנאַנס. אזא פּאָדים דאַרף מען אָפּשניידן—ווען ער זאָל זיין
אַפילע פון גינגאָלד. אזא פּאָדים איז פונם ריטם אַרויס, מ'דאַרף
אים איבערענפערן צו דעם עקס־צייכן פון אונדזער אָפּענער שער.

:: :: ::

דער פענונביקסלער האָט פאַראַכטאָגן זונטאָג געכאַפט א בליק
אין ש. ניגערס, „נאָטיצן פון א לעזער און שרייבער“, האָט ער דאָרטן
געליענט:

„אויב איינער פילט קעגן א שריפטשמעלער א טיפע פער-
זענלעכע פאַרביטערונג, איז די גלייכסטע זאך אָפּצוהאַלטן זיך
א געוויסע צייט פון שרייבן אָדער רעדן וועגן אים און זיינע
ווערט. און ניט ווייל ער דאַרף מוירע־האַבן, טאָמער וועט ער
פאַרפירט זוערן און ניט דערשאַצן זיין ווערט. נאָר, פאַרקערט,
ווייל ער קאָן פאַרפירט ווערן פון דעם יעיצער־האַרע צו שרייבן
אָדער רעדן וועגן אים — צורגוט.“

:: :: ::

דאָס טאַמעוואַטע מעלאַמעדל מאַכט זיך פרום ווי א פלוי אַף א
פאַרויכעס. איר פאַרשטייט? ער האַלט זיך אָפּ פון שרייבן וועגן
איינעם, וואָס ער האָט פיינט, נישט באַלילע פון שלעכטסקייט (זאָל
דער אויבערשטער אָפּהיטן!) נאָר... מאַכמעס ער האָט מוירע, אז ער
קען נאָך (פון גרויס סינע) שרייבן וועגן אים צו גוט.

:: :: ::

לויט דערזעלבער לאָגיק קומט אויס, אז מר. ניגער וואַלט זיך
אויך באַדאַרפט „אָפּהאַלטן א געוויסע צייט“ פון שרייבן וועגן זיינע

פערזענלעכע פריינט, מאכמעס ער. קען נאך כאָלילע וועגן זיי שרייבן „צו שלעכט“. פונדעסטוועגן איז דעם פענונביקסלער נישט באַקאַנט קיין איין פּאַל, וואו מר. ש. נ. זאָל נישט האָבן געשריבן וועגן די, מיט וועלכע ער האָט זיך געקושט אין די פּיסקלעך — ווי, לעמאַשׁל: 5. קאַברין, יהוּאַש, ליעסין און אזוי ווייטער. אונדז געדיינקט זיך אויך נישט, אַז דאָס הייליקע מעלאַמערל זאָל געווען האָבן געשריבן „צו שלעכט“ וועגן זיי. עפּשער געדיינקט איר?

:: :: ::

דאָס איז גאָר אַ שפּאַנגל־נייע פּילאָזאָפּיע: וועגן אזוינע, וואָס מ'האָט נישט ליב, טאָר מען נישט שרייבן, ווייל מ'קען וועגן זיי כאָליר־לע שרייבן „צו גוט“. וועגן אזוינע, וואָס מ'האָט ליב, טאָר מען נישט שרייבן ווייל מ'קאָן נאָך וועגן זיי שרייבן „צו שלעכט“. שרייבן, הייסט דאָס, מען מען בלוז וועגן אזוינע, וואָס מ'האָט נישט פּיינט און נישט ליב, דעמאָלט קען מען זיך היטן די „קריטישע ערע“ אַז מען האָט נישט ליב און נישט פּיינט, שרייבט מען נישט צו גוט און נישט צו שלעכט, מ'שמעקט נישט און מ'שטינקט נישט.

:: :: ::

דאָס „הייליקע מעלאַמערל“ טראָגט זיך אום מיט דער „גאול־ה“ אין ביידע הענט, גלאַצט מיט די אויגן, טאַלעפּעט מיט דער צונג, מאַכט אַלערליי כוילע־נויפּלדיקע שטיק — קעדיי מ'זאָל מיינען, אַז ער טראָגט משיח'ן, און דאָס קוויטל־געלט זאָל זיך הויבן.

:: :: ::

פּלוצים און מיטאַמאָל און נאָט אויך: קאָשערע אירן האַלטן פון גאַנדיס שיטע: זיך נישט קעגנשטעלן מעקדאָנאַלדס פּאַגראַמ־טשיקעס.

ערשט נעכטן, אויב איר געדיינקט, האָבן די „קאָשערע אירן“ געשריגן געוואָלד: „סטייטש, מ'שעכט אירן, און זיי גיבן נישט קיין ריר מיט אַ פינגער זיך צו פּאַרטידיקן“. ערשט נעכטן, אויב איר געדיינקט, האָבן די פּרוגס מיט די ביאַליקס מיט די אַש'ס געפּינעט מיט די מוילער: „איר זענט מיין, מיין! איר באַהאַלט זיך אין די קעלער־לעכער, איר קריכט אַף די בוידעמער. איר שטעלט זיך ניט אַנטקעגן דעם סוינע. ווילט איר דען, אַז די וועלט זאָל פאַר איר דערעך־ערעץ האָבן?“

אַט דאָס איז געווען די פּראַזן־פיגורע, וואָס די הויפּט־נביאים

האָבן געטאָנצט בעשאַם די קעשענעווער פּאָגראַמען.
אַלע אידישע שרייבער האָבן געוועקט צו „קידעש האַשעם נישט
מיט ווערטער און קאָוואַנעט, נאָר מיט אייזן און שטיין, מיט די ציין
און מיט די פּויסטען, מיט די נעגל און מיט גאַל, מיט שפּייעכץ און
מיט טאָם“.

אַרײַן, אַף פּרעמדע קעשענעם איז מען אַ מילדער מעכטן.
אויף אינדיש בלוט איז מען מילד און — פּאַציפּיסטיש. עמעס טאַקע
„מיר-אידן“ טאָרן זיך נישט לאָזן אויסשעכטן ווי די שאַף. מיר
דאַרפן זיך ווערן. אַז נישט וועלן קומען אונדזערע פייווענדרטען-
סענטס-געווייאים און אונדז שיטן זאַלץ אַף די וואונדן, אונדז אָנרופּן
מיט די ערנסטע נעמען, אונדז באַשפּיען מיט טויזנט טעפּ טינט.
אַבער אַז מעקדאָנאַלדס פּאָגראַמטישקעס שעכטן די אינדיער הונד
דערטערווייז, איז... האַלטן מיר מיט ר' גאַנדין. אַז ס'איז שוין אזוי,
און אַדראַבע, וואָס מער מ'שניידט דיר דעם האַלז, אַלץ מער „דזשענ-
טעלמאַן“ דאַרפסטו זיין און זאָגן „טהענק-יו“...

וואו זענען די ראָספּלייש-שרייבער, וואָס זאָלן (אין די טעג פון
די פּאָגראַמען אויף אידן) האָבן געקלאַפט בראַוואָ די נאַרישע שאַף,
וואָס זענען אַרויפגעלאָפּן מיט די העלזער גלייך אַפּן שוויכעטס כאַלעף
און אים איינגעשפּאַרט אַרבעט?

:: :: ::

געליענט מיסטער קאוועקיער'ס גלאַנצענדיק ליד?

— געליענט.

— פול מיט אומעט, אַיִאָ? און מיט פאַרצווייפּלונג — אַיִאָ?

ס'איז שרעקלעך, האָ?

— ניין, ס'איז גאָר נישט שרעקלעך.

— פאַרוואָס?

איך האָב מיר אַ קלאַל, אַז אויב אַ מענטש פּוצט זיך אויס די
שיך איידער ער לויפט אַוועק צום טייך זיך טרענקען איז אַ סימען
אַז... ער איז אַררייט און אַז ער וועט בלייבן לעבן.

— לייקנט איר, הייסט דאָס, אַפּ, אַז קאוועקיער'ס לידער זענען

פול מיט פיין און מיט שרעק.

— ניין. גאָר מיר וויינען נישט דאַפּן. דאָס איז אַ ביליג איר

דישטעאַטער מיטל: דו ווילסט, אַז דער „קאָסטימער“ זאָל וויינען?

— שנייץ דיר אַליין די נאָז, און פּלויכע מיט טרערן. אונדזער איר

נעם קומט דאָס פאַר קאַמיש... אַז איינער זאָגט אין אַ ליד „איך בין אַ

גרויסער דיכטער“, האָט ער אונדז נאָך ווייט נישט איבערצייגט, אַז

ער איז א גרויסער דיכטער. און אז איינער שרייבט קעסידער פון טויט, הייסט דאָס נאָך נישט — אז ער זוכט נישט צו מאַכן קיין לעבן פון שרייבן.

:: :: ::

זע! א פולער הילצערנער קאסטן אָפּגעפאַרבת אַף אייזנאַקאָליר. דער פאַרבער זאָגט. „ווער אייזן — דו האַלץ!“ דאָס עגאַאיסטישע האַלץ לאָזט זיך איינרעדן און ווערט... אייזן. דאָס דאָזיקע אייזן וואָס קאָן נאָר אָפּנאַרן דאָס אויג, קאָן אָבער נישט אָפּנאַרן דאָס פייער.

:: :: ::

דאָס צאָדיקל אין פעלץ, א. רייזען, איז געגליבן צו דער „שאַטל־טרעין“ (פאַרבינד־באַן) צישן דער צווייטער און דריטער עווע־ניו על, באַ דער 42טער גאַס. לויפט, פּויפט, טשאַדעט, מיינט מיר־עדייע וויפיל מוילן עס מאַכט. אָבער מער ווי צישן אַ קורצן, נודנעם, שטויביקן אַהער־און־אַהין באַוועגט זיך עס נישט.

ט ע א ט ע ר י י

איך האָב מיר אַ שטיקל סימען ווי אזוי צו דערקענען אַ גרויסן שוישפילער פון אַ מיטלמעסיקן :

דער גרויסער (לעבעדיקער) שוישפילער וואָס לענגער ער שפילט אַ ראָלע, אַלץ שוואַכער שפילט ער זי. דאָס איז אַ פּאַשעטער פּראָצעס פון אויסברענגן זיך.

דער מיטלמעסיקער (מעכאַנישער) אַקטיאָר, וואָס לענגער ער שפילט אַ ראָלע, אַלץ בעסער שפילט ער זי. ער איז ווי אַ שטיין, וואָס אַז מען (דער רעזשיסאָר) גיט אים נאָר אַ שטופּ באַהג אַראָפּ, קיינמאל ער זיך און ווערט וואָס אַ מינוט שווערער, וויכטיקער.

:: :: ::

זיטא יאָהאַן אין דער פּיעסע „מעקינאַל“ (מאַשינאַל), איר האָט נאָך אזאַ אַקטריסע נישט געזען.

אזאַ מזויקאַלישן קערפּער! אזאַ רייכן וואַקאַבולאַר פון שווייגן! איר פּאַנים פאַרמאָגט העכער אַ מיליאָן ווערטער און איז רייכער ווי וועבסטערס נישט־געקירצטער ווערטערבוך.

איך האָב שוין לאַנג געזאָגט, אַז די שוישפּיל־קונסט האָט דריי מאַדריינעס: (1) רעדן; (2) הערן; (3) שווייגן. זיטא יאָהאַן (אין דער סצענע ווען איר „באַביט“ לייענט ס'בלאַט צייטונג) שווייגט העכער דריי מינוטן.

אזוי הערלעך שווייגן האָב איך נאָך אַף קיין שום בינע נישט געהערט.

:: :: ::

אין אַ געוויסער פּיעסע אין אַ אידישן טעאַטער איז דאָ אַ סצענע, וואו די העלדיכע דאַרף נוצן אַ נאָדל־פּאַדים אַף צו פּאַרנייען אַ סנעפּל. וואָס, מיינט איר, טוט זי? אַ גרויסע אַקטריצע וואָלט, פאַרשטייט זיך, גאָר קיין נאָדל־פּאַדים נישט גענוצט. אַ קלוגע אַקטריצע וואָלט גענוצט זייער אַ דינע נאָדל מיט ווייסן פּאַדים, קערני אַפּצונאַרן דעם אוילעם, מ'זאָל מיינען, אַז זי גייט מיט די הויַלע הענט. אָבער אונדזער שוישפּילערין האָט גענוצט אַ גראָבע נאָדל, מיט שוואַרצן פּאַדים!

:: :: ::

. . . דערמאָנט זיך :

מיט יאָרן קריק האָב איך אין אַ אידיש טעאָטער געזען ווי דער „ליב־האַבער“ גייט אַרום אַף דער סצענע מיט אַ ווייס־פאַרוויקלטן פינגער.

דאָס האָט מיך אַזוי נערוועאיש געמאַכט, אַז איך האָב געמוזט אַרויסגיין הינטער די קוליסן און אויסמוסערן דעם אַקטיאָר. „אַבער וואָס זאָל איך טוען“, האָט ער געזאָגט, „אַז איך האָב פאַרט אַ קראַנקן פינגער?“

„בעהיימעניק“, האָב איך אים געענטפערט, „ווער זאָגט דען, אַז דו טאַרסט נישט האָבן קיין קראַנקן פינגער? נאָר וואָדען, אַף דער בינע איז דער פינגער נישט דיינער. ער קער צו דעם העלד וואָס דו שפּילסט ער קער צו דער פּיעסע. אַפּילע האַמלעט מעג האָבן אַ זאַניטיצע. נישט מער: ער איז מעכויעוו אונדז צו זאָגן פּונדוואַנעט זיין קראַנקער פינגער האָט זיך צו אים גענומען. אַז דו וועסט קריק אַרויפגיין אַף דער בינע זאָלסטו טאַקע באַמערקן, אַז דו האָסט דיר פאַרשטאַבן אַ פינגער. דאָס וועט זיך אַריינפאַסן אין יעדן טייל פונם טעקסט פון דער פּיעסע און דיין פינגער וועט אויפ־הערן צו באַאמרואיקן.“

:: :: ::

מאָרים שוואַרץ שרייבט שוין אויך אין „פאַרווערטס“. ער שרייבט פון „זיין“ אידישן יאָם אין קוני־איילאָנד, וועגן קליינע סיני־דער, וואָס ער האָט אַזוי ליב... וועגן זיין „ערשטער קלאַס“ רייזע, וועגן די „אידן זיינע“ אין אַרגענטינע, וואָס האָבן אָנגעגרייט פאַר אים אַ באַרג מיט לאַקשן־קוגלען.

יאָ, נאָכדעם ווי מאָרים שוואַרץ'ס „סטאַקס“ האָבן אָפּגעקראַכט אַף דער סינסטלערישער בערוזשע פון בראָדוויי, האָט ער זיך דערמאָנט, אַז ער קאָן אָן אידיש טעאָטער נישט לעבן...

:: :: ::

דאָס דערמאָנט אונדז, אַז באָרים טאָמאַשעווסקי האָט אין די שמוּאַלע יאָרן פון זיין לעבן אויך געשריבן אין „פאַרווערטס“, אויך געשפּילט אין וואָדעוויל; אויך געפאַרן קיין אויסלאַנד, און איצט הערן מיר, אַז... מ'האַט שוין אַ לאַנגע צייט נישט געהערט פון אים, פון טאָמאַשעווסקי'ן.

:: :: ::

אין אונדזער אייגענער „מאָרגן־פרייהייט“ האָבן מיר פאַראַכטאָגן שאַבעס געליענט אַ „צעכלעכץ“ איבער אַ בסילע, נעלי קעסמאַן. דער צעכלעכץ, אין געשטאַלט פון אַ רעקלאַמע, האָט אין זיך געטראָגן די „הייליקע אונטערשריפטן“ פון אַסאַך וואַרשעווער אידישע שרייבער. דייעניקע שרייבער, וואָס זענען זייער מפורצט ביי אידן, לאָזן וויסן דער וועלט, אַז האַשע מרת נעלי „דערמאָנט אָן די פּלאַסטישע לייסטונגען“... פון — — . דער ליטעראַט מלך ראַוויטש וויל אַפּילע האָבן, אַז עס וואָלט געווען אַ גרויסער קאָוועד פאַר דער אידישער ליטעראַטור, ווען די „הינטער־קוליסן“ פון (נע־לי'ס) טעאַטער זאָלן זיך אַביסל מער פאַראינטערעסירן מיט דער אידישע ליטעראַטור... און אזוי ווייטער און ווייטער און ווייטער.

:: :: ::

ששט! אידישע אַקטריצעס, בויגט־צו אַן אויער; מיר וועלן אייך אויסזאָגן אַ סאָך:

אויב עס קאָנווינירט אייך נישט אויסצוגעבן די נויטיקע פּאָר דאָלאַרן אַף צו איבערצייגן די איסט־בראָדווייער קריטיקער, אַז איר זענט פּלאַסטיש און אזוי ווייטער, טאָ פּאַרט אַוועק קיין וואַרשע. דאָרט מאַכט מען עס אַסאַך ביליקער און שנעלער.

קונסט לשם קונסט!... איר וואָלט באַראַפּט זען, ווי די וואַר־שעווער ליטעראַטן רעדן בלויז מיט „גאָט“, און אידער זיי שרייבן־אָן אַ לירל, שלנגן זיי איין אַ ריין האַנטוך און שלעפּן עס אַרויס דורך דער אַנדערער זייט, קעדיי צו רייניקן די אינגעווייד. איר וואָלט באַדאַרפט זען, וואָס סיטיצאַך אַביסל, אַז פּלוני בן פּלוני ווערט „באַפ־רוכטעט“ מיט אַן אידיע... ווי מ'פּאַטשט די פּרישגעבוירענע „גייס־טיקע קינדערלעך“ אין די טעכיסלעך, ווי אין אַ פּויק אַרײַן, אַז אַלע זאָלן זיך צענויפּלויען. און פאַרקערט־זשע, ווידער, האָט איר באַ־ראַפּט זען, ווי מ'עפּנט־אויף אַ לאַנג, שמאָל, פאַרדאַרט מייסטערל, מיט אַ פאַרזשאַווערט קנאַק־שלעסל, און ווי מ'וואַרפט אַרײַן צוויי קאָ־שערע, מאַגערע, ציטערדיקע פינגער און מ'שלעפּט פון דאָרטן אַרויס אַ גראַשנדל און מ'האַלט עס לעבן אויג און מ'לייגט צו ס'טייסטערל צום אויער און מ'ניט אַ קנאַק מיט די שלעסלעך. איר וואָלט באַ־דאַרפט זען, ווי פּילסודסקי'ס אידישע ליטעראַטן באַפּאַלן אַ שטיקל ראַסלפּלייש, — די ערגסטע פּליגן סאַף־זומער זענען נאָך קיינמאָל אזוי נישט באַפּאַלן אַן אָפּטריט!

:: :: ::

איך האָב געהערט אין אַ אידיש טעאַטער ווי איינער האָט געזאָגט צום אַנדערן :

„סאָ נודנע שטיק — אַ כאַלאַשעס. אויב די קריטיק וועט כאַטש זאָגן, אַז ס'איז אַלרײַט — איז אַלרײַט, אויב נישט — וועלן זיי מיר שוין זען דאָ אין טעאַטער, ווי זיי זעען די אויערן !

:: :: ::

לודוויג זאָץ.

איך האָב נישט קיין מוירע געהאַט צו זאָגן מיט יאָרן קריק, ווען קיינער האָט נאָך זיין נאָמען נישט געהערט, אַז ער איז אַ גרעסערער קאָמיקער פון מאַגולעסקאָן.

און איך האָב נישט קיין מוירע צו זאָגן היינט, אַז ער איז אַן ערנערער קאָמעדיאַנט פון...

הומאָר מוז באַליכטערט ווערן דורך עפעס, קעדיי צו זיין דורכ־זעכטיק, קרישטאָליק.

ווייזן מענטשלעכע וואונדן איז אַ גרויסע זאַך, ווען דאָס ווערט געטאָן מיט דער קאַוואָנע צו היילן !

הומאָריסטן, וואָס האָבן ניט קיין כּוּש פאַר דעם טרויער פון אונדזער לעבן, האָבן אַבער אַמאָל פּערזענלעכן צאָר און טרויער — דאָס קויפט זיי אויס.

לודוויג זאָץ, אַ קראַנקער, מעלאַנכאָלישער מענטש, וואָס שפּילט „זינדאָלעך“ אין הירשביינס פּיעסן, איז געווען אַ גרויסער טאַלאַנט.

דער זאַטער, באַרימערשער, פּוסטער — לודוויג זאָץ איז אַ . . . ביליקער, שלעכטער, קאָמעדיאַנט.

:: :: ::

די „ניו־פּלעירייטס“ ? דאָס איז דער לינקער פּליגל אַף ענגליש. פאַראַיאָרן האָט איר געזען דאָרטן אַזאַ פּיינעם שפּיל ווי „בעל־ט“

(אַביסל פאַרקלעקט אין לעצטן אַקט), היינטיקס יאָר האָבן זיי אַנגעהויבן מיט אַפּטאָן סינקלעירס „סינגינג דזשיל־בוירדס“ (פּריי־לעכע ברייגדניקעס) וואָלט מען עס פאַרטייטשט אין לעמבערגן.

צוליב דעם, וואָס די בינע פון „פּראָווינסטאון פּלייערס“ אין מאַקדאָנאַל סטריט איז אַזוי קליין, זענען די מאַסנסצענעס געבליבן ווי אַ שיינע, נאָר צענויפגעוויקלטע פּאַן.

:: :: ::

אַ לעזער וויל וויסן : צי איז דער מערצאָל פון „קאַרק“ — קערק.

אזוי ווי אין בארג (בערג), און צי איז דער לאַשן-יאָכיד פון „קנאַכן“ — קנאַך.

איך ווייס נישט וואָס צו ענטפערן, כ'לעבן. „אין קישן באַ- האַלט איך מיין פּאָנים“ פון — בושע.

:: :: ::

„מאַמיר“ געהערט א. גלאַנץ'ן אַף דעם „טאַגס“ „אידישע שטונדע“. ער האָט געדאַבערט וועגן אידישן טעיאַהטער. מיט אזא פּעט באַלעקעניש איבער דעם טעיאַהטער, אז איך האָב שיר באַקומען די יאַם-קראַנקהייט —

צישן „בראַנפּמאַנס וואורשט“ און „אַקיידעס-איציק“ האָט דער איידעלער, בלאַנדער „יונגערמאַן“ („יעזוסל קוואַלוואַסער“) גערעדט וועגן אידישן גייסט, אידישער קונסט און אידיש טעיאַהטער.

מיר זענען געשטאַנען (אין „קעמפּ ניטגעדרייגעט“) אַרום דעם ראַדיאָ-מאַשינדל, זיך איינגעהערט, ווי ער קלינגט מיט זיין גלאַט צינגל אין . . . באַד אַרײַן, אין טעיאַהטער אַרײַן, און מיר האָבן זיך דערמאַנט אָן יעקב גאַרדינס ווערטל, אז אַ מענטש קען זיצן אַף 100 דאָלאַר אַ וואָך, אָבער 100 דאָלאַר אַ וואָך קענען נישט — „וכ'ו.“

:: :: ::

אין זיין פירוואָרט צו „מאַדמואַזעל דע מאַפּין“ רעדט טעאַפּילע נאַטיע וועגן קריטיקער, וואָס זייערע פענשפיצן זענען „ווי שנאַבלען פון שוואַרצע קראַען“, וואָס פּיקן אין לעבעדיקע הערצער. — ער זאָגט:

דאָס ווידער-געפּיל פּונם קריטיקער צום שרייבער איז זייער נאַטירלעך. עס איז דאָס געפּיל פון דעם וואָס באַשאַפט עפעס צו דעם וואָס באַשאַפט גאַרנישט; פון דעם זשומער צו דער בין... אַ קריטיקער (זאָגט נאַטיע) איז ווי אַ „הייליקער, קריסטלעכער טאַטע“, וואָס פאַרפירט אייער פרוי, און אַליין האָט ער קיין פרוי נישט איר זאָלט זי קענען פאַרפירן.

עס איז (זאָגט ווייטער נאַטיע) מאַיסע-כּוּיזעק צו טראַכטן, אז איינער, וואָס באַשרייבט בלוז ערלעכע און קאָשערע מענטשן איז אַליין אַ צאָדיק-אין-פּעלץ, און אז דער וואָס באַשרייבט מענטשלעכע פאַרדאַרבנקייט איז אַליין אַ פאַרדאַרבערנער מענטש.

:: :: ::

איך האָב איך שוין אַמאָל דערציילט דעם אַנעקדאָט וועגן דעם

יונגענמאן, וואָס האָט זיך געלערנט פון שילדקרויטן „שפילן טעאטער“, און נאָר צום ערשטן האָט ער געפרופט נאָכמאָכן זיין הייזער־קייט. די צאָרע מיט אונדזער אידישער פּראָלעטקונסט דאָהי איז, וואָס מיר טוען נאָך סאָוועט־רוסלאַנד אין אַלדינגס, אפּילע אין די פּראָטיס, וואָס ווערן דאָרט באַטראַכט ווי אַ כּיסאָרן.

דער איבערגאַנג פון אַ פּרייער, אומאַקאַדעמישער שפּראַך צו אַ קאָרעקטער מעלכע־שפּראַך, וואָס מוז גענוצט ווערן אין קאַנצע־לייען, אין זאַז, וואָס נעמט אָפּ דעם כּיין פון דער „שיפּכע“, — עס איז אַ מין סאָרט דערהויבונג פון אידיש, וואָס שטעלט אַוועק אונדזער שפּראַך צו דער מאַדריינע פון אַ... לאַשנאָוידעש. דער „לעגאַליזירטער מאַמזער“ איז ס'דאָו אין געפאַר צו פאַרלירן זיין מאַמזערישן קאַפּ, זיין מאַמזערישן שויבער. מ'דאַרף די „דינסט“ נישט באַהענגען מיט צופּיל טאַפּלפּונקטן און גלעקלעך. מי דאַרף זי (אַ שטיק צייט, כאַטש ביזוואַנען זי וועט זיך צוגעוואוינען) נישט אָנטון אין קראַכמאַלעטע שירצן, און נישט פאַרקעמען אירע האָר אַזוי גלאַט אַף לינקס און אַף רעכטס, אַז עס זאָל אויסזען, ווי צוויי פּאַלע אַטלאַסענע העלפּטן.

מיר דאַרפן זיך נישט לערנען רעדן מיט אַ הייזעריק קאָל! און קעגן דעם, כ'בעט אייך זייער, וואָס די זשיטלאָווסקיאַנער זאָגן „ערנסט“ — ווייסיך נישט וואָס איר מיינט אַזוינס דאַמיט. איך האָב אַנומעלטן אומינסע איבערגעקוקט אַ בוך מיט בילדער פון קרימינאַליקעס און עס איז מיר אויפגעפאַלן־געוואָרן, וואָס קיינער פון זיי טראָגט נישט קיין שמייכל אַפן פּאַנים. אַלע האָבן „ערנסטע אויסדרוקן“, אַלע זענען גוואַלדאָוונע סעריעז... זאָלן מיר זאָגן, אַז אין דער ליטעראַטור איז פונקט פאַרקערט? אַז נאָר קרימינאַליקעס שמייכלען? איז וואָס־זשע וועלן מיר טוען מיט אונדזער אייגענעם שלום־עליכמ'ען, מיט מענדעלען, מיט פּרצ'ן, מיט אַש'ן, מיט איציק פעפּער'ן, מיט איציק קיפּנים'ן, מיט אַלבער־טאַנ'ען?

:: :: ::

איך האָב מיך שוין לאַנג אויפגעהערט צו כידעשן איבער דער נאַרישקייט פון די מענטשן, וואָס האַנדלען מיט אידיש טעאטער, אָבער פון זייער אריפמעטיקע קאָן איך מיך נאָך אַלץ נישט אָפּ־כידעשן.

אַז אַ שלעכט טעאטער שטעלט אַ שלעכטע פיעסע און זי „ציט נישט“, שטעלט מען אַן אַנדערע, נאָך אַן ערגערע. פיין! לאַגניש!

אָבער לויט אַט-דער פּאַרמל וואָלט דאָך אויסגעקומען, אז אויב אַ בע-
סער טעאָטער שטעלט אַ בעסערע פּיעסע און זי „ציט נישט“, דאַרף מען
שמעלן נאָך אַ . . . בעסערע? אַיאָ? אזוי איז דאָך דער פּאַשטער
סייכל מעכאַיעוו! וואָס לאָזט זיך אויס? עס לאָזט זיך אויס, אז
אויב אַ שלעכטע פּיעסע ברענגט נישט קיין געלט, נעמט מען זי אַראָפּ
און מען שטעלט אַן . . . ערגערע. און אויב אַ גוטע פּיעסע „ציט
נישט קיין פּולע הייזער“, כאַפט מען זי אַראָפּ און מ'שטעלט אונד...
אַן ערגערע!

:: :: ::

אידיש טעאָטער: עס קומט אַרויף אַף דער בינע דער אַקטיאָר
ס. ער איז אַן אויסגעדינטער אָפּערעטן-קיניג. איצט איז ער אַלט
און הייזעריק, „מאַכט דזשאַבס“ אַף דער פּראָווינץ.

— וואו איז דער מענעדזשער?

— אָט!

— וואו טו איך מיך אָן?

— אויבן, אָפּן צווייטן שטאָק.

ער שלעפט זיך אַרויף, אין אַ צוגעדישעט געמיט, הוסט, טוט זיך
אָן, שמינקט זיך, קלעפט זיך צו אַ באָרד מיט וואַנטשעס, פּלעטשעט
זיי צו צום פּאַנים, קוקט זיך אַף דער ווייסער צונג, שפּיגלט זיך,
זיפצט. ער איז שוין פּאַרטיק.

אַז ער קריכט אַראָפּ אונטן טרעפט ער ווידער דעם דירעקטאָר.
יענער הענגט מיטן קרומן מויל אַף אַ ברעג פון אַ ציגאַר. מיטן
„צעפטער“ אין דער האַנט ווישט זיך דער אַקטיאָר אָפּ דעם שווייס
הינטער דער קרוין, און גיט אַ פרעג מיט אַ צוגעדישעט קאַל: „איז
וואָס פאַר אַ פּיעסע שפּיל איך היינט?“ (אַז ער שפּילט פאַר אַ קעניג
— דאָס איז באַ אים קיין סאַפעק נישט. ווייל וואָס דען וועט ער
שפּילן אויב נישט קיין קיניג?)

:: :: ::

מיד האַלטן, אַז דער טעקסט פון „דזשים קופּערקאַפּ“, איז אַן
אומיסטנדיגער פּלאַקאַט, וואָס איז אַרויסגעהאַנגען געוואָרן נאַסער-
הייד און די פאַרבן האָבן זיך צעשמירט.

:: :: ::

אין אונדזער „אַרמע“ האָט זיך דער סטאַר-סיסטעם איבערגע-

טראָגן פון די אַקטיוואַרן אַפן — רעזשיסאָר, און דער עיקער: אַפן קונסט-ראַט.

ווי מיר הערן, האָט פּראָלעטפּען אויסגעקליבן אַ נייעם קונסט-ראַט פון אירע מיטגלידער. דאָס איז אַ שריט צום גוטן. די „אַפּנאַ-רעזשיסויט“ פון טעאַטער האָט אַפּט אַ שלעכטע ווירקונג אַף זיינע אַנפירער. דער בינעגלאַנץ פאַרדרייט דעם קאַפּ. עס איז אַ פּראָגע: זאָל מען שטעלן פּיעסן וואָס געפּעלן דעם רעזשיסאָר, ווייל ער קען דאָרטן ווייזן זיין קענטעניש; זאָלן מיר שטעלן בלישטשענדיקע פּיעסן אויף אַריבערצובלישטשען די בורזשאַזע טעאַטערס; אָדער זאָלן מיר שטעלן פּיעסן באַוואָפּנטע, פאַרניכטענדיקע, רעוואָלוציאָנערע — נישט אין זין פון נייע קונסטפּאַרמען, נאָר אין דעם זין, וואָס זיי גיבן דעם צייטקאָליר פון אונדזערע קאַמפּן, פון אונדזער פאַר-ניכטנדיקן געלעכטער, פון אונדזער צאָרן און פּרייד?

מיר זענען אויך נישט איינשטימיג מיט כאַווער ג., אַז אַ פּיעסע וואָס מיר שטעלן, איז שוין מעמילע די בעסטע פּיעסע אין דער וועלט. אַזאַ צוגאַנג צום „אַרטעף“ איז נישט ווייניקער שעדלעך, ווי אַן ענלעכער אַמאָליקער צוגאַנג צו אונדזער ליטעראַטור-ליניע. אויב דאָס זאָל זיין אַ מיטל אַף „איינצוגעבן כּיישעס“ צו גיין זען אונדזערע פּאַרשטעלונגען, זענען מיר גאָרנישט אַזוי זיכער, אַז מ'דאַרף עס. אַ דיסקוסיע אין אונדזער רעוואָלוציאָנערער פּרעסע, וועגן דער געראַטנדיקייט פון דער אָדער יענער אויפפירונג, קען אַרויס-רופן פּונקט אַזוי פיל אינטערעס און נאָך מער.

:: :: ::

„בריליאַנטן“ זענען אַרויסגעקומען אַסאַך בעסער ווי מיר האָבן דערוואַרט.

די קאָמעדיע איז פול מיט גרינגן, אויפרייסנדיקן כּוויזעק-מאַטע-ריאַל. צישן די טעקסט-שפּעלטלעך לייכט-דורך דער נייער (שוין היינט אַביסל-פאַרעלטערער) שטייגער פון די סאָוועטן באַלד נאָכן בירגער-קריג.

די שפּיל איז הויך קאָמעדיאַנטיש, אַביסל איינגעשטימט און פאַרפיינערט דורך געלאַסענער רעזשן. די בינע איז פּראַקטיש גע-בויט, עקאָנאָמיש אויסגענוצט. די „טעניץ“ האָבן די מאַלע, וואָס מ'ווייסט נישט אַקוראַט וואו זיי געפינען זיך. עס איז, ווי אַרן קורץ'ס גראַמען. ערגעץ געפינען זיי זיך יאָ, אינם ליד, נאָר גיי געפין זיי!

שווישפּילעריש איז „בריליאַנטן“ נאָך פון אַ פּיקסערער קוואַ-

ליטעט ווי „קופערקאָפּ“. אונדזער טעאָטער-קאָלעקטיוו וואַקסט און צעשפּאַרט אונטער די אָרעמס סיי די טעקסט-קליידלעך, סיי אַפּילע די רעזשי.

עס זענען פּאַראַן פּיעסן, וואָס הויבן זיך ערשט אָן דעמאָלט ווען דער פּאַרהאַנג פּאַלט אַראָפּ. דאָס זענען די טיפּע, ווייט-נאָכ-קלינגענדיקע פּיעסן, וואָס לאָזן א רוישעם, וואָס צעווייגן זיך אינעם לייבונגעבן פון צושויער ערשט גאָכדעם ווי ער פּאַרלאָזט דאָס טע-אַטער, דאָס זענען פּיעסן פון ריזיקן פּאַרנעם („ריטשי קיטאָי“, „רעוויזאָר“, „א כאַסענע אין- קאַסרילעווקע“).

„בריליאַנטן“ איז פון יענע מעסיקע-גוטע קאָמעדיעס, וואָס אַזוי לאַנג ווי מען זיצט אין טעאָטער האָט איר אַסאך פּריד, איר ווערט מיטגענומען, דער טומעל האָט אָפּקלאַנג אין איך, נאָר אַז די פּיעסע ענדיקט זיך, ענדיקט זיך אַלצדינג — עס איז מער נישטאָ, ווי די עטלעכע גאַנץ-געראַטענע אַקטן. אַף דער אַנדערער זייט פּיעסע איז— הימל און ערד...

:: :: ::

וועגן דעם קריטיקער עסס רעצענזיעס גייט-אַרום דערזעלבער ווייץ (לעהאַווידל) ווי וועגן עמיל לודוויגס ביאָגראַפּיעס פון גרויסע מענטשן. צומערשטן שרייבט לודוויג אָן זייער אַ שיינע ביאָגראַפּיע, דערנאָך קומען זיך צענויף די פּאַרלענער-שוטפּים און באַשליסן ווע-מעט ביאָגראַפּיע דאָס זאָל זיין...

:: :: ::

„דער אייזל קען דעם זשלוויב פון זיין באַלעבאָס“. דער גע-שטאַרבענער רודאָלף שילדקרויט האָט זייער גוט געקענט די האַנט, וואָס האָט אים דערלאַנגט עסן.

אַן אַקטיאָר פון יענעם מין אַקטיאָרן וואָס עס איז קימאַט אַ באַליידיגונג צו זיצן אין טעאָטער בעאייס זיי שפּילן, מאַכמעס וואָס דאַרף מען זיי היטן? וואָס זענען זיי? — קאַטשעלאַבעס? הינט קענדיקע שניידערס? מען קען זיך אַף זיי פּאַרלאָזן, אַז זיי וועלן אָפּאַרבעטן דאָס שטיקל אַרבעט ריכטיק. מען דאַרף זיי נישט קוקן אין די הענט אַרײַן.

שילדקרויט האָט געשפּילט אַלדינג וואָס מ'האַט אים אונטער-געטראָגן. „אייקעלע מאַזיק“, „קעטנגלידער“ און ענלעכע שמאַטעס. צום אידישן טעאָטער איז ער געקומען נאָכדעם ווי דער דייטשער טעאָטער איז (אין די מילכאָמע-יאָרן) געגאַנגען קאַפּוט. רודאָלף איז

געוואָרן אַ פּראָפּעסיאָנעלער איד. נאָר אז די „יוהדן“ האָבן אים געגעבן אַביסל צו ווייניק ראָסל-פּלייש איז ער אַוועק קיין האַליוואוד און געשפּילט „קינג-אָור-קינג“ — אַ פּילם-שטיק, וואָס איז גע-נוצט געוואָרן פאַר אַנטיסעמיטישער פּראָפּאָגאַנדע. שילדקרויט'ס טאַנע: „וואָס האָבן צו מיר דיזע יוהדן? צומערשטן שטופּן זיי מיך אַוועק פּון זיך, (ער מיינט, אז מ'גייט אים נישט גענוג ראָסל-פּלייש) און דערנאָך ווילן זיי, אז איך זאָל זיי זיין געטריי.“ צום סאַף שטאַרבט רודאָלף שילדקרויט מיט דער „התקוה“ אויף די ליפּן, און אַלעס איז אויסגעצייכנט.

:: :: ::

„עס איז קיין אונטערשיד
ווי מען זינגט
אַבי עם קלינגט
דאָס יודיש ליד.“

וועמענס פּערז זאָל דאָס זיין? וועלכער שמעגענע האָט גע-קענט אָנשרייבן אַזוינע סלאָנימישע ווערטער, אז וויססקאָיעדנאָ גאַנצענאַל. „אַבי עם קלינגט, אַבי מען זינגט“ — אויב נישט דאָס מעדכען, וואָס דרייט זיך אַרום ווי אַ... פאַרווערטס אין ראָסל? (אָדער אין ראָסלפּלייש).

... און היינט פרץ הירשביין!

דער גרויסער „וועלט-רייזנדער“ פון אונדזער ליטעראטור, פרץ הירשביין, פעדלט מיט „קאמוניזם“, ווי א „סיידליין“. געוויינלעך רייזט ער אין די אינטערעסן פון... מענטשלעכקייט, קונסט, יוישער, אומשטערבלעכקייט, גאלדענע רייד. די אלע מוסטערן טראגט ער אין גרויסן רענצל. אין קליינעם רענצעלע אָבער, וואָס עס פירט מיט זיך — אין דעם „נעסעסער“, וואו עס ליגן האָרבערשטלעך, קעמעלעך, בריטווע-קלינגלעך, יאָד, און אזוי ווייטער, פירט ער אויך אַביסל קאָמוניזם.

דאָס גרויסע רענצל איז — פאַר פאַרנאָסע. דאָס קליינע רענצעלע איז גלאַט אזוי פאַר זיך אליין. מי פאַרט אַמאָל אויפן וועג, סי ווערט נישט גוט. מי פאַרביינקט זיך, דאָס האַרץ גיט אַ לעכץ.

פון דעם קליינעם רענצעלע קען מען, פאַרשטייט זיך, קיין לעבן נישט מאַכן. אָבער — אַ שפּיל־טוען זיך דאמיט, זיך שוין־מאַכן דא- מיט ס'פּאָנים, — פאַרוואָס נישט?

רויטע ליפּנפּאָמאדע, ברודער הירשביין, אויף — „רויטע ליפּן“, איז דאָך אוואדע קיין סיכל נישט.

פּאָלג מיך און — נו, וואָס קאָן איך דיך ראטן, ברודערל פרץ הירשביין, דו וואָס האָסט שוין אַ שמעק נעטאָן אונטערן עס פון אלע קולטורן און איזמען און דו קענסט דיר נישט צו־קלייבן? דו, וועלט רייזענדער מיט אַ רענצל נומער איינס און אַ רענצל נומער צוויי?

:: :: ::

אז דו לייענסט דעם שרייבער עקס האָסטו ס'געפיל, אז ער שרייבט אָן אַן אונטערשלאַג. לויטער אויבערשטע און גלאַנציקע סכּוירע, אָבער סע האָט קיין האַפט נישט, און באַם ערשטן רים וועסטו ארויסזען די — לופט.

:: :: ::

באַ מאַרסעל פּרוסט'ס שרייבערייען, האָט מען דאָס געפיל ווי מי וואָלט מיט אים געטיילט זיין קינסטליך־קינסטלעריש קראַנקציעמער, — דאָס צימער, וואו ער האָט געלאָזט אויסקלעבן די ווענט מיט שווערע געוואַנדן, פאַרהאַנגען אלע פענצטער מיט סאַמעט־ שטאַף און נישט אַריינגעלאָזט פון דרויסן קיין שוין, קיין זערנע ליכט.

אין פרוסט'ס שריפטן כאפט זיך קיינמאל נישט אריין קיין קלאנג פון דרויסן, קיין אפשיין פון עפעס אנדערש אכויז פון זיין אייגן קראנק, קאפריזנע, טערפקע געמיט, וואָס שמעקט ווי יאָמקיפער באַרלעך אָף אַ בוידעם.

פרוסט איז אַ קראַנקער, איבערטריבן-שארפער מאַזאַכיסט. ער האָט האַנאַע פון יסורים, פון ביטערע טראַכטענישן, פון טויטגע-דאַנקען, פון קראַנקזיין.

פרוסט — די פיינסטע לעצטע פרוכט פון דעם פוילן בוים, וואָס הייסט בורזשוואַנע דעקאדענץ, דער קולט פון שפילנזיך מיטן אייגע-נעם קנפּ און האָבן די מענטשהייט אַרום זיך ווי אַ פאַרגאַפּטער אוילעם פון ליידיגנייער, וואָס האָט נישט מער וואָס צו טאָן, ווי צו שטייען און קוקן ווי פרוסט לויזט די האַרוואָרצלטיפענישן פון זיין נעשאַמע און — אַפּלאָדירן.

פרוסט טראַגט אַ מאַסקע, וואָס איז אַקוראַט ווי זיין אייגן פּאַנים.

דאָס איז די — „ריכטונג“.

„נעם אַראָפּ די הויט פון דיין פּאַנים“, זאָגט די בורזש-קונסט, „און מאַך דיר דאַפּון אַ מאַסקע“ — אַלדינג נאָר נישט דאָס אייגענע פּאַנים, אָדער דאָס אייגענע פּאַנים הינטער שלייערן.

:: :: ::

מאַרסעל פרוסט האַלט זיך אַליין אָף דער שוים און... בענקט נאָר זיך.

„וואו בין איך?“ פרעגט פרוסט מיט פּלוצימדיקער שרעק, בעאייס ער האַלט זיך אַליין אַרומגענומען מיט ביידע הענט. „אַט בין איך!“ ענטפערט ער באַרואיקט און ער קריכט אַראָפּ אין קעלער אַריין, און קריכט אַרויף פון קעלער, און באַשרייבט זיין אַראָפּקריַמן און באַשרייבט זיין אַרויפקריַכן, און באַשרייבט זיין באַשרייבן.

:: :: ::

די מאָנומענטן פאַר די „אומשטערבלעכע קינסטלער“ זענען גע-מאַכט פון בלאַען אייז. און דער גרעסטער „קינסטלער“ איז יענער-יעניקער, וואָס קאָן פון אייז אויסהאַקן דינעמלעכע „אייביקע מאַ-ציוועס“.

:: :: ::

פּלאַסטיק :

מיט אַ פּלאַסטישן באַוועג פון איר גוף, האָט זיך די פּלאַסטישע

אידישיסטיקע פון די בראַנקס אוועקגעזעצט באַ אַ פּלאַסטישן מאָלצייט פון ראָסלפּלייש, וואָס איר מאַן האָט „פאַרדינט“ פון די פּלאַסטישע באַוועגונגען פון הונדערט מענטשן, וואָס ברעכן זיך באַ מאַשינען. מיט אַ פּלאַסטישער מינע האָט זי אָנגעזידלט איר דינסטמידל פאַר באַוועגן זיך צו פּאַוואָלי, ד. ה. צו פּלאַסטיש, און מיט דעם פּלאַסטישן ברוינעם שוויס-הינטל אַף די הענט איז זי אַרונטער די טרעפּ, וואו עס האָט אַף איר געוואַרט אַ פּלאַסטישער אָטאָמאָביל, מיט אַ פּלאַסטישן מאַנצביל, מיט וועלכן זי איז געפאַרן פאַרברענגען אַ „פּלאַסטישע“ נאַכט.

:: :: ::

אַ בירגלעכער האָטעל אין עלענוויל. אַ אידישיסט מיט זיין אידישיסטיכע. זיי האָבן אַ שיין קינד, אַ מיידעלע פון אַ יאָר פיפט האַלבן.

פּאָטער: (צום קינד) זאָג דעם מאַן, ווי דו הייסט. ווי איי דיין נאָמען? וואו וואוינסטו? זאָג, נעשאַמע-מיינס, זאָג, קרוין!
קינד: (מיט שיינע לעקעלעך און שטומפיק-שיינע אייגעלעך, רעדלע-אַפּ אַף גיך ווי אַ שווערע לאַסט, וואָס מען וויל פּאָטער ווערן, קוקט בעשאַס מאיסע אַף קיינעם ניט) מיינ נאָמען איז זעלדע ראַסקין, איך וואוין אין נומער 66 יענע- און יענע נאַס, אין די בראַנקס. מיינע איניציאַלן זענען ז. ר. מיינ טאַטע הייסט מיסטער ראַסקין. מיינ מאַמע הייסט . . .

פענונביקסלער: (גלעט ס'קינד איבער די שיינע לעקעלעך). נו, גענוג, גענוג, קינד.

פּאָטער: (ווי אַ קליעשטש צום קינד) זאָג דעם מאַן, ווען דו ביזט געבוירן געוואָרן, און ווי אזוי דו ליינסט אויס דיין נאָמען.

פענונביקסלער: כ'לעבן, מי דאַרף נישט.

פּאָטער: זאָג, זאָג, קרוין מיינס, זאָג!

קינד: (זאָגט, ווי עפעס אַ בלינדן שפּרוך, וואָס מיינט גאָר-נישט).

פּאָטער (צום פענונביקסלער): זי קען דעקלאַמירן אויך. (צום קינד — נאָך איידער איך האָב צייט צו זאָגן, אַז מי דאַרף נישט.) דעקלאַמיר, גאָלד מיינס, דאָס ליד... דו ווייסט שוין וועלעכעס.

קינד: (טאַמעוואַטע, מיט אויסגעצוואַגענע אייגלעך) וועלעכעס?

פּאָטער: דאָס ליד פון ש...

קינד: דאָס ליד פון שניי?

פאָטער: יא, גאָלד מיינס. יא, זעלדעלע, נו, זאָג: „אָה די פעל־
דער איז געגאנגען —“ נו, דו וויסט שוין!
קינד (פרופט דעקלאַמירן אויטאָמאטיש און קאלט, ווי די לינקע
ווייט פון אַ בלעכן לעפעלע, נאָר זי פארפלאַנטערט זיך).
פאָטער: (שטרענג) אזוי האָב איך דיך געלערנט, האָ? זי האָט
זיך אַביסל צעטומלט. זי'ט זיך דערמאָנען. (צום קינד) נו, זעלדעלע!
נו, קרוין מיינס. „קאמאהן“— נו! נו! נו! נו! נו! נו! נו! נו!
דאָס קינד האָט געמאכט פון די ליפעלעך אַ וויינשל.
האָט זיך געוואָלט צעוויינען. האָט דער זלידנער אידישיסטישער
טאטע אַ געשריי נעמאָן „ניין“. האָט זיך דאָס קינד נעבעך נאָך מער
דערשראָקן און אַרויסגעפלאַצט אין אַ געוויין. האָט דער טאטע שוין
לענגער נישט געקענט אויסהאַלטן און גענעבן דעם פיפטהאַלבן־יעריגן
מידעלע אַ פאטש.

„די צאָרע מיט דער אידישער ליטעראַטור איז . . .“

די צאָרע מיט דער אידישער ליטעראַטור איז: „טאַנען מיט קאווע ווערן אויסגעטרונקען באַ דיאָ רייד. טוצן מיט גאַיוועס ווערן אויפגעבלאַזן, ווי פישפּענכערס, באַ דיאָ ווערטער...“

וויילדערעמדע דיאַגנאָסטיקער פון „שרייבערשע קרענק“ טאַפן אונדז באַ די דויפעקס, לייגן אַרויף די האַרטע, שטעכנדיקע געלערנטע בערד אָף אונדזערע קאַלמע פּלייצעס.

מיך קיצלען זיי — די בערד פון די דיאַגנאָסטיקער, צעלאַך איך מיך און ווער קריק אַנשלאָפן...“

אַנדערע ווערן מי יודיע ווי ערנסט דאַביי: „ס'דיר אַ קלייניקייט, אַ דאָקטאָר טאַפט דיר!...“

אָף קרענק קרענקען מיר טאַקע — דאָס איז עמעס. פון אַ צוויי ווייס איך אַליין: „ליטעראַרישע צוקערקראַנקייט“ און „ליטעראַרישע גאַלשטיינער“.

די „צוקערקראַנקע“ — די זיסע, די גוטע, האָבן פעטע געמיטן, לויבן יעדן איינעם, שמייכלען מיט לאַקרייז, האָבן אויווער-באַטלדיק ליב אַלעמען.

דער אַנדערער ליידיט פון אַ צעברייטערטע גאַל — זענען אַלע זיינע שריפטן ביטער און פאַרסאַמט...“

פּרעטענציעס:

— דערלאַנגט ס'טעלערל פונם הימל!...“

— דעם רעגנבויגן — זייט אזוי גוט!...“

אַביסל גאַל שאַדט נישט, ווי אַביסל „צוקער“ שאַדט קיינעם נישט, נאָר צופיל איז אומגעזונט...“

באַ די „אַקוס“ מישט מען גרינגער, געראַטענער.

דער „ביטערער“ באַקומט פאַר זיין קינסטלערישער „גאַל“ אַ שיינע מאַטבייע, קען ער זיך קויפן צוקערלעך און זיך זיס מאַכן ס'מױל.

דער „זיסער“ האָט אַן אַפּוזאַץ פאַר זיין זיסקייט, לייגט עס נישט אין זיין „לעבער“, און סױ יעירט נישט.

באַ אונדז — איז נישט מיין ביטערקייט, ניט דיין זיסקייט האָט עפעס אַ ווערט.

מיר דאַרפן עס אַליין אַראָפּשלינגען און זיך פאַרסאַמען דאַמיט.

איז טאָקע אונדזער וויינגארטן פול מיט די זיסע טרויבן, וואָס זענען פעטיק, קלעפן זיך צו די הענט, און מיט די גרינע זויערע טרויבן, וואָס מ'קריגט פון זיי בויכווייטיק.

די „טערפע“ און האַלב-זיסע וויינטרויבן זענען קימאט אין אונדזער גארטן נישטאָ.

(סידן איר ווילט אַרײַנרעכענען די ש. ניגער'שע „צמוקים“ — אָבער זיי זענען דאָך „געטריקנטע און געוועטשטע“).

:: :: ::

. . . אז מען שרייבט אַסאך, שרייבט מען סאָף-קאָלסאָף אַמאָל אַן אַ קלוגע זאך אױך. דאָס איז עמעס אפילע וועגן קאַנפּוציווים, וועלכער זאָגט ערגעץ:

„ . . . אַף דריי אויפאַנים קאָן דער מענטש קומען צו כאַכמע: דורך נאָכטראַכטן, וואָס דאָס איז דאָס נאָבעלסטע; דורך אימיטאַציע, וואָס דאָס איז דאָס גרינגסטע; דורך דערפאַרונג, וואָס דאָס איז דאָס ביטערסטע!“

:: :: ::

איז קונסט אַף צו פאַרשלעפערן? אָדער אַף אויפצוועקן? די פלישטיים האָבן פון אייביקאָן גענוצט קונסט, ווי „שווערע שלאָפּנעטראַנקען“, אַף צו באַרואיקן און פאַרטשאַרען, ווייל זיי האָבן געהאַלטן, אז בעסער מאַכן דאָס לעבן קען מען נישט, מען קען נאָר רייכער מאַכן דעם כאַלעם.

מיר גלויבן, אז דאָס לעבן קאָן נאָך אַ היפש ביסל אויסגעבע-סערט ווערן: אַסאך נויטן, קראַנקהייטן, נעשאַמערפיינ קאַנען דער-לייכטערט ווערן — אויב נישט אינגאַנצן געהיילט ווערן.

דאַרפן מיר אַ קונסט אַ ליכטיקע, אַ קלאָרע, זי זאָל די אויגן מונטערן, דאָס האַרץ אויפּוועקן.

און קאָן אונדזער קונסט נישט ענטפערן, מוז זי כאַטש פרעגן: וואָרין אַ פאַרשוויגן רעטעניש איז אַ טאָפּל רעטעניש.

אַ סאָד אין אַ פינצטערן וואָלד איז אַסאך מער סאָד ווי אין אַ זוניקן סטעפּ.

:: :: ::

. . . וואו זענען אונדזערע פיאיקע צייטונג-לייט, אונדזערע רעפּאָרטאַרן?

פאַרוואָס לערנען זיך נישט אונדזערע „יונגע“ אָנשרייבן א גוט שטיקל ניס?

פאַרוואָס איבן זיי זיך נישט, ווי די אמעריקאנישע שרייבער, אָר רעפּאָרטאַזש, אָר גוטער מעלאָכעשאַפט, איידער זיי נייען איבער צו דער העכערער מאָלעריי?

איך זוך אין אידישן בלאַט א שטיקל ניס, וואָס זאָל האָבן אן איינן פּאָנים, אן אייגענעם דעך, — נישטאָ אַזוינס!

מיר זענען אַזוי אַרים, אַז מיר שעמען זיך אַרויסצונעמען פון קעשענע ווייניקער ווי א . . . רענדל.

:: :: ::

דער כילעק פון „קונסט“ ביז נישט-קונסט איז א . . . רעגע!
דער „קינסטלער“ הערט-אויף 1 רעגע איידער ער הערט-אויף צו קענען; דער נישט-קינסטלער הערט אויף 1 רעגע נאָכדעם ווי ער הערט-אויף צו קענען...
אין דער איינער רעגע איז עס געווענדט.

:: :: ::

אַז איכ'ס אַמאָל האָבן צייט, וועל איך מיך אַנידערזעצן אָנשרייבן אן עסיי איבער שריפטשמעלער און די נעמען פון זייערע העלדן.
זייער אָפט גיבן די נעמען פון די העלדן אַרויס דעם סאָד פון זייער באַשאַפער.

בא שלום עליכם זענען די נעמען צו די העלדן צוגעוואקסן.
בא מענדעלין זענען זיי אריינגענייט אין גוף אריין.
בא פרצ'ן זענען זיי שטענדיק מיט דעמזעלבן שטאָף איבערגע-צויגן, — ווי זייערע קאפּאָטעס.
בא אַפּאָטאָשון קען דער „העלד“ פונקט אַזוי גוט הייסן דזשעק ווי באָרוך!

ס'איז קיין כילעק נישט.

דייזען היט זיך מיט די נעמען; ער האַלט זיינע נעמען שטענדיק אין גרוי, — „גאָלדמאַן“, „לעווין“ א. א. וו.

שווער צו זען בא רייזענען ווי אַזוי די העלדן הייסן.
בא מיר אַליין הייסן די מענטשן „קאָסטעלשפּענער“, „באַנטשי-נעלאָ“, „מעלאַכרינאָ“ — א סימען אַפּאָנים, אַז דאָס איז בא מיר אומינסע.

אָפט, אַז איך האָב קיין צייט נישט צו לעזן א גאַנץ בוך, גיב איך א בליק-איבער די נעמען פון די העלדן, קען איך דאַפּן וויסן מיט וואָס דאָס בוך שמעקט.

אין „קונסט“ ווי אין לעבן פארראטן אָפּט קלייניקייטן, זשעסטן אומגעריכטע, מינעס נישט אויסגערעכנטע.

:: :: ::

ס'איז נישט צו פארשטיין:

א שרייבער שרייבט 25 יאָר. אָפּן 26טן יאָר פארבעט מען אים אין שטעט און שטעטלעך, ער זאָל קומען האַלטן רדאַשעס און דער-קלערן, וואָס האָט ער געמיינט מיט זיינע 25 יאָר שרייבן.
ווי קאָמיש דאָס איז!

יעדן טאָג פון 25 יאָר (אָדער צו מינדסטן יעדע וואָך!) האָט דער שרייבער געשריבן, דאָס הייסט דערקלערט, וואָס ער טראַכט, וואָס ער מיינט... אָבער דאָס איז אַפּאָנים נישט געווען גענוג קלאָר. פארבעט מען אים דערפאר אָפּן 26טן יאָר, ער זאָל אין אַ שאַצוויי קלאָר-מאָכן דאָס, וואָס ער האָט נישט געקענט קלאָר מאַכן אין 25 יאָר!

:: :: ::

מען רעדט שטענדיק וועגן דעם, אז דער לעזער דארף קענען אַריינטראַכטן אינם שרייבער אַרײַן דאָס, וואָס (דער לעזער) וויל.
איז דאָס טאַקע אזוי?

איז די ליטעראַטור בלוז אַ ליידיק גלאַז? צי עפּשער איז די ליטעראַטור אַ פּול גלאַז מיט וויין, אָדער מיט וואַסער — איר קענט דאָס באַלויבטן ווי איר ווילט, אָבער אַראָפּנעמען און צולייגן קענט איר נישט?

איז ליטעראַטור דער בלומענטאָפּ אָדער... די בלום אַליין?

דארף קונסט האָבן בלוז אַ פּאָנים, אָדער אַ טאם אויך?

זאָלן די ליטעראַטור-בלעטלער ענטפערן דאָרויף.

זיי האָבן גענוג צייט.

:: :: ::

פאָרוואָס זענען מיר, „נאַליצישע מענטשן“, מעכויעוו צו וויסן וואָס איז „סקאַוואַראַדע“ און „מאַכשאַוועסן“ און „זאַראַזע“ און „אונטערגיין צום ראָוו“ און „צעדרומשקעט“ און „כניעקן“, בעאיים די ליטוואַקעס ווילן ניט וויסן פון אונדזערע „רונעטן“ און „געשרי-בענע פאַסאַקיעס“ און „גראַנשל“ און „וויקשעפּל“ און „טראַיגל“ און „קראַכער“ און „האַצאַדראַלאַ“ און „באַרגדיקיניג“ און „אַ האַוואַדיע

הינט", און "סי פערעט די גאל" ? און "סי פליט א קאניע" ? און "וואָס האָסטו פיר מיט אים" ?

איך מין, אז די נישט-גאָליצישע שרייבער מעגן זיך אביסל באַ-
מיען צו פארשטיין די מעכאיעדיקע גאָליציזמען, זיי גיבן גלייכע רעכט
אין דער מישפּאָכע פון אונדזערע אירישע דיאַלעקטן, און נישט קרוי-
נען קיינעם פון זיי ווי די "הויך-שפּראַך" !

דער פּלאַט-איריש פון די ליטוואַקעס איז מיר (גלויבט מיר, בעד-
נעמאַנעס!) פונקט אזוי שווער אָנגעקומען, ווי דער מיטל-הויך-איריש
פון מינע לאַנדסלייט קומט אָן איזי כאַריקן.

פונדעסטוועגן וואָלט איך מיר געשעמט צו זאָגן, אז איך ווייס
נישט, אז "קיטקע" איז אַ "קויליטש", בעאיים איזי כאַריק שעמט זיך
ניט צו זאָגן בעפאַרעסיאָ, אז ער ווייסט נישט, אז "פיאַרן" הייסט
אַ מעשונגאָים-הויז !

עס איז שוין צייט, כ'לעבן, אז עמיצער זאָל פאַר אונדז (נישט
אַפּ כוויזעק, נאָר אין ערנסט) אַנטפּלעקן דעם רומענישן און אונגאַר-
רישן איריש, ווי אויך די ציטערדיקע ווייבלעכקייט פון דעם איריש,
וואָס ווערט גערעדט אין יענע פּוילישע קאנטן, וואו אַ לעפעלע איז אַ
"לעפּלעכען" און אַ "שטערנטיכל" — אַ "שטערנטיכעליי" !...

:: :: ::

עס זענען פאַראַן שרייבער, וואָס באַנייען זיך מיט זיערע
"העלדן", ווי שיד-פּוצערס באַנייען זיך מיט — שיד: צום ערשטן
שפּיען זיי אפּ זיי אַרויף, דערנאָך פּוצן זיי זיי אַרום, זיי זאָלן גלאַנצן.

:: :: ::

דער נאָר טראַכט קימאַט דאָסזעלבע וואָס דער קלוגער, נאָר דער
קלוגער טראַכט דאָס מיט אַ פּאָר יאָר פּריער.

דער אנטלאפענער אברהם ריזען

ווען דו האָסט ווי אַ ביליגער טעאָטער-העלד אַ קלאַפּ געמאָן מיט דער טיר פון דער פרייהייט-רעדאָקציע, און זיך געזעגנט מיטן אַרבע-טער-קלאַפּ, האָסטו אָנגעגעבן פאַר אַ סיבע דאָס, וואָס די „פרייהייט“ האָט געשריבן עפעס אַזוינס מיט וועלכן דו האָסט נישט מאַסקים געווען. עמעס? דאמיט האָסטו, הייסט עס, געזאָגט, אַז דער שרייבער אינדענטיפֿיצירט זיך אידייאַיש מיט זיין צייטונג. ריכטיק? און אַז יעדער איינציקער מיטאַרבעטער פון אַ בלאַטצייטונג טראָגט אַף זיך די אַכראַיעס נישט נאָר פאַר דעם אייגענעם נאָמען, נאָר אויך פאַר אַלצדיג וואָס זיין צייטונג שרייבט. איז'ס וואָר?

נו, גוט, מיר האַלטן דיך באַ דיין וואָרט, אברהם ריזען, און מיר פרעגן דיך, צי ביזטו איינשטימיג מיט דיין צייטונג, דער „פאַר-ווערטס“, וועלכער שרייבט אַף דער ערשטער זייט, דעם 26טן טאָג אין יוני-כּוּדעש, 1930:

„ . . . ווי באַוואוסט, האָבן זיך צישן די פּאַפּירן וואָס דער געוועזענער ניו-יאָרקער פּאָליס-קאָמישיאָנער ווהעילען האָט פאַרעפנטלעכט, געפונען עטלעכע דאָקומענטן וועגן דער פאַר-בינדונג צישן דעם „אַמטאָרג“ און דער פּראָפּאגאַנדע פון די קאָמוניסטן אין אַמעריקע.“

דיר איז אודאי באַוואוסט, אברהם ריזען, ווי אַזוי די-אַ „דאָ-קומענטן“ זענען מיאום-געפּעלשט געוואָרן. דער סקאַנדאַל פון דער פעלשונג איז געווען אַזוי גרויס, אַז דער ניו-יאָרקער דרוקער, וואו די „דאָקומענטן“ האָבן זיך געדרוקט, האָט אַרויסגעגעבן אַלע באַווייזן פון דער פעלשונג פאַר דער „דיילי ניוס“. קימאַט אַלע קאַפיטאַליסטישע צייטונגען האָבן נאָך אַט-דער אויפדעקונג אַראָפּגעלאָזט די נעז און... אַדער געכאַפט אַ שווייג, אַדער געזידלט דעם פּאָליס-קאָמישיאָנער פאַר זיין נישט-געראַטענעם אַקט.

איז דאָס דיר באַקאַנט, מר. ריזען, צי נישט?

סיי-ווי-סיי: מיט דעם: וואָס דו האָסט נישט אַרויסגע-פּאָדערט דיין צייטונג זי זאָל אַפּליקענען אַט-די שטענדלעכע מסירע אַף די אַרבעטער, האָסטו צוגעגעבן, אַז — דו ביזט מאַסקים מיטן פאַר-ווערטס, אַז „ס'איז באַוואוסט, און אַזוי ווייטער“. הייסט דאָס, אַז דו ביסט מאַסקים מיט בעסעדאָוסקין! הייסט דאָס, אַז דו ביזט — וואָס דו ביזט? ..

:: :: ::

א פּאַנסיאָן אין די קעטסקילבערג.
 דער פענונביקסלער לאָזט זיך אַראָפּניין די זייער הויכע טרעפּ
 פּונם הויז. פּאַרטשעפּעט ער זיך אָן עפּעס און פּאַלט שיר.
 ער קוקט זיך אַרום, זעט ער לעבן אים שטייט אַ דיקער פּליכע-
 וואַטער מאַן מיט אַ גרויסער דימענט-שפּילקע אין קראַוואַט און —
 טאַפּט זיך קלוימערשט דעם העמד-קאַלנער ווי ער וואַלט אים גע-
 קוועטשט.

מיינט דער פענונביקסלער אַז דאָס איז אַ כּוּליגאַן וואָס שטייט
 קאַלמבּלוטיק און קוקט צו ווי יענער ברעכט שיר האַלזונאַקן.
 דער פענונביקסלער לאָזט זיך אוועקגיין. טרעפּט אים אָן
 אַ כאַווער און זאָגט:

— איר ווייסט ווער דער מאַן איז, וואָס האָט אייך דאָ פּריער
 אונטערגעשטעלט אַ פּוס? דאָס איז אַ רייכער האַלץ-סויכער פּון ניו-
 דזשורזי, אַ גראַבער נעפעש... דאָס איז אברהם רייזענס אַ ברודער.

:: :: ::

דער פענונביקסלער באַשולדיקט כאַלילע נישט דאָס „מערכען“,
 אַז ער האָט אייגנט אונטערגעשיקט דעם ברודער ער זאָל אונטער-
 שטעלן אַ פּוס. ווי ווייט דער פענונביקסלער געדענקט
 פּלעגט אברהם זיך אָפּט באַקלאַגן, אַז ער האָט אַ רייכן ברודער איז
 ער אַ ראַשע מערושע און אַ גרויסער כאַזיר... און טאַמער דאַרף ער
 (אברהם) אַמאָל אַ צענערל אַף צו טרינקן וויין באַ מאַשקאַוויטשן גיט
 ער נישט דער שוויין... בעעמעס אַ פּאַרך, אַ בורזשוי... אַ גראַבער
 פּליגל.

פּונדעסטוועגן איז נישט אָפּצולייקענען אַז „בלוט איז בלוט“.
 דאָס אונטערשטעלן אַ פּוס אין דער פינצטער, בעאייס יענער לאָזט
 זיך אַראָפּ פּון דער העכסטער טרעפּ — איז אַזוי כאַראַקטעריסטיש
 רייזענ'יש! ווי זיין ברודער, דער האַלץ-סויכער, האָט אויך אברהם
 אונטערגעשטעלט אַ פּוס אין דער פינצטער, בעאייס ער האָט געמיינט,
 אַז מיר לאָזן זיך אַראָפּ פּון די טרעפּ.

ווי זיין ברודער, דער האַלץ-סויכער, האָט ער אויך געמאַכט זיך
 טאַמעוואַטע, און זיך פּאַריכט דעם קראַוואַט, און געקוקט צום קולטור-
 הימל, בעאייס כּוּליגאַנעס האָבן געריסן די טירן פּון אונדזער רע-
 דאַקציע.

אַבער פאני ש. ניגער!

מיין פעטער איציק פלעגט זאָגן: „קיין זאך איז נישט אזוי ליגן, ווי דאָס וואָס איז נעכטן געווען עמעס!“

:: :: ::

אין „טאָג-אַרטיקל וועגן „שרייבער וואָס שרייבן נישט“ כּי-דעשט זיך ש. ניגער לעמאי דער און יענער שרייבער האָט אויפגע-הערט שרייבן (ווי, לעמאַש, זיין גוטער פריינט דר. א. גינזבורג, צו-ליב וועמען דאָס גאַנצע אַרטיקל איז נעבעך געבוירן געוואָרן, וואָרין גלאַט אזוי אַרויסקומען און דערמאָנען א. גינזבורגן קען מען דאָך נישט, און דר. גינזבורג איז דאָך אַ דאָקטער און נישט קיין אַרעמער איד, און אַן אייגענער מענטש. אַן דעם קראַנקן און אהינגעקומענעם ערלעכן דיכטער אַפראַנעל דערמאָנט ער זיך כּאַלילע נישט. פון וואָנען זאָל ער זיך דערמאָנען? !)

איך קען אײך, ליבע לײטע, זאָגן דעם גאַנצן עמעס, אז מיר רינט נישט אַריין דורכן דאָך, אז אַ שרייבער הערט אויף צו שרייבן. סאָפּ-קאָליסאָף האָט דאָך אַפילע באלזאק אויך אויפגעהערט צו שרייבן.

אויב מיר זאָלן אַפילע וועלן גיין אין דעם בעהיימע-שליאך פון דער פּראַזע, אז אויב אַ „שאַפּנדער מענטש“ הערט-אויף צו „שאַפּן“ איז ליהי ח"ו ווי ער וואָלט זיך באַגראָבן לעבעדיקערהייט, קען מען אויך צו קיין מענטשן קיין טאַנע נישט האָבן פאַרוואָס ער איז יונג געשטאַרבן.

אויב איר, ש. ניגער, זענט זיך שוין יאָ אזוי מעצאיער וועגן יענע וואָס זענען אזוי יונג-אוועקגעגאַנגען פון אונדזער ליטעראַרישער וועלט, וויל איך איר זאָלט זיך דערמאָנען, אז ווען איר זענט געווען מיט-רעדאַקטאָר פון דעם זשורנאַל „דאָס נייע לעבן“ האָט איר גענו-מען אזוי גרויס ווי 75 דאָלאַר אַ וואָך. צו אײך איז געווען נאָך אַ רעדאַקטאָר — אויך פאַר 75 דאָלאַרן אַ וואָך. איז דאָס אינאיינעם אַרום 600 דאָלאַרן אַ כּוידעש פאַר צונויפשטעלן אַ דינטשיק ביכל. און אז איך האַלט שוין אין דערמאָנען, דערמאָן איך זיך אין איין וועג אויך די מאַיסע מיט אַ געוויסן אידישן שרייבער, וואָס האָט יאָרן-לאַנג

נישט פארדינט בא שרייבעריי קיין צעבראָכענע פעני. האָט ער אייך פאַר אייער „נייעם לעבן“ צוגעשיקט א פּאַעמע אַף 8 אָדער 10 דרוק־זייטן (ער האָט אַף איר געאַרבעט 5 כאַדאַשעם), האָט איר אים דערפאַר מער ווי אַ דאַנקבריוו! נישט געשיקט, כאַטש איר אַליין האָט אַכוץ די 75 דאָל. אַ וואָך פונם זשורנאַל אויך געהאַט אַ גאַנץ פעטע שטעלע אין אַ רעדאַקציע פון אַ טאַג־צייטונג.

וואָס־זשע הייסט דאָס, אַ שטייגער? דאָס הייסט, אַ שטייגער, אַז איר, פּאַני ש. ניגער, מיט אייערע פרומע ריידאַלעך, האָט אויפגעגעבן אַ... זשורנאַל, וואָס איז אויפגעבויט געוואָרן פון פרעמדע גראַשנס. וואָלט איר פון אייערע 300 אַ כוידעש געווען אָפגעשפּאַרט אַ העלפּט פאַר מיטאַרבעטער, וואָלטן עטלעכע זייער וואוילע שרייבער געקענט לעבן דערויף. און וואָלטן נישט באַדאַרפט אַף צו לאַכעם זיך לאָזן אויסשניידן די „קינסטלערישע געבער־מוטער“, פאַרשטייט איר מיך?

:: :: ::

און דאָס וואָס איר טיילט־אויס „קניפעלעך הינטערן טיש“, האָט טאַקע אויך געהאַלפּן ביטער מאַכן נישט איין שרייבעריש האַרץ. איך קען, לעמאַש, אַ שרייבער וועגן וועמען איר זאָגט, אין דעם סייפער א. פון אייערע איינגעזאַמלטע שריפטן, דאַף 75, אַז ער איז „אונדזער סענטימענטאַלער ליריקער, וואָס מען וויל אים מאַכן מיט געוואָלט פאַר אַ הומאַריסט“, און אַף אַנאָדער אָרט (אין זעלבן בוך), זאָגט איר, אַז ער פּאַסט בעסער צו מאַכן קאָזשעלקעס, ווי צו מאַכן קידעש... איז דאָך די קאַשע: ווי איז דאָס געמאַלט, אַז אונדזער סענטימענטאַלן ליריקער“ זאָל גאָר פּאַסן צו „מאַכן קאָזשעל־קעס“? מיילע, אַף אַ הומאַריסט קען מען נאָך אַמאָל אָנמעסטן אַזאַ נאַריש וואָרט־היטל ווי „קאָזשעלקעס“, אָבער אַף אַ סענטי־מענטאַלן ליריקער?

היינט ווייסט איר שוין, ש. ניגער, ווער ס'איז שולדיק אין דעם, וואָס אַ טייל שרייבער ווערן אָפהענטיק, און שפּיען קלעק אַף דעם וויינגאַרטן, פון וועלכן איר זענט דער היטער!

:: :: ::

ש. ניגער איז אַ מענטש וואָס שטעלט שטענדיק די אידישע ליטעראַטור העכער פון זיך אַליין, — אויב אים אַליין קען גאָר עפעס אַרויסקומען דאַפּן... .

:: :: ::

זאגט מיר, איר זאלט מיר זיין געזונט, פאני נוגער, וויפיל ערשט-
קלאסיקע טאלאנטן, א שטייגער, זענען דאס אויפגעוואקסן בא איך
אין אמעריקע אין די לעצטע 12-13 יאָר? עפעס קאָן איך מיך נישט
דערמאָנען קיין איין נאָמען! בעאייס אין ס"פ זענען אויפגעוואַקסן
אזוינע שרייבער, ווי עפּפּער, כאַריק, אליעוואַסקי, קיפּניס, דאָניעל,
קושנירזאָו, גאָדינער, אַבטשוק, פּעלדמאַן, לוריא, פינענבערג, כאַש-
טשעוואַצקי, האַלקין און אַ האַלב טויז אַנדערע.

איר רעדט פון „אַפּשפּיגלען די צייט“? ווער שפּיגלט זי באַ
איך דאָ-הי? אַייערע אַלע שרייבער, וואָס האָבן אַ באַטייט שרייבן
פון... נויאָכס טייִווע, פון צאַרישן רוסלאַנד פון פּראַנציאַזעפ'ס גאַ-
ליציע, פונם קאַצקער רעבן! דער גרעסטער פּראָצענט פון אַייער ליטע-
ראַטור איז פול מיט ביינקעניש אַהיים צום שטעטל, צו טאַטע-מאַמע-
ניו, צו „די גוטע אַלטע צייטן“!

ווער שפּיגלט דאָ-הי יאָ אָפּ ס'רוישענדיקע, נאָך-נישט-פאַר-
קילטע לעבן? ווער לעבט דאָ איבערהויפּט אין דער ליטעראַטור, און
שלעפּט זיך נישט ווי אַ פּייגער נאָך אַ טרונע? אונדזערע, פון פּראָ-
לעטפּען, די אַרבקאַרן אפּילע, וואָס באַשרייבן די פּאָליטישע אויפ-
ברוכן, עקאָנאָמישע ערציטערנישן, דעמאָנסטראַציעס, נויט, הונגער,
קאַמפּן, דעם טאָג, די שאַ. און נישט די שאַ אינם ליטעראַרישן קאַ-
פּיי, נאָר די שאַ אין שאַפּ, אין פּאַבריק, אין שאַכט, אין — בויטענ-
דיקן דרויסן.

:: :: ::

אין ס"פ נעמט די מעלוכע אָן באַ דער האַנט יעדן שרייבער,
יעדן וואָס ווייזט אַרויס אַ פונק טאלאנט; באַמיט זיך דעם פונק לעבע-
דיק צו האַלטן, אים אַנטוויקלען. ס'איז נישט באַקאַנט קיין איין פּיי-
איסקער שרייבער אין ס"פ, וואָס זאָל זיך אַרומטראַגן מיט פולע קעשע-
נעס מאָנסקריפּטן און נישט האָבן ווער עס זאָל זיי אַרויסגעבן. די
מעלוכע-פאַרלאַגן וואַרטן אַף יעדן גוט-אַנגעשריבן בלעטל-פּאַפּיר.
כאַווייריס פּרייען זיך מיט דעם נאָך אַיידער די טינט איז אָפּגע-
טרוקנט. קריטיקירן שטעלן אָן פּראָזשעקטאָרן; באַלויבטן עס, גע-
פינען די שוואַכע פּעדים, לערנען ווי אויסצובעסערן, ווייזן-אָן,
דערנענטערן.

אין ס"פ וואַכט די מעלוכע איבער אַלע מענטשלעכע ווערטן, —
אַריינגערעכנט ליטעראַטור. יעדער שטיקל פּאַפּיר, וואָס איז נאָר
דרוק-פּייאָיק, ווערט אָפּגעדרוקט. אַ טייל שרייבער שיקט מען אין

שולעם זיך לערנען. אנדערע לערנען זיך אליין, אלע קאנטאקטירן זיך שמענדיק מיטן רוישנדיקן לעבן.

פארשטייט זיך, אז עמיצן מוז דאך אָנגעטרויט־ווערן די אַרבעט פון באַשטימען וועלכע שריפטן עס זענען דרוק־פייאיק. אין ס"פ אורטיילט איבער דעם: ליטוואַקאָוו, שכנא עפשטיין, כאַשין, אָרשאַנ־סקי, שטיף, אויסלענדער, מאַקס עריק א. א. וו.; אין אייער אַמעריקע, פאַני ניגער, ווער אורטיילט איבערן לעבן און טויט פון אַ שרייבערס קאַפּווערק? ווער באַשטימט צו דאָס בוך איז ווערט געדרוקט צו ווערן, צי נישט? עפעס אַ פּעדלערל: יאַנקאָוויטש! אָדער קארלין, אָדער איטשע ליבמאַן, אָדער כאַנע מיניקעס!

אז אייערס אַ שרייבער גייט דורך דעם „אידישן אוניווערזיטעט“ — דאָס ליטעראַרישע קאוועהוויז, וואָס לערנט ער דאָרט אַזוינס וואָס זאָל אים שמעלן העכער פון אַליעווסקין, פון דניאל'ן, פון פעפּער'ן? ער לערנט זיך שפּילן קארטן, מונקלען רעכילעס, טראָגן אַ שמעקעלע, זיך האַלטן גרויס, אַפּוּיצן טעג־און־נעכט ליידיק, נישט אַריינקוקן אין קיין ביכל.

אַ מיר קענען אייערע „אוניווערזיטעטן“, פאַני ניגער, מיר קענען אייערע „אַרויסגעבער“! מיר קלערן, אז ווען איר וואָלט געהאַט אין זיך אַ פונק בושא, וואָלט איך זיך נישט פאַרהאַלעט אייער ליטעראַריש פאַרטוך אַזוי הויך, און נישט באַרימט זיך אין אָנגעזיכט פון דער סאָר־וועטישער ליטעראַטור. פאַרקערט, איר ווי אַ דאָלקריט (דאָלאַר־קרי־טיקער) האָט באַדאַרפט זיצן שטיף ווי אַ קעצעלע, מיטן היטל אַראָפּ־גערוקט איבער די אויגן, און זיך שעמען אין אייער וויטן האַלז אַריין מיט אייערע „ליטעראַרישע אנשטאַלטן“, מיט אייערע יאַנקאָוויטשעס. מיט אייערע מאַרגעניורינאַלס, מיט אייערע וויסטע „טעג“, און פינצטערע פאַרווערטסן... בענעמאַנעס!

אביסל פינסקי, א טראַפעלע אש

דוד פינסקי שמועסט זיך אביסל דורך אין „טאָג“ מיט אב. קאהאנען, מיקויעך — ערע. 20 יאָר האָט קאהאן גערויבט פינסקי'ס אויסגעצייכנטע ערע. איצט האָט א. ק. זיך קוים דערמאָנט, אז פינ-סקי איז געווען א טאלאנט. אהא, אויב שוין יאָ אזוי, אויב מיר האָבן דיך שוין יאָ געכאַפט ביי דער האַנט, ווי דו זאָגסט, אז מיר זענען א טאלאנט, ווילן מיר דיר טאַקע פרעגן, וואו האָסטו אינגעטון אונדזער... ערע? דרייסיק לאַנגע יאהרע האָבן מיר געשאַפן פון די סאַמע בעסטע זאַכן וואָס גיבן קאָן, מיר האָבן נישט געזשאַלעוועט אונדזער טאלאנט, געזעסן באַם ברייטן מאהאנאני שרייביטיש, אין דעם שיינעם דירעלע, און מיט מאַנוקירטע הענט געשריבן: „אייזיק שעפּטל“, „גאַברי און די נשים“. „שלמה'ס ווייבער“ און ענלעכע וועריק. ס'איז געווען א געוואַלט. די וועלט האָט זיך געווינגט מיט אונדזערע שאַפונגען, און איר, אַלטער מערדער וואָס איר זענט, וואו זענט איר געווען, בעאייס די „גאַנצע יידישע וועלט“ האָט מיר גע-בראַכט בינטלעך ליליעס און מיר געשפילט אַפן אָרגל? צי ווייסט איר, אַלטער מערדער, וואָס איר האַלט שוין נענטער ווי ווייטער, צי ווייסט איר הויכוואוילגעבוירענער זשוליק, פאַני קאהאן, אז איר האָב אין מיין באַפראַסטן, ציכטיקן, ווירדיקן, וואוילגעבוירענעם לעבן אַנ-געשריבן אַקוראַט 888 איין-אַקטערס, 777 מער-אַקטערס, אַכוץ גלאַט אזוי מיסטערווערק? צי ווייסט איר, צי האָט איר איבערגעציילט אַלע שורעס פון אַלע מיינע מער-אַקטערס באַטרעפן ב"ה אַקוראַט 816,6355 שורעס? . . . און וויפיל ווערטער עס האָבן אַלע מיינע געזאַמלטע וועריק אינאיינעם ווייסט איר? ניין? — שווינדלער, באַנדיט, קאַליע-מאַכער, בוהההה! . . . (נוסאך פינסקי).

:: :: ::

דוד פינסקי'ן — דעם זשענטלמאַן אין פראַק, וואָס טונקט זיין פען אין רויטן איינגעמאַכטס, מ'זאָל מיינען, אז ס'איז בלוט — דעם דוד פינסקי'ן פאַרדריסט ביזן ביין לעמאי האָט דער אַלטער כהמה אים נישט אָפגעגעבן דאָס נויטיקע צעבערל קאָוועד... ווייטער אַרט אים נישט, כאַלילע! דאָס וואָס קאהאן איז א פינצטערער קויעך אין דער אַרבעטער-באוועגונג, א פאַררעטער, א וויסטער-סוינע פון דער סאָוועטמאַכט, א כולגאַן, דאָס איז נישט פינסקי'ס זאך. דוד פינסקי זאָגט נישט: „דו עקלהאַפטע קאַנאַליע! דו בעסערדאָוסקיר-אויס-באַהאַלטער! דו קאָנטרירעוואָלוציאַנערער דזשינגיס כאַן... דו קרימי-“

נעלער עגאָאיסט, פעלשער פון דאָקומענטן, דו, פראָלעטאָרישקער אָנזע-
צער, דו שאָוועשעקערניק! " ער זאָגט בלויז: ווישט זיך אָפּ די
ליטעראַרישע נאָז, זייטשע מויכל, איר קאָניבאַל! און אז איר עסט
מענטשנפלייש — פאַרשפּרייט כאָטש אַ קלאָר סערוועטל אָף די קני-
עס... און דער איקער, פאַרנעסט נישט, אז איר האָב אָנגעשריבן
גענויע 880 איין-אַקטערס און 77 מער-אַקטערס... לויטער, פּערל
שבּעפּערל. האַללואַי בין איר אזוי געזונט...

אַ געשרי פון אַ וואָלף? אַ ברום פון אַ בער? אַ ריטשע פון
אַ טיגער? אַ קוויטש פון אַ געשלאָגענעם הונט? —
אָך ניין. אַז מיר הערן זיך צו צו דער דיסקוסיע פון די צוויי
ליטעראַטן — א.ב. קאהאַן און (לעהאַוודיל אַ קאָפּעטשקע) דוד פינ-
סקי, איז פונקט ווי מ'וואָלטן געהערט פליי 14!

:: :: ::

צו שלום אַש'ן: הער זיך איין, פון וואָנען ביזט דו עס געוואָרן אזא
פרומאַק, און דו כאַפּסט גאָט באַ די בנימאיעס? מיר געדיינקען
נאָך די צייט, ווען דו האָסט געגעסן כאַזער-סענדוויטשעס (און דאווקע
די פעטטע!) געריטשעט קעגן מילע און דעסגלייכן.

איז איצט, אז עס פאַסט דיר צו דיינע, „ברייטע געשעפטן“, באַ-
האַלטסטו דיר הינטער דעם פאַרטוך פון אַן אויסגעדינטן „גאָט“,
וואָס דו האָסט שוין לאַנג דעקלאַסירט און אַנידערגעזעצט שוילן קאַר-
טאָפליעס באַ זיך אין קעך.

מיינע, אז דו פּוצסט דעם מאַרשאַליק פּילסורדסי'ס פּעדערלעך
פונם לאַץ, צוליב אַ מעדאַלל, איז — כאַפּט דיר דער שוואַרץ יאָר,
נאָר אז דו נעמסט דין פאַר דער קריסטלעכער „רעליגיע“, וואָס
האַט אויסגעקוילעט „דיינע אידן“ אין די טויזנטער און אז דו
זאָגסט נאָך, אז באַלשעוויזם איז אַ „שטראָף פון גאָט“, איז... וואָס
קאָן מען דיר אָנרופן אַנדערש, ווי... שלום אַש'ן?

:: :: ::

באַמערקט די „זינד“, פאַר וועלכער שאַלעמל'ס „גאָט“, באַ-
שטראַפּט די וועלט, איז... אַרויסגערופן געוואָרן פון „גאָטבכו"
אַליין (לויט אַש'ן), ד. ה. „גאָט“ האָט אומיסנע „געהאַלפן“ די באַל-
שעוויקעס, קעדיי זיי זאָלן קענען „לעסטערן“ אין אים, און ער זאָל
מיט זיי קענען „באַשטראַפן“ די „אומשוילדיקע“ וועלט...
אָט-אָזאַ באַגריף האָט שלום אַש'ן פון זיין „גאָט“, וואָס זיצט
ערנעץ אין הימלישן פאַרזי, פּרעסט געדעמפּעכץ און אַמוזירט זיך
מיט אַלערליי ווילדע אינטריגעס.

און היינט אפאטאשו

איך קען אפאטאשום גרויסקייט נישט פארשטיין. זיין זון איז מיר צו שארף. איך קען אזוי הויך נישט קוקן. נישט באשערט מיינע אויגן. די „פויילישע וועלדער“, ווען י. ל. פריץ וואָלט זיי איבערגעשריבן, וואָלטן זיי געווען מייסטערווערקן. אזוי ווי עם איז, איז עם אויסגעצייכנטער פּאָלקאַרישער מאַטעריאַל נישט ערגער ווי — די קוואַלן פונדוואַנען דער שטאַף איז גענומען.

פאַר זיינע קליינע זאַכן אין „טאַג“ זאָל מיך נאָט נישט שטראָפן! און דאָס איז מיר טאַקע דאָס רעטעניש: צי איז מעגלעך, ברידער, אז אַ לאַקאָמאַטיף זאָל קענען „פליען“ פון ניו-יאָרק קיין קאַליפּאָרניע, און פון ניו-יאָרק — קיין פּילאַדעלפּיע זאָל ער קיין קויעך נישט האָבן צו גיין? און אויך די אייגענע מאַינסע: מעגלעך, אז אַ שרייבער זאָל קענען אָנשרייבן גוואַלטיקע ביכער, און קיין בריוול צום טאַטן זאָל ער נישט קענען אָנשרייבן?

און דאָס וואָס קאַלעגע ב. צ. גאַלדבערג פון „טאַג“ האַלט, אז י. אַפּאטאָשו איז קימאַט דער איינציקער (באַם פּאַלק פון אברהם יצחקויעקב) וואָס איז ראַע צו זיצן אַף דער ליטעראַרישער קיסע-האַראַבאַנעס, אַרט מיך אויך נישט. לאָז ער זיצן! לאָז מען אים אָנטוען אַ געשטיקטע יאַרמיקע און לאָז ער זיצן און זאָגן טוירע, און לייענען סוויטלעך, און זיך בייזערן אַף די נעוויאים, און טון „אַנברייטן זיין גנאָד“ אַף יענע, וואָס זענען זויכע...

י. אַפּאטאָשו האָט געדוילד אַסאַך, קען אַרבעטן, צונויפזאַמלען מאַטעריאַלן, אָבער פון דעם רוישטאַף מאַכן עפעס אזוינס, וואָס זאָל האָבן אין זיך אַ לעבעדיקן טאַם, דאָס גיט זיך אים נישט איין. קריטיקער האָבן אַפּילע אָפּט איבערגעמאַלעגירעט די שטרויענע כאַכמע, אז אַפּאטאָשוס זאַכן „שמעקן מיט ערד“. איך האָב גע-פרופט פאַרוזכן פון אַפּאטאָשוס „פּירעס“ — פונם „פּערד גאַנעוו“ ביז זיינע טויט-מאַנערע עסקיצן אין „טאַג“ און איך האָב טאַקע געהאַט דעם טאַם פון ערד אין . . . מויל.

:: :: ::

דער שרייבער עקס זאָגט מיר, אז נאָכדעם ווי ער האָט 4 יאָר

געארבעט אף זיין נייעם בוך, וואָס גיט־איבער (ווי ער זאָגט) דעם „באַלשעוויסטישן אָנצינד אף די גאַליצישע קאַנטן“, מוז ער איצט. מיט 4 יאָר שפּעטער, די ערשטע קאַפיטלען אינגאַנצן איבערשרייבן, ווייל זיי געפּעלן אים נישט און ווייל זיין טאַלאַנט איז היינט מיט פּיר יאָר עלטער און צייטיקער געוואָרן.

ער דערקלערט מיר אויך, אז דאָס איבערשרייבן פון אַ בוך געדויערט אים עפּשער דריי מאָל אַזויפיל ווי דאָס שרייבן.

פאַר אַ „מענטש מיט אַ קאַראַנדאַשל“, ווי מ'זאָגט אין קיעוו, איז דאָס אַן אינטערעסאַנטע מאַטעמאַטישע אויפגאַבע.

באַם שרייבער עקס געדויערט דאָס איבערשרייבן דריי מאָל אַזויפיל ווי דאָס שרייבן. און אַזוי ווי יעדע פּיר יאָר ווערט אַ בוך פאַרעלטערט און מע מוז די ערשטע קאַפיטלען (קאָמיר זאָגן קאָמט אַ העלפט פון דעם גאַנצן בוך) איבערשרייבן, און דאָס איבערשרייבן דאַרף נעמען אַ 6 יאָר, און אין זעקס יאָר אַרום וועט ער מוזן איבער־שרייבן מער ווי אַ העלפט, וואָס דאָס וועט געדויערן אַ מינימום פון 9 יאָר, און אַזוי ווייטער און ווייטער, היינט אויב אַזוי, ווי לאַנג דאַרף באַ אים נעמען צו ענדיקן אַ בוך?

זאָלן די ליטעראַרישע ליווערעליעס זיך אַ געמיטן צו די שרייב־פענדלעך!

:: :: ::

פון די זאַכן, וואָס מיינע לערערס האָבן מיך געלערנט, האָב איך קימאַט אַלע פאַרגעסן, אַכוץ די פענימער פון מיינע לערערס.

זאָלן מיר דאַפּן צומאָל נישט לערנען קיין מאַראַל, אַז איבער אַלע ביכער, איבער אַלע לערעם — איז דער מענטש?

בערגעלסאָן, רייזען, גלאַזמאַן

ביי איין שרייבער טומלען זיך זיינע מענטשן אף אזא גרויס שטיק ערד, אז ער האָט אף זיי קיין פלאַץ נישט אין די געאָגראַפישע לענדער, — פירט ער זיי אַריבער ווייטער, אין אומבאַקאַנטע לענדער; גיט זיי אומבאַשטימטע נאַציאָנאַל-כאַראַקטעריסטיקן, מיט דער קאַ-וואַנע זיי צו שטעלן העכער פון פאַלקס, לאַנד, צייט. מאַלט ער זיי נאָרדעסקריפט.

אן אַנדער שרייבער טוט דאָס אייגענע. נאָר וואָדען? באַ אים איז די קאַוואַנע צו פאַרשטעלן דאַמיט זיין נישט-געניטשאַפט אין מענטשלעכע רייד, אין מענטשלעכע מאַסיים. אף דער לעוואַנע ווייסט דאָך קיינער נישט ווי מען רעדט. מ'דאַרף נאָר רייטן אף הויכער אייווע, זיך האַלטן באַם האַרץ און דעקלאַמירן: „אַה!“ ווערט דאָס אָנגענומען פאַר שטאַרקן טאָן...

מיר וואָרענען דעריבער אונדזערע מיליאָנען לעזער, אויב זיי האָבן נישט קיין בילכערס צו טאָן, זאָלן זיי זיך אויסלערנען אָפּשיידן דעם שרייבער, וואָס זיינע פיעסן קומען פאַר אין ערגעצנישט, דאַפאַר ווייל די וועלט איז פאַר זיי צו קליין, פון דעם שרייבער וואָס זיינע מאַסיעס פאַרלויפן זיך אין ערגעץ נישט, בלויז דאַפאַר, וואָס זיי פאַרלויפן זיך טאַקע אין ערגעצנישט!

:: :: ::

אז איך טראַכט פון דוד בערגעלסאָן קומט מיר אָפט אַפן געדאַנק, אז פאַר דעם יונגן טאַלאַנט זענען בלויז אַפן צוויי וועגן: ער קאָן ענטוועדער דירעקט אַרבעטן צו מאַכן זיך אַ גרויסן נאָמען, אָדער ער קאָן אַרבעטן אף אזוינע ווערק, וואָס זאָל אים מאַכן אַ גרויסן נאָמען! די „קלענערע פישלעך“ באַנוצן זיך מיט דעם ערשטן מיטל. ס'איז גרינגער.

די אַנדערע באַנוצן זיך מיט „מיטל נומער צוויי“. דאָס איז אַ שווערער, פּאַוואָליעדיקער וועג.

:: :: ::

בערגעלסאָן איז צופיל פאַרנומען מיט זיין אַרבעט צו קענען טאָן עפעס אַנדערש. דאָס הייסט נישט כאַלילע, אז ער איז אזא „צאַדיק אין פעלץ“,

און אז דער רייעך פון א בלומען-בעזימל איז נישט זיס צו זיינע
נאָזלעכער! נישט מער די אַרבעט אַליין איז באַ אים בילכער!
עס האָט געלעבט אַמאָל אַן אַקטיאָר דוד קעסלער (נישט אין
אונדזער מאָס גערעדט!), וואָס פאַר אַ גראַשן, וואָלט ער געווען...
כ'ווייס-אַליין-נישט-וואָס. פונדעסטוועגן, אז אַ פיעסע איז אים נישט
געפעלן, האָט ער געקענט מאַכן אַ קאָזשעליק אין מיטן פון אַ „טראַ-
גישער סצענע“, דערהאַרגענען דעם דערפאַלג פון דער נעמלעכער
פיעסע, און אַליין פאַרלירן דערביי טויזנטער.
קעגן בערגעלסאָנען איז דאָס אַ מאַש, בלויז אַף אַזויפיל, ווי
ער איז אויך נישט באַ זיך אין די הענט. ער שרייבט נישט וואָס ער
ווי, נאָר דאָס וואָס ער מוז!

:: :: ::

בערגעלסאָן איז אונדזער גרעסטער שפראַך-עקאָנאָם. ער שרייבט
בלויז יעדעם דריטע אָדער פערטע וואָרט.
די ערשטע דרייפיר ווערטער שרייבט ער אינגאַנצן נישט.
בערגעלסאָנס שטייפע, שפאַרעוודיקייט מערקט זיך נישט נאָר
אין זיין מעפונעקשן קלויבן פון די ווערטער (יעדער וואָרט ווערט באַ
אים דורכגעטאַפט אַף צונג-און-אויער עמלעכע מאָל, דערנאָך ווערט
עס באַקומט מיט אַ שפאַקטיה פון אַ זייגער-מאַכער!), נאָר אויך
אין ווערטערצוגנויפבינד.

בערגעלסאָן שרייבט: „באַ זונענצויד“, „ריזנקוימענס“,
„דאָרפסקלייטלאַך“, „פעלדווינט“.

בערגעלסאָן איז דער גרעסטער „אַנטיסעמיט“ פון ווערטער. עס
דאַכט זיך, ער טוט אַפּ אונדזער מאַמע-לאַשן אַ שפיצל, וואַרפט וואָס-
אַמאָל אַרויס מער שורעם פון זיין שרייבן, ביז סאָף-קאַל-סאָף וועט
ער זיך באַגיין אינגאַנצן אָן ווערטער!
באַ בערגעלסאָנען זענען לויטער צישר-שורעט. די געדרוקטע
שורעם זענען בלויז דאָ, קעדיי מען זאָל קענען ליענען די ווייסע
שטרייפלעך אינמיטן.

:: :: ::

ברוך גלאַזמאַן באַשרייבט אַ מענטשן און — וואַרפט אים אַרויס.
אַברהם רייזען באַשרייבט אַ מענטשן און — גיט אים אַ סטיר-
פּענדיע אַף אייביק!
ער קאָן זיך שוין מיט אים נישט צעשיידן.
נישט מיט אים, נישט מיט זיינע קינדער, נישט מיט זיינע
קינדסקינדער.

רייזענס העלדן טרייבן ארויס רייזענען פון . . . זיך אליין.
 צוליב זיי האָט ער נישט וואו צו וואוינען, און ער מוז אָפּוויצן
 טעג אין קאפּי.
 באַ גלאַזמאַנען איז דער באַוועג-מאַטריע: רישעט. באַ רייזענען:
 גוטברודערשאַפט. באַ בערגעלסאַנען: נייגיר.
 בערגעלסאַן באַשרייבט אַ מענטשן, גיט אים אַ קניפּ אין בעקל
 (אָדער ערגעצאַנדערש) און . . . פּאַרט ווייטער.
 זיינע שטאַפּן זענען לויטער קווינטעסענץ. זענען כעמישע
 מענטש פּילן, וואָס האָבן דעם וואונדערלעכן טאם פון לעבעדיקע
 מענטשן!

:: :: ::

אַ גרינגער, שיידימדיקער שמייכל איז אָף בערגעלסאַנס ליפּן.
 ווען אידיש וואָלט פאַרמאַנט אזא וואָרט ווי eery אָדער uncanny
 וואָלטן מיר זיך נישט געשעמט און מיר וואָלטן די צוויי ווערטער
 גענוצט בענעגליע בערגעלסאַנען.
 אוי, קאָן ער דיר אָפטוען אַ זביטקע, דער בערגעלסאַן!
 אַ פאַרבלענדזער, אַ פאַרבלענדזער, וואָס שפּילט מיט אונדז
 פאַרבלענדעניש, ציט באַ אונדז סטענגעס פון דער נאָז, לייגט
 אונדז אייער אין די קעשענעס...
 צום גאָפּן איז דאָביי, וואָס די סטענגעס בלייבן טאַקע באַ אייך,
 ווי עמעסע סטענגעס, און פון די אייער וואָס ער האָט אייך אַריינגע-
 געקישעפט אין קעשענע אַריין, קענט איר מאַכן אַן אייערקוכן!

מער אָדער ווייניקער

דער שלעכטער שרייבער שרייבט שטענדיק דאָס וואָס ער וויל,
דער גוטער שרייבער שרייבט דאָס וואָס ער קען.
נאָר דער ערלעכער שרייבער קען שטענדיק שרייבן דאָס וואָס ער
וויל, ווייל דאָס וואָס ער וויל איז שטענדיק אין די גרעניצן פון זיין
קענען!

:: :: ::

עס איז דאָ מענטשן וואָס טראַגן-צו אַ גלעזל וואַסער מיט אזאָ
אַנשטרענג, אז זיי שוויצן אזש דעהבין.
מיט דעמזעלכן שווערן זשעסט (סטיל-גרימאסן) דערלאַנגען אייך
אַ טייל „בעקאוועדיקע שרייבער“ זייער גלעזל וואַסער — מי וואַלט
געקענט מיינען, אז דאָס דערלאַנגען זיי דעם לעזער מי-יודע וואַסערע
„פעסער מיט וויין“!

:: :: ::

מיר סאַלטירן דעם סאַוועטישן פּלאַן צו מאַכן אַ צענויפּשלוס
צישן די פּראַלעטישע שרייבער מיט די אַרבעטער פון די פּאַבריקן.
מיר ווייסן, אז די קולטור-שמעגעגנס וועלן שרייען געוואַלט,
מ'קוילעט זיי די ליטעראַרישע קאַפּאַטעס!! און סטייטש, קונסט זאָל
זיך נאָר אַראַפּלאַזן צו אַרבעטער! און סטייטש, די „האַרענטע“
(קונסט) זאָל זיך נאָר לאָזן דיקטירן פון דער „שפּחה“ (אַרבעט) ...!
מיר ווייסן, אז די ראַסלאַליש-בריאַדע, וואָס לעבט פון פּענ-
פּראַסטיטוציע, האָט ליב צו קראַקן וועגן ערע, וועגן הייליגקייט, און
נאָך אזוינע זאַכן. מיר ווייסן אויך, אז וואָס „הייליקער“ די פּענ-
פּראַסטיטוטקע איז, אַלץ העכער איז איר פּרייז... נו, זאָלן זיי קראַקן,
די וואַראַנעס, אַף זייער וועג צום ווינטער.

מיר, די פּראַלעטפּעניקעס, נעמען-אַן מיט פּרייד דעם צענויפּשלוס
פון פּען מיט נאָדל, פון פּען מיט האַמער, פון פּען מיט סערפ, פון
פּען מיט קאַנווייער. מיר גלויבן, אז קעדיי צו קענען ערלעך אַרויס-
ברילן פון זיך די נויט, און אַרויסזינגען פון זיך די פּרייד פון אַרבעט,
איז נויטיק אַ לעבעדיקער קאַנטאַקט מיט שאַפּ, פּאַבריק און פּעלד.
מיר גלויבן, אז די פּען האָט נישט קיין „הייליקערע מיסיע“ ווי צו
מאַכן דאָס לעבן שענער, לעבנווערדיקער. מיר גלויבן, אז די „מיסיע“
פון דער קונסט איז צו לעשן וואונדן, טריקענען זומפן, העלפן בויען
הייער, באַקן ברויט. מיר גלויבן נישט, אז די „קונסט“ איז אַ מעלד-

כע פאַר זיך. מיר גלויבן נישט, אז דער „זיסער ציטער“ פון קונסט קען זיך פאַרגלייכן מיט דער ביטערער פיין פון רעאַליטעט. מיר גלויבן נישט, אז דער קינסטלער איז באשאפן געוואָרן אַף גרויס-צומאַכן דעם קינסטלער. דער ציל פון דער קונסט איז גרויס-צו-מאַכן די וועלט, דאָס לעבן, דעם לעבעדיקן מענטש.

לאַנג לעבן זאָל אונדזער ענגערער צענויפֿשלוס, כאַוויירס פון די פאַבריקן! מיר שטייען גרויט מיט אונדזערע פענעס צו דינען — נישט דעם נאַרישן אָפּגאַט „קונסט“, וואָס קיינער ווייסט נישט אַקור ראַט וואָס דאָס איז — נאָר דעם אַלוועלטלעכן פּראָלעטאַריאַט.

:: :: ::

דער פענונביקסלער פאַרצייכנט (פאַר ח' שטיפֿן און אַנדערע שפּראַכ־פּאַרשערס), אז דאָס אידישע וואָרט „אווירן“ („ער אווירעט זי ווי דעם קייסער“) נעמט זיך פון דעם אַלט־דייטש־וואָרט: „האַפּירן“ „מאַכן דעם הויף“, אוכאַזשעווען.

:: :: ::

זיי האָבן אַ טעווע — די קאַנאַליעס, אז דאָס וואָס זיי קענען נישט צעשטערן, פאַרכוויזעקן זיי מיט פאַראַדיעס.

דער פאַראַדיסט איפּסילאָן, וועלכער וואוינט אין אַ „פענט הויז“, איז אַנגעשטאַפּט מיט גאַלד, וואָס ער קריגט פאַר זיינע שיי-טערע בלאַע כאַכמעלעך — איז אים נישט גענוג, וואָס ער לאַכט אין די הויפּנס פון סטרייס און פיקעטליינס, נאָר ער דאַרף נאָך רעזשיסירן און — טאַקע אַליין אָפּשפּילן די הויפּט־ראַלע, אין אַ ביליגער פאַראַדיע אַף אַ פיקעט, קעדיי אַריינצוברענגען דעם עלער־מענט פון פלאַכן בורלעסק, אין דער קלאַסישער אַרבעטער־טראַגדיע פון סטרייק און פיקעטליין.

:: :: ::

ווי פאַרשידענע מענטשן זעען: איינער פאַרט אין ס״פ, זעט ווי מ׳רייסט פון זיך אָפּ ס׳לעצטע שטיקל ברויט צו קויפּן מאַשינען אַף צו בויען מאַשינען אַף צו באַשאַפּן ברויט, און ער קומט קריק און זאָגט:

— זעט, 160 מיליאָן מענטשן מאַטערן זיך אין גרויס העלדישקייט, צו באַשאַפּן אַ בעסערע וועלט, לאָמיר צעברעכן די וואַנט פון קלאַסן־סינע, וואָס איז אַרום זיי, לאָמיר זיי אויסשטרעקן אַ האַנט, לאָמיר זיי העלפּן קומען צו זיך פון דער יערושע וואָס דער צאַר און די מילכאַמע און דער בירגער־קריג האָבן זיי געלאָזן.

דער אַנדערער (דר. עלסבערג, אַשטייגער) פאַרט און זעט ווי

אָנגעשטרענגט יעדער איינער אין, ווי מען צאָפֿלט זיך אין דעם נייעם מעמפֿ פֿון בויען, ווי מ'שיקט אַרויס די נויטיקסטע פּראָדוקטן פֿון לאַנד, קעדיי צו קריגן מאַשינען און טעכניקער און ער זאָגט :
— זעט ווי די מענטשן מוטשן זיך נעבעך. לאָמיר אַרויפֿשטעלן אַף זיי אַ פֿוס און זיי דערשטיקן . . .

:: :: ::

— איז דער לעזער פֿון דער „מ-פֿרייהייט“ טאָקע אַף אַזויפֿיל העכער פֿון די אַנדערע לעזער, אַז ער פֿאַרשטייט יעדעס וואָרט וואָס מ'רעדט צו אים ?

— ניין. דער לעזער פֿון „מ-פֿרייהייט“ איז נישט אַזאַ פֿער-פֿעקט-געבילדעטער מענטש, אַז ער פֿאַרשטייט אַלדינגס. נישט מער : אונדזער לעזער שעמט זיך נישט צו זאָגן, אַז ער ווייסט נישט. בעאייס זייער „בעסערער“ לעזער שעמט זיך צו פֿרעגן דאָרט וואו ער ווייסט נישט.

אונדזער לעזער איז דאָרשטיק נאָך וויסן. ער וויל טאָקע אַליין וויסן, נישט אַז אַנדערע זאָלן וויסן, אַז ער ווייסט. באַם קאָמוניסטישן לעזער איז דאָס וויסן נישט קיין פֿאַווע-פֿע-דער אין היטל, נאָר די שאַרף פֿון אַ שווערד. וואָס שאַרפֿער זיין וויסן, אַלץ פֿלינקער קען ער זיך פֿאַרטידיקן קעגן סוינע. דער קאָמוניסט, דער הונגעריקער באַלעבאָס פֿון דער וועלט — וויל נישט נאָר אויבערפֿלעכלעך באַקענען זיך מיט אַלערליי מאַשין-נען, נאָר ער וויל וויסן דעם סאָד פֿון יעדן מעכאַניזם. דער קאָמוניסטישער לעזער וויל נישט נאָר לייענען גוטע זאַכן, נאָר ער וויל אויך מ'זאָל אים אויסלערנען די מעכאַניק דאָפֿון — טאָמער וועט ער מאָרגן אַליין דאַרפֿן ווערן אַ שרייבער.

אונדזערע כאַוויירים פֿון פּראָלעטפֿען דאַרפֿן דאָס פֿאַרשטיין, אויפהערן „עסן בעאייס מי שטייט אַף דער וואָג“, אויפהערן נוצן גרויסע ווערטער פֿון ווערטערביכער אַרויס, אויפהערן שרייבן אַזוי קונציק, אַז קיינער זאָל נישט קענען פֿאַרשטיין. לאָמיר זיך באַמיען צו שרייבן אַזוי פּראָסט, לעמאַש, ווי כ' נאָרקי !

:: :: ::

די טשאַלענג-טאַלאַנטן קענען נישט קאָכן קיין זאָך ביים אָפֿענעם אויוון, אָן איבֿלדיק-פֿעטע זאַפֿטן, אָן . . . געהיימנישן. דער „טשאַלענטירטער“ שרייבער זעט נישט וואָס ס'טוט זיך

אונטער זיין אייגענער נאָז. דערפאר אָבער געדענקט ער דעם „נעכטן“ אויסגעצייכנט, און ער דישיעט אים אַף ציבעלעם.

:: :: ::

וואָס פעלט דער אידישער ליטעראַטור? ווען איר זאָלט אַפילע זיין מיט טויזנט הערנער וועט איר נישט טרעפן וואָס „אידישע דיכ-טער“ טראַכטען אַז עס פעלט . . .

עס פעלט — אָרעמקייט.

די וואָרצלען פון „אונדזער“ ליטעראַטור שטעקן, הייסט דאָס, אין האַרץ פון דער גרויסער, שרעקלעכער אָרעמקייט פון די מאַסן. שאַפט אָפּ די אָרעמקייט און איר וועט (לויט די „בעסערע ליטע-ראַטן“) אונטערגראַבן „אונדזער ליטעראַטור“ . . .

שאַ, לאַמיר נאָר פאַרשטייען וואָס דאָ טוט זיך: מיר דאַרפן זען אַז די גרויסע פּאָלקסמאַסן זאָלן זיך מוטשען אין גרויסע יסורים, ווייל דאָס איז קוואַל פאַר ליטעראַטור . . . מיר דאַרפן זיי אויפשניידן ס'האַרץ, קעדיי פון די טראַפנס בלוט צו מאַכן פאַטשערקעס פאַר עסטעטן . . .

די ליטעראַטור (ווי אַלע קונסטן) איז, הייסט דאָס, נישט קיין מיטל שענער און בעסער צו מאַכן דאָס לעבן, נאָר... פאַרקערט, וואָס מיאוס'ער און ביטערער אונדזער לעבן איז, אַלץ מער ליטעראַ-טור-מאַטעריאַל איז דאָס. ערגאָ: פאַרלאָזט זיך פאַרעכעס, לייסטנ-ברעך, שווינדזעכט! דערמוטיקט עס! . . . מאַכעם אָרעמקייט און אידישע ליטעראַטור זענען ווי... אַנדערע צוויי.

:: :: ::

נאָר ר' שאַצקי אַליין און ר' מנחם לעבן — און די אַנדערע אויסגעגלעטע און אויסגעצוואַנגענע אידן, ווילן פונדעסטוועגן נישט לעבן אין אָרעמקייט . . . און ראָסלפלייש איז באַ זיי ליבערשט ווי אַ . . . שטיקל בלאַע מילץ און אַ טעפעלע קאָוועד, און אַ וואַרעם בורמעסל, און געגלאַנצטע שטיוועלעטן און אַ ברייט בעט, און הויכע קישנע מיט קלאַרע ציכנס און גוטע לופט — זענען אויך זאַכן פון וועלכע מי זאָגט זיך נישט אָפּ . . .

דעם פּאָלקס „אָבער, רעקאָמענדירט מען מיט אַ גרינגן פּופיק: „אָרעמקייט“ — ווי אַ רעצעפט פאַר . . . ליטעראַרישע שאַפונגען. „פּליו, מוטשעט זיך, אידן, ווייל מיר דאַרפן דאָס באַשרייבן אין די ביכער“.

:: :: ::

די פאראדרעליגיגאניסטן זענען נאך ערגער (און שעדלעכער) ווי די אנדערע בניאקעס. דער קולטור-כניאק גלויבט נישט אין דער באוועמאניסע פון פייסעך, פונדעסן פראוועט ער א סידער און עסט קניידלעך מיט יויך. ער גלויבט נישט אין שוואועס, אָבער — בלינד-טשעס עסט ער . . .

דער קולטוריסט האַלט-אויף דעם שלעכטן רייאך פון דער רעליגיע, אָן דעם קעז... ער באַלזאמירט דעם לימבורגער דופט, ווי עפעס א „קולטור-ווערט" אין זיך אַליין.

דער נישט-גלויביקער גלויביקער איז ווי א זעעוודיק-געוואָרענער וואָס מאַכט זיך אוממיסנע בלינד, אויס הוילע סענטימענטן צו זיין אמאָליקער בלינדשאפט. אינדערזעלבער צייט אָבער, לערנט ער אנדערע, וואָס זענען קיינמאָל בלינד נישט געווען, אז מ'קען אַריבערגיין דאָס לעבן מיט פאַרמאכטע אויגן, בעאייס ער אַליין האַלט בלויז צוגע-מאַכט די אויגן אין זיין מאָדערנעם אויטאָמאָביל, וואו דער שאָופער (ציוויליזאציע) האָט אָפּגעט אויגן!

:: :: ::

אויב די וועלט-קולטור זאָל ווייטער אזוי קוואַלן אין הונדערט טויזנט שפראַכען באַזונדער, וועט אין 10 טויזנט יאָר אַרום, שטעלן מיר זיך פאַר, קיין שום געבילדעטער מענטש נישט קענען מער ווי די קאטאָלאָגן וואו עס זענען פאַרצייכנט די ביליאָנען ביכער, וואָס וועלן האָבן אויפגעוואַקסן אין די אַלע הונדערט טויזנט שפראַכן. וואָס וועט מען טוען?

מי וועט נאָרנישט טוען. די אַלוועלטלעכע סאָוויעטן וועלן פיר-לעווען אַלע שפראַכן גלייך. פאַרפלאַנצן אפילע נייע שפראַכן. אויב א גרויסע צאָל מענטשן וועלן דאָס פאַרלאַנגען. עס וועלן נישט זיין קיין הויכע שפראַכן און קיין נידעריקע שפראַכן. אַלע שפראַכן וועלן וואַקסן נישט אין א גלאָז-גאַרטן, נאָר אין דרויסן. נישט מער טאָמער וועט זיך א שפראַך איינשפאַרן און וועלן שטאַרבן, וועט מען זי לאָזן. מי וועט זי נישט מוטשן מיט געוואַלט, אז זי זאָל לעבן. מי וועט נישט שטיין באַ איר טויטן-בעט און איר שרייען אין אויער אַריין: „מוזט לעבן, שפראַכעניו! אז דו האָסט שוין געלעבט 110 יאָר, זיידע-לעבן, מוזטו שוין לעבן ווייטער אויך! מוזטו שוין לעבן, „אויביק"! דער נאַטירלעכער, אומגעצוואונגענער אָפּקלויב פון שפראַך, וועט פירן דאַצו, אז אין א וועלט וואָס איז היינט (צוליב

די נייע באוועג-מיטלען) געוואָרן נישט גרעסער ווי אמאָל איז געווען איין לאַנד, זאָל מען זיך נישט פּלאַנטערן אין הונדערט-טויזנט לע-שוניעס, זאָל מען נישט טרייבן קיין קולט פון דער צונג אָפּן כעשבוען פונם געדאַנק. מיר שטעלן זיך פאַר: אַז אַף איין אוניווערסאַלער שפּראַך וועט אוואַדע זיין גרינגער צו באַשאַפּן קונסט-און-וויסנשאַפט ווערטן ווי אַף טויזנט שפּראַכן.

אַז אַ ביליאָן מענטשן וועלן מיט געדאַנק און צונג נוצן אַ שפּראַך דורך יאָרהונדערטן — שטעלט אייך פאַר ווי אומענדלעך רייך די שפּראַך וועט ווערן.

וועט די נאַטירלעך-אַפּגעקליבענע שפּראַך זיין ענגליש?, פּראַנ-צויזיש?, דייטש?, קאַלמיקיש?, אידיש?, רומעניש?, איטאַליעניש? וועט עס זיין אַ סינטעז פון פילע לעבעדיקע שפּראַכן? ווער קען דאָס וויסן פאַראַוים? איין זאך איז קלאַר: אַ וועלט-סאָוויעט וועט פון אַלע טויטע שפּראַך-בוימער דעם זאַפט און טאָם און רייעך אַרויסציען, און דעם וואונדערלעכן קולטור-עקסטראַקט באַהאַלטן אין פאַרזיגלטע פלעשער אַף אַלע דוירעם און מיט דעם-אַ קווינטעסענצירטן שפּראַך-שטאַף באַשמעקן די לעצט-אַפּגעקליבענע שפּראַך. עס זאָל זיין ווי דער לעגענדאַרישער „מין“ — יעדער זאָל אין דעם קענען פילן וואָס פאַר אַ טאָם ער האָט צום ליבסטן.

אין שאפ, אין גאס, אין קאפי

ס'איז פאראן א רעגל, אפאָנים, באַ די שריפטזעצער, אז אלע מאַנוסקריפטן, וואָס מ'גיט צום זעצן, מוזן זיין געשריבן מיט טינט-און-פּעדער.

באַ מיר, ווייסט איר-זשע, איז אָבער זייער אַ שלעכטע, זייער אַ גערוועאישע האַנטשריפט. דאָצו בין איך אַ ביטערער פּען-מעכאַניק. אין די 25 יאָר, וואָס איך מאַך אויסיעס אַפּ פּאַפּיר, האָב איך מיך נישט אויסגעלערנט די מעלאָכע פּון אויסוואַשן די „ענגלישע פּעדער“, האַלטן ריין דאָס ביסל גאָלד, וואָס איז אַפּן שפּיץ. דאָפּאַר שרייב איך צומייסטן מיט אַ בליי. אַ שרייב-פּענדל האָט אַ מאַילע, וואָס ס'רינט נישט, ס'קלעקט נישט, ס'פאַרשמירט נישט די פינגער און ס'קאַפּריוועט זיך נישט, ווען ס'קומט צו גלאַנציקע פּלאַכן.

מיינע קסאָוויאַרן קומען קימאַט שטענדיק אַרויס בעסער, ווען זיי זענען געשריבן מיט בליי. זענען ריינער צו לעזן. די אויסיעס זענען דיטלעכער און ווען איך דאַרף אויסשטרייכן עפעס—מעק איך אויס מיטן מעקער און שרייב אָן אַפּ ס'ניי מיט ריינערע און שוואַר-צערע אויסיעס. אַפּ טינט-געשריבענע בלעטלעך קען איך דאָס נישט מאַן. שרייב איך און מעק, שטעל קאָטשערעס מיט לאָפּעטעס איינס אַפּ ס'אַנדערע און ס'קומט אַרויס ווי אַ שוואַרץ-יאָר.

איז דאָך, דאָכט זיך, דער סייכל מיסכאַיעוו, אז אַדראַבע: לאָז ער שרייבן מיט אַ בלייפּעדער. וואָס אַרט עס עמיצן, אַ שטייגער, מיט וואָס איינער שרייבט, אַבי ס'קומט אַרויס ריין צום לעזן, און דער כאַווער זעצער דאַרף זיך די אויגן נישט אַרויסנעמען?

גיט זשע פּרעגט באַם כאַווער „סטאַרשע“, פּון אונדזער דרוק-שאַפּ! אז ער דערזעט מיינעס אַ מאַנוסקריפט, געשריבן מיט אַ בליי, איז ער גרייט מיך דויערעס צו זיין. „ער וועט עס נישט דרוקן.“ „די זעצער נעמען זיך אַרויס די אויגן.“ „ער איז נישט כוילע צו שרייבן מיט טינט.“ „וואו איז עס געהערט געוואָרן.“

שרייב איך היינטיקסמאָל מיין טינט-און-פּעדער מיט טינט. וועלן די זעצער האָבן מער אַרבעט אַרויסצוקריכן פּון מיינע קאָטשערעס-און-לאָפּעטעס, און מיר אַליין וועט אויך זיין אַסאַך שווערער דאָס שרייבן. נאָר ס'מאָכט נישט אויס. אַבי דאָס געזעץ ווערט אַפּ-געהיט.

:: :: ::

ווי זאָגט איר: ס'איז שוין לאַנג שטייל געווען! טאָמער האָב
איך כאָטש אין דרוקשאַפּ נאָך אַ פּאַר כאַווייריס, מיט וועמען איך בין
נישט צעקריגט, דאַרף מיך דער גוטער יאָר אָנטראָגן מיט דעם-אָ
פריערדיקן נאָטיץ!

:: :: ::

. . . געזעסן באַ אַ פּויעל־ציאָניסט אין צימערל, געטרונקען
טיי און געמישט מיט זיין פּאַלש-זילבערן לעפעלע.

האַבן מיר זיך צעשמועסט וועגן די „אַמאָליקע גוטע יאָרן“, ווען
איך בין אליין שיר-שיר געוואָרן אַ פּויעל־ציאָניסט, נאָר דאָס האַרץ
איז מיר אַביסל געשטאַנען אין וועג.

היינט זענען אונדזערע וועגן צעשיידט. ער פּאַרט אַף אַ גוט-
אַנגעזאַטלט פּערד קיין מיזרעך. איך גיי צופּום קיין מאַירעוו. ער
עסט ברויט באַשמירט (שוואַכלעך) מיט ציאָניסטישער פּוטער. איך
עס ברויט מיט זאַלץ, און דאָס זאַלץ איז אָפט זאַמד (מ'בייט עס
איבער אין זאַלצמעסטל).

זיצט צישן אונדז צוויי אַ דריטע, אַן אומפּאַרטייאיש און ניש-
קאָשעדיק מיינל. וויל זי וויסן: אייגנטלעך וואָס איז דער כילעק
צישן לינקע פּויעל־ציאָניסטן און קאָמוניסטן?

איך ענטפּער איר אַזוי קלאָר ווי מעגלעך. אָבער זי ווערט
דאַפּן נישט קליגער. קלאָרע רייד זענען אָפט ווי קלאָר וואַסער —
מי זעט דורך זיי אַף דער אַנדערער זייט אַריבער.
אַ מאַשעל קען אַמאָל העלפּן.

צי איך אַרויס פּון מיין מעשאַלים-פּעסל אַ מאַשעל מיט אַ אידן,
וואָס טרינקט זיך באַם ברעג יאָם, אין סיר-נעיט. איך און ער
(דער פּויעל־ציאָניסט) זיצן נישט ווייט פּון דעם אָרט, וואו דער מענטש
טרינקט זיך, און מיר רעדן וועגן . . . ליטעראַטור. מיטאַמאָל דער-
הערן מיר אַ געשריי: „געוואַלט, ראַטעוועט אַ אידן!“ וואָס פּאַסירט?
איך (אָדער דו דער קאָמוניסט) שפּרינג אַריין און פּרייף ראַטעווען דעם
גאַנצן מענטשן. מיין פּריינט אָבער, דער „לינקער פּויעל־ציאָניסט“,
גייט פּאַוואָליע אַריין אין וואַסער אַריין, מאַכט צומערשט אַ „שעהאַסל“
איבערן יאָם, דערנאָך פּרייפט ער ראַטעווען בלוז אַ טייל פּון דעם
טרינקענדיקן.

בעאייס איך מיש די טיי מיט דעם פּויעל־ציאָניסטישן פּאַלש-
זילבערן לעפעלע, פיר איך אונטער מיין לאַנגן מאַשעל אין דער ברייט:
קאָמוניסטן גלויבן, אַז מ'קען ראַטעווען דעם גאַנצן מענטשן

אָדער גאַרנישט. אַנדערע (דר. חיים זשיטלאָווסקי, אַשטיינער) גלויבן,
אַז מ'קען ראַטעווען אַ האַלב־דערטרונקענעם צוביסלעכווייז!

:: :: ::

די סאַציאַל־דעמאָקראַטן זענען דעם אַרבעטערס רואיקע, פיינע
קלעזמער. אַז דער אַרבעטער טרינקט זיך אין אַ יאָם פון עקאָנאָמישער
נויט, זיצט אַ קאָפּעליע מיט „רויזע בעקלעך“, באַם ברעג יאָם, און
מ'שפּילט אויף אַ פּריילעכס, קעדיי אייך צו פאַרוויילן די שווערע צייט
פון דערטרונקען ווערן.

:: :: ::

מיר אַלע אין רעדאַקציע „פּרייהייט“ האָבן, אַף דער אייזע פון
כאַווער מ. אַלגיין, אויפגעהערט זיך אירצן איינס ס'אַנדערע. וואָס
פאַר אַ אירצן זיך באַ באַלשעוויקעס? וואָס פאַר אַ צערעמאָניען זיך,
בעאייס מי ליגט אין די גריבער און מי וואַרט אַפן סוינע?

זיער פּיין פון דיר, מיין פּראַכטיקער כאַווער מ. אַלגיין!
נאָר אויב שוין יאָ אַזוי, מאַך איך אַ פאַרשלאַג, אַז אויך די
רעדאַקציע זאָל אויפהערן זיך אַליין צו אירצן, זאָל אויפהערן צו
שרייבן וועגן זיך בעלאַשן־ראַביס.

דער רעדאַקטאָר זאָל נישט שרייבן „מיר“, ווען ער מיינט „איך“.
נאָך מיין מיינונג, איז אַסאך באַשיידענער צו זאָגן וועגן זיך
אַליין „איך האָב היינט געגעסן וועטשערע“, ווי „מיר האָבן היינט
געגעסן וועטשערע“, אָדער „מיין ווייב איז געלעגן געוואָרן“, אָנשטאַט
„אונדזער ווייב איז געלעגן געוואָרן“.

:: :: ::

אַקוראַט 10 יאָר נאָך א. ווייטערס טויט האָט זיך „ש. יעזוסל
נינער“ דערמאָנט, אַז ער (ש. נ.) האָט אים פאַלש אָפּגעשאַצט, און
אַז ער איז גאַרנישט געווען אַזאַ שלעכטער שרייבער, ווי ער (יעזוסל)
האַט געמיינט.

דאָס טאַינען דאָך אַלע „שלעכטע מענטשן“, אַז די „יאָרצייט־
מיינונגען“ פון אונדזערע קריטיקער זענען היפש אַנדערש פון די
מיינונגען, וואָס זיי האָבן וועגן אַ מענטשן מיט 10 יאָר איידער ער
שטאַרבט!...

:: :: ::

עס זענען דאָ שרייבער, וואָס לעבן בלויז צוליב דער אויפשריפט
אַף זיער מאַציווע.

לעמאַשל אברהם רייזען:

אַז ער גיט דעם קעלנער 5 דאָלאַר טרינקעלעט — דאָס ווייסט

„די געשיכטע“. אָבער אז ער באַרגט באַ מיר די 5 דאָלאַר און גיט נישט אָפּ — דאָס ווייסט שוין „די געשיכטע“ נישט!
 אז ער לויבט קימאט אלע יונגע שרייבער — דאָס ווייסט „די געשיכטע“ און זי פאַרשרויבט עס אַפּן כעשבן פון זיין גוט האַרץ. אז ער האָט מוירע זיך איינצורייסן מיטן מינדסטן טינט־שמירער, יענער זאָל, כאַלילע, נישט אָנרירן זיין קרוין — דאָס איז שוין „די געשיכטע“ נישט מעכויעוו צו וויסן.

אז ער לעבט ווי אַ „באָהעם“ — דאָס זעט „די געשיכטע“, וואָרין ער טרינקט דאָך וויין און הוֹלֵיעט ביזן ווייסן טאָג אַרײַן. אָבער אז ער טראָגט רויט־וואַרעמע זאָקן — דאָס קען שוין „די געשיכטע“ נישט זען, וואָרין „די געשיכטע“ לױזט נישט קיין זאָקן! ...

:: :: ::

אויב דער צוועק פון דער לאַטייניזירונג פון דער אידישער שריפט איז צו מאַכן אונדזער „שפּראַך צוגענגלעך צו די נישט־אידן“, וואָלט שוין גלייכער געווען מי זאָל אינגאַנצן רעדן אַפּ . . . נישט אידיש. אויב אַ לאַנגע נאָז איז מיאוסער פון אַ קורצער נאָז, וואָס וועט שוין מ'שטיין געזאָגט העלפּן, אז מי וועט זי אָפּשמירן מיט פּיליטור?
 פּיליטור?

:: :: ::

ציאָניסטישע אידישיסטן

מיר איז אָפּט אַ גרויס כירעש אַפּ די „ציאָניסטישע“ אידישיסטן, וואָס בייזערן זיך קעגן „לאַשן־קוידעש“. איך אליין האַלט, אז „ס'לאַנד פון די אָוועס“, און „ס'לאַשן פון די אָוועס“ קענען נישט צעשיידט ווערן.

עס איז אונדזער ראַמאַנטיק, אונדזערע יונגע יאָרן אין כּיידער: אַ בייס־האַמיקדעש, אַ מישקן, אַ כּוישן־וועאייפּעד, אַ קויהען־גאָדל, לעמער־זאָדיקעס, נירן־פעטס, טייך כּידעקל, אַכאַשווירעש.

— וואָס קען זיין ראַמאַנטישער?

פאַר מיר איז אי דאָס „הייליקע לאַשן“ אי דאָס „הייליקע לאַנד“ די אָרימע יערושע, וואָס איז פאַרזשאַווערט געוואָרן אַפּן בּוידעם. שלעפּסטו זי אַמאָל אַרויס פון דעם צעפּאלענעם קופּערט, די „יערושע“, און באַ דעם לעכט וואָס איז דורכגעזיפט דורך בּוידעם־שפּינוועכס, באַטראַכסטו דאָס אַלטע באַגאַזש און... בענקסט אַביסל. אָבער פון בּוידעם אַראָפּנעמען דאָס אַלטע רענצל און עס נוצן דאָס פּאַלט מיר נישט איין!

ווי ס'פּאַלט מיר נישט איין אַראָפּצונעמען פון בּוידעם מיין

עלמערבאָבעם סאַמעט־שייטל און עס געבן פאר אַ מאַטאַנע צו מיין
זונם קאַלע...

די אָבער וואָס האַלטן פון דער „באַסמאַלעקע ציאָן“ דאַרפן זיך
נישט שטעלן קעגן איר קאַשן...
אויב אַ מעס עסט, דאַרף ער עסן מאַציוועס.

:: :: ::

איך מאַל מיר אָפּ: אַ איד מיט צוויי לאַנגע געקרייזעלטע פייעס,
— אַז איינע איז גראָ, קען די אַנדערע נישט זיין בלאַנד.
אויב אָפּשערן — איז אָפּשערן ביידע פייעס, אָדער — גאַרנישט.
„ציאָן“ אַליין, אָן העברייאיש, איז ווי אַ מענטש מיט איין פייע:
קאַמיש און נישט שיינ פאַרן אויג.

:: :: ::

די קוואַלן פון אידיש? טייטש־כומעש, ברודער, טייטש־כומעש!
דער אָנהויב פון „שלעכטן דייטש“ איז דער ריינסטער קוואַל
פון ריינעם אידיש.

אַ וואַסער קען זיך לייטערן דורך זאַמד, נאָכדעם ווי עס איז
ווייט אוועק פונם קוואַל, קען אַפילע זיך באַהעפטן מיט אַ טייך, אָדער
מיטן יאַם, אָבער אייגענער ווי ס'איז באַם קוואַלבלעזל, וועט עס
קיינמאָל נישט זיין.

:: :: ::

פראַגע:

אויב איך גלויב נישט, אַז ליטעראַטור איז אַ מאַלעכעס־האַקווי־
דעש, פאַרוואָס־זשע פאַרנעם איך מיך מיט ליטעראַטור און נישט מיט
שניידעריי? ענטפער:

ענטפער:

וויפּל שניידער גלויבן דען, אַז זייער אַרבעט איז אַ „הייליקע
אַרבעט“? פונדעסן פאַלט איך נישט איין צוצוגיין צו אַ שניידער
וואָס פאַרנעמט זיך מיט שער־און־נאַדל שוין קנאַפע 25 יאָר, און
אים פּרעגן „פאַרוואָס ווערסטו נישט קיין... שוסטער?“
אונדזער פאַך איז נישט „הייליק“, און נישט אומהייליק. נאָר
אַ גוטער באַלמעל־אַכע האָט ליב זיין פאַך. האַלט צומאַלעם ערשטן
ריין זיינע אַרבעט־געצייגן און זעט אַכויז דעם, אַז די אַרבעט אַליין זאָל
אַרויסקומען אַקוראַט.

אַ טייל שניידער האָבן ליב פּוצן מיט טאַשמעס, אַנדערע האָבן
ליב פּראַסטע אַרבעט. דער איקער אָבער איז, אַז מען זאָל נעמען

א מאָס (מיטן אייגענעם אויג) נישט אַף זיך, נאָר אַף יענעס. וואָרין
אויב נישט, וועסטו עס מוזן אליין טראָגן.

:: :: ::

שניידעריש גערעדט, איז אַ „ליטעראַט“, געגליכן צו אַ „באַסאַר-
וועדאַמסקי שניידער“.

אַ טייל מאַכן קליידער מיט קנעפּ, אַ טייל מיט שנאַלן, אַ טייל
מיט „בלינדע פיטעלעס“, און אַ טייל מיט „געהאַקטע“, אָבער בלוז
„שטעפאַמאַנען“ שטעפן קליידער און פאַרשטעפן די אַרבל, מ'זאָל זיי
נישט קענען אָנטאָן.

:: :: ::

אין שניידעריי, ווי אין דער ליטעראַטור, איז פאַראַן „אַרבעט“
און „קראַציעס“.

שניידער, וואָס קענען נישט מאַכן קיין גלייכע נעט, גייען אוועק
אַף דער פינפטער עוועניו, עפענען אַ שאַפּ מיט... אָנשמעל. און מיט
אַסאַך דירע-געלט, און מיט אַ „ניגער באַ דער טיר“, און מאַכן . . .
„שאַפּונגען“.

אַף ענגליש: קריאיישאַנס.

אַף אַ „שאַפּונג“ פּרעגט מען קיין קאַשעס נישט.

עס איז יעכדיש, פּריציז עקסקלוסיוו!

אַז אַ „קריאייטאָר“ מאַכט אַמאָל אַ בלינדן טאָעס און פאַרשניידט
אַן אַרבל, לאָזט ער אַרויס אַ „שאַפּונג“ מיט איין אַרבל. פאַרגלאַצט
דערביי די אויגן און זאָגט: „אדינאַרבעליזם“, אַ נייע ריכטונג אין
דער קונסט.

אַז אַ „שאַפּער“ האָט נעבעך נישט גענוג סכּוירע אַף אַ גאַנצן
בענער, מאַכט ער אַ קלייד ביז צום פּופּיק, און זאָגט, אַז די אַנדערע
העלפט מוז דער „קאָסטימער“ אליין צוטראַכטן. דאָס רופּט ער אָן:
מיסטיק, קאַבאַלע, סאָד...

דער עמעסער סאָד דאַביי איז, אַז ס'כאַפט נישט קיין געוואַנט!

:: :: ::

ניין, קאַלענע ה. לייזיק, מיר זענען נישט געבוירן געוואָרן צו
זיין „קינדער מיט בענקענדיקע הערצלעך“.

מיר זענען געבוירן געוואָרן אויסצובענקן דאָס ביסל בענקעכץ
און... זיך אויסלערנען אַ מעלאַכע, און זיך זעצן אַרבעטן.

אַן כיטרען, קינדערשן אָנשמעל.

און, אַז מיר קריגן אַ נידעריקן צייכן פון אונדזערע לערער,
דאַרפן מיר נישט ווערן נאָך קינדערשער, און זיך אוועקזעצן וויינען,
נאָר פאַרקערט: מיר דאַרפן זיך אַ נעסטרון לערנען!

אויסצוג פון א רעדע

(געהאלטן צו דער געלעגנהייט פון אויטאָרס 50-יאָריקן יובילוי, שבת אָונט,
דעם 9טן מערץ, אין סענט ניקאלאָס פּאַלאַס, ניו-יאָרק)

:: :: ::

כאַוויירים:

איך שלים זיך אָן מיט אייך אין דער גרינגער אויפגאַבע פון
אַרויסבאַנלייטן אין זייער לעצטער רו אַרײַן משה נאָדיר'ס 50 אָפּ-
געלעבטע יאָר.

זיך אומקערנדיק פון דער דאָזיקער אומווריקזאָמער דעמאָנסטראַ-
ציע קעגן אלט ווערן, וואָס מ'רופט עס אַפּ פּאַעטישן לאָשן „יובילוי“,
און אומקונדיק זיך איבערן אַסל אַפּ די דערמאָנטע יאָרן, אין
וועלכע אַסאך ליטעראַריש וואָסער און ניט ווינציק קעמפּער-בלוט אין
אַפּגערונען, שווינדלט אַזש פאַר די אויגן פון דעם נוואַלדיקן שפּאַן
וואָס די צייט האָט איבער אונרו געמאַכט.

אויב עס איז דערלויבט אַפּ דער קאַנווע פון מאַסנקאַמפּ צו
ווייזן אויך דעם יאָכיד, וויל איך זאָגן אַז פון די „ווילדע רויזן“, וואָס
האַבן געבליט אין מיין קליינבירגערלעכן „ווילדן ווערטערוואַלד“, וואו
איך האָב אין ערשטן פּעריאָד פון מיין שריפטשטעלערישער טעטיגקייט
אַרומגעבלאַנקעט אַן איינזאַמער, אַ מעלאַנכאָלישער, אַ קאַפּריזונער,
ביז צו מיין היינטיקער פּאָזיציע פון אַנשפּאַרן זיך אַפּען און ביקס
און שטייען אַפּן וואַך-פּאַסטן אין אַ „וועלט מיט אַרבעט“, איז, אָן
סאַפּעק, אַ גרויס וואונדער אין מיין לעבן געשען, פאַר וועלכן (וואונ-
דער) איך בין דאַנק-שולדיק אייך אַרבעטנדיקע, קעמפּנדיקע אין
ענטוואַרס-גליענדיקע מאַסן, וואָס — באַוועגט דורך אַן אומשטערב-
לעכער ליבע צו דער מענטשהייט — פּלאַמט איר מיט שטערבלעכן
האַס אָט קעגן די אַלע וועלכע ברעכן אונדזער נאַקען אינס גאַלדענעם
יאָך פון קאַפיטאַליזם. און כאַטש דער באַרג, צו וועלכן אונדזער אויג
קוקט אַרויף, איז שטענדיק העכער ווי דער מענטש אַליין, איז דאָס
אַבער פאַר די מוטיקע און ניכטערע קיין סיבע ניט פאַרוואָס זיי
זאָלן זיך צו באַרג-קלעטערונג ניט באַשליסן.

בלויז די דיכטער וואָס ווילקען זיך איין אין פּורפּורוואַל פון קלאַ-
מערשטיקער פּיעמעט און פּיעשטשען זיך באַ זייערע געשאַמעס ווי
פאַרליכטע קעץ פאַר די קאַטערס, קאַנען אַפּהענטיק ווערן דערפון, וואָס
„דער ציל איז הויך און די פיס זענען קורץ“.

דער אָנהויב פון מיין איבערגאַנג פון טאַליקער בירגערלעכער איינזאַמקייט צו באַרגיגער ציל־באַוואוסטקייט האָט נאָך אין מיר — פאַר אַ לאַנגער צייט — אַנאַרכיסטישע שפורן איבערגעלאָזט. דעריבער האָב איך נאָך אַ געוויסע צייט צו דער לעניגשער הויכקייט געקלעמערט — אייניגקער אַליין, אין לירישער איינזאַמקייט, אָפט קאַפשווינדל באַ־קומען אַראָפּקונדיק אין די אָפּרונטן, וואו מייע יונגע יאָרן האָבן גערוישט אין צעזאָטענע שטראָמען. ביז איך האָב מיך דערמאַנט, אַז בערג־שטייגער מוזן זיך — ערשטנס: צענויפריידן איינער מיטן אַנדערן און — צווייטנס: אַ וועגווייזער האָבן און... אַ קאַמפּאַס.

נאָך יאָרנלאַנגן איבערבראָך פון מייע אָנשוואונגען איבער וועלט און מענטש, נאָך דער וואַסערפּראָבע, וואָס איז באַשטאַנען אין מיין איבערגיין פון אידעאָלאָגישער אומבאַוואָפנטקייט צו דעם שיינעם זשעסט פון ליטעראַרישן וואַפנטרעגער, ביז דער פיער־פּראָבע באַ דער ציון־וואַסקאַנאַליע, שטיי איך איצט פאַר איך, כאַוויירס, אַטאַזוויאַ מיט לייב און מיט לעבן צוגויפגעבונדן, נאַכגייענדיק אין די טריט פון אונדזערע גרויסע פירער, לענין און סטאַלין. די אויגן שטענדיק צום וויסנשאַפטלעכן מאַרקסיסטישן קאַמפּאַס געווענרט, אָבער קיינמאַל ניט באַזונדער, קיינמאַל ניט אָפּגעבונדן פון די קעמפּנדיקע מאַסן.

פון אַ מיטלשטאַנדלעכן שרייבער מיט קאַלערליי פּריווילעגיעס און נאָר קיין איסכאַוועס ניט צו קיינעם, בין איך, אַ דאַנק דעם אימפעט און אָנדרעג פון די פּראָלעטאַרישע קאַמפּו, גליקלעך, קאָן איך זאָגן, אָנגעקומען צו דער שטופע פון אַ שריפטשטעלער מיט אַ פּולער פאַר־פליכטונג צום אַרבעטער־קלאַס און אַן שום דיכטערישע פּריווילעגיעס, סיידן אויב מען זאָל רעכענען פאַר אַ גרויסער פּריווילעגיע דאָס רעכט צו טראָגן אַזאַ גרויסאַרטיקע איסכאַוועס צום קעמפּנדיקן פּראָלעטאַ־ריאַט.

פאַרוואָס זענען מייע ליטעראַרישע ערשטלינג־פּרוכטן געווען אַזוי פּול מיט טערפּן טרויער און פאַרלאַרנקייט? עס איז געקומען דערפון, וואָס דער דעמאָלסדיקער מעטאָד מייער פון פּראָטעסט קעגן דער בורזשאַזער וועלט איז געווען — ניט זעלבסט־קריטיק, נאָר זעלבסט־באַשפּייאונג.

דער שפּיי אַף זיך אַליין, ווי אַ לינדערונג־מיטל פאַר דעם ברע־נענדיקן און נאָגנדיקן „וועלטשמערץ“, איז געקומען, דענק איך, צום העכסטן אויסדרוק אין מייע „פּון־מענטש־צו־מענטשלעכע“ נעשאַ־מע קראַצערייען. אַף אַ מינוט האָט דאָס באַפּרידיקט און די זעלבסט־ביטערקייט געשטימלט. „איך בין אַליין די אָפּגייענדיקע, די מעסע,

די בורזשואזע וועלט", האָב איך דעקלאַמירט קעגן שפיגל. „איך בין אליין די אונטערגייענדיקע זון. דער אַפֿלויפנדיקער שוים. דער פון ליכט איבערגעשראָקענער שאַטן". אָבער באַלד האָב איך זיך געכאַפּט, אז שפּיען אַף זיך אליין איז גאָר קיין אויפטו ניט פאַר אַ מענטשן, וואָס רעכנט נאָך צו לעבן מיט זיך זעלבסט אַ לענגערע צייט. דעמאָלט האָב איך אָנגעהויבן פאַרשטייען, אז דאָס וואָס וואַסער און ווינט פאַסן זיך גרינג-צו צו יעדער קיילע איז נאָך ניט קיין באַווייזן אַ לעבעדיקער מענטש פון ביין און בלוט, דאַרף גיין אין זייערע גרינגע פּאָעטישע וועגן... און אז איך האָב מיך און יענעם איבער-גאַנג-פּעריאָד צום צווייטן עקסטרעם אַ וואַרף געטאָן, האָט זיך באַקומען, אז איך האָב ווי אַ שטיקל העפּקער-פּלאַס זיך צו גאָר-ניט צוגעפאַסט. אַלע זעפעסן וואָס האָבן מיך געוואָלט פּענטן — פאַרבּרענט אַף אַש.

אויך דאָס גייט אַריין אין שווערן יסורים-צעטל פון אירידיאישן איבערבּראַך.

דער רייפער פּראָלעטאַרישער שרייבער באַנעמט מיט זיינע כּושים ווי מיט זיין קלאַסן-אינטואיציע די וויכטיגקייט פון דיסציפּלינירטער צונויפּבאַהעפטונג מיט די מאַסן, און איינמאָל האָסטו דיין קלאַסן-אָנגעהעריגקייט דערקענט, טאָרסטו ניט לויז אַרומוואַרפֿן זיך ווי רויער אייזן-גרוד, נאָר רואים און אַלץ-אויספּילנדיג זיך צו די קלאַסן-ווענט צוגיין. און געדיינקט, איר כאַויררים, וואָס איר לאָזט זיך נאָך אַמאָל באַאיינפלוסן פון דעם „ריין-קינסטלערישן" ראָמאַן אין דער בורשואַזער צייטונג אָדער פון דעם געקרייזלטן ליד אין אַ באַלעבאַ-טישן זשורנאַל — געדיינקט, אז בלינד-מאַכן קאָן מען ניט נאָר דורכ-דעם, וואָס מען האַלט אַ מענטשן צו-לאַנג אין דער פינצטערניש, נאָר אויך מיט דעם וואָס מען שטעלט אָן אַ צו-בליאַסקעדיק ליכט אַף זיין פּאַנים... דער „שיינקייט-גלאַנץ" פון בורשואַזער קונסט איז אַט אַזאַ מין שעדלעכער פאַרבּלענדונג-מיטל! אָנגעשטעלט אַף אייער אויג, וואָס איז שטענדיק איבערגעשראַקן און פינטלדיק ווען עס קומט צו „עסטעטישע ווערטן", צילט עס ניט אייער וועג צו באַלויכטן, נאָר אייך צו פאַרבּלענדן, אייער געזונטע זעקראַפט צו אַטראַפּירן.

אַט דאָ ניט לאַנג ערשט האָט אַ בורשואַזער פּראָפּעסאָר פּראָקט לאַמירט, אז די אויפגאַבע פון די קאַלעדזשעס איז ניט לערנען „וואָס" צו דייןקען, נאָר „ווי" צו דייןקען. דאַמיט האָט ער געמיינט צו זאָגן, אז די שיינדענקעריי איז דער סאַמע איקער, ד. ה.: אז דער טראַפּ דאַרף געליינט ווערן אַף דער דיקציע פון גייסט, ניט אַף זיין אינהאַלט,

וואָס דאָס איז, פאַרשטייט זיך, אַ דאָפּלעטער ליגן. ערשנס, לערנען די קאָפיטאַליסטישע שולעס ניט נאָר דעם אויסערלעכן סטיל, דעם „ווי“, נאָר אויך די אידעאָלאָגיע פון זייער קלאַס, דעם „וואָס“. און צווייטנס, איז פאַר די מאַסן וואָס האָרעווען און בלוטיקן און הונגערן, די פאַרם־שיינקייט גאַרנישט וויכטיק, וואָרים ניט מיט דעם פּוסט־עלאָקווענטן „ווי“ פאַרנעמען זיך די קעמפּנדיקע מאַכנעס פון דעם פּראָלעטאַריאַט, נאָר מיט דעם באַדייטפולן „וואָס“ פון אונדזער קלאַ־רער קאַמפּ־ליטעראַטור.

און דאָס וואָס די פענקעכט וואַרפען אונדז אויף, אַז מיר זענען געבוירענע „האַסערס“, קאָנען מיר דערויף ענטפערן, אַז מיט אונדזער ליבע האָבן מיר, דער פּראָלעטאַריאַט, די וועלט באַפעלקערט און איבערבאַפעלקערט, גענוג־קאַנאָנען־פלייש האָבן מיר, אַ דאַנק אונדזער ליבע, צוגעשטעלט דער בורזשואַזיע, גענוג הונגער־שטאַרבער און וואַ־סאַלן און קנעכט און ברידער־מערדער און לאַקייען. איצט הייסט עס: מיט אונדזער קלאַסן־האַס, ווי אַן אויסדרוק פון אונדזער ליבע צו דעם מענטשלעכן געשלעכט, די פּרוכטבאַרע ליבע איינהאַלטן און האַסן, האַסן, האַסן. אזוי לאַנג ביז די אורסיבע פון דעם האַס צישן מענטש און מענטש — דער קאָפיטאַליזם, וועט פּולשטענדיק באַזיגט ווערן.

זאָלן די שלום אַשעס און זייערס נאַטונג זיך פאַרנעמען מיט „אַנטלו־פּונג־ליטעראַטור“, זאָלן די באַלעבאַטישע דיכטער שפּרייטן פון זייער פאַרנאַס בלויען „וויירויך“ אַף צו פאַרטשאַדען און איינשלעפּערן דאָס פאַרמוטשעטע געוויסן פון דער וועלט. מיר, פּראָלעטאַרישע שרייבער, גלויבן, אַז אין פאַל פון אַ גרויסער סרייפּע, ווען די פּלאַמען לעקן שוין די פענצטער, איז בעסער צו פּוּקן טרעוואַגע אַביסל צו הויך, איידער צו זינגען אַ שלאַפּלידל אַביסל צו נידעריק.

דער זשענעווער „שאַלעם־פּראַק“, וואָס די קאָפיטאַליסטישע בעס־טיע האָט אַרויפגעצויגן איבער איר גרויען זעלנערישן פעלד־מאַנטל וועט שוין היינט קיינעם ניט אָפּנאַרן. מיר ווייסן, אַז דער קאָפיטאַליסטי־שער זייגער שלאַגט — מילכאַמע! מיר ווייסן אַז אַ כּוואַליע פון פאַשיון און שטאַט־כּוּליגאַניזם טראַגט זיך אַף די פּליגלען פון יעדן נייעם פּאָליטישן ווינטל — סיי דאָס ווינטל קומט פון דעווענער קאָג־לינ'ס קלויסטערל, סיי ס'בלאָזט פון היואי לאַנג'ס אָדער מר. הוירסל'ס אונטערדרישן פּאָליטישן קעלער, און סיי דאָס ווינטל קומט פון דעם מעכאַנישן לעצטן צאַפּל פון מר. רוזוועלט'ס אויסגעשטאַפּטן „בלויען פּוינגל“. מיר באַגרייפּן, אַז מיר שטייען פאַרן גרעסטן קראַפּט־פאַרמעסט

אין דער געשיכטע פון דער וועלט. און כאָטש דאָס האַרץ איז אומרוי-
איק, ציטערן אָבער די הענט ניט, און וויפיל קאַרבאָנעס דאָס זאָל ניט
קאָסטן, דער אויסגאַנג איז אזוי זיכער ווי דער אויפגאַנג פון דער זון
נאָך די פייער־דונערן פון דעם שטורעם.

מיר זאָגן אָפּן: מיר וואָלטן זיך קיין בעסערס ניט געוואונטשן,
ווי צו זיין אימשטאַנד מיט בלויער טינט־אר־פּעדער אַנצושרייבן דעם
טויט־ארטייל דער בעסטיע, וואָס הייסט אימפּעריאַליסטישע דערקאָבע-
רונג־מילכקאַמע. מיר גלויבן אָבער, אז אונדזערע וואונשען אין דעם
פּראָט וועלן פון די „געטער“ ניט אָנגענומען ווערן, סײַן דער פּראָ-
לעטאַריאַט וועט אַטדי גוטע וואונטשן אונטערשפּאַרן מיט דער גאַנ-
צער גיגאַנטן־קראַפט פון זיין פאַראייניקטער פּויסט.

ניין, גוט־מיינענדיקע „קאַלעגן“ פון דער פען! איר וועט די
נאַכט ניט אָפּשאַפן דורך דעם, וואָס איר וועט גיין שלאָפן אַלע טאָג
פאַר זון־אונטערגאַנג און אויפשטיין נאָך זון־אויפגאַנג! אויך ניט
מיט דעם, וואָס איר וועט די אויגן פאַרמאַכן און די פיינשמעקערישע
נעז אין די זאַמדן פון קונסט־לעשעם־קונסט פאַרשטעקן...

ס'לעבן צווייגט, קאַלעגן, די אויגן אויפצומאַכן, ווי אומאַנגענעם
דאָס זאָל ניט זיין. קוקן די פאַקטן גלייך אין פּאַניס אַרײַן. און גע-
דיינקט, איר אירישע קאַלעגן פון דער פען: דער קלאַסן־באַוואוס-
טער פּראָלעטאַריאַט ווייסט גענוי דעם כיליק צישן דעם עמעסן סימפּאַ-
טיקער, וואָס וועבט אַ באַנדאַזש פאַר די וואָס קומען אַרויס פאַר-
וואונדערטע פון אונדזערע טעגלעכע שלאַכטן, ביז דעם קלאַמערשטיקן
„פּריינד“, וואָס מאַכנדיק צוערשט אַליין די וואונד, וויל ער עס דער-
נאָך פאַרגלעטן מיט אַ „גוט וואָרט“ אָדער מיט אַ פּלעסטערל...

און נאָך עפעס: כאָטש מיר ליבן די ביקס ניט, פאַרפּולקאָמען
מיר זי אָבער קעגן אַלע, וואָס שפּאַרן זייער צוואַנגס הערשאַפט אָן אָפּן
קאַלטן געווער פון עקספּלואַטאַציע, אַף די פייער־געווערן פון אינטער-
ווענץ קעגן אונדזער סאָוועטישן פּאַטערלאַנד, און אַף אימפּעריאַליס-
טישע פּראָפּיט מילכקאַמעס ביכלאַל. מיר ליבן ניט דעם האַס — דער-
פאַר שפּייען מיר אים פּולשטענדיק אַרויס אַף די אַלע פאַרהאַסטע
הענקערס.

אין נאָמען פון אונדזערע פּראָלעטאַרישע העלדן: רועג, דימיט-
ראָוו, ראַקאָשי, הערנדאָן, טעלמאַן, זאָגן מיר איבער דעם פּילאָזאָפּ'ס
ווערטער: „אַלעס וואָס איז מענטשלעך איז אונדז ניט פּרעמד!“ און
וואָס איז נאָך מענטשלעכער ווי אנשטאַט ווי שקלאַפען, ווי קענעכט,
ווי הינט, צו וועלן לעבן ווי מענטשן?

דעריבער ווארפן מיר די בורזשואזע שרייבער אין פארוואשענעם פאנים אריין דעם ליגן, אז קאמוניסטן האבן ליב צו האסן. די געד שיכטע פון די פראלעטארישע קאמפן באווייזט, אז מיר איזדיעקעווען זיך קיינמאל ניט איבער קיין לעבעדיקן מענטשן און געוויס טרייבט דער פראלעטאריאט — ווען זיגרייך — ניט קיין ארגיעס מיט מענטש' לעך בלוט. מיר פארטיידיגן בלויז אונדזער פאזיציע אלס די איינציקע היסטאריש-בארעכטיקטע אָנפירער מיט דעם לעבן פון דער נייער קלאסנלאָזער געזעלשאַפט, וואָס וועט געבויט ווערן אַף די רואינעס פון דעם אלטן — שוין היינט האַלב-כאַרעוון, פראָפיט־סיסטעם, וועד' ליג דעם הערלעכן מוסטער פון דעם סאָציאַליסטישן אויפבויו אין לאַנד פון דער פראַלעטארישער דיקטאַטור, און פארטיידיגנדיק זיך האָבן מיר אין זינען, אז דאָס פארטיידיגן מיר ניט נאָר אונדזערע אייגענע אינ' די וויידואַליסטישע הויטן, נאָר די גאַנצע אָנגעזאַמלטע מענטשלעכע ציי ווילזאַציע קעגן די באַרבאַרן פון פאַשיזם אין אַלע זיינע העסלעכע מענטשן־פרעסערישע פאַרמען.

ניין, מיר האָבן ניט ליב צו האַסן. מיר האָבן אָבער אומענדלעך פיינט דעם פאַרהאַסטן קאַפיטאַליזם, וועלכער בריינגט דער מענטשהייט אַזוי פיל אומגליק און פלאָגן.

און צו די קאלעגן, וועלכע וואַרפן מיר אויף: סטייטש, ווי קאָן מען אַזוי ביטער וויי טאָן מענטשן וואָס מען איז ערשט ניט לאַנג מיט זיי באַ איין טיש געזעסן און געשריבן? ענטפער איך: ווייל עס טוט מיר אַזוי וויי, דערפאַר טו איך אַזוי וויי.

און וואָס אנבאַלאַנגט דאָס אָפּשאַפן פון פּריוואַט־אייגנטום, מיט וועלכן די באַלעבעסלדיקע שרייבער סטראַשן נאָך אַלץ די גענוז, איז וועלכן אַרבעטער, וועלכן קליינבירגער אַפילע קאָן דאָס היינט דער שרעקן באַ אַ צושטאַנד ווען קימאַט אַ פינפטל פון דער גאַנצער באַ-פעלקערונג אונדזערער איז אַפן רעליג־דייסטער! וואָס פאַר אַ פּריי וואַט־אייגנטום האָט איצט דער אַרבעטער, דער אָרימער פּויער, דער מיטלשטאַנד?

באָ דער קעסיידער וואַקסנדיקער אַרבעטלאַזיגקייט און קאַפיטאַ-ליסטישער אויסוועגס־לאַזיגקייט וועט אינגיכן דאָס גאַנצע פּריוואַט־אייגנטום פון דעם פּאָלק — מיט דער אויסנאַם פון אַ הייפעלע באַנ-קירן און מאָנאָפּאָליסטן — באַשטיין פון אַ העמד אַפן לייב און אַמאָל דאָס אויך ניט!

פּעדערשטריכן

בא די אמעריקאנער איז א מאָדע, אז מען דאַרף געבן א שאַרף וואָרט "אָדער א גראָבן אויסדרוק. ניט מען דאָס אַף לאַטיין, אזוי, אז בלויז געלערנטע, דערוואַקסענע מענטשן זאָלן עס פאַרשטיין, און יונגע אינגלעך און מיידלעך זאָלן נישט פאַרדאָרבן ווערן. מיר קאָנען אַנשטאַט לאַטיין נוצן — רש"י-קסאָוו!
זייער ווייניק יונגע מענטשן פאַרשטייען די רש"י-דרוקשריפט, וועלן זיי עס איבערהיפן.

:: :: ::

אין אַן ענגלישן זשורנאַל ווערט איצט אַנקעמיוזירט די פּראָגע: ווער איז מער סעקסועל? — דער פּרימיווער, צי דער גייסטיק-הויכער מענטש?
איך האַלט, אז „גייסטיקע מענטשן" זענען בעטעווע מער „ליידנ-שאַפטלעך" ווי די אַנדערע.

וואָס פּינער דער גייסט פון אַ מענטשן, אַלץ מער טרייבט אים די נאַטור צו רעפּראָדוצירן, צו רעפּראָדוצירן דעם העכסטן ווערט פון גייסט!
די נאַטור, ווי א גוטע באַלעבאַסטע, האַלט אַן אויג אַף די ווערטפולע שטאַפּן, מער ווי אַף די אַנדערע.
וואָס שענער דאָס „זונזעצנויך", אַלץ מער איז דער פּאַטאַגראַפּיר-מייסטער אַ באַלן צו האָבן פון אים אַסאך קלישיען.

:: :: ::

בא א טייל שרייבער איז דאָס שרייבן אַ פּראָצעס פון באַ-פּרייען-זיך פון זייער צופיל, באַ אַנדערע ווידער איז דאָס אַ פּראָ-צעס אַנצופילן דעם אייגענעם צו-ווייניק.
די ערשטע ווערן פּרייער און גרינגער מיט יעדן העלד, וואָס זיי „שאַפּן-אַרויס" פון זיך. די אַנדערע — ווערן מיט יעדן ניי-באַשאַ-פענעם „טיפּ" אזוי פאַרוואַרפן, אז זייער „אינעווייניק" באַקומט מיט דער צייט דאָס אויסזען פון אַן אַלט מעבל-געשעפט: מ'קען זיך דאָרט נישט אַ ריר טון. טאָמער יאָ — וואַרפט מען דאָרט אום אַלטע לאַמפּן און מען קערט-איבער בענקעלעך.

:: :: ::

מ'קאָן אַפּילע כּקירען: צי זאָל דער שרייבער אַריינשרייבן אין זיך אַרײַן אָדער פון זיך אַרויס?

ווען די „אינזיכיסטן“ האָבן סייכל, וואָלטן זיי אַף אַט־דעם־אָ
אידיע־קלעצל אָנגעוויקלט די גאַנצע טעאָריע וועגן זייער טוירע,
וואָס איז (קענטיק) איבערגעניצעוועט פֿון איימי לאַועל און גערטרוד
שטיין.

:: :: ::

זישן די „טויזנט־און־אויגן־נאַכטיגאַלן“ פֿון אונדזער ליטעראַטור
זענען פֿאַראַן העכער 900 אזוינע וואָס זינגען בלויז . . . קראַכמאַל
און צוקער.

דאָס איז זייער שעדלעך פֿאַרן לעזערס געזונט.
מ'וואָלט בידאַרפט אינפירן „ליטעראַרישע קאַלאַריס“ פֿאַר
אַ באַלאַנסירטער גייסטיקער דיִעטע.
אַנישט וועלן מיר אינגיכן אָנהויבן צו לידן ענטוועדער פֿון
אויסצערונג, אָדער פֿון אַ קראַנקלעכן פעט־ווערן.
דער איקער איז אַ מאַנגל אין וויטאַמינען („וויטאַמינס“) באַ
די, וואָס שמעלן־צו אונדזער ווייס־ברויט — אונדזער פֿאַעזיע...
ביקלאַל איז צופיל ווייסברויט (פֿאַעזיע) אומגעזונט.
מיר דאַרפֿן מער גראַבע דערציילער. קאַרן־ראַזאַווע סקיצלער,
שוואַצברויטיקע ראַמאַנען־שרייבער.

מיר זענען ערשט אַרויס פֿון אונדזערע זיבן הונדער־יאָר, דאָ
ריבער איז באַ אונדז . . . לויטער פֿאַעזיע, לויטער ווייסע כאַלע.

:: :: ::

„די צאָרע מיט דער אידישער ליטעראַטור איז — — —“
אין סאָוועט־פֿאַרבינד איז דער שפּאַנגלנייער, קאַנצעליאַרישער
בעגער אַף אונדזער שפּראַך, וואָס איז געוואוינט צו לעבן אַרעם
אַבער געראַם.

דאָ הי אין אַמעריקע (און אויך אין פּוילן) די לערערשע־
ליטעראַטור — ד. ה. די ליטעראַטור, וואָס ווערט צוגעשטעלט פֿון
אידישע שול־לערער.

אין סאָוועט־פֿאַרבינד ליידיט אונדזער אידיש פֿון איבערטריבע־
נער, נישט־צוגעוואוינטער קאַרקטיקייט, אַ שפּראַך־אַרענטלעכקייט וואָס
איז נישט צו דערטראַגן פֿאַר אַ „שיפּכע“, וואָס איז געוואוינט צו
גיין אומעטום אין לויזע קליידער... אַמאָל בלויז אין העמד.

דאָ־הי, ווידער, האָבן מיר אַ באַזונדער מין ליטעראַטור, געשריבן
פֿון אידישע שול־לערערס.

דאָס זענען מענטשן, וואָס קאָנען די געשיכטע פֿון אידיש, קאָנען
אַלצדינג וועגן אידיש. נאָר — שרייבן אידיש קאָנען זיי נישט.

:: :: ::

ס'איז שוין צייט, אז עמיצער זאל ארויסגיין און מאכן א גוואלד וועגן דעם, וואָס מען „אידישט“ אזוי אומבעראַכמאַנעסדיק די העב-רייאישע ווערטער, אז ס'רינט אזש בלומ.

און געטון דאָס קלוימערשט אין נאָמען פון . . . אמכאָ. אין נאָמען פון די „אורעיאָנים“, וואָס קאָנען קיין „לאָשן-קוידעש“ נישט. דאָס איז — נו, צום ווינציקסטן: א פאַראַדאָס!

נעמט, לעמאַשל, אונדזער מאַסקווער צייטונג דעם „עמעס“: מ'דאַרף זיין אַן עמעסער לאַמדר צו קאָנען פאַרשטיין די שווערע גמאַרע-ווערטלעך אין כ' ליטוואַקאַווס אַרטיקלען. אַן „אַמכאַ“? — מיר אַפילע אַ מענטש וואָס איז אַמאַל געגאַנגען אין כּיידער אַרין, איז אָפט שווער צו פאַרשטיין דעם נייעם מער-ווי-לאָשן-קוידעש, וואָס ווערט אויסגעלייגט מיט אידישע אויסעם.

און נישט נאָר דאָס אַליין: קעדיי צו קאָנען אויסלייגן העבריי-אישע ווערטער אַף אידיש מוז מען זיין אַן אויסגעצייכנטער לאָשן-קוידעשניק, מוז מען וויסן ווי אַרטיצורעדן אַקוראַט יעדער העברייאיש וואָרט!

וויפל אידישע לעזער, וואָס קאָנען (מיטן אויג) ליענען קימאַט אַלע העברייאישע ווערטער, וואָס ווערן גענוצט אין אונדזער שפראַך, וואָלטן זיי געקאַנט אַרויסרעדן אָן אַ גרייז?

:: :: ::

אַז וואויל איז צו דעם שרייבער, וואָס האָט זיך ספּעציאַליזירט אַף איין זאַך.

ער צעמולט נישט דעם לעזער, ער צעמישט נישט דעם קריטיקער. שרייב דיר לידעלעך, אָדער מאַיסעלעך, נעם זיי דיר צענויפּעלע אין אַ ביכעלע-שמיכעלע, שיק עס אַוועק דעם קריטיקער-שמיטיקער וועט ער דיך געבן אַ קריטיקיר-אַפּ אַף איין פּוס, און דו וועסט דער-הויבן ווערן; דיין נאָמען וועט אַרומגיין מיט אַ גלעקל אַפּן האַלדז און פאַרקלינגען די וועלט...

אַבער אַז וויי איז צו דיר, אויב דו בינדסט צו צו דיין נאָמען אַסאַך גלעקלעך, אזוי אַז דער „פּאַסטוך“ קאָן נישט כאַפּן פּונדערווייטן וואו דו ביזט...

אים דאַכט זיך שטענדיק, אַז דו ביזט — עפשער טוויזנט מיט-אַמאַל. ער דערשעקט זיך און לויפט אַהיים עסן וועטשערע...

:: :: ::

אידישע נאַקעטקייט (אין דער ליטעראַטור) און סלאַווישע: דער איד קאָן זיך העכסטנס אויסמאַן... די יאַרמיקע, אין

זעלטנסטן פאל, ווען דאָס „נייסטיקע העמד“ הויבט אָן בוים, קאָן ער פון זיך דאָס העמד אַראָפּוואַרפן.

דער סלאָו אָבער איז נישט נאָקעט, ביז ער רייסט נישט פון זיך אַרונטער די הויט, און אפילע דעמאָלט דאַכט זיך אים (דאָסטאָיעווער סקין, גאַרקין, יעווסענינען), אז ער איז נאָך נישט אינגאַנצן אויס-געטאָן!

:: :: ::

די אַנגלאָ-זאַקסישע נאָקעטקייט (אין דער ליטעראַטור) באַשטייט אין דעם, וואָס איבער אַלע קליידער טוט מען זיך אָן אַן אַנצוג פון . . . לייב-קאַליר.

זע פרענק הערים, טעאָדאָר דרייווער, סינקלעיר לואיס!
אז מען וויל, קאָן מען אַריינרעכענען דושיימס דושאָיסן, נאָר יענער טראָגט כאַטש ס'לייב-קאַליר אַפן הויזן לייב.

:: :: ::

מיון פריינט קאסטעלשפענער זאָגט:
אַ גאַנץ איז בלוז באַשאַפן געוואָרן קעדיי אַפּצוגיבן קאָוועד צו זיין שטוב, פונקט ווי אַ היטל איז בלוז באַשאַפן געוואָרן אַף אַפּצוגעבן קאָוועד דעם . . . אייגענעם קאַפּ.

:: :: ::

מאַיסע שעהאַיע ב'געוויסן כאָווער וועקאַלענאַ שעלי ה. לייזויק:
כ'האַב אים געזירלט. ער האָט מיך געזירלט. פּיין. איך האָב געזאָגט, אז ער קען נישט שרייבן, ער האָט געזאָגט, אז איך בין אַ וויסטע קאַליקע. זייער אנשטענדיק. איך האָב אים דאַפּאַר נאָרנישט פיינטער געקראָגן. פאַרקערט. נאָר ווען ער האָט געזאָגט: „לָאָז ער נישט מיינען, דער משה נאָדיר, אז מיר ווייסן נישט פאַרוואָס ער כאַנפעט-זיך צו דער „פרייהייט“ — דאָס קען איך אים נישט מויכל זיין ביז היינט.

דאָס איז אַ מיאום „קניפעלע“ הינטערן טיש.
ווען איינער, וועמען איר האָט דערטשעפעט, זאָגט אַף אייך, אז איר גאַנוועט זייגערלעך, איז דאָס אַן אַפענער פאַטש וואָס איר קענט אָדער יאָ, אָדער נישט אַפּשלאָגן קריק. אָבער ווען איך קום צו-ניין און זאָג: „לָאָז ער נישט מיינען, אז מיר ווייסן נישט פאַרוואָס ער גאַנוועט זייגערלעך“, איז דאָס... נו, אַ מעלאַמדיש קניפעלע, וואָס פאַסט פאַר ש. ניגערן.

דאָס איז נישט קיין פאַרסאַמטע ביקסנקויל, נאָר אַ... פאַר-פאַסקודעטע!

:: :: ::

פּראַגע: וואָס ווערט אַ באַקס נאָך 13 יאָר?

ענטפּער: אַ פּאַרווערטס-לעזער!

:: :: ::

צי דאַרף אַ שרייבער קענען שרייבן?

נישט דער קלאַז פּרעגט דאָס, נאָר אַ טייל אידישע שרייבער

אַליין טאַקע.

זיי ווילן האָבן, אַז וואָס גרעסער דער שרייבער, אַלץ . . . ווייני-

קער שרייבער איז ער.

דאָס איז געפּליגלט, נישט וואָר?

און ווער שטופּט אַרויס די-אַ כאַכמע אינדרויסן אַרויס? דאַווקע

יענע, וואָס זענען נישט קיין שרייבער און קענען נישט שרייבן!

ס'איז עמעס, אַז ס'זענען פּאַראַן שרייבער, וואָס שרייבן זייער

שווער, האָבן שטומפּיקע שפּראַך-געצייג, און זענען גרויסע שריי-

בער כאַטש-אַזוי!

דאָס הייסט נישט, אַז דאָסמאָיעווסקי (אַדער אפּילע אונדזער

אינגענער טעאַדאָר דרייזער!) וואָלט ניט געווען קיין גרעסערער שריי-

בער ווען ער וואָלט באַמייסטערט די שרייב-מעלאַכע.

:: :: ::

דער שרייבער פּאַרמאַנט נישט מער ווי דאָס וואָרט, מיט וועלכן

ער ניט פּונקט-סיגנאַלן פּון די פּאַרוואַרפענע אינזלען פּון זיין „נע-

שאַמע". עס איז זיין געצייג און זיין פּראָדוקט, זיין פּידל און זיין

ליד.

קענט איר זיך פּאַרשטעלן אַ גוטן פּידלשפּילער, וואָס זאָל אויס-

בייטן אַ סטראַדיוואַריום אַף אַן אַמעריקאַנישן פּידל? אַדער אַ

זייגעראַכער, וואָס זאָל נישט נוצן די פּיינסטע צוויינגלעך?

עס איז עמעס, אַז עס זענען דאָ אַזוינע געניאַלע זייגעראַכערס

וואָס קענען מיט די הויַלע נעגל אַרײַנדליבן אַ שרייפּל, אָבער וויפּל

אומזיסטיקע צייט פּאַרנעמט דאָס!

דאָס וואָרט דאַרף קלאַר מאַכן, גראַד-שטעלן, אויפּפּלאַנטערן.

דאָס לעבן אַליין איז גענוג קנויל, גענוג קנופּ.

דער פּוילער באַלמעלאַכע נעמט דעם קנופּיקן מאַטיק ביינוועל

אין דער האַנט אַרײַן, שניידט איבער מיט אַ . . . שער, אַדער מיט אַ

מעסער, און סײַ ווערט אַ טאַכלעם!

דער אַנדערער מוטשעט זיך לאַנגזאַם, ביז די געדולד גייט אויס,

ביז די האַנט הויבט אָן צו ציטערן.

איך זאָג נישט, אַז דער שרייבער קען טאַמיד זיין קלאַר.

עס זענען דאָ אַזוינע אָפּגורנטן אינעם מענטשן, וואָס קענען

בלויז געגעבן ווערן דורך קאלירטע פינצטערנישן, דורך דעם קליינעם גערויש פונם שטינדל, וואָס פאלט אין ברונען אַרײַן. קען מען זיך אַמאָל מעשאַער זײַן, ווי טױף דאָרטן אײַז.

אז י. 5. פּרױז (אָדער דושיימס דזשאַים) צײַט אַראָפּ די ראָלעטן אײַבערן פּענצטער פּון זײַן דענקן, אײַז עס דאַפּאַר, ווײַל דאָס לײַכט בלענדט אַזױ שאַרף אַף זײַנע שױבן, אַז ער קען זײַן אײַגענעם שפּײַז פּען נײַשט זען. אָבער ווען דער דיכטער שלאָסמעם טוט דאָס אײַגענע, אײַז עס בלױז אַ זשעסט.

:: :: ::

צו שרײַבן האַלב־טונקל וועגן גאַנץ טונקעלע זאַכן, אײַז אַ מאַילע; אָבער צו שרײַבן האַלב־קלאָר וועגן גאַנץ קלאָרע שטאַפּלעכע זאַכן, אײַז . . . אַן אָפּנאַרעריי.

:: :: ::

די בירגערלעכע שרײַבער גרײַטן זיך אָן נײַשט נאָר קאַנזערוון אַף צו עסן, נאָר אױך געדאַנקלעכע קאַנזערוון. דער בירגערלעכער „געדאַנקן־ליפּעראַנט“ גרײַט זיך אָן „געדאַנ־קען“ אַף 15 יאָר פּאַראַוים, אַזױ, אַז זײַנע טראַכטענישן שמעקן שטענדיק מיט בלעך און מיט סאַם. דער בירגערלעכער „דענקער“ גרײַט זיך אָן געדאַנקען נײַשט וועגן לעבן, כאַלילע, נאָר געדאַנקען אַף צומאַכן פּון זײַ אַ לעבן.

:: :: ::

— דו זעסט יענעם בלײַכן נאַקעטן מאַן מיט די אײַבערגעקערטע אױגנדעקלעך, וואָס האַלט אַ גאַנצן טאַג די האַנט אָפּן אײַגענעם דױפּעק, שטײַט מיט אַן אַרױסגעשטעלטער צונג קעגן אַ שפּײַגל, מיט אַ טערמאַמעטער אײַן הינטן, און מיט אַ דאָרן־קרענצל אָפּן קאַפּ?

— אײַך זע!

— דו ווײַסט ווער דאָס אײַז?

— ווער?

— ששא. ס'אײַז — לײַווײַס.

עמוץ קומט . . .

(וועגן בעריש וויינשטייניס ערשטלינג-בוך „ברוכווארג“, פארלאג „חברים קאמיטעט“, ניריאָרק).

עפעס אזוי פון דער העלער הויט א קאָל, וואָס איז קימאט ניין. צי האָבן מיר עם ערגעץ געהערט פריער? עם רירט אָן ווי עפעס א טעאטראַלישער זשעסט. ניט פון יענע טיף-לירישע רירונגען, באַ וועלכע איר פאַרנעסט אויפצונעמען אַקור ראַט אייער אינערלעכן ענטפער, (פון גרויס דערשיטערטקייט), נאָר עפעס אַ ווייטלעכע זאך, אַן אַוועקגעשפּיגלטע.

:: :: ::

בעריש וויינשטיין קומט אָן. מיר ווייסן נאָר ניט פון וואָנען. פון אַ לענגערע ריזע אַרום דער וועלט פון קאמף און נויט און אנגסטן און האָפּענונג, אָדער פון אַ קורצער עקסקורסיע אַרום פראַנץ סואַ וויליאָן, וויליאַם ראָוז בענעי, ריינער מאַריע רילקע, און אַנדערע דיכטער, וועלכע גייען איבער זייערע זינג-שורעס מיט רויטן פלוש אַרומגעוויקלט אַרום די באַרוויסע פיס, אזוי אַז מען קען מיינען, אַז דאָס בלוטיקט אונטער זיי די ערד...

אָדער קומט בעריש וויינשטיין עפּשער פון אַ פּיל טויזנט-מאַליי קער „הקפה“ אַרום זיך אַליין — און דער קאָפּ האָט זיך אים פאַר-דרייט, אי פונם אַרומדרייען זיך מיט אַן אויסגעטראַכטער „תורה“ אַרום האַלב-אויסגעליידיקטן „איך“, אי פון האָבן אַ שמעק געמאָן אַף אַ מינוט צו זיינע אייגענע באַרוישנדיקע געדאַנקען...

:: :: ::

בעריל וויינשטיין הויבט אָן זיין ביכל לידער מיט אַן אַפּצאָל צום גאָט פון ריינער קונסט, „בעטהאָווענ'ס ביוסט“. גייט איבער אַף זעלנטהאַפּטע קאָלירטע עמשינגס (ראַדירונגען), ער בלעטערט דורך — אין זיקאַרן — דעם רייטער פון ענגלישער העראַלדיק, נעמט פון שיף-אויסשטייער-לאַגערס אזוינע זאַכן ווי קוילגריז, שמריק, לאַמב טערנס... מאַכט פון קרעבס (קראַבן), „שנעקעס (?) וועלכע „קריכן לייכט“, באַזאָרנט זיין שיפּס-העד-בעי מיט די נויטיקע האַלב-גערוכען, האַלב-קלאַנגען, האַלב-ליכטער אַף צו שאַפּן צויבער פון אַ נעפּל. דעם פּייה פון די שיפּן ברענגט ער אויך אַהער. און אויך אַנדערע קליינע ביי-פראָדוקטן פון וואַרלעכן לעבן, די שויבן, אַ שטייגער, וואָס „ווערן אַוונטיק שווער“, דעם „קילן רייעך פון אויסלענדישער סכּוירע“, די

מאטראָסען-יונגען (דער גרעסטער קאָמפּלימענט, וואָס „בעריש דער אמעריקאָנער“ קען געבן זיינע מאטראָזן, איז אז זיי זענען ענלעך צו זיינע „יונגען פון דער וואַליע...“), אַסאך דעקאָלמעס (וואַרעמע און קאַלטע), אַסאך ראַנדעוואַוען, אַסאך „צעשפּרייטע פּיס“ (א יערושע פון זישא לאַנדוי, אים צו געזינטערע יאָר ו), בלוט, יאַטקעס, טויט, „בריסטיקע שרינט“ — אַלע אומגליקן און נויטן און פאַטאַלאָגישע אַויסגעצערטלט מיט רויטער און בלאַעך טינט, — עפעס ווי מיט אים קער זיך דאָס ניט אָן, און מיט אייך אויך ניט.

:: :: ::

בעריש וויינשטיין איז ניט קיין אָנהויבער. ער האָט ניט אָנגע-
הויבן פון אָנהויב, נאָר ערגעץ פון אינדערמיטן. געלייענט, געלייענט, געהערט, געהערט, געזאַמלט, געזאַמלט, געשריבן און געמעקט (אין גע-
דאַנק, ווייל מילכקאַמע-צייט האָט געמאַנגלט אין פאַפּיר) — אַ פולער קאַפּ, אַ פול האַרץ מיט הונדערט-מאַל איבערגעשריבענע מאַנר-
סקריפטן, — קומען זיי צו דער פּערער זענען זיי שוין אַלט, איבער-
צייטיק. עפעס אַ טראַפּישער, איילנדיקער סמאָליע פון זון איז אַף זיי...

בעריש וויינשטיין איז אַ מענטש וואָס מישט זיך ניט. ער איז פּיקס און מזומן אָפּצוגעבן אַ לויב לענינ'ען, אז ער איז „הייליקער פון גאָט“ און — אז מען באַטראַכט ווידער די אייגענע זאך קריק — זענען „נאָגעס“ אויך זייער פּיינע מענטשן, „זיי פירן אַ יתומ'ל באַם הענטל“ און „זיי טראַגן פאַנאָדער מאַרגנטוי פון פּרישן קלויסטער-גראָז“ און „מענטשן בענטשען די שוועסטער, וואָס פירן אין גאָט'ס וועגן“.

אַ מעכטיקער שאָטן איז זיין ליד „הענקערס“. עפעס גרויזיק-קאַלטס, איבער (אָדער אונטער) מענטשלעכע קילקייט און באַטראַכט-קייט אין אָנגעזיכט פון העק, וואָס קילן און בלוטיקן. „ס'בלוט ציט אָפּ שנעל און הייס פון קילן שמאָל“ — וועט איר לאַנג ניט פאַרגעסן. אַ מיוּראַל געצייכנט מיט אַזאַ סאַקאַנעסדיקער קאַלטער שאַרפּקייט, אז דיך הויבט אָן צו שרעקן פאַר דעם קינסטלער. אויך אין האַקנר קרייץ, וואו וויינשטיין זאָגט, אז :

„די מיט אויסגעבראנדיקטן האקענקרייץ אַף הוילן לייב,
ציען צו ווינטן צו פאַרבלאָזן דעם ברי פון וואונד“, —

האַט אין זיך עפעס אַזוינס ווי אַ פאַרקוועטשטער פינגער אין אַ טיר — איר ניט אַ געשרייד-אַף. אזוי איז אויך זיין גרויזגעמעל פון אידן וואָס „ליגן אַפּן קלויז-דיל מיט צעשפּאַלטענע ליפּן און קענען ניט שטאַרבן“ — ס'איז ווי אַן אָפּקלאַנג פון ביאַליק'ן. נאָר דם האַרץ פון דיכטער

שלאָגט ניט, עס שלאָגט בלויז זיין אויג. עס קוקט זיך צו אזוי נאָענט ווי מעגלעך און גיטאפילע קיין פינטל ניט...

ניין, בעריש וויינשטיין מישט זיך ניט. ער איז גלאַט־אזוי אַ מענטש מיט אויסערגעוויינטלעך־שאַרפער נייגעריקייט פאַר אָנשייב־לעכקייט פון זאַכן. ניט אין זייער טיפעניש, ניט אין זייער אינער־לעכקייט, ניט אין דעם פאַרוואָס און פאַרווען באַברעט ער זיך, נאָר אין באַשטעטיקן אז „דער מאַן, וועלכער איז געשטאַרבן 14 מינוט נאָך 3 דעם זייגער, האָט באַם לעצטן אָמעס־צוג פאַרהויבט אַ שפיגעלע אַקוראַט אַף 5 צענטימעטער די ווייט, וועלכע (פאַרהויבונג) האָט אָפֿ־געלאָזט אין צימער פון 80 גראַד פאַרענהייט גענוי אין אַ מינוט מיט 18 סעקונדעס שפּעטער“.

:: :: ::

אַ נאָך־מילכאָמער־קינד? אַ היימלאָזער, באַ וועלכן די מילכאָמע האָט יעדן מיטגעפיל אַרויסגעריסן, ווי אַ נערוו פון אַ קאליע צאָן? דורכגעטריבענער עפשער, וועלכער מאַכט זיך טאַמעוואַטע, ווייל ער פאַרשטייט, אז אויב מע באַוועגט זיך צישן צוויי מאַכנעס און אָקור־פאַנטן קומען און גייען, זיגן און פאַרלירן נאָך דער ריי, איז די גרינג־סטע (און קלוגע־שקעסטע זאָך) אָנצורוקן ס'טויבע היטל און זיך מאַכן, אז מ'הערט ניט, מ'זעט ניט, מ'ווייסט ניט אין וואָס גייט דאָ אייגנטלעך און וועגן וואָס קריגט'ן זיך . . .

בעריש וויינשטיין זוכט אַן אויסוועג, אַ באַהעלטעניש פון דער קלעמענדיקער ווירקלעכקייט. ער וויל געפינען „כאַווייריס־גאַנאָוויס, איך זאָל קענען גאַנווענען, אויסברעכן אַ שויב“ . ער וואויל־יונגערט זיך מיטן גע־שעלט פון אַ גאַסן־פּרוי, וואָס וואַקלט זיך פון שיקרעס אַפן דאָג און שעלט אַ פיאַקער־פּערד, „ווייל ס'האָט זיך פון איר אַ לאָז געמאַן ס'כּוידעשלעכע בלוטונג“. מיט דעם איינעם ליד איז נאָך אָבער דער בעטלער־גאַנעוויכאַלעם ניט אויסגעשעפט. מיט עטלעכע פאַפּירענע שוועלען ווייטער סימולירט ער: „כּ, ווייס אַזאַ לאַנד, וואו כ'וועל קאַנען שטיין און בעטלען“, ער איז אָבער ניט „זיכער אין זיין זיכערקייט“. ער מאַכט זיך נאָר האַרץ: „כ'וועל האָבן אַסאך קויעך, כ'זאָל קענען האַלטן אויסגעשטרעקט די האַנט“.

:: :: ::

בעריש וויינשטיין שפּעקולירט אין גרונט אַף טרעפן אַ געוויסן נואנס — דורך מישן אַן אַ שיר די פאַרב, פּרוואווען און אויספּרוואווען און איבערפּרוואווען. זיין „טריק“ איז צו רעדן אזוי שטיק, אזוי הייר־זעריק־אומגעוויינטלעך, אז עס זאָל צויבערן מיט עפעס נעפּל־טריפּנ־

דיקס און צו דערזעלבער צייט ארויסרופן א געפיל פון ראכמאַנעס צו זיין באַמיאונג צו רעדן. אויב איר וועלט איז דאָס אייגנאַרט. בעד-ריש וויינשטיין מאַניפּולירט אָפּט אַזוי געשוימט, אַז איר קאָנט אים באַדער האַנט ניט כאַפּן. אַזוינע אויסדרוקן ווי „מענדשן-סטריטער יונג נען זענען: צו קלוג צו שטרענגע מאַניערן“ אָדער „קילע שטעך“ אָדער „גרינלעכע רייד“ זענען ניט מער ווי „אומשטענדלעכע באַווייז“. אין וויינשטיינ'ס לידער זועט איר געפינען סיי די הייסע, סיי די קאַלטע גליאונג. סיי די קוואַליטעט פון בלוט, סיי די קוואַליטעט פון רובין, סיי דער נאַכקלינגענדיקער ציטער-אומפעט, סיי די פּאַרצעליענע פּאַר-טאָיעטקייט וואָס מ'האַט אָנגענומען ביי ביידע אויערן און אויפגע-וועקט. דער דאַמינירענדער טאָן איז דאָס טיפע פילן און דאָס אויבנ-אויפיקע דענקן — ביידע מושטירט און פאַרגעלאַסנט...

א זין פאַר דער שוימעוודיקייט פון אַלע זאַכן, וועלכע רינען אַוועק. אונגעזען פּוּנים אויג. א וואַגנעפיל (אין דער פּען) פאַר אַלע שווערע סובטאַנצן, אַן אָפענע נייט-פּאַרלייגטע נאָז (דאַווקע מיר, די לאַנגגעזיגע, לידן אין דער ליטעראַטור קימאַט שטענדיק פון אַ קאַמער) גריבלערישע אויגן פאַר פּלאַסטיק און רעפּלעקס און קוים עפעס אַ שטיקל אויער אַ וואָרט, אַ שורע אויסצומאַפּן, איבערצוקלייגן נען אַה ביידע זייטן, קיינמאַל ניט אַ שעפּ צו טאָן טיף, קיינמאַל ניט קיין גרויסע אויפאַטעמונג, קיינמאַל ניט קיין פּראַל מיט וועלכער עס אין טיר.

לינשט, פּאַגראַם, מילכקאַמע, קלאַסן-קאַמף, הונגער, זנות, מאַראַד לישע אַטראַפּירטקייט — בעריש וויינשטיין איז צו דעם אַלעמען אומד-פּאַרטייאַיש. ער מישט זיך ניט. אַרויסגעשלאַגן זיך ס'ליד פון אויג, עס אויסגעהעמערט קוים די מוסטערן פון אַלטע און נייע כאַפּיזן, בלאַזט ער דעם עכאָ אַוועק, ווי אַ שטיקל הערבס-פּאַוויטיניע און... ער מישט זיך שוין ווייטער ניט.

אַ קאָלירט פּילס-בילד, ניט וויכטיק וואָס דאָרטן קומט פּאַר. דער איקער: זאַכן קומען דאָרטן פאַר אונטער אַזעלכע הערלעכע קאָלירן. ערד-ציטערניש אין רובין-פּלאַמען, אַ פּאַגראַם אונטער רייזבלאָקייט, אַ לינשטעריי אונטער בורשטיין-מיט-ראָז, — וואָס קען דען זיין נאָך שענער ?

:: :: ::

וועלן וויינשטיינ'ס „גראַבע פּונקען“ אַמאָל אָנהויבן טראַכטן, אַז זיי קען זיך אָן מיט די שוואַרצע לאַקאָמאָטיוון, מיט די סאַפּענדיקע „גויעשע“ הייצערס, וועלכע „זענען געוואוינט“ צו האַלטן דאָס פּאַנים נאָענט באַם פּיער ?

א מוזיקאליש געקלאנג פון יילדענע טעלער-לעפל (איבערגעשמעל-צטע); אָנגעטרָאָגענע פאַרמעגנס פון וועלכע מען האָט מיט גרויס מי די שטאַמפּן אָפּגעבליאַקעט, א ניט-געמאַסטענע שורע, וועלכע שלעפט אייך מיט, דורך עפעס א מעסוקענעם, אונפאַרשטענדלעכן אונ-טערשטראָם, וואָס איר קענט ניט דעפינירן; אן אַנקומען פון טריט, וואָס איר קענט ניט באַשטימען פון וועלכער ריכטונג, איר קענט ניט טרעפן דעם ווייטער-וועג, איר קענט ניט אַקוראַט וויסן צי ער איז שווער, צי גרינג, צי ער קלאַפט מיט א שטעקן, ווייל ער איז „מיט בלינד-זעל געשלאָגן“, אָדער ווייל ער פריפט-אויס די נייע, פיל-פאַרשפּרעכנדיקע פּאָדעשוועס.

צום קאנגרעס פון אמעריקאנישע שרייבער

(פון א רעדע געלייענט אפן ערשטן „אמעריקען רייטערס קאנגרעס“
דעם 29טן אפריל, 1935)

דער ערשטער „קאנגרעס פון אמעריקאנישע שרייבער“ קומט זיך צענויף אין דער צייט פון א קאטאסטראפאלן פאנאנדערוואקס פון פאשיום און שטאטס־כוליגאניזם אין אמעריקע, פון לינטשערייען אף נעגערס, בלוטיקע אטאקעס אף קאמוניסטן און סטרייקערס, העצעס קעגן „פרעמדע“, א פאנאנדערבלאזן פון די נידעריגסטע אינסטיטוטן אין די מאסן — ווי בא דעם האופטמאן־פראצעס, און ענלעכע פאלן. איצט זעט שוין אפילע די געוויינלעך אפאליטישע אמעריקאנישע אינטעליגענץ, אז די ציוויליזאציע גופע און אירע אלע גייסטיקע אויזערעס שטייען אין געפאר — אויב דער פאשיום זאל ווייטער דורכברעכן זיין וועג צו פעלקער־באהערשונג.

אז דער בלוט־געווייקטער וועג פון פאשיום — פירט טיפער אין א קאפיטאליסטישער אויטאגאג־לאזיגקייט, דאס קענען שוין היינט בלינדע זען, און אז אף דעם וועג וועט יעדער שפור פון גייסטיקער קולטור פארלוירן גיין, — דאס איז שוין אויך קלאר פאר א גרויסער צאל אינטעליגענטן, קליינבירגער, שוין ניט צו רעדן פון די קלאסנבאוואוסטע ארבעטער.

אין דער שמאלער, ווינקלדיקער וועלט, וואס הייסט בורזשואזע ליטעראטור, הערט מען אלערליי כאיעשע שטימען, נאָר די שטים פון דעם מענטש הערט מען קוים־קוים!

קלינגט ד'אנונציאָ מיט זיינע שונד־מעדאלן, טומלט האַנס היינץ עווערס מיט ויין האַרסט־וועסל־גראַנער. ציטערט דער קליינער „מאָן“, הירושהן די אלטע קעניגלעכע פערד—קיפלינג און טשעסטערטאָן, כיני־דעלט און גוידערט זיך ט. ס. עליאָט און עס בלאָזט זיך עזרא פאונד — אלע אין דער אָנגענעמער פילאָזאָפישער אטמאָספער פון שטיר־נער, מאַקס איסטמאָן, סידני הוק, קייזערלינג.

באָס טייך אַרבעטער־בלוט, וואָס דער פאשיום האָט שוין ביז היינט פאָרגאָסן, שטייען די ציוויליזירטע קינסטלער און בינדן זיך אידל די קראַוואַטן...

נאָר די רעוואָלוציאָנערע אַרבעטערשאַפט, וועלכע איז אַליין דער גייסטאַרישער יורעש פון דעם גייסטיקן פעלקער־פארמעגן פון די אומ־

שטערבלעכע שריפטשמעלער און קינסמלער, וועט ניט דערלאָזן צו דער אויסלעשוונג פון אַט־דעם מיט אזוי פיל מי אָנגעצונדענעם ליכט. דער פּאַשיסטישער שטורעם איז אַוואַדע גרויס, דאָס ליכט איז פּאַרטאיעט אין דער פּאַרציטערטער פּויסט פונם פּראַלעטאַריאַט, אָבער אזוי לאַנג ווי דער פּראַלעטאַרישער פּויסט וועט לעבן — וועלן לעבן און געדייען אלע גרויסע קויכעס, אלע שיינע און פעלזנפעסטע גייסטער פונם שווערן יאָרהונדערט דעם צוואַנציקסטן — פון גאַרקין ביז אנדרע זשירן, ביז ראָמען ראָלאַנעו, ביז אנרי באַרביוסן, ביז נעקסאָן, ביז לאַנגסטאָן היוזן, ביז אַרטישביבאַלד מאַקלישן, ביז וויליאַם קאַרלאַס וויליאַמסאָן, — אלע וואָס טראָגן דעם פונק מענטש אינם מענטשלעכן האַרץ.

דער קאָנגרעס פון די אַמעריקאַנער שרייבער האָט פאַר זיך די גרויסע אויפגאַבע צו דערמוטיקן, אָרגאַניזירן און באַפאַנצערן די יונגע רעוואַלוציאָנערע טאַלאַנטן, זיי לערנען ווי אָנגיין אינם קאַמף פאַר ענד־גילטיקער באַפרייאונג פונם אַרבעטער־קלאַס; פאַרצעמענטעווען פעס־טער די קאַדרען פון אלע פּראַלעטישע שרייבער, צו האַלטן אַפן ברור דערלעכן אויג די מיטלויפער, וואָס ווערן אָפט פאַרכאַפט פון דער מעכ־טיגקייט פון אונדזערע ערשטע מאַי דעמאָנסטראַציעס, און לאָזן אַראָפּ די פליגל, אזוי גיך ווי זיי דערזעען אז דער קאַמף האָט אויך זיין טעגלעכע, רוטינע וואָכעדיגקייט . . .

:: :: ::

די צעטומלקייט אין די פּראַגן פון קונסט — פאַרם, טעמאַטיק און וועלט־אַנשוואונג — דאָס אַליץ דאַרף באַ די זיצונגען פונם קאָנגרעס גענוי דורכגעטראַכט ווערן.

אַפן טאָג־אַרדנונג פונם אַמעריקאַנישן שרייבער־קאָנגרעס שטייען אויך די פּראַגן פון אַן איינהייט־פּראַגט מיט אנדערע סאָציאַליסטישע און טרעדיי־וניאָן גרופעס.

עס שטייט פאַר די פּראַגע פון אָפּשלאָגן די דעמאָנאָגיע פון דער געלער פרעסע און די פּראַגע מיט וועלכע חיסלען דאָס צו דערגרייכן. עס שטייט די פּראַגע ווי אזוי צו מאַכן אונדזער ליטעראַטור, אונדזער פרעסע, מער צוגענגלעך צו די ברייטסטע מאַסן, ווי אזוי אויסצומידן דעם שטאַמפּ אין אַרטיקלען, וואָס דאַרפן פּאָפּולאַריזירן אונדזער וועלט־אַנשוואונג.

עס שטייט די פּראַגע פון קאָאַרדינירן אונדזערע פעריאָדישע אויסגאַבעס, קאָנטאַקטירן די מינדערהייט־שפּראַכן מיטן ענגליש־דענ־

דיקן צענטער; ווי אזוי אויפצעקלייבן און אויפבאוואָרן די ליטעראַ-
 ריש-פּראָלעטאַרישע שאַפונגען פון אויסלענדישע פּראָלעטשרייבער, זיי
 פאַרשטעלן פאַר אונדזערע לעזער, ווי אזוי איבערצוקרייצן אלע אינ-
 טערנאַציאָנאַלע שאַפונג-פעדים אונדזערע און זיי פאַרפעסטיקן אין
 איין מעכטיקן, איינהייטלעכן געוועב.

עס שטייט די פּראַגע וועגן אויסמידן די געפאַר פון אָפּנויגן,
 וועלכע ווערט אלץ שאַרפּער, אין דער מאַס וואָס דער היסטאָרישער
 צוג גייט שנעלער, קראַפטפולער.

די אלע פּראַגן און אַסאַך מער, וועלן מוזן אויסגעדראַשן ווערן
 באַ די זיצונגען פון אַמעריקאַנישן שרייבער האַנגרעס.

עס האַנדלט זיך ניט נאָר וועגן ליטעראַטור, ווי אַ פּאָך, — עס
 האַנדלט זיך וועגן ליטעראַטור ווי אַ וואָפּן אין די הענט כּונם רעוואָ-
 לוציאָנערן פּראָלעטאַריאַט.

איז דעריבער: דעם קאַנגרעס פון אַמעריקאַנישע שרייבער — אַ
 פּלאַטיקן סאַלוט!

דער „טערפקע“ שכנא עפשטיין

שכנא עפשטיין.

א הויכער און פאראויסקער, האָט ער דער רעזיבאוועגונג זיין לעבן אָפגעגעבן, נישט ווי מ'ניט א מאַטאָנע. אָדער א נעדאווע, נאָר ווי א קליינעם כויוו.

ס'האָט קיין באַטרעף נישט — ס'איינענע שטיקל לעבן דאָרטן אוועקגעבן פאר דעם וואָס דאָס האַרץ האָט ליב.
„קארמי שעלי...“

דער נאָרטן, וואו די רויטע מאָנען וואַסן — דאָרט שטייט ער מיטן ביקס אָדער מיט דער פען, גרייט די אומפלייט צו פארטרייבן. דאָס ווערען וועב פון די צווייגן אַרונטערצוברענען...
„מיט דער פען און מיט דער ביקס.“

די פען אַליין — אויך א ביקס — אינווייניק דאָס רואיקע בליי, וואָס קען הייס ווערן, ווען מ'דאַרף... אפן שפיץ דער באַיאָנעט, דער גלאַנצנדיקער שטאָך, אף דער אַנדערער זייט — דאָס פראַסמע, ברייט טע, שווערע האַלץ — אף צו דערלאַנגען איבערן קאָפּ, דאָרט וואו די קויל פעלטיאָים, אָדער ס'לוינט ניט א שאָס צו פארשווענדן. פובליציסט און קריטישער אָפשאַצער, טראַגט שכנא עפשטיין נישט קיין גאָלדוואַגל אין דער האַנט „צו וועגן די פערל“. ער שאַצט מיטן אויג, מיטן אויער, מיטן האַרץ...

א שפיר-נאָז — פון דער ווייטן א ניי גרעזל אַרויסצושמעקן, פון א באַרג פאַפיר-בלעטלעך — די קלענסטע פרוכט אַרויסצוזוכן. שכנא שטייט אף דער וואַך, גלויבט מיר, פון אונדזער ווייניג-גאָרטן, היט אים מיט גרויס אייפער, ציילט די וויינטרויבן, טרייבט די היישעריקן אוועק.

אַמאָל נעמט ער אפילע א ניי וויין-צווייגל פון דריערד אַרויס, ווישט עס אַרום מיטן אַרבֿל — עס זאָל בעסער וואַסן...
:: :: ::

שכנא עפשטיין גלויבט אין „קונסט“. פאַרשטייט זיך נישט אין „לשעם“ אָבער ער גלויבט אין דעם פייערגלאַנץ פון דער ליטע-ראַטור, ווי אין א גרויסן פייער דעם וועג צו באַלויבטן. אין פראַסטן נאָפּט ווערט דער שטורקאץ געמונקען, אָבער שכנא פילט מיט זיין נאָז נישט דעם נאָפּט, נאָר דאָס פייער, דאָס ליכט

וואָס מאַכט לעכער אין דער לופט, פאַרברענט די פינסטערניש.
נאַכטיגאַלן? אויכעט. פאַרוואָס נישט? לאָזן זיי נאָר זינגען
אהין וואו מיר דאַרפן...

נישטאָ קיין באַנאַלע וועגן אין דער קונסט, עס זענען נאָר דאָ
שלעכטע קאָוואַנעס.

מיט דער „ביקס און מיט דער פען“ — די פען שטענדיק, ווי אַ
שרייבנדיקע ביקס. די ביקס קיינמאָל נישט אזוי בלינד און אומ-
זיכער ווי אַ פען...

:: :: ::

איך געדינק מיט העכער זעקס יאָר קריק:
אַ כינעזיש רעספּאַראַנדל. ביטערע טיי אין קליינע שעלעכלעך.
שכנא, משה לייב און איך. מיר זיצן און רעדן וועגן דער באַלשע-
וויסטישער צייטונג וואָס פלאַנעוועט זיך אַרויסגיין: „פרייהייט“.
שכנא'ס אויגן זענען פון דער טיי-פאַרע ווי מיט טוי באַנעצט.
ווייניקע אויגן, גלויביקע...

משע לייב און איך קוקן אים אָן. מיר די „2 לעצטע נאָבעל-לייט
פון גאַליציע“ וואָס קענען אזוי קיילעכדיק רעדן און שרייבן. מיר
גיבן זיך אונטער צו זיין פּראָסטקייט, צו זיין גלויבקיט.
אַ זעלנער רעדט — צו „קאָוואַליערן“.

בא אים: שוצגראַבנס, דראַט-פעסטונגען, סאַנים. מיר זענען
פאַראינטערעסירט, צי די טראַנשייען זענען סימעטריש אויסגעלייגט.
עס קען אונדז, באַליע, צעפאַטערן די עסטעטיק...
שכנא איבערצייגט אונדז.

בא די קליינע שעלעכלעך טוי ווערט עס אָפּגעמאַכט:
— מיר זענען באַלשעוויקעס, און דעם אויווערבאָטלדיקן פלישטי
דאַרף מען דערווייל שיסן בעבלעך אין אויער אַריין.
שפעטער וועלן מיר זען ווייטער.

דער „זעלנער“ איז שכנא עפשטיין. איך און האַלפּערן זענען
דערווייל די „איידעלע יונגעלייט“ וואָס מישן זיך נישט אין אזוינע
זאַכן. נישט מער — קיין געלט האָט די צייטונג „פרייהייט“ נישט,
איז אַ סימען, אַ אַרום איר וועלן זיך גרופירן בלויז ערלעכע מענטשן
און דאָס איז פאַר אונדז גענוג!

:: :: ::

איך בין זיך מיסוואַדע, אַז אין שווערע מינוטן ווען דאָס „אַל-

צו-מענטשלעכע" אין דער פירונג פון געוויסע פארטייער, האָט מיך די „פליגלען געפענטעט", בין איך געקומען צו שכנא'ן נאָך טרייסט. אין זיינע אויגן האָב איך גלויבן אָנגעשעפט ... און מוט.

שכנא עפשטיין האָט עפעס אַ מין זעלטענעס „ספּאַסיב" אַף „אָוועקצושמייכלען וואונדן", זיי אָפּשפרעכן אַ גוט אויג: „זוי נישט קיין בעהיימע . . . אין מילכאָמע צייט שפּילט מען נישט אין קעפלעך".

דאָס פּאַפּיראַסל איז צישן די פּאַרויכערטע ציין. איבערן גרויסן געזונטן פּאַנים איז עפעס אַ קינדערשער נאַכעס, — וואָס מ'איז שוין אַ דערוואַקסענער מענטש און מ'קען זיך בייזערן . . . דערטאַפט ער אַרויס ס'קעמעלע פון דער וועסטל-קעשענע, גיט זיך אַ קעס-אַרויף די האָר און זאָגט: לאַמיר אַרונטערגיין טרינקען אַ קאַווע!

:: :: ::

אַן אַנדערש מאָל:

מיר פּאַרן פון באַסטאָן, עפעס אַ קערמישל געווען דאָרטן. שכנא האָט דאָרט געהאַלטן אַ גוטע רעדע, נישט קיין קיילעכ-דיקע, נאָר אַ גלייכע, אַן אָנגעשפּאַנטע, ווי אַ סטרונע. איך האָב מיך געמאַכט צום נאָר און גערעדט . . . פּיקציע, זיגן זאָגן . . .

איך האָב געבליצט, געדונערט. אָבער די לופט איז דערפון נישט קלאָרער געוואָרן.

איך האָב גערעדט — צום אויג, צום אויער. שכנא האָט גערעדט צום האַרץ. דאָס מענטשלעך האַרץ איז אַ קינד, גיט זייער קלוג... אָבער אָפּנארן עס איז שווער.

אין אונדזער האַטל-צימער האָט מיך שכנא געמוסערט פּאַרוואָס איך פּאַרשווענד מיך אַף לוקסוס, ווען די אַרבעטער דאַרפן מיך ווי אַ נויטיגקייט . . .

און ער האָט אַרויסגעשלאַפּט פון סאַקוואַיאזשל אַ פּלעשל בראַנפן, און מיר האָבן גענומען זינגן פאַר זיך. און אויסגעטרונקען אַף דעם, אַז... עס זאָל אַ רואַך אין דער וועלטס טאַטן אַרײַן!

אַז דער בראַנפן האָט זיך אַרויסגעקליבן פונם פּלעשל, און האָט זיך „געעקט" צישן אונדז ביידן, האָט שכנא עפשטיין זיך גענומען קושן, און מיר פּאַרויכערט, אַז... פּרץ איז איינער פון די גרעסטע שרייבער באַ אונדז.

... און אז די רעוואָלוציע וועט קומען, וועלן מיר אָנשטעלן די ביקסן אָט-אָזוי...

ער האָט פאַרמאַכט אַן אויג, צוגעשטעלט זיין ריזיקע שרייב- פּעדער צום אַקסל, און — געוויזן ווי אזוי מיר וועלן שיסן... און ער האָט דעקלאַמירט אַף אויסווייניק עפּשער 40 לידער — פון רוסישע דיכטער.

:: :: ::

אז איך טראַכט פון שכנא עפשטיין, האָב איך דעם טאָם פון בראַנפן.

שטאַרק און פּראָסט און 90 די פּראָבע, און אַנו פּרופּט!... דער שטאַרקער און בראַנפּדיקער שכנא! נישט קיין „צמוקים“ אָדער שווימענדיק ביער, אָדער לעבלעכער טיש-וויין נאָר עפעס וואָס איז טערפּקע, אַליס אַף די ציין ווי טער- ניסליווקעס נאָכן ערשטן פּראָסט.

פאַרזוכט מען זיין קוואַליטעט, סיי אַלס פּאָליטישער טוער, סיי אַלס שרייבער און רעדנער דערפילט מען צום ערשטן אַ ביטער- לעכן טאָם, פון וועלכן ס'ווערט אַביסל שפּעטער זיס און פּריש אַפן גומען.

שכנא האָט קיינעם נישט פיינט — פּערזענלעך. אָבער די וואָס ער האָט ליב האָט ער ליב — ס'לעבן מיט דער נעשאַמע.

:: :: ::

דו קומסט אַריין אין רעדאַקציע נאָכמיטאָג, טרעפּסטו שכנא'ן לעבן זיין שרייבטיש — ער רויכערט און שרייבט, צילעט-אויף אַף קלוינע בייגעלעך פאַפּיר, גלייכע אויסעם, שטעלט זיי אויס אין גלייכע שורעם, ווי רויטאַרמיער אין קריג-פּאַרמאַציע.

„שטימונג“? נויאָ, ס'איז זייער גוט, אז מ'האַט דאָס, אָבער דאָס לייט-אַרטיקל וויל נישט וואַרטן. צו דעם יאָרצייט פון דעם אָדער יענעם שרייבער, מוז מען שטעלן אַ ליכט היינט, נישט מאַרגן... מ'מוז זיך אויסלערנען באַפעלן דעם אייגענעם טאַלענט, — ער זאָל נישט מאַכן קיין פּריצישע שטיק.

דערהערסט אַ פּיף — קום און שטעל דיך צו דער אַרבעט; ברודער טאַלענט...

ס'איז מילכאַמע!

עמעס: דערווייל שמייכלען מיר, דערווייל טרינקען מיר קאווע

און בראַנפן, שפילן מיר זיך מיטן קייטל פונם זייגערל, גייען מיר ארום מיט לאַנגע, אַראָפּגעלאָזטע הענט איבער דער רעדאָקציע, אָבער לאָז נאָר דער טרומיט אַ שאַל טאָן! — וועלן מיר לאָזן פרויען און שנאַפּס און לידער, און זיך נעמען צו דער ביקס־פען.

:: :: ::

...און דאָס לויבענדיגסטע וועגן שכנא עפשטייען האָב איך נאָך אַלץ ניט געשריבן.

מיר איז שווער צו שרייבן וועגן אים.
ער איז אזוי נאָנט...

עס איז ווי שרייבן וועגן זיך אַליין — זיך לויבן...
אויך אין קאָמוניזם איז פאַראַן אַלערליי גראַדן פון אויפנעמען:
אַ טייל נעמען־אויף דעם קאָמוניזם מיט אַ געמיש פון ווייבערשן סענ־טימענט. אַנדערע נעמען אים אויף ווי קינדער. ער נעמט אים אויף ווי אַ מאָנצביל.

שכנא איז אַ מאַנלעכער קאָמוניסט.

ווי בין איך דיך מעקאָנע, שכנא, וואָס דיין לעבן האָט אין זיך אזוי פיל וואָג, אזוי פיל מעטאַל, אין פאַרגלייך מיט מיין אומזיכער, פלאַטערדיק לעבן...

נישט דורך זיך זעסטו (דו ביסט נישט ווי איך פון געשליפן גלאָז נעמאַכט) נאָר מיט זיך...

איז פאַר דיר דיין וועג אזוי גלייך ווי אַ סטרונע און אזוי אָנגע־שפאַנט.

„מיט דער ביקס אָדער מיט דער פען“.

צישן אונדז בידע, טיערער שכנא, ביזטו קימאַט דער איינציג־קער, פאַר וועמען די וועלט ליגט, ווי אַ גלייכער שאַסעי, פול מיט צוקונפט און מיט וואונדער...

ביל גראָפער

גראָפער איז דאָ קריק.
ער אז אביסל אָפגעברענט. דאָכט זיך, פון דער לעוואָנע, צו-
געטונקלט מיט יאָס-שטאַרעם, א טאטעדיקע ערנסטייט האָט זיך בא-
זעצט אין די געצעלטן פון זיין שמייכל.
ביל גראָפער איז קריקגעקומען ווי א שיף, מיט א קאַרגאָ פון
עקזאָטישע פירעס. פאָוואָלי געאַנקערט כאַס האַפן, שווער געאַנקערט
באָ די אַמעריקאַנער ווענט.

ביל איז געוואָרן — אַן אייראָפּייער
ווייניקער הוראַ, מער מענטש, מער מאַנצביל.
די פראַנצויזישע הויזן שטרייבן דאָס אונטער. ווי אַלע פראַנ-
צויזישע (ברוינ-וואַלענע) הויזן האָבן זיי א טיווע, אַז זיי ציען זיך,
אַזוי צו זאָגן, צו דער זון, — גרייבן קימאַט ביז צום האַלז.
גראָפער האָט טאַקע זייער וואויל געזאָגט, ווען ער האָט געזאָגט,
אַז דער כילעק צישן אַמעריקע און אייראָפּע איז: וואָס אין אַמעריקע
אַז מען קען מאַכן אַ בענקל מיט 1 פּוס — מאַכט מען עס! אין איי-
ראָפּע ווידער ווען מען קען מאַכן אַ בענקל מיט 5 פּוס, וואַלט מען זיך
מעכאַיע געווען.

:: :: ::

איר זאָגט פראַלעטאַר? דאָס איז דאָך ביל גראָפער! געבוירן
מיט אַ בליישטיפט אין האַנט און אַ צייכן-בילד אין אויג, האָט ער
גלייך זיך צעקריגט מיט גאָט, מיט דער וועלט.
ווי זיין יוגנט-כאַווער מייק גאַלד, איז ער אָנגעפיערט מיט אַ
גריינטלעכער סינע צו די פלישטיים. מייקס סינע איז—האַסטיקער, היי-
סער; בילס — טיפער, טאַוועדיקער.

קוק איך אַף אים, דעם „גרויסן, קינדערשן ליבהאַבער“, איז מיר
אַ וואונדער פּוננאָענט האָט זיך גענומען צו אים די האַרטע אַקשאַ-
נעס, דער קויעך, שוין באַלד אין די פּריעסטע יאָרן ווען זיין „גליי-
שטערן“ האָט אַ בליישטשע געטאָן, אָפּצוואַגן זיך פון רום, רייכקייט,
קינסטלעך-איבעס און בלייבן אונטערן מאַזל-צייכן פון זיין קלאַס?
פראַלעטאָן-קינסטלער וועמען דער פאַל האָט אַריבערגעשטופּט
אינם „כאַשעווערן קלאַס“ אַרײַן, האָבן זעלטן דעם איבערמענטשלעכן
קויעך, צו בלייבן פעסט אַף זייער געביר-פּאַזיציע. ביפראַט אין אַ
לאַנד, וואו דער אַרבעטער קוקט נאָר אַף זיך אַליין, ווי אַף אַ גידערי-
קערן מענטשן...

גרינגער איז שוין די זאך פאר אן אינטעליגענט, וואָס איז גע-
בוירן באַ רייכע טאַטע-מאַמע, און וואָס אים איז דער „בעסערער
קלאַס" קיין לעגענדע נישט, נאָר אַ וואַכעדיקייט. — אזא איינעם איז
נאָרנישט שווער צו דערפילן די לאַנגווייל, פּוסטקייט און מיסקייט פון
דעם בורזשואַזנעם קלאַס, און אַף אים אַ שפּיי צו טון!

:: :: ::

דער ערשטער „האַדעיוודו" פון גראַפער איז געקומען דורכן טע-
לעפּאָן — אַף אַידיש.

יא, גראַפער האָט זיך אין סאָוועטנפאַרבאַנד אויסגעלערנט אַי-
דישרעדן.

צישן די גוים אין „גריניטש ווילעדזש" איז ער היינט אַן „אור-
משאַני יעוורעי". ער רעדט וועגן די אידן אין די קאָלאָניעס, אידיש
טעאַטער, אידישע פרעסע. אַביסל רעכילעסלעך וועגן מאַסקווער
„עמעס". וועגן כאַווער ליטוואַקאָון זאָגט ער בעפּייריש, אַז ער איז
„אַ, באַי!"

אים געפּעלן זייער די כעוורע פונם כאַרקאָווער „רויטן שטערן"
— רירעוודיקע, זאָגט ער, יאַטן, וואוילע זאָגט ער, כאַוויירים. נישט
קיין שפּעטנע, מאַכט ער, שרייבער.

— פּונוואַנען ווייסטו דאָס גראַפער?

— איך פּלעג לעזן דעם „רויטן שטערן".

פאַר אַ וואַרציכונ, אַז ער האָט זיך נאָענט-באַקענט מיט די מיט-
אַרבעטער פונם כאַרקאָווער „רויטן שטערן", דערציילט ער מיר אַפּילע,
אַז אין דער רעדאַקציע פון „שטערן" איז איינגעפירט אַ מינעג, אויב
עמיצער פון די מיטאַרבעטער דערטאַפט ערגעץ אין אַ צייטונג, זשור-
נאַל אָדער בוך, אַ נישט-פּויגלדיקע שורע, אָדער אַ וואָרט, שניידט
מען אויס דאָס שטיקל געדרוקטע פאַפּיר, מען קלעפט עס אויף אַף
דער וואַנט, הינטער דער אויפּשריפט: „אוי שרייבט ער!"

גראַפער רעדט פון „פּרימוסלעך", וואָס שטייען אַף די טרעפּ פון
די כאַרקאָווער און מאַסקווער דירעס און זאָגט אַז ס'איז נאָרניטאַ
קיין שענערס אַף דער וועלט, ווי צו זען אין אַ טונקלער קאַלטער שטוב
אַ שורע מיט שפּירט-פּרימוסן. אַף יעדער טרעפּ אַ הודיעדיק ליכט!
און קיין שענערס און בעסערס ווי צוויי שורעס פּרימוסן אַף אַ טרעפּ
מיט אַ דורכנאַנג אינדערמיטן, איז נאָר נישטאַ (מיינט ער) אַף דער
נאַנצער וועלט!

היינט — סוכום, און טיפּלים! די אידישע קאָלאָניעס באַם
אַזאַווישן יאַם!

גראַפער איז אַריינגעפאַלן אין אַ „שאַבעסדיקער קאָלאָניע", וואו

די אלטעלייט האָבן נאָך צו ביסלעך אָפּגעהיט אידישקייט. אָנגעדאָ-
ווענט — מאַכט ער, נאָט אַ פּוּל היטל, געאַקערט האָבן זיי אַביסל
שוואַכלעך — מאַכמעס אין יענע טעג האָט זיך אַרומגעטראָגן אַ
קלאַנג, אַז „דער אידישער מיליאָנער פּון שיקאַגאָ, מיסטער ראָזענ-
וואַלד“ האָט באַוויליגט צו גיבן 4 מיליאָן דאָלאַרן פאַר דער אידישער
קאָלאָניזאַציע אין סאָוועטנפאַרבאַנד.

האָבן זיך גראַפערס קאָלאָניסטן אַ ווילע אָפּגערוט פּון די פעל-
דער, זיך פאַרנומען מיט דער אַרבעט פּון אויסרעכענען אַקוראַט
וויפיל עס וועט אָנקומען אַף יעדן.

דערווייל האָט גראַפער געמאַלט מענטשעלעך און אלע האָבן אים
אַריבערגעקוקט איבער די פלייצעס.

שפעטער אין זומער האָט מען זיך געכאַפט אַז מ'איז הינטער-
שטעליג אין אַרבעט, האָט מען געדונגען דעם דייטשן שאַכן, דעם גע-
וועזענעם פּאַריז, ער זאָל קומען אַרבעטן אַפּן פעלד. האָט ער געאַר-
בעט אַפּן פעלד, און שטילערהייט עפעס אונטערגעברומט אַף דייטש.
גראַפער וואָלט געשוואַרן, אַז דאָס איז געווען נישט קיין באַרעכ!

— ווי גייט אָן די בוואונג אין סאָוועטנפאַרבאַנד?

— מען סטראַיעט — מאַכט ער, און מען סטראַיעט. דאָנבאַס,

דאנאונאַל, דאָניאַ איסאַקאָוויטש—.

ער האָט צעמישט די דאָנס—.

ביכלאַל אָבער ווייסט ער, אַז די „לעקטרישע באַרן“ זעען זיך
שוין קימאַט אומעטום אין סאָוועטנפאַרבאַנד. אין די פאַרוואַרפנסטע
ווינקלען פון קרים און קאווקאַז ציט מען דראַטן. ליכטיקע בסורעס
קומען אַף עלעקטרישע גלעזלעך. הייזער בויען זיך. (מאַזל־טאָוו
אונדז, די מאַסקווער פּאַסט־געבידע איז שוין פאַרטיק!) אַקערבוי
בעסערט זיך. מילן צעשפּרייטן די פליגל, אינדוסטריעס הויבן אויף
די קעפּ!

גראַפער זאָגט דיִיאָ ווערטער מיט פּאָנען אין די אויגן!

איך צעפרעג מיך באַ גראַפערן אַף אונדזערס אַ באַקאַנטן, וואָס

האָט אין מיין צייט געוואוינט אין מאַסקווע.

— אָה, יענער? — מאַכט ער — יענער וואוינט איצט אין

באַרקאָוו. אלע האָבן אַף אים ראַכמאַנעס נעבעך, ווייל — ער מאַכט

אַ לעבן, גייט אָנגעטאָן אין אַ נישקאַשעדיק פּוטער. מען באַציט

זיך צו אים, ווי צו איינעם וואָס איז נישט־געזונט.

— נו, און די רויטע אַרמיי?

— אָה באַי! ...

גראַפערס בלאָז־וואַסערדיקע אויגן זענען געוואָרן טיף ווי שפּי-

געלעך!

— ... שינעלען און לאנגע שווערדן. קיין סעמעטשקעס קיעט מען נישט. ביכלעך אין האנט טראגט מען. די „קאזארמעס“ זענען אוניווערסיטעטן. דער רויטער ארמיער איז היינט דער געבילדער-סטער מאסנמענטש אין גאנץ איראָפּע. און נישט נאָר זענען זיי „גראמאָטנע“ אין פּאָליטיק, און אין סאָציאַל-עקאָנאָמישע פּראָגעס, נאָר אויך אין שישן — דער רויטער ארמיער שיסט זעלטן מיט אַ גרייז ...

:: :: ::

גראָפּער האָט העכער אַ האַלב יאָר פאַרבראַכט אין סאָוועטן-פאַרבאַנד. געטראָפּן קימאַט אַלע גרויסע טוערס, קינסטלער, וויסנ-שאַפּטלער.

קיין נעמען געדיינקט ער נישט (אין דעם פּראָט איז ער געגליכן צו — משה נאָדירן). אָבער ער ווייסט, אז ער האָט געטראָפּן קי-מאַט... וועמען איר ווילט!

פון אַלע מאַסקווער טעאַטערס געפּעלט אים צום בעסטן דאָס טעאַטער „סעמפּעראַנטאָ“, וואו מ'שפּילט עקספּראָמפּט. די שפּילער רעדן זיך צונויף וועגן אַן אינהאַלט, דערנאָך — רעדט יעדער ווי ער פאַרשטייט. אַמאָל פאַרפּלאַנטערט מען זיך, מען קען ווייטער נישט גייען, אָדער מען לאָזט יענעם נישט גייען ווייטער. עס שאַפּן זיך ענטעט טראַגעדיעס, לאַגעס שווערע, ביטערע — מ'מוז דורכברעכן מיטן אייגענעם סייכל, אז נישט איז מען אַ צאָרעס.

אַן אַקטיאָר אָדער אַקטריצע וואָס האָט נישט קיין פּלינקן סייכל, קאָן פון די אַנדערע אַרײַנגעשלעפּט ווערן אין אַזאַ לאַגע, זי זאָל דאַרפן קריק-קומען אַה דער בינע און נישט קענען, ווייל די אַנדערע לאָזן נישט אַרײַן. אין אַזאַ פּאַל דאַרף מען קריכן דורך אַ פענצטער, אָדער זיך אַרײַנגארן דורך פּאַלשע פּרעמענציעס.

די אַקטיאָרן זענען אָנגעשטרענגט, דער אוילעם איז אָנגע-שטרענגט. ס'איז קאַמף, ס'איז פּאַטאַליטעט, ס'איז לעבן!

... עס ווירקט ווי אַ בוים וואָס מאַלט זיך אַליין אַה אַ לייווענט, אין אַלע אַרײַנגעלע פאַרבן, און דאַצו הערט מען נאָך אַפּן לייווענט ווי דער בוים וואַקסט, אָדער וואַקסט.

(הערט נאָר, כ'בעט אייך, ווי קלוג ער רעדט, אונדזער גראָפּער!)

— די נייע ליטעראַטור ?

— אין אַ לאַנד פון אַזוינע פאַרביקע באַזאַרן, פון אַזוינע גרויסע געשעענישן, קען די ליטעראַטור נישט זיין וויכטיקער ווי דער עמעס. דער שפּיגל גיט נישט קריק קיין העלפט פון דעם, וואָס מ'גיט אים.

נאָר קליינע זאכן ווערן אין שפיגל גרעסער!
 — ווי ליטעראַריש דו רעדסט, גראַפער!
 איך רעדט דאָס דען? דו רעדסט עס דאָך אַליין, נאָדיר.
 — זיי נישט קיין נאָר, גראַפער, מע'ט לאַכן פון דיר. וואָס
 הייסט איך רעדט? ס'איז דאָך דייןע געדאַנקען.
 — אַה באַי!

:: :: ::

גראַפער האָט געזען טראַצקין אָפּפאַרן פון מאַסקווער וואָקזאַל.
 ער איז אַפילע געווען אַ באַלן איבערצוציילן טראַצקיס דייעקאָסטנס:
 17 קופּערטס. אַכוץ עטלעכע שיינע, גרויסע הינט. די מעלכע האָט
 אים געגעבן אַ ספּעציעלן צוג.

אזוי פאַרשיקט צו ווערן, מאַכט גראַפער, איז גאַרניט שלעכט.—
 — וואָס איז די נייעסטע לאָזונג אין סאָוועטנפאַרבאַנד, גראַפער?
 — די נייעסטע לאָזונג, מאַכט ער, ווייס איך נישט. כּווייס
 נאָר, אַז טאָמער זאָגט עמיצער אַז אַן אים קען זיך די מעלכע נישט
 באַגניין, ענטפּערט מען אים: „כאַפט זיך נאָר נישט אזוי, ר' כאַווער!
 אַז מ'קאָן זיך באַגניין אַן טראַצקין, וועט מען זיך אַן אייך אויך באַ-
 גניין“.

... די שטימונג איז אומעטום אַ גרינגע, די לעבנסמאַס ווערט
 וואָס אַ טאַג גרעסער. מ'וויל אַניאָגן די זיבן מאָגערע יאָר און ווי
 פעט די נייע „זיבן יאָר“ זאָלן נישט זיין, איז פאַרט שווער צו דער-
 יאָגן די יאָרן — פון בירגערקריג, פון צאַרישער צעפּוילטקייט.

— רייזענען באַגעגענט אין פאַריו?
 — באַגעגענט.

— וואָס מאַכט ער?

— וואָס זאָל ער מאַכן? ער גייט אַרום אין די גאַסן און טוט
 נישט מער, נאָר ער האָט ליב מענטשן!

:: :: ::

גראַפער איז אויסגעווען אַ וועלט: טערקיי, גריכנלאַנד, בולגאַריע.
 אין בולגאַריע האָט אים נאָכגעיאָגט אַן ערד-ציטערניש — ער
 האָט עס קוים אויסגעמיטן.

קאַמוניסטן, מאַכט ער, זענען שנעלער ווי ערד-ציטערניש...
 אין קאַנסטאַנטינאָפּאָל האָבן די טערקישע גרעניץ-באַאַמטן באַ
 גראַפערן צוגענומען זיינע ביכער, מאַפעס, סקיצן. איז ער אוועק צום
 אַמעריקאַנישן קאַנסול און זיך ניט געקאָגט דערשלאָגן צום „אַדן“. עס
 איז געווען אַ גרויסער „אַטשערעד“. האָט אים דאָס סעקרעטאַרל,
 וואָס זיצט באַם אַריינגאַנג אָנגעשלאָגן צו גיבן אַ „פּראָפּוסט“ אַף

מאָרגן. האָט ער גענומען דעם „פראָפּוסט“, וואָס איז געשריבן און געזיגלט אַף ענגליש, אַוועק צו די טערקן און געזאָגט: „גיט אַהער מייע זאַכן! אָט איז אַ באַפעל פון אַמעריקאַנישן קאָנסול.“
דער הויפט־טערק האָט אָנגעטון די ברילן, איבערגעלייענט דעם „דאָקומענט“ און געזאָגט אַף טערקיש „אַלרייט“ און אים אָפּגעגעבן די זאַכן.

:: :: ::

גראַפער האָט אַסאַך נייע אַרבעטן געבראַכט. אינם פראַנצויזישן „פאַרלאַג טריאַנגל“ דרוקט זיך איצט אַ בוך פון זיינע שוואַרצווייסן. דאָס פאַרוואָרט האָט געשריבן אַנרי באַר־ביס.

גראַפער האָט זיך „באַנייט און באַקליידט“. דאָס וואָרט „באַנייט“, מאַכט ער, דאַרף געלייענט ווערן אי „באַ־נייט“, פון שוירעש נייען, און באַנייעט, פונם שוירעש „ניי“.

:: :: ::

איך האָב דורכגעקוקט גראַפערס נייעם בוך (די פריי־בויגנס) און ס'איז מיר איינגעפאלן אַ פאַרגלייך צישן וויליאַם גראַפער און... אַפריים משה ליליען.

ביידע וואונדערקינדער, ביידע די צירונג פון זייערע פאַרטייען. ביידע דער אויסדרוק פון זייער צייט.

ליליענס געפאַטשקעטע טשאַטשקעס, דראַטענע שפינוועבס. גראַפערס ווילדע צעפאַרענקייט — וואָס האָט צו זיך אַ גלייכן בלוז אין דעם דייטשן בלייפער־מייסטער אַנרי קליי.

גראַפער — שנעל ווי דער טייוול. זיינע פיגורן רייסן זיך פונם פאַפיר אַראָפּ. ער קאָן זיי קוים איינהאַלטן.

ליליען — אַ צירלעכער וואונדן־פאַרדעקער.

גראַפער — אַן אויפדעקער פון וואונדען.

ליליען — איז ציוניזם.

גראַפער — איז קאָמוניזם.

באַ אַפריים משה'ן ווי באַ אַלע בורזשואַזנע קינסטלער, איז די קונסט געווען אַ היסטאָרישער גראַד, באַ ביל'ן איז עס אַן — אום. ליליען וועט זיך גאָר נישט מאַכן דארויס וואָס דו האַסט אַ ביל אַפן שטערן, פאַרקערט: ער וועט דיר צומאַכן גאָר אַ ביל — עס זאָל באַלאַנסירן.

ליליען זוכט סימעטרי: צוויי קאַנען אַף צוויי אַקסלען פון אַ

וואסערטרעגער — עם זאל זיך האלטן גלייך. עם זאל נישט אריבער-
וואזשן.

בא גראפערן איז איין קאן אויך גענוג. א קאלאניסט האלט פיר-
פינעף פעדים היי אף א ווילקע — עם באלאנסירט!
אז א האלצהעקער הויבט־אויף די האק, און דער סנופיקער קלאץ
צו נאָענט צום האלצהעקערס פיס, טראכט איר נישט: „גראָפער
קען נישט קיין קאָמפּאָזיציע“, נאָר איר טראכט: דער האלצהעקער
קאן נישט האקן קיין האַלץ.

קאפיטלעך צום לעבן
פון יאסל קאטלער

יאסל קאטלער, דיכטער־הומאָריסט, מאָלער, מאַריאַ־
נעטנמייסטער און שפּילער. טראַגיש אומגעקומען
אין עלטער פון 39 יאָר, אָפּ אַ טור פאַר דער
„מאַרגן־פּרוּיהייט“ מיט זיין ליאַקע־מעאַטער, דעם
עלפּטן יוני, 1935.

קאפיטלעך צום לעבן פון יאָסל קאָטלעך

עס האָט געקערט זיין אַרום אָנהויב זומער 1919.
מיר האָבן דעמאָלט געהאַט אַ באַרדינג־פאַרם אין לאָס שעלדריק,
אין די קעמסקילס.

איך געדענק ניט דורך וואָסער פאַרבינדונג, צי עפשער גלאַט
אַזוי זיך פון נייגעריקייט, ווייל ער האָט געהערט אז באַ אונדז גאָסט־
שען־זיך שרייבער, מאלער און יונגע קינסטלער האָט עס אים—ווי ער
האָט שפעטער אַמאָל געזאָגט — פון דער העלער־הויט אַ שלעפּ געטון
צו מיר „ווייל ער האָט מיך ס'גאַנצע לעבן זיינס נאָך ניט געהאַט גע־
קענט און „ס'איז שוין“, לויט זיינע אייגענע ווערטער אביסל אַ צו
„לאַנגע צייט“.

דאָס אַלץ האָט מיר יאָסל קאָטלעך אויף זיין שעמוודיקן אופן
פאַרטויט שפעטער.

אין דעם טאָג אָבער וואָס ער האָט זיך באַוווּזן אַף דער טיר
פון אונדזער פאַרם אין יענעם פרעכטיקן באַרדינג־ענגט פון די קעמס־
קילס, איז ער געווען ווי אַ יונג, היים לאַשיקל אַף דער לאַנקע, וואָס
אַז דו דערנענטערסט זיך דערצו טרעט ער אַלץ מער אָפּ קאָריק.
גאָר די אויגן זיינע, די קאַצענע אויגן, אונטער גרויסע מיידלשע
וועס האָבן זיך באַלד דורכגעגלעט אַ וועג צו מיין באַוואַפנט האַרץ.
איך געדענק: אַ ביינערדיקער, הויכער באַכער (מיין הויך אומגע־
פער) מיט אַזוינע גרינגע קנאָכשלעסער אַז יעדע באַוועגונג באַ אים
איז געווען ווי דער ריטס פון אַ טאַני.

ער איז געקומען אַזוי נאַטירלעך־פּריש, אַזוי האַנאָעדיק־
פּראָסט און דערביי אַזוי מוזיקאַליש, מיט אַזאַ אינערלעך געפיל פאַר
מאָס און וואָג, ווי ער האָט דאָס שפעטער פון זיין אינערלעך לעבן
אַרויס איבערגעגעבען דעם ליד, דעם מאַריאָנעט, דער שפּראַך־
זשעסטור.

גרינג: ווי ער וואָלט געווען אינגאַנצן געמאַכט פון ווינט און
פון ביינער און פון שטיל טריפּנדיקער פּלאַס־דעקאָראַטור.
ער איז געגאַנגען אין הוילן קאַפּ. זיינע גענרייזלטע האָר זענען
געלעגן ווי געשוירענע הויפּנס שעפּסן־וואָל און ווי־עס־איז צוגעקלעפט
צו אַן עטוואָס־משופּעדיקן שמערן אַף וועלכן עס האָט זיך גלייך
איבער דער נאָז געוווּזן אַ צענויפקום פון סאַטיר־אַרטיקע ברעמען.
(מיט דיאָ ברעמען, ווען שטיפּעריש פאַרצויגן און די ברייטלעכע

ניט צו לאנגע נאָז קונציק פארקאטשעט האָט ער געקאָנט מאַכן גרי-
מאָסן, אינגלש־סאָמישע, אָדער איבערשרעקנדיק גראָטעסקע).

אין דער האַנט, געדענס איד, האָט ער געהאַלטן אַ פּלאַך הילצערן
רענצעלע, אַזוינס ווי רייזנדע מעקלערס טראָגן.

געקומען איז ער ניט אַליין, נאָר מיט אַ כאַווער זיינעם — אַ
קאָמערציעלער אַרטיסט און שילדן־מאַלער, ווי ער אַליין איז דעמאָלט
געווען.

— איך בין נאָדיר, האָב איך זיך פאַר אים פאַרגעשטעלט, אויפֿ-
הויבנדיק זיך פון דער רונדער באַנק, אַרום ריזיקן אייכנבוים, וואָס
איז געוואָסן ביים אַריינגאַנג צו אונדזער פאַרם.

— און איך בין גלאַט אַזוי יאָסל, דער געוויסער יאָסל פון
וועמען סיינער האָט נאָך ניט געהערט — האָט ער געענטפערט, אַראָפֿ-
געמענדיק פון זיך ס'פאַרשוויצטע העמד, אויסגעטאָן די דארע, שטויב-
אַנגעזאַפטע שיד, געגעבן זיך אַ דריי אַרום אַרומן הויז, צוריקגעקומען
און געזאָגט:

— אַ „כאַפּ“ טון אייך אַן עמערל וואַסער?

און טאַקע באַלד אַ „כאַפּ“ געטאָן אַן עמערל וואַסער פון דער
בוונע. מיר האָבן אַלע דריי געטרונקען. זיך צערעדט וועגן צייטלעכע
קלייניקייטן. דערנאָך האָט זיך קאָטלער אָנגערופן:

— עפשער דאַרפט איר אַ סיינדל (שילדל) פאַר אייער פאַרם,
וועלן מיר באַלד אַ מאַך טון.
און גענומען און געמאַכט.

זיין כאַווער (בערלין האָט ער געהייסן. ער איז שפעטער גע-
שטאַרבן פון אַ בלוט־שטורץ נאָך אַ קליינער האַלדז־אַפּעראַציע) איז
געשטאַנען מיט די פויסטן אין די קעשענעס, גערויכערט אַ ציגאַרל
און געשמייכלט.

עס האָט בידאַרפט הייסן: אויך מיר אַ באַלמעלאַכע. ווען ער
ניט עס חיר . .

יאָסל האָט געמאַלן בוכשטאַבן אין דער פאַרם פון ברעזע
שטעקנס איבערגעלייגטע — פריש מיט דער קאַרע. ער האָט געשיל-
דערט דעם קאַרע־גערוך. די לופט אַרום דער קאַרע. צום סאַמען סאָף
פון די עטלעכע בוקוועס: „נאָדירס פאַרם“ האָט ער די „מ“ גע-
מאַכט פון דער קאַרע'ס נאַסער, לינקער זייט.

אַנשטאַט אַן אונטערשריפט האָט ער אַוועקגעשטעלט אונטערן
שילד אַ פּיצל קעצעלע.

אויף קעצל־שפראַך, — האָט ער אָנגעוויזן מיטן פינגל, זועלכעס

ער האָט געווישט מיט אַ שטיקל געוואַנט, פלינק מאַכנדיק אַ טעצל פון פאַפיר אויף אַריינצוגיסן שווענק־טערפּענטין: —
— אַף קעצלשפּראַך מאַכט עס, „יאָסל קאָטלער מיט אַ פינטעלע“
אן אַז איר ווילט וועל איר בלייבן באַ אייך אַפן פאַרם. אַרבעט וועל
איר שוין געפינען.

אין וואָסערע צען מינוט אַרום איז ער שוין געקומען פון דער
קיך מיט אַ שטיק פּוטער־ברויט אין האַנט, אַ ריסקאַל און ברעך־
אייזן אונטערן אַרעם און אַזוי עסנדיק איז ער געגאַנגען צופּעסטיק
די שילד צו דר'ערד, אַף אַ סטויפּטשיק.

:: :: ::

קאָטלער איז באַ אונדז געבליבן אַ גאַנצן זומער. ער האָט גע־
האַלפן דערלאַנגען צום טיש, נאָר קיין טיפּס האָט ער ניט געוואָלט
נעמען.

אַז ער איז געוואָרן פאַרענטט אין געלט, האָט ער אַף די צוויי
קעשענע־לעצלעך פון זיין העמד אָנגעשריבן אַף איינעם;
No (קיין).

און אַפן אַנדערן
Tips (טרינקגעלט).

אַזוי לאַנג ווי די געסט וואָס ער האָט באַדינט זענען געווען אומ־
פאַרמעגלעכע מענטשן האָט ער געהאַלטן ביידע לאַצן אין דרויסן.
אַזוי גיך ווי אַ פאַרמעגלעכער מענטש האָט זיך באַוויזן באַ זיין טיש
פלעגט ער ביים סוף פון זיין מאָלצייט אַריינמאַכן אין קעשענע אַריין
דאָס לעפל מיטן אויפשריפט: „נאָ“ און אַוועקדרייענדיק זיך אַזוי
אַז עס זאָס הייסן אַז ער זעט ניט, פלעגט ער אָנווייזן אַף שטומלאַשן
אַפן „לעפל“ פון דער אַנדערער העמד־קעשענע.
דורכן זומער איז ער באַ יעדער געלעגנהייט געגאַנגען באַרוויס.
נאַקעט.

כ'האַב קיינמאָל ניט געזען אַ מענטשן אַזוי שיקער ווערן פון
זון ווי יאָסל קאָטלער. און פונקט ווי אין די זעלטענע מאָמענטן פון
זיין רעאַלער אָנגעשיקערטקייט אַזוי איז ער קינסטלעריש געווען באַ־
רוישט אַקוראַט ביז יענעם פיינעם פונקט ווען אָט־אַט און מען פאַר־
לירט דאָס גליקלעכע באַוואוסטזיין, אַז מ'איז באַטרונקען.
פאַר דער וועלט איז יאָסל קאָטלער געווען דער „גרינגער לונג־
לעבער“, דער מענטש וועלכער קען אַלע פרויען אַזוי קינדעריש ליב
האַבן, אַז קיין מאַן און ליבהאַבער זאָל אַף אים ניט אויפערזיכטיק
זיין. פאַר דער וועלט איז יאָסל קאָטלער געווען דער וועלכען מען
שיקט שטענדיק אַ גאַנג, וועלכער קען פאַרריכטן אַלצדינג (ווי ער

וואָלט געזאָגט) אפילע אזוינס וואָס וועט ערשט מאַרגן צעבראָכן ווערן, אַן אייביק דינסט־גרייטער האָרעפּאַשניק, וועלכער קאָן טון די שווערסטע אַרבעט מיט אזא גרינגשאַפט גלייך ווי עס וואָלט געווען אַ ריינער צייט־פּאַרטרייב. איינער וועלכער ווישט זיך קיינמאָל ניט אָפּ קיין שווייס וואָס רינט פּון שטערן. און אז סע קומט צו צום מויל מאַכט ער „האַס. גאַנץ גוט!“ און אַרבעט ווייטער. איינער וואָס קאָן אַוועקלייגן אַ לייוונט אינמיטן דער אַרבעט, גיין אַביסל אַ טאַג, דערנאָך זיך אַוועקלייגן מיטן פּאַנים צו דער ערד און שרייבן וואונדערלעכע „גרינגשאַפטן“, וועלכע ער האָט צענדליק מאָל איבערגעשריבן און איבער־איבערגעשריבן און אָפט פּאַרלירן, צעשאַטן פּאַרנעסן... און — שטענדיק עפעס ווי צופעליק — געפונען צישן זיין קוויטיקער וועש, אָדער צישן די מאָל־מאַטעריאַלן. דערנאָך שפּילן קאָרטן מיט אזא „גרינגשאַפט“ אז ער האָט זיך ניט געקאָנט אָפּרייסן, דערנאָך העלפּן פּאַריכטן די פּלאַמבינג (וואַסער־לייטונג), פּלינק ווי אַ קאַץ אַרויפקריכן אַפּן דאַך און לייגן אַ שינדל, דערנאָך שפּילן אַה וואָסער אינסטרומענט איר וועט אים געבן.

פאַר דער וועלט איז יאָסל קאָטלער געווען דאָס זאָרגלאָזע סינד. פאַר מיר אָבער (מיט דעם געדאַנק האַפּאַנים צו טרייסטן מיר, אין אַ מאַמענט ווען איך בין אַריין אין אַ מאָרעשכּוירע) האָט ער זיך פאַר־טרויט, אז ניט לאַנג, איידער ער איז געקומען צו אונדז איז ער געווען קראַנק אין אַן אַנשטאַלט. דאָס איבערפּלאַנצן־זיך פּון טראַיאַנעווער שטויב־דרויסנס און אָפענע יאַטקעס אין אַ קעלער פּון אַ סאַין־פּעיני טער ערגעץ אַה ריווינגטאָן סטריט איז אים ניט גוט באַקומען. נור־אָטע און איינזאַמקייט האָט אים גענעסן. זיין געדאַנק־ראַד אָנגעלאָדן מיט פּאַטענצן האָט זיך געדרייט אַה אַ מיל אָן קערנער. צוועקלאָ־זיקייט. זינלאָזיקייט. דער געשפּענסט פּון מעשונאַס האָט אַרומגע־שטאַקט אַרום זיין טיר . . .

איינמאָל צישן טאַג און נאַכט, אין אַ סאָף זומער, ווען פעטע בלאַע פּליגן האָבן זיך געוואַרפן מיט די קעפּ צו די פענצטער, וועמענס שויבן קאָטלער האָט אַה מיין באַקאַשע אויסגעפּאַרכט אזוי, אז זיי זאָלן אויסזען ווי קלויסטער־וויטרינעס און ווען אַה די צוויי גרויסע היל־צערנע שיסלן וועלכע ער האָט באַמאָלן מיט זיינע טאַנצנדיקע אידעלעך, האָט אַ לעצטער טאַג־שימער געשלוקערט, האָט מיר יאָסל קאָטלער פּאַרטרויט, לייגנדיק צעלייגט אַה דער פּיאַנאָ און שפּילנדיק מיט איין פינגער עפעס אַ גרינגס:

— איר ווייסט, משה, איך האָב מיר קונציק אַרויסגעדרייט פּון מעשונע־ווערן. ס'איז מיר איינמאָל באַפּאַלן עפעס אזא גראַבלדיקע

שרעק, אז איך בין אַרונטער אונטערן בעט און מיך צענויפגעקניידערט. און געקריצט מיט די ציין, אז מען האָט מיך אַפירגעשלעפט, האָב איך מיך געשעמט צו זאָגן וואָס מיט מיר איז, האָב איך געזאָגט עפעס אַ ווייז, האָבן אַלע געלאַכט. וועדליק אזוי ווייט ווי איך געדענק איז דאָס געווען דער אָנהויב פון מיין הומאָרקאָריערע.

קאָטלער האָט זיך געהיילט מיט הומאָר, מיט קינדערשער דער קאָראַטור, מיט פאַרוואַנדלען דעם טיפּסטן וועלט־זין אין שפּיל, אין איבערשטעלן דעם טראַפּעראַט „אונטערגאַנג“ אזוי אז ער זאָל זיך לערנען „מוטערגאַנג“.

„ניט קעדאי קיינעם צופיל פּיינט צו האָבן“, פלעגט ער פּילאָזאָף פירן—וואָרען אז מען האָט צו שטאַרק פּיינט דעם בער און מ'שטרענגט זיך אָן צו שטאַרק אים צו שיסן טרעפט מען ערשט ניט“.

שרייבנדיק די ווערטער, טראַכט איך: ווי קומט עס, וואָס יאָסל קאָטלער איז געווען צישן די איינציקע מענטשן וואָס איך האָב שטענדיק געאירצט און וועלכן איך האָב קיינמאָל קימאַט באַם ערשטן נאָמען ניט גערופן. דערקלערן זיך דאָס אַקוראַט קען איך ניט, סײַדן עפשער דערמיט וואָס מיין אירצן אים (דעם יונגערן פון מיר) איז גע-ווען אַן אינערלעכער פּראַטעסט קעגן דער גראַבער פּאַניבראַטישקייט מיט וועלכער אַ טייל מענטשן האָבן רעאַגירט אַף זיין קינדערישער גוטסקייט און פּאַשטעם.

קאָטלער דער פּילזייטיקער, אַף אַלע געביטן אָריגינעלער, אָפּט געניאַלער טאַלאַנט, האָט קיינמאָל ניט געליטן פון דעם פּלאַג פון וועלכער אַסאַך בירגערלעכע קינסטלער לײַדן: דאָס וועלן מאַכן מיטן פּינגער אַ קנייט־דרוק אין דעם אייזערנעם קיילעך וואָס איז וועלט, אָדער אין דעם לופט־קיילעך וואָס איז אייביקייט.

קאָטלערס לעבן איז געווען אזוי אויסגעפּילט מיט טאַט און קאַמף און לוסט און אַרבעט, אז ער האָט קיינמאָל אין די לעצטע יאָרן פון זיין באַסער צום קאַמוניזם ניט געהאַט קיין איבעריקע מינוט צייט אָפּצושפּאַרן אַף אזא „נויטיקער זאַך ווי זיך צו ערגערן אָדער זיך צעוויינען אַמאָל“.

אין זיין ליבשאַפט צו וועלט און לעבן זע איך אים שטענדיק לייגנדיק האָריזאָנטאַל, ווי אָנגעשפּאַרט אָן וועלכער ניט איז פּרויען־ברוסט, זאָגנדיק ווי אַ קינד: — גיב ס'ציעלע, וועלט!

צישן פּילע פון זיינע געניאַלע איינפאַלן איז געווען דער געניאַלער געדאַנק אויפצומאָלן אַף אַ „באָילער“ (מעטאַל־צילינדער פאַר הייסן וואַסער צוגעבויט צום אוויוון) דאָס בילד פון אַ איד אין אַ טאַלעס־קאַטן, וועלכער שטייט און וואַרעמט זיך די פּלייצע אין אַ „באָילער“.

וועגן ליטעראטור האָט ער אַמאָל געזאָגט:
 — אז איך זעץ מיך שרייבן פיל איך מיך ווי אַ סינד אין וואנא-
 מעיקערס „טאָי“ (שפילצייג) דעפארטמענט, וועלכן מען זאָגט: „נעם
 וואָס דו ווילסט“. פון הונדערטער טויזנטער ווערטער קאָן איך אַ
 געוויסן מאָמענט נעמען בלויז איינס. וועלכס פון די אַלע ווערטער
 צו געבן דעם פריוועלעדזש איבער אַלע—איז אַ גוואַלדאוונע פראַגע.“
 אז כ'האָב מיך באַקלאָגט פאַר קאָטלערן, אז עפעס גייט מיר ניט
 לעצטנס אין דער אַרבעט, האָט ער באַמערקט:
 — מ'דאַרף זיך ניט ערגערן: אז אַ זאך שפאַרט זיך איין אז זי
 וויל געשריבן ווערן, וועט זי שוין אימיצער שרייבן. אז ניט איר איז
 אַן אַנדערער. מ'דאַרף זיך ניט נעמען צום האַרץ.

:: :: ::

ס'לעצטע מאָל ווען איך האָב אים געזען האָט ער זיך געהאַט
 אַלע ציין אַרויסגענומען און געוואַרט אַף די קינסטלעכע ציין. רע-
 דנדיק קימאַט מיט אַ פאַרמאַכט מויל האָט ער מיר אָנגעוויזן אַפּן פּאָנים
 און געזאָגט שמיכלדיק:

— אַן אויג האָט זיך באַ מיר פּלוצים צעוויינט עפעס . . .
 אַן אויג — ביידע אויגן — האָבן טאַקע געוויינט . . .
 אז איך טראַכט היינט פון יענער סצענע, פּרעג איך זיך צי איז
 ניט עמעס דער (זעלבסט-געמאַכטער) אפּאָריום אז:
 „בלויז דער וואָס וועט מאַרנן שטאַרבן, קאָן אויפּריכטיק וויינען“.
 נאָר ענדיקן אַף אַ טרויעריקן טאָן, האָט יאָסל קאָטלער גע-
 לערנט זיין לערער, טאָר מען קיינמאָל ניט, ווייל זאַכן זענען שוין אין
 זיך אַליין טרויעריק. אַלע יאָדרעס — זאָגט יאָסל קאָטלער מיט זיין
 גרינגן שמיכל — זענען פינצטער און אז גאָט העלפט, אז מען קנאַקט
 זיי אוף זיינען זיי ערשט נאַקעט . . .
 דעריבער וועל איך ענדיקן, לויט בלעטל 67 פון זיין „מונטער-
 גאַנג“, וואו ער שילדערט אַ נאַכט, וואָס „פינסטערט אין געדיכטער
 בלינדזעקייט“ און „אַ לאַנגזאַמער אוקראינער ניגון, ווי געצויגן פון
 אַ לירע פּעדימט דורך די בלינדע לופט און וועקט אוף די זאַפּטן פון
 דער ערד“. דאָרט זאָגט יאָסל קאָטלער:

ס'האָט זיך אויסגעוויזן,

אז ווען ניט דאָס זיסע פּעלד-געזאַנג,

וואָלטן טראַיאַנאווער קינדערלעך

קיינמאָל ניט געגאַנגען שלאָפּן...

אפן וועג צו דיין רו, יאָסל קאָטלער

לייענט וועגן אן אומגליקפאל אין דער צייטונג און דו פרענסט
 קיינמאל ניט: פון מיליאָנען מענטשן פארוואָס האָט עס גראָד גע-
 טראָפן דעם?

נאָר ווען עס טרעפט דיך, דיינע נאָענטע, בלייבסטו געפּלעפט:
 פון אלע מענטשן אַף דער וועלט זאָל עס גראָד טרעפן אים? — יאָסל
 קאָטלערן דעם גרויסארטיקן זאָל דער טויט כאַטש אַביטעלע אויסן
 וועג ניט ניין?

:: :: ::

אין אָנהויב גייט דער גרויזאָמער פּאַסט פון קאָטלערס טויט
 אויף אַז דיר, ווי אַן אייזערנער שפּאַן אין אַ גוף. ער פייניקט און ער
 פייניקט. איבערגעשלאָפן מיט דער שרעקלעכער בסודע אַ נאַכט און
 נאָך אַ נאַכט און דו הויבסט אָן שטיל און רעזיגנירט אויפצוגיין
 אינעם פּאַסט. שוין איז עס געוואָרן אַ טייל פון דיין באַוואוסטזיין,
 אַז דער אָפגעשניטענער האַנט דיינער טוט מער נישט וויי. דעם
 אייגענעם ווייטיק ווידער צעקלינגען אין די גאַסן, אין אַן עגאָלוקוסוס
 וואָס אונדזער־איינער קאָן זיך נישט פאַרגינען.

:: :: ::

די ביטערסטע זאַך איז איבערלעבן יענעם טויט — ווען יענער
 איז קימאָט דו אַליין.

נאָר דו לעבסט איבער. דאָס לעבן שלעפט דיך ווייטער — ערגעץ
 איז נאָך דאָ אַ ווייטער, כאַטש אַזוי.

דער פונקט, וואָס האָט אַ בליץ געמאָן פונעם פיצל צינדעהלצל
 און זיך אויסגעלאָשן, איז ניט פאַרפאלן גענאָנגען, ווען דער אָנגער-
 צינדענער פלאַם הודושעט אַרום דיר. אינעם קעמפּערישן קרייז פון
 האַרטער ביטערקייט, באַלשעוויסטישער ערנסטקייט, איז דיין מונטער-
 טריט געבליבן, יאָסל קאָטלער, — דער באַזונדערער מונטערנאַנג
 פון דיין פּוס, וואָס האָט אַפן וועג צו די באַריקאַדן — געטאַנצט.

דו ביזט ניט פאַרלוירן גענאָנגען, יאָסל קאָטלער. אונדזערע
 הערצער — די הערצער פונעם רעוואָלוציאָנערן פּראָלעטאַריאַט וועלן
 דיך טראָגן אַזוי ווייט אינעם ליכטיקן מאָרגן אַרײַן, ווי מענטשן קענען
 דאָס טון.

:: :: ::

צו האָבן געלעבט! וואָס פאַר אַ גיגאַנטישע דערפאַרונג דאָס
 איז! און ווי גרויזאָם דאָס איז וואָס מ'קען דאַפּן אַליין קיין שום
 שלום ניט ציען.

:: :: ::

זאָל מען אויסזאָגן? עס איז דיין לעבן גאָרניט געווען אזוי גרינג, ווי די וועלט האָט געמיינט, יאָסל קאָטלער! דיר האָט דאָס לעבן די אויגן אזוי ברייט אויפגעריסן — צו אלע האַריוואָנטן-צו. אין דעם סינדישן געפלאַטער פון דיין וואָרט האָבן אָפּט ערד-ציטער-נישן וויברירט. אין דייע גאָלדענע זייפשויעמען האָט ניט זעלטן גע-ציטערט אַ פּאָדים בלוט. אויך דיר איז די קאָפיטאָליסטישע וועלט געווען ווי אַ וואונד! אין זינדיקער אָפּנייגערישקייט האָט דיין סאָ-טירפּיאָנים געלויבטן, ווען דו האָסט געזאָגט, אין דעם טאָג וואָס דו ביזט געקומען פונעם דענטיסט, מיט אַ פּלוצים ליידיק-געוואָרן מויל: „אַ פּלעזשור, אַז אַ צאָן הערט אַזוי ווייטונ. אַז ס'גאַנצע לעבן הערט אויף-ווייטונ דאַרף זיין נאָך מער פּלעזשור. אַ שאָד נאָר, וואָס מ'איז טויט דעמאָלט און מ'קען דאַפּן ניט געניסן . . .”

איצט טוט דיר גאָרניט וויי, יאָסל קאָטלער. נאָר מיר, דייע כּאָווייריס, יאָסל, ווייסן ניט וואָס צו טון אָן דיר. אַזאַ אַרויסרייס איז אין אונדזער רעדאַקציע, אַז ניט מיט קאַפּענדיקע טרערן, ניט מיט טרייסטווערטער קאָן מען עס פּאַרדעקן.

ווער ביזטו געווען, יאָסל קאָטלער?

מיט וועלכן חוש מי זאָל ניט טראַכטן וועגן דיר, ס'ערשטע וואָס קומט אַרויף אויפן זין איז, אַז דו ביזט געווען גרינג. און האָסטו דורך פּאָליטיש אַביסל פּאַנאַנדערגעקליבן און זיך אָפּן קעמפּנדיקן אַרבעטער-קלאַס אָנגעשפּאַרט, האָט קיינעם קיינמאָל דיין באַריר ניט באַלעסטיקט, האָסטו שטענדיק דיין אינערלעך גע-וויכט אויפּגעלייזט אין אויסשטראַלונג.

גרינג ווי אַ ווינט, גרינג ווי אַ לעגענדע.

ווי אַ פּאָלעס-לעגענדע, האָסטו זיך באַוויזן, מי ווייסט ניט פון וואַנעט, יאָסל קאָטלער, און ווי אַ לעגענדע וועסטו זיך אין אונדזערע הערצער אָנהאַלטן, בלענדיקער ווערן פון טאָג צו טאָג. מיט דייע קעציש-גרויע שלייז-אויגן, מיט דיין אימפּשטערן, מיט דייע פּלינק-פּלייסיקע הענט, צישן וועלכע דו ביזט אַרומגעגאַנגען מיט אַ מינע קימאַט פון אַ ליידיק-גייער, כאָטש די הענט האָבן געאַרבעט, געאַרבעט, באַגלייט פונעם שפּינדל פון דיין געדאַנק, וואָס האָט אזוי בון-מעסיק געזשומט, געזשומט.

:: :: ::

אין די ערשטע יאָרן פון אונדזער באַקאַנטשאַפּט, יאָסל קאָטלער, פּלעג איך דורך באַטראַכטן פון אונטן, פון דער פּלייצע — ווען דו פּלעגסט לייגן אונטער אַ בוים מיטן פּאָנים אַראָפּ און שרייבן מיט אַ

בלויפּעדער אָף אַלערלײַ קױטיקע שטיקלעך פּאַפּיר. דיין האַלב-
קוטשער־אווער קאָפּ פּלעגט זיך שטענדיק ענדיקן באַ דער קאָרע פּונעם
בוים, און עס האָט זיך געדאַכט, אַז די האָר זענען דער קאָרעס און
אַז דו ביזט אַ לאַנגער וואָרצל פּון דעמזעלבן שטיל־בליענדיקן, פּיל-
רעדדיקן גריינעם לײכטער, וועמעס אומזעבארער פּלאַם ציטערט דער
בלאָקייט אַנטקעגן.

שפּעטער, ווי נאָענטע פּריינט, האָב איך דיך געזען פּאָנים על
פּאָנים — שפּינענדיק דעם מאַטיק לײכט פּון אויג צו אויג, פּון האַרץ
צו האַרץ. די לעצטע יאָרן אָבער זענען מיר גענאַנגען איינס לעבן
ס'אַנדערע אין שפּאַן, אַזוי נאָענט, אַז כ'האָב דיך מער ניט געזען.
כ'האָב בלוז שטענדיק געפּילט דיין וואַרעמע נאָנטקייט, די אייניקייט
פּון אונדזער צײַל, דעם טאַפּלטן קלאַפּ פּון אונדזערע פּיס, צום טאַקט
פּון דער אַרדייע וואָס פּירט אונדז.

איצט איז מען אויף אַ מינוט אַליין. אַליין . . .

:: :: ::

דו האָסט געזאָגט:

„סיין דעוואַקסענער קאָמוניסט בין איך נאָך ניט, צו סיין קאָד
מיוניסט בין איך נאָך ניט דערלערנט, נאָר אַ פּיאָנער בין איך אַ
גוטער. איינער פּון די עלטסטע צישן די יונגע פּיאָנערן. און איך'ל
מיך נאָך לערנען און לערנען און איך'ל זיין סורפּרייזד אויב קארל
מאַרקס וועט ניט דענקען סימאַט דאָסזעלבע וואָס איך.“

מיר זענען באַלשעוויקעס, קאָטלער, און מיר טאָרן ניט וויינען.
נאָר דייע שאַפּונגען, דייע וואונדערלעכע מאַריאָנעטן — זיי
וויינען נאָך דיר!

דער „קאָנפּראַנסע“, וועמען דו האָסט דעם שטערן אויפּגעהויבן,
די ברעמען באַוועגט; די נענערלעך, וועלכע דו האָסט מיט אַזאַ לײב-
שאַפּט אויסגעלערנט טאַנצן ד „געוואַלדיקסטע“ טעניז, אַלע — אַלע
ליגן איצט אין דיין שוואַרצן רענצל און יאָמערן ווי יעסוימיס נאָך
אַ טאַטן.

שרעקלעך איז דאָס געוויין פּון אַזוינע פּאַפּירענע מענטשעלעך.
זיי פעלט דיין אָטעט אויס, יאָסל קאָטלער!

:: :: ::

וואָס פאַר אַ מאַטאַנע זאָלן מיר דיר ברענגען צום יאָנטעוון פּון
טויט, יאָסל קאָטלער? וועלן מיר דיר ברענגען אונדזער צער, וועסטו
מיט אים נאָרניט קענען טון. ווי דינע בלימלעך — פּאַרווייאַנעט דאָך
דאָס. איז וועלען מיר דיר ברענגען אונדזערע באַלשעוויסטישע טאַטן.

וועט ווייטער אין דער וועלט מיט ארבעט זינגען דאָס שפינדל וואָס
איז פון דיין האַנט, פון דיין געדאַנק אַרויסגעפאַלן.
די קונסט פון מאַכן זיך סאַנעם איז דיר געווען פרעמד, יאָסל
קאָטלער. ביי אַנדערע רעוואָלוציאַנערע קינסטלער וואָלט דאָס אַוואַדע
גערעכנט געוואָרן פאַר אַ כעסאַר. דיין פּיאַסייט אָבער צו מאַכן
זיך פּריינט, דיין אַרײַנשפּאַנען אין יעדן אַרבעטערס לעבן, ווי אַ
שטראַל אין אַ געפּנטער טיר — וועגט שוין אַלעס איבער.

:: :: ::

אינם פּלוצימדיקן „אוי“ פון דער געטראַפּענער רעוואָלוציאַ-
נערער אַרבעטערשאַפט איז דיין נאָמען הענגען געבליבן: קאָטלער!
אַ מאַריאַנעט פאַרבלוטטיקט אין דיין בלוט, איז אונדז געבליבן
צום לעצטן אָנגעדענקט פון דיר און ווי אַ סימבאָל, אַז די מאַריאַנעטן
קונסט אַף אידיש, וואָס דו האָסט צו אַזאַ קינסטלערישע מאַדרייגע
דערבראַכט, ליגט איצט פאַרוואונדעט און כּאַרעוו.
ווען איך וואָלט מיך ניט געשעמט מיין האַרץ נאָקעט אויסצוטאָן,
דאָלט איך געזאָגט, אַז דאָס, וואָס מיר ביידע האָבן זיך פאַרגונען
אַזוי שטאַרק צו לאַכן פון אונדזערע „אומשטערבלעכקייטן“, האָט
געהאַט זיין גרונט אין דעם געפיל, אַז אַזוי לאַנג ווי איינער פון אונדז
לעבט, איז דער אַנדערער אומשטערבלעך. עס וועט בלויז גרינגער
ווערן דערמיט, וואָס דו וועסט אַליין ניט דאַרפן זיך פּייניקן מיט
לעבן און דער אַנדערער וועט עס שוין ווײַעס־איז טאָן פאַר דיר.
מיט דיין אָפּניין פון דער וועלט איז מיין „אומשטערבלעכקייט“
געשטאַרבן, יאָסל קאָטלער, אָבער ניט דיינע.
ווי באַס לעבן, אַזוי אויך אין טויט אַרײַן, ביזטו מיט שטילע,
שטרויענע לאַטשן אַוועק.

און גרינג — קיינעם ניט מעצאָער צו זיין, האָסטו ערגעץ אין
דער פרעמד דאָס לעצטע ביסל קאַלטע וואַסער אויסגעטרונקען.
קוק אַף אונדז, יאָסל קאָטלער: אַזויפיל דערוואַקסענע מענטשן,
אין קאַמף האַרט־געוואָרענע, איינגעביטערטע, שטייען איצט אַרום דיר
און ווײַנען, ווי קינדער. נו, איז דאָס ניט קאָמיש?
איך הויב אונטער מיט מיין לינקער האַנט דיין קאַפּ, גלעט מיט
דער רעכטער די לעצטע אַננס־טראַפּנס פון דיין שטיל־געוואָרענעם
שטערן און כּוֹזאַג פאַר דיר, יאָסל קאָטלער, אין דיין גייסט, מיט דער
אומענדלעכער גוטסקייט דיינער, ווי איך אינגאַנצן וואָלט דיינע ליפּן
געווען, זאָג איך פאַר דיר:
זיי געזונט, קעמפּנדיקער פּראַלעטאַריאַט! זיי געזונט וועלט!
זיי געזונט מענטשהייט!

דארטן — אין לאַנג איילאנד ...

(אונקערענדיק זיך פון יאָסל קאָסלערס לעוואַיע)

איך בין געלעגן אף דער ערד וואו דו ליגסט, כאַווער
און איך וועל עפּשער ליגן אף דער ערד וואו דו ליגסט,
כאַווער.

דער אָרט: אַ גראַזיקער קוואַדראַט
מיט עטלעכע ביימלעך פאַר וועכטער
און באַשיידן פון בלאַט צו בלאַט
גייען די רענעס די גערעכטע.

דורך אזוי פיל טויט־שטעט, צו דיר
בין דיין רויטפאַנענדיק צעקאַפּנס;
דורך צענדליג בייסאָוילאַמס — האָט אָנגערירט
מין האַרץ דעם אַשיקן טראָפּן.

און וויפיל פריינט! און שטילשווייג און געוויין
עם שטעלט אן אַסל אונטער צו דיין טויט;
עם קניעט מין זעל, ווי אַ געבראָכן ליכט
וואָס קאַפּעט פלאַם צו טונקעלער זייט פון קנויט.

צוויי רידלען איבערן קיווער — אין דער ברייט:
אַ גרויזאַמער, קאָטלערשער וויניעט
און אייביגקייטן — אַוהו, גאַנצע בערג
איבער דיין שטילן, איבער דיין לעצטן בעט.

פאַלט ערד איבער דיר? צי שמערן פאַלן?
אַ גרויסער שטויב פון פלאַמענדע שמערן!
מיר שטייען אַלע — ווי אַ געהויבענע האַנט
און מיר שווערן!

מיר האָבן צוגעריקט די זון איבער דיר
נאָר ניט דיר גלייך אין די אויגן;
עס האָט דעם ווייטן, דעם ווייכן גלאַנץ
דיין זאַמדיקע הויט איינגעזויגן.

האָבן מיר איבערגעלאָזט איבער דיר, צעקאָפּנס
דעם פאַרנאַכט, דעם מאָרגן און דעם טאָמיר
און אַ קלענע מיט קלעפּעדיקער זאַפט
האָט אַ האַניק־בין געזשומעט.

אינהאלט

8	משה לייב האלפערן.....
17	סענטימענטווארג
23	זוי אזוי איך שרייב.....
29	קאליא טעפער
34	ארום דר. חיים זשיטלאָווסקי.....
43	היינריך היינע
45	דער אָנשטעל איז גרויס
48	מיר און די אידישע שפראך.....
54	אונדזער ליטעראַדיש וועלטפארמעגן.....
59	די קענאָן סטריטער ליטעראַטור-גרופע.....
65	ליטעראַדישע כאַלוימעס
69	בריוו פון מאַקס וואַקס.....
118	פון אַ ניו-יאָרקער בריוו צו מאַקס וואַקס.....
125	די „פאַרווערטס“־געבידע
128	בריוולעך און ענטפערס
131	מענטשנשינדער און וואונדערקינדער
133	אַ רעגע מיט ב. קאָוונער'ן.....
134	מיט ה. ד. נאָמבערג'ן.....
137	וועגן דריבנע זאַכן
141	ס'האַט זיך פאַרלאָפן
145	זיך אַראָפגערעדט פון האַרץ
154	כ'מיון
158	. . . און וועגן באַריישע'ן אויך.....
163	טעאָטעריי
173	און היינט פרץ הירשביין!
177	„די צאָרע מיט דער אידישער ליטעראַטור איז“
182	דער אַנטלאָפענער אברהם רייזען.....
184	אַבער פאַני ש. ניגער!
188	אַביסעלע פינסקי, אַ טראָפעלע אַש
190	און היינט אַפּאַטאַשו
192	בערגעלסאָן, רייזען, גלאָזמאַן.....
195	מער אָדער ווייניקער
201	אין שאַפ, אין גאַס, אין קאַפּי
207	אויסצוג פון אַ רעדע
213	פּעדערשטריכן
219	עמיץ קומט
224	צום קאַנגרעס פון אמעריקאַנישע שרייבער
227	דער טערפּקע שכנא עפשטיין
232	ביל גראַפער
242	קאַפיטלעך צום לעבן פון יאָסל קאַטלער.....

אנדערע ביכער פונעלעכן מעכאבער :

ווילדע רויזן ליטערארישער פארלאג, ניו יארק.

פון מענטש צו מענטש, פארלאג „ווערבע“, ניו יארק.

אויף געלעכטער, " " "

מעשהילאך מיט א מאָראַל, " " "

קום שפאצירן, געליבטע ! " " "

חיינע הענט האָבן פאָרגאָסן דאָסדאָזיקע בלוט, "

(צווייטע אויפלאַגע פון דיזעלבע לעצטע זעקס ביכער, פארלאג מייזל, נ. י.)

Peh-el-Peh,

Pagan Publishing Co., New York

פון נעכטן ביז מאָרגן, פארלאג ב. סלעצקין, וואַרשע.

דער פאָרוואַקענער גלאַק (איבערגעדיכטעט) "

פון מענטש צו מענטש (נייע פארבעסערטע אויפלאַגע), פארלאג ב.

סלעצקין, וואַרשע.

א לאַחפּ אָפּן פענצטער, (לידער), פארלאג נאָראַיעוו, נ. י.

דערלאַנג אָהער די וועלט, בורזשוי, פארלאג „פרייהייט“, נ. י.

אונטער דער זון פארלאג „פרייהייט“, נ. י.

פון חיר צו דיר, פארלאג „קולטור-ליגע“, קיעוו.

געקליבענע ווערק (רעווידירטע אויפלאַגע פון די גאָר ערשטע ביכער.

אין 5 בענד, צישן וועלכע עס געפינט זיך דאָס שפּעטערע און

נייע בוך „פון נעכטן ביז מאָרגן“), פארלאג ב. סלעצקין, וואַרשע.

ריווינגטאָן סטריט, (פּאָעמאַ), פארלאג „מאָרגן-פרייהייט“, נ. י.

טעג פון חיינע טעג, " " " "

פאָלעמיק, אידביוראָ פארלאג, ניו-יאָרק

טינט און פעדער, " "

קינד אָן קייט, פארלאג אינטערנאַציאָנאַלער אַרבעטער אָרדן, נ. י.

